ਬਾਣੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਸਟੀਕ

ਗਿ. ਹਰਿਬੰਸ ਸਿੰਘ
(ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ)

ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਬਾਣੀ
ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ
ਸਟੀਕ
(ਸੰਖੇਪ ਜੀਵਨ ਦਰਸ਼ਨ)

ਟੀਕਾਕਾਰ

ਗਿਆਨੀ ਹਰਿਬੰਸ ਸਿੰਘ

(ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ)

ਗੁਰਬਾਣੀ ਸੇਵਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ

ਪਟਿਆਲਾ।

Bani

Sri Guru Teg Bahadur Sahib

Steek

by

Giani Harbans Singh

ਦੂਜੀ ਵਾਰ ਮਈ ੨੦੦੭

ਭੇਟਾ 80/-

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ

ਗੁਰਬਾਣੀ ਸੇਵਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ

੧7-ਏ, ਡੋਗਰਾਂ ਸਟਰੀਟ, ਪਟਿਆਲਾ।

Printed in India

ਕੰਪਿਊਟਰ ਕੰਪੋਜ਼ਿੰਗ

ਸ਼ਰਨਾਗਤ ਸਿੰਘ, ਪਟਿਆਲਾ

ਛਾਪਕ

ਸਰਤਾਜ ਪ੍ਰਿੰਟਿੰਗ ਪ੍ਰੈਸ, ਜਲੰਧਰ।

ਸਮਰਪਣ

ਓਹਨਾਂ ਆਤਮਾਵਾਂ ਨੂੰ

ਜੋ ਮੋਹ-ਮਾਇਆ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰਕੇ

ਇਕ ਨਾਮ ਵਿਚ ਲੀਨ ਹੋਣਾ

ਲੋਚਦੀਆਂ ਹਨ।

(ਹ.ਸ.)

ਤਤਕਰਾ

ੴ

ਨਵੀਂ ਛਾਪ

ਤੇਗ ਦੇ ਧਨੀ, ਮਹਾਨ ਤਿਆਗੀ ਤੇ ਬੈਰਾਗੀ ਧੰਨ ਧੰਨ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਰਚਿਤ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਾਣੀ ਇਸ ਪਦਾਰਥਕ ਯੁੱਗ ਵਿੱਚ ਵਿਚਰਨ ਵਾਲੇ ਮਾਇਆ ਧਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਜੋ ਜੀਵਨ ਸੇਧਾਂ ਪਰਦਾਨ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਓਹ ਅਲੌਕਿਕ ਹਨ। ਇਹ ਬਾਣੀ ਪਦਾਰਥ-ਸੱਤਾ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ਼ ਰੱਖਣ ਵਾਲਿਆਂ ਅਥਵਾ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ, ਇਸਤ੍ਰੀ-ਪੁੱਤਰ, ਜੁਆਨੀ ਤੇ ਮਾਇਆ ਦੇ ਮਦ ਵਿੱਚ ਮਗਨ ਹੋਇਆਂ ਨੂੰ ਸਤਿਵਾਦੀ ਬਚਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਇਉਂ ਜਗਾਉਂਦੀ ਹੈ:-

ੳ. ਇਹੁ ਜਗੁ ਹੈ ਸੰਪਤਿ ਸੁਪਨੇ ਕੀ,
ਦੇਖਿ ਕਹਾ ਐਡਾਨੋ ॥
ਸੰਗਿ ਤਿਹਾਰੈ ਕਛੂ ਨ ਚਾਲੈ,
ਤਾਹਿ ਕਹਾ ਲਪਟਾਨੋ ॥ [ਪੰਨਾ ੧੧੮੬

ਅ. ਇਕ ਭਗਤਿ ਨਾਰਾਇਨ ਹੋਇ ਸੰਗਿ ॥
ਕਹੁ ਨਾਨਕ, ਭਜੁ ਤਿਹ ਏਕ ਰੰਗਿ ॥ [ਪੰਨਾ ੧੧੮੭

ਸੱਚ ਜਾਣੋ, ਇਸ ਅਮੋਲਕ ਵੈਰਾਗੀ ਰਚਨਾ ਵਿਚ ਜੋ ਨਾਮ-ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਸੇਧ ਮਿਲਦੀ ਹੈ, ਓਹ ਜੀਵਨ ਮੁਕਤੀ ਦੇ ਮਾਰਗ ਵਿਚ ਮਾਨੋ ਇਕ ਮੀਲ ਪੱਥਰ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਆਸ ਹੈ ਪ੍ਰੇਮੀ ਜਨ ਗੁਰੂ ਕਿਰਪਾ ਸਦਕਾ ਨਵੀਂ ਛਾਪ ਵਿਚ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੁਧਾਈ, ਸ਼ੁੱਧ ਉਚਾਰਨਾਂ, ਬਿਸਰਾਮਾਂ ਅਤੇ ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰਾਂ ਦੀ ਸਮਗ੍ਰੀ ਨੂੰ ਜੀਵਨ ਵਰਤੋਂ ਵਿਚ ਲਿਆ ਕੇ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦੀਆਂ ਖੁੱਸ਼ੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਗੇ।

ਗੁਰੂ ਪੰਥ ਦਾ ਦਾਸਰਾ

ਹਰਿਬੰਸ ਸਿੰਘ
(ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ)
੪-੭-੨੦੦੭

ਗੁਰਮਤਿ ਨਿਰਣੈ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ,
17-ਏ, ਡੋਗਰਾਂ ਮੁਹਲਾ,
ਸਰਹੰਦੀ ਗੇਟ, ਪਟਿਆਲਾ।

ਦੋ ਸ਼ਬਦ

ਇਹ ਇਕ ਅਟੱਲ ਸਚਾਈ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੋ ਜਿਹਾ ਜੀਵਨ ਕਿਸੇ ਨੇ ਜੀਵਿਆ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਦੇ ਵੀਚਾਰਾਂ ਚੋਂ ਉਹੋ ਜਿਹੀ ਸੁਗੰਧੀ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਮੋਹ-ਮਾਇਆ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਭਜਨ-ਬੰਦਗੀ ਸਹਿਤ ਬੈਰਾਗਮਈ ਸਮਾਧੀ ਵਾਲਾ ਜੀਵਨ ਜੀਵਿਆ, ਇਸ ਲਈ ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਰਚਨਾ ਚੋਂ ਤਿਆਗ, ਬੈਰਾਗ ਅਤੇ ਅਨੁਰਾਗ ਦਾ ਰਸ ਰੂਪਮਾਨ ਹੋਣਾ ਸੁਭਾਵਿਕ ਹੈ। ਧਰਮ ਤੇ ਪਰਉਪਕਾਰ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਜਿਸ ਸੰਘਰਸ਼ ਚੋਂ ਆਪ ਸਫਲ ਹੋਏ, ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਉਸ ਦੀ ਮਿਸਾਲ ਮਿਲਣੀ ਅਸੰਭਵ ਹੈ। ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਾਣੀ ਧਰਮ ਦਾ ਪੱਕਾ ਧਾਰਨੀ ਬਣਾਉਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਤੋਂ ਖਹਿੜਾ ਛੁਡਾਉਣ ਵਾਲੀ ਪ੍ਰਬਲ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ:-

ਸਾਧੋ ਮਨ ਕਾ ਮਾਨੁ ਤਿਆਗਉ ॥
ਕਾਮੁ ਕ੍ਰੋਧੁ ਸੰਗਤ ਦੁਰਜਨ ਕੀ,
ਤਾ ਤੇ ਅਹਿਨਿਸਿ ਭਾਗਉ ॥

ਗੁਰਬਾਣੀ ਮਾਇਆ ਵਿਚ ਉਦਾਸ ਰਹਿ ਕੇ ਨਿਰੰਕਾਰ ਦੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਰੰਗੀਣ ਦੀ ਜੀਵਨ-ਜਾਚ ਸਿਖਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਬੈਰਾਗਮਈ* ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਵਿਚ ਨਿਰਾਸਤਾ ਨਹੀਂ, ਇਹ ਆਸ਼ਾ ਭਰਪੂਰ ਜੀਵਨ ਦੀ ਸੇਧ ਬਖ਼ਸ਼ਦੀ ਹੈ।

ਮਨੁੱਖੀ ਜੀਵਨ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਪ੍ਰਭੂ-ਮਿਲਾਪ ਹੈ। ਨਾਮ-ਸਿਮਰਨ ਕਰਦਿਆਂ ਕਰਦਿਆਂ ਜਦੋਂ ਕਾਮ, ਕ੍ਰੋਧ, ਲੋਭ, ਮੋਹ ਅਹੰਕਾਰ ਆਦਿ ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਸੁਰਤਿ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਲੀਨ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਵੈਰ ਵਿਰੋਧ ਦਾ ਅਭਾਵ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜੀਵ ਸੁਤੇ ਹੀ 'ਸਚ ਖੰਡ' ਦਾ ਵਸਨੀਕ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ੧੫ ਰਾਗਾਂ ਵਿਚ ਅੰਕਿਤ ਬਾਣੀ ਦਾ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਉਚਾਰਨ ਸੇਧਾਂ, ਪਦ-ਅਰਥਾਂ ਤੇ ਸਰਲ ਅਰਥਾਂ

---

*ਵਿਸਥਾਰ ਲਈ ਇਸੇ ਕਲਮ ਤੋਂ ਲਿਖੀ ਪੁਸਤਕ ਪੜ੍ਹੋ- ਗੁਰਮਤਿ ਬੈਰਾਗ ਦਰਸ਼ਨ।

ਸਹਿਤ ਕਰਨ ਦਾ ਨਿਮਾਣਾ ਜਿਹਾ ਉਦਮ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤਾ ਜੋ ਗੁਰਮਤਿ ਪਾਠਕਾਂ ਦੀ ਭੇਟ ਹੈ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤਕ ਤੇ ਨਿਰਣੈ ਰੂਪ ਸੁਨੇਹਾ ਹਰੇਕ ਜਗਿਆਸੂ ਨੂੰ ਚੇਤੇ ਰਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ:-

ਜੋ ਉਪਜਿਓ ਸੋ ਬਿਨਸਿ ਹੈ, ਪਰੋ ਆਜੁ ਕੈ ਕਾਲਿ ॥
ਨਾਨਕ, ਹਰਿ ਗੁਨ ਗਾਇ ਲੈ, ਛਾਡਿ ਸਗਲ ਜੰਜਾਲ ॥

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਹਾਦਤ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਨਿਰਾਲੀ ਤੇ ਵਿਲਖਣ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਆਪ ਜੀ 'ਤਿਲਕ ਜੰਞੂ' ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਨਾ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਵੀ ਕਸ਼ਮੀਰੀ ਪੰਡਤਾਂ ਦੀ ਰਖਿਆ ਹਿੱਤ ਕਾਤਲ ਕੋਲ ਚਲ ਕੇ ਗਏ ਅਤੇ ਆਪਣਾ ਬਲੀਦਾਨ ਦਿੱਤਾ:-

ਤਿਲਕ ਜੰਞੂ ਰਾਖਾ ਪ੍ਰਭ ਤਾ ਕਾ ॥
ਕੀਨੋ ਬਡੋ ਕਲੀ ਮਹਿ ਸਾਕਾ ॥

ਸਾਰੇ ਜਗਿਆਸੂ ਇਸ ਗਲ ਤੋਂ ਜਾਣੂੰ ਹਨ ਕਿ ਜਦੋਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਸਪਤਾਹਕ ਸਹਿਜ ਜਾਂ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਦਾ ਭੋਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਅੰਤ ਵਿਚ ਸਲੋਕ ਮਹਲਾ ੯ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦਾ ਪਾਠ ਬੜੇ ਸਹਜ ਨਾਲ ਰਸ ਰਸ ਕੇ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਇਸ ਬਾਣੀ ਦਾ ਰਹੱਸ ਤਾਂ ਹੀ ਮਾਣਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜੇ ਅਰਥ-ਬੋਧ ਹੋਵੇ। ਅਰਥ-ਬੋਧ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕੇਵਲ ਕੰਨ-ਰਸ ਨਾਲ ਜੀਵਨ ਉਸਾਰੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਸੋ, ਪਾਠਕਾਂ ਦੀ ਗਿਆਤ ਲਈ ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ ਸਹਿਤ ਇਸ ਬਾਣੀ ਦਾ ਸਟੀਕ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਦੀ ਸੇਵਾ ਸਚੇ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ ਜੀ ਨੇ ਆਪ ਲਈ ਹੈ।

ਹੋਈਆਂ ਭੁਲਾਂ ਉਕਾਈਆਂ ਲਈ ਖ਼ਿਮਾ ਦਾ ਜਾਚਕ ਹਾਂ। ਆਸ ਹੈ, ਪਾਠਕ ਜਨ ਇਸ ਸਟੀਕ ਤੋਂ ਜੀਵਨ-ਲਾਹਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਲੇਖਕ ਨੂੰ ਕ੍ਰਿਤਾਰਥਕ ਕਰਨਗੇ।

ਗੁਰੂ ਪੰਥ ਦਾ ਦਾਸਰਾ

(ਹਰਿਬੰਸ ਸਿੰਘ)
ਨਿਰਣੈਕਾਰ

ਗੁਰਬਾਣੀ ਸੇਵਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ
ਪਟਿਆਲਾ।

ਸੰਖੇਪ-ਜੀਵਨੀ
ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਜਗਤ-ਉਧਾਰਨ, ਧਰਮ-ਪ੍ਰਚਾਰਨ, ਸਿਖ-ਉਧਾਰਨ ਅਤੇ ਦੁਸ਼ਟ ਸੰਘਾਰਨ ਹਿੱਤ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਘਰ (੯ ਅਪ੍ਰੈਲ, ਸੰਨ ੧੬੨੧) ਮਾਤਾ ਨਾਨਕੀ ਜੀ ਤੋਂ ੧੯ ਮੱਘਰ ਸੁਦੀ ੨, ਸੰਮਤ ੧੬੭੮ ਐਤਵਾਰ ਡੇਢ ਪਹਿਰ ਰਾਤ ਰਹੀ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਜੀ ਵਿਖੇ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਏ। ਬਾਬਾ ਗੁਰਦਿੱਤਾ ਜੀ, ਬਾਬਾ ਸੂਰਜ ਮਲ ਜੀ, ਬਾਬਾ ਅਣੀ ਰਾਏ ਜੀ ਤੇ ਬਾਬਾ ਅਟੱਲ ਰਾਏ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਵੱਡੇ ਭਰਾਤਾ ਸਨ। ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਇਕ ਵੱਡੀ ਭੈਣ ਵੀ ਸੀ ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਉ ਬੀਬੀ ਵੀਰੋ ਜੀ ਸੀ।

ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਵਿਆਹ ਸ੍ਰੀ ਗੁਜਰੀ ਜੀ (ਸਪੁੱਤਰੀ ਸ਼੍ਰੀ ਲਾਲ ਚੰਦ ਖਤ੍ਰੀ, ਕਰਤਾਰਪੁਰ) ਨਾਲ ਹੋਇਆ ਜਿਸ ਤੋਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਪਟਨਾ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਖੇ ਹੋਇਆ।

ਮੁਗਲ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨਾਲ ਛੇਵੇਂ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ ਜੀ ਦੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਮਗਰੋਂ ਲਗਪਗ 20 ਸਾਲ ਸ਼ਾਂਤੀ ਬਣੀ ਰਹੀ, ਪਰ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਦੇ ਰਾਜ-ਸਿੰਘਾਸਨ ਉਤੇ ਬੈਠਣ ਨਾਲ ਹੀ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦਾ ਅੰਤ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸਨੇ ਤਖ਼ਤ ਤੇ ਬੈਠਦਿਆਂ ਹੀ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਨਾਲ ਲੋਹਾ ਲੈਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਜਦੋਂ ਮੁਗ਼ਲ ਸਰਕਾਰ ਸਿੱਖੀ ਲਹਿਰ ਨੂੰ ਦਬਾਉਣ ਲਈ ਅੱਡੀ ਚੋਟੀ ਦਾ ਜ਼ੋਰ ਲਗਾ ਰਹੀ ਸੀ ਉਦੋਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਗੁਰ-ਗੱਦੀ ਤੇ ਸੁਸ਼ੋਭਿਤ ਹੋਏ। ਗੁਰਬਿਲਾਸ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹੀ ਛੇਵੀਂ ਦੇ ਕਥਨ ਅਨੁਸਾਰ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਦੇ ਜਨਮ ਤੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾ ਵਿਚ ਅਰਦਾਸਿ ਕੀਤੀ ਕਿ ਇਸ ਨਵੇਂ ਜਨਮੇ ਬਾਲਕ ਨੂੰ ਇਤਨਾ ਬਲ ਬਖ਼ਸ਼ੋ ਕਿ ਇਹ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਜ਼ਾਲਮਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਜੂਝੇ, ਧਰਮ ਤੇ ਸਚਾਈ ਲਈ ਸੰਘਰਸ਼

ਕਰਕੇ ਵਿਜਈ ਹੋਵੇ।

ਆਪਣੇ ਵੱਡੇ ਭਰਾਵਾਂ ਵਾਂਗ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਧਾਰਮਿਕ ਵਿਦਿਆ ਦੇ ਨਾਲ ਸ਼ਸਤਰ-ਵਿਦਿਆ ਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ। ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਦੀ ਲੜਾਈ ਵਿਚ ਪਿਤਾ ਗੁਰੂ ਦੀ ਆਗਿਆ ਨਾਲ ਪੂਰਾ ਹਿੱਸਾ ਪਾਇਆ ਅਤੇ ਜੁੱਧ ਵਿਚ ਜੋ ਬਹਾਦਰੀ ਦੇ ਜੌਹਰ ਵਿਖਾਏ, ਉਸ ਤੋਂ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋ ਕੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੇ ਸ਼ਾਬਾਸ਼ੀ ਦਾ ਥਾਪੜਾ ਦਿੱਤਾ।

ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਜੀਵਨ-ਲੀਲਾ ਕਮਾਲ ਦੀ ਹੈ। ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਦਿਆਲਤਾ ਤੇ ਉਦਾਰਤਾ ਦਾ ਇਥੋਂ ਹੀ ਅਨੁਮਾਨ ਲਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਆਪ ਜੀ ਆਪਣੇ ਕੀਮਤੀ ਕਪੜੇ ਅਤੇ ਜੇਵਰ ਤੀਕ ਵੀ ਅਨਾਥਾਂ ਲੋੜਵੰਦਾਂ ਗਰੀਬਾਂ ਵਿਚ ਵੰਡ ਦਿੰਦੇ ਸਨ, ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਖ਼ਾਲੀ ਨਹੀਂ ਸਨ ਮੋੜਦੇ। ਬਾਬਾ ਗਰਦਿੱਤਾ ਜੀ ਦੇ ਵਿਆਹ ਵਿਚ ਮਾਤਾ ਜੀ ਨੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸੁੰਦਰ ਕਪੜੇ ਗਹਿਣੇ ਪਵਾਏ। ਜਦ ਆਪ ਜੀ ਪਾਸੋਂ ਇਕ ਗਰੀਬ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੇ ਕਪੜੇ ਮੰਗੇ, ਆਪ ਨੇ ਸਾਰੇ ਉਤਾਰ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿੱਤੇ।

ਇਸ ਵਿਚ ਸੰਦੇਹ ਨਹੀਂ ਕਿ ਮਾਤਾ ਨਾਨਕੀ ਜੀ ਦੀ ਇਛਾ ਨੂੰ ਮੁਖ ਰਖਦੇ ਹੋਏ ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਵਿਆਹ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਪਰ 44 ਵਰ੍ਹੇ ਦੀ ਉਮਰ ਤੱਕ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਬ੍ਰਹਮਚਰਜ ਰਖਿਆ ਜਿਸ ਦਾ ਪ੍ਰਤੱਖ ਪ੍ਰਮਾਣ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਗ੍ਰਹਿ ਵਿਖੇ 44 ਸਾਲ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕੋਈ ਸੰਤਾਨ ਨਹੀਂ ਹੋਈ। ਗ੍ਰਿਹਸਤੀ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਰਹਿ ਕੇ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਪਾਸ ਹੁੰਦਿਆਂ ਕਾਮ ਵਾਸ਼ਨਾ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੋਣਾ, ਪੂਰਾ ਬ੍ਰਹਮਚਰਜ ਨਿਭ੍ਹਾਉਣਾ, ਇੰਦ੍ਰਿਆਂ ਤੇ ਕਾਬੂ ਪਾਉਣਾ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਹੀ ਆਇਆ ਹੈ। ਆਪ ਜੀ ਅਠੇ ਪਹਿਰ ਸਾਈਂ ਦੇ ਭਜਨ ਵਿਚ ਲਿਵਲੀਨ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਘਰ ਵਾਲਿਆਂ ਤੇ ਸੇਵਕਾਂ ਦੇ ਕਈ ਕਈ ਵਾਰ ਕਹਿਣ ਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਾ ਛਕਦੇ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਪ੍ਰਭੂ ਪ੍ਰੇਮਾ-ਭਗਤੀ ਵਿਚ ਹੀ ਮਸਤ ਬੈਠੇ ਰਹਿੰਦੇ। ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਜਰਨ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਉਲੇਖ ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਵਿਚ ਹੇਠ ਲਿਖੀ ਪੰਕਤੀ ਤੋਂ ਹੀ

ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ:-

ਧਰਮ ਹੇਤ ਇਤੀ ਜਿਨ ਕਰੀ,
ਸੀਸ ਦੀਆ ਪਰ ਸੀ ਨ ਉਚਰੀ ॥

ਆਪ ਦੇਹ-ਅਧਿਆਸ ਤੋਂ ਉਪਰ ਉਠ ਗਏ ਸਨ। ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਰੰਗ ਵਿਚ ਮਗਨ ਹੀ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਭਜਨ ਸਿਮਰਨ ਦਾ ਬਹੁਤ ਚਾਉ ਲਗਾ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਬੈਰਾਗ ਨਾਲ ਨੇਤਰਾਂ ਚੋਂ ਜਲ ਵਗਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਕਈ ਕਈ ਮਹੀਨੇ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਕੋਠੇ ਵਿਚ ਹੀ ਬੈਠੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ ਅਤੇ 'ਅਲਪ ਅਹਾਰ, ਸੁਲਪ ਸੀ ਨਿੰਦ੍ਰਾ, ਦਇਆ ਛਿਮਾ ਤਨ ਪ੍ਰੀਤ' ਵਾਲੀ ਬੇ-ਮਿਸਾਲ ਕ੍ਰਿਆ ਭਾਵ ਪੂਰਨ ਸੰਤੋਖ ਨੂੰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਮਾਨ ਕਰਦੀ ਸੀ।

ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਰਾਇ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੂੰ ਗੁਰਿਆਈ ਗਦੀ ਬਖ਼ਸ਼ੀ ਤਦ ਧੀਰਮਲ ਆਦਿ ਨੇ ਸਤਵੇਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨਾਲ ਸ਼ਰੀਕਾ ਕੀਤਾ। ਪਰ ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਗੁਰਗਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦਾ ਫੁਰਨਾ ਤੱਕ ਵੀ ਨਾ ਫੁਰਿਆ। ਆਪ ਜੀ ਜ਼ਰ, ਜ਼ੋਰੂ, ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਵਾਦ-ਵਿਵਾਦ ਅਥਵਾ ਕਲੇਸ਼ ਵਿਚ ਉਲਝਣ ਦੀ ਥਾਂ ਕੀਰਤਪੁਰ ਦਾ ਵਸਣਾ ਛੱਡ ਕੇ ਬਕਾਲੇ ਪਿੰਡ ਜਾ ਵੱਸੇ ਸਨ। ਉਥੇ ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਨਾਨਾ ਨਰੈਣ ਦਾਸ ਜੋ ਭਾਰੀ ਸ਼ਾਹੂਕਾਰ ਸੀ, ਆਪ ਦੀ ਬਹੁਤ ਸੇਵਾ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸਿੱਖ ਵੀ ਗੁਰੂ ਸੰਤਾਨ ਸਮਝ ਕੇ ਟਹਿਲ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਰਹੇ।

ਜਦੋਂ ਅੱਠਵੀ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਹਰਿਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੂੰ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਨੇ ਦਿੱਲੀ ਸਦ ਭੇਜਿਆ ਤਾਂ ਉਥੇ ਸਰੀਰਕ ਚੋਲਾ ਛਡਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਿਖਾਂ ਦੇ ਪੁਛਣ ਤੇ ਗੁਰ-ਗੱਦੀ ਦਾ ਸੰਕੇਤ ਦਿੱਤਾ- ਬਾਬਾ ਬਕਾਲੇ। ਸੋਢੀਆਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਈਰਖਾ ਦੀ ਅਗ ਭੜਕ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਵੇਂ ੨੨ ਮੰਜੀਆਂ ਲਾਈਆਂ, ਮਸੰਦਾਂ ਨੂੰ ਲਾਲਚ ਦੇ ਕੇ ਕਿਵੇਂ ਗੁਰੂ-ਡੰਮ ਦਾ ਢੋਲ ਪਿਟਾਉਂਦੇ ਰਹੇ। ਮਾਤਾ ਨਾਨਕੀ ਜੀ ਨੇ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਕੀਤੀ, "ਪੁਤਰ ਜੀ! ਤੁਸੀਂ ਗੁਰ-ਗੱਦੀ ਤੇ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਬੈਠਦੇ, ਸੰਗਤਾਂ ਦੀਆਂ ਭੇਟਾਵਾਂ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਲੈਂਦੇ ਜਦ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਗੁਰਗਦੀ ਦੇਣ ਦਾ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰ

ਗਏ ਹਨ।"? ਪਰ ਆਪ ਅਲਮਸਤ ਰਹੇ, ਧਿਆਨ ਹੀ ਨਾ ਦਿੱਤਾ। ਕਹਿਆ- "ਮਾਤਾ ਜੀ! 'ਮਾਇਆ ਕਾਰਨ ਧਾਵਹੀ ਮੂਰਖ ਲੋਗ ਅਜਾਨ' ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪਦਾਰਥ ਨਾਸ਼ਵੰਤ ਹਨ। ਮਾਇਆ ਖੋਟੀ ਰਾਸਿ ਹੈ, ਰਬੀ ਦਰਗਾਹ ਵਿਚ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਚਲਦੀ।" ਪਰ ਧੁਰੋਂ ਬਖ਼ਸ਼ੀ ਹੋਈ ਦਾਤ ਨੇ ਇਕ ਦਿਨ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਣਾ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਦੀ ਭਾਲ ਵਿਚ ਮਖਣ ਸ਼ਾਹ ਨੇ ਆਉਣਾ ਸੀ, ਕੋਠੇ ਤੇ ਚੜ੍ਹ ਕੇ 'ਗੁਰ ਲਾਧੋ ਰੇ, ਗੁਰ ਲਾਧੋ ਰੇ' ਦੀ ਉਚੀ ਉਚੀ ਪੁਕਾਰ ਕਰਨੀ ਸੀ, ਇਸ ਦੇ ਫਲਸਰੂਪ ਸੰਗਤਾਂ ਦੀ ਆਮ ਆਵਾਜਾਈ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈ। ਧੀਰਮਲ ਨੇ ਬਖੇੜਾ ਪਾਉਣ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਵਲੋਂ ਕੋਈ ਕਸਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਛੱਡੀ ਪਰ 'ਜਿਸ ਕੀ ਵਸਤ ਤਿਸਹਿ ਘਰਿ ਆਵੈ' ਅਨੁਸਾਰ ਆਪ ਜੀ ਗੁਰ-ਗਦੀ ਤੇ ਸੁਸ਼ੋਭਿਤ ਹੋਏ। ਸੰਗਤਾਂ ਦੀਆਂ ਮਨੋ ਕਾਮਨਾਵਾਂ- ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਹੋਣ ਲਗੀਆਂ। 'ਗੁਰ ਲਾਧੋ ਰੇ' ਵਾਲੀ ਪੁਕਾਰ ਨੇ ਧਰਮ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਯਕ ਦਮ ਪਰਿਵਰਤਨ ਲਿਆ ਦਿੱਤਾ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਆਪਣੇ ਸਾਰੇ ਪਰਵਾਰ ਸਮੇਤ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਲਈ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਆਏ। ਉਦੋਂ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਬਾਬਾ ਹਰ ਜੀ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਸੀ। ਇਹ ਮਿਹਰਬਾਨ ਦਾ ਪੁਤਰ ਤੇ ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ ਮੀਣੇ ਦਾ ਪੋਤਰਾ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਆਮਦ ਸੁਣ ਕੇ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸਾਰੇ ਦਰਵਾਜੇ ਹੀ ਬੰਦ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤੇ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਅਕਾਲ ਬੁੰਗਾ ਦੇ ਪਿਛੇ ਠਹਿਰਨਾ ਪਿਆ। ਜਦੋਂ ਦਰਵਾਜੇ ਨਾ ਖੁਲ੍ਹੇ ਤਾਂ ਆਪ ਜੀ ਸ਼ਹਿਰ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਦਮਦਮਾ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਚਲੇ ਗਏ। ਉਥੇ ਬੇਅੰਤ ਬੀਬੀਆਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਗਈਆਂ ਤੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ, ਮਹਾਰਾਜ ! ਆਪ ਸ਼ਹਿਰ ਚਲੋ। ਸ਼ਹਿਰ ਵਾਸੀਆਂ ਨੇ ਬਹੁਤ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋ ਕੇ ਬੀਬੀਆਂ ਨੂੰ ਅਸੀਸ ਦਿੱਤੀ 'ਮਾਈਆਂ ਰਬ ਰਜਾਈਆਂ'।

ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਤੋਂ ਆਪ ਮਾਝੇ ਤੇ ਮਾਲਵੇ ਦੇ ਨਗਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਸ੍ਰੀ ਕੀਰਤਪੁਰ ਪੁਜੇ ਇਥੇ ਹਫ਼ਤੇ ਮਗਰੋਂ ਬਿਲਾਸਪੁਰ ਦੇ ਰਾਜਾ

ਦੀਪ ਦੀ ਸਤਾਰ੍ਹਵੀਂ ਸੀ। ਰਾਣੀ ਚੰਪਾ ਨੇ ਸ਼ਰਧਾ ਭਾਵਨਾ ਸਹਿਤ ਮਾਖੋਵਾਲ ਥੇਹ ਕੋਲ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਇਕ ਟੁਕੜਾ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਭੇਟ ਕੀਤਾ ਜਿਥੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਚਕ ਨਾਨਕੀ ਦਾ ਨੀਂਹ ਪੱਥਰ ਰਖਿਆ। ਇਸੇ ਪਵਿਤਰ ਅਸਥਾਨ ਦਾ ਨਾਂ ਅਜਕਲ ਸ੍ਰੀ ਆਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਹੈ। ਜੋ ਖ਼ਾਲਸਾ ਪੰਥ ਦਾ ਜਨਮ ਅਸਥਾਨ ਹੈ।

ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਨੂੰ ਸ਼ਰ੍ਹਾ-ਮੁਹੰਮਦੀ ਦਾ ਤਾਪ ਚੜ੍ਹਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਅਨਗਿਣਤ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੀਆਂ ਬੋਦੀਆਂ ਅਤੇ ਜੰਞੂ ਉਤਾਰਨਾ, ਮੰਦਰਾਂ ਨੂੰ ਢਾਹੁਣਾ, ਮੂਰਤੀਆਂ ਨੂੰ ਤੋੜਨਾ, ਉਸ ਨੇ ਆਪਣਾ ਜੀਵਨ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਬਣਾ ਲਿਆ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਕਸ਼ਮੀਰੀ ਪੰਡਤਾਂ ਨੂੰ ਮੁਸਲਮਾਨ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਤਾਂ ਪੰਡਿਤ ਡਾਵਾਂ-ਡੋਲ ਹੋ ਕੇ ਫਰਿਆਦੀ ਬਣ ਕੇ ਗੁਰੂ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਆਏ ਸਨ। ਆਪ ਸਿੱਖੀ ਦਾ ਪਰਚਾਰ ਕਰਦੇ ਕਰਾਂਦੇ ਦਿਲੀ ਪਹੁੰਚੇ, ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਨਾਲ ਭਾਈ ਮਤੀਦਾਸ, ਸਤੀਦਾਸ, ਭਾਈ ਦਇਆਲਾ ਜੀ ਆਦਿ ਸਿੱਖ ਗਏ। ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਦੇ ਕਹਿਣ ਤੇ ਵੀ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਕੋਈ ਕਰਾਮਾਤ ਨਹੀਂ ਵਿਖਾਈ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕਾਜ਼ੀਆਂ ਦੇ ਕਹਿਣ ਤੇ ਦੀਨ-ਮੁਹੰਮਦੀ ਕਬੂਲਿਆ। ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਫੁਰਮਾਇਆ, "ਨਿਰਾ ਸੁੰਨਤ ਕਰਨ ਨਾਲ ਮੁਸਲਮਾਨ ਨਹੀਂ ਬਣ ਜਾਈਦਾ, ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਵਸਤੂ 'ਕਰਣੀ' ਹੈ। ਸੁੰਨਤ ਤਾਂ ਵਿਸ਼ੇ-ਭੋਗਾਂ ਦਾ ਦੰਡ ਹੈ।" ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸਾਰੇ ਕਾਜ਼ੀਆਂ, ਮੌਲਾਣਿਆਂ ਨੂੰ ਨਿਰ-ਉਤਰ ਕਰ ਦਿਤਾ ਅਤੇ ਆਖਿਆ, "ਕਰਾਮਾਤ ਦਿਖਾਉਣਾ ਖ਼ੁਦਾ ਦੀ ਰਜ਼ਾ ਵਿਚ ਦਖਲ ਦੇਣਾ ਹੈ, ਰਬੀ ਫ਼ਕੀਰ ਸਤਿ ਸੰਤੋਖ ਵਿਚ ਵਿਚਰਦੇ ਹਨ। ਸਾਈਂ ਦੇ ਭਾਣੇ ਵਿਚ ਚਲਦੇ ਹਨ, ਵਡਿਆਈ ਲਈ ਕਰਾਮਾਤ ਦਿਖਾਉਣੀ ਸਾਡਾ ਧਰਮ ਨਹੀਂ।" ਬਸ ਇਹ ਉਤਰ ਸੁਣ ਕੇ ਜ਼ਾਲਮ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੇ ਜੋ ਦਿਲ ਵਿਚ ਧਾਰੀ ਹੋਈ ਸੀ, ਉਹ ਕਰ ਵਿਖਾਈ। ਆਪ ਮੱਘਰ ਸੁਦੀ ੫, ਸੰਮਤ ੧੭੩੨ ਬਿਕਰਮੀ ਨੂੰ ਸ਼ਹਾਦਤ ਪਾ ਗਏ।

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿਚ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਪਾਵਨ ਮੁਖਾਰਬਿੰਦ ਤੋਂ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤੇ ਗਏ ੧੫ ਰਾਗਾਂ ਵਿਚ ੫੯ ਸ਼ਬਦ ਅਤੇ ੫੭ ਸਲੋਕ ਵਿਦਮਾਨ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਵਿਚ ਨਾਮ-ਸਿਮਰਨ,

ਕੀਰਤਨ, ਪ੍ਰੇਮਾ-ਭਗਤੀ ਦੀ ਬ੍ਰਿਹੋਂ-ਭਰਪੂਰ ਨਿਰੰਤਰ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਹੈ, ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਆਤਮਿਕ ਭੋਜਨ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੈ।

'ਸ੍ਰੀ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਦਰਸ਼ਨ' (ਗ੍ਰੰਥ) ਜੋ ਸ੍ਰੀਮਾਨ ਭਾਈ ਠਾਕਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਗਿਆਨੀ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਅਤੇ ਦਸੰਬਰ ੧੯੨੩ ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕਰਵਾਇਆ, ਉਸ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ੧੦੪ ਗੁਰ-ਅਸਥਾਨਾਂ ਦਾ ਵੇਰਵਾ- ੧੦੨ ਨੰਬਰ ਤੇ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸੀਸ ਗੰਜ ਸਾਹਿਬ ਦਿੱਲੀ, ੧੦੩ ਨੰਬਰ ਤੇ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਰਕਾਬ ਗੰਜ ਸਾਹਿਬ ਦਿਲੀ ਅਤੇ ੧੦੪ ਨੰਬਰ ਤੇ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਦੇਹੁਰਾ ਸਾਹਿਬ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਜਿਥੇ ਭਾਈ ਜੀਵਣ ਸਿੰਘ ਰੰਗਰੇਟੇ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਸੀਸ ਲਿਆਂਦਾ ਅਤੇ ਦਸਮੇਸ਼ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸਸਕਾਰ ਕੀਤਾ, ਦਰਜ ਹੈ। ਪਾਵਨ ਸੀਸ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਕੇ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਬਚਨ ਕੀਤਾ:-

ਠੀਕਰਿ ਫੋਰਿ ਦਿਲੀਸ ਸਿਰਿ,
ਪ੍ਰਭ ਪੁਰ ਕੀਯਾ ਪਯਾਨ ॥
ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸੀ ਕ੍ਰਿਆ,
ਕਰੀ ਨ ਕਿਨਹੂੰ ਆਨ ॥੧੫॥
ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਕੇ ਚਲਤ, ਭਯੋ ਜਗਤ ਕੋ ਸੋਕ ॥
ਹੈ ਹੈ ਹੈ ਸਭ ਜਗ ਭਯੋ, ਜੈ ਜੈ ਜੈ ਸੁਰ ਲੋਕ ॥

[ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਪਾ. ੧੦

❀❀❀❀

ਰਾਗੁ ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੯

ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਸਾਧੋ ! ਮਨ ਕਾ ਮਾਨੁ ਤਿਆਗਉ ॥ ਕਾਮੁ ਕ੍ਰੋਧੁ ਸੰਗਤਿ ਦੁਰਜਨ ਕੀ, ਤਾ ਤੇ ਅਹਿਨਿਸਿ ਭਾਗਉ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਸੁਖੁ ਦੁਖੁ ਦੋਨੋ ਸਮ ਕਰਿ ਜਾਨੈ ਅਉਰੁ ਮਾਨੁ ਅਪਮਾਨਾ॥ ਹਰਖ ਸੋਗ ਤੇ ਰਹੈ ਅਤੀਤਾ, ਤਿਨਿ ਜਗਿ ਤਤੁ ਪਛਾਨਾ ॥੧॥ ਉਸਤਤਿ ਨਿੰਦਾ ਦੋਊ ਤਿਆਗੈ, ਖੋਜੈ ਪਦੁ ਨਿਰਬਾਨਾ॥ ਜਨ ਨਾਨਕ, ਇਹੁ ਖੇਲੁ ਕਠਿਨ ਹੈ, ਕਿਨਹੂੰ ਗੁਰਮੁਖਿ ਜਾਨਾ ॥੨॥੧॥

ਉਚਾਰਨ ਸੇਧ

ਬਿੰਦੀ ਸਹਿਤ : ਕਿਨਹੂੰ।

ਬਿੰਦੀ ਰਹਿਤ : ਤਿਆਗਉ, ਭਾਗਉ।

ਪਦ ਅਰਥ: ਦੁਰਜਨ=ਭੈੜੇ ਮਨੁੱਖ, ਖੋਟੇ ਪੁਰਸ਼। ਭਾਗਉ=ਭੱਜੋ (ਪਰੇ ਰਹੋ)। ਹਰਖ=ਖੁੱਸ਼ੀ। ਸੋਗ=ਗ਼ਮੀ। ਸਮ=ਬਰਾਬਰ, ਇਕੋ ਜਿਹਾ। ਅਤੀਤਾ=ਨਿਰਲੇਪ। ਪਦੁ ਨਿਰਬਾਨਾ=ਵਾਸ਼ਨਾ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਪਦ। ਇਹ ਖੇਲੁ=(ਵਾਸ਼ਨਾ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਪਦ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਵਾਲਾ) ਇਹ ਖੇਲ। ਕਠਿਨੁ=ਔਖਾ।

ਅਰਥ : ਹੇ ਸਾਧੂ ਜਨੋ ! (ਤੁਸੀਂ) ਆਪਣੇ ਮਨ ਦਾ ਮਾਣ (ਹੰਕਾਰ) ਛੱਡ ਦਿਉ। (ਜੋ) ਕਾਮ, ਕ੍ਰੋਧ ਅਤੇ ਭੈੜੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਹੈ, (ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ) ਤੋਂ ਦਿਨ ਰਾਤ ਪਰੇ ਹੀ ਰਹੋ।੧।ਰਹਾਉ।

(ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ) ਸੁਖ ਤੇ ਦੁਖ, ਮਾਨ ਤੇ ਅਪਮਾਨ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਇਕੋ ਜਿਹਾ ਕਰਕੇ ਜਾਣਦਾ ਹੈ, ਖੁਸ਼ੀ ਤੇ ਗ਼ਮੀ ਤੋਂ ਨਿਰਲੇਪ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, (ਸਹੀ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ) ਉਸ (ਮਨੁੱਖ) ਨੇ ਹੀ ਜਗਤ ਵਿਚ ਤਤੁ (ਪਰਮਾਤਮਾ) ਨੂੰ ਪਛਾਣ ਲਿਆ ਹੈ।੧।

(ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ) ਉਸਤਤਿ ਤੇ ਨਿੰਦਾ, ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਤਿਆਗ

ਦੇਂਦਾ ਹੈ, (ਅਸਲ ਵਿਚ ਉਹੀ ਮਨੁੱਖ) ਨਿਰਬਾਣ-ਪਦ ਨੂੰ ਖੋਜਦਾ ਹੈ। ਦਾਸ ਨਾਨਕ (ਆਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਨਿਰਬਾਣ ਪਦ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ) ਖੇਲ ਬਹੁਤ ਔਖਾ ਹੈ, ਪਰ ਕਿਸੇ (ਵਿਰਲੇ) ਨੂੰ ਹੀ ਗੁਰੂ ਦੁਆਰਾ (ਇਸ ਖੇਲ ਦੀ) ਸੋਝੀ ਪਈ ਹੈ।੨।੧।

ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੯ ॥ ਸਾਧੋ ! ਰਚਨਾ ਰਾਮ ਬਨਾਈ ॥ ਇਕਿ ਬਿਨਸੈ, ਇਕ ਅਸਥਿਰੁ ਮਾਨੈ, ਅਚਰਜੁ, ਲਖਿਓ ਨ ਜਾਈ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਮੋਹ ਬਸਿ ਪ੍ਰਾਨੀ, ਹਰਿ ਮੂਰਤਿ ਬਿਸਰਾਈ ॥ ਝੂਠਾ ਤਨੁ, ਸਾਚਾ ਕਰਿ ਮਾਨਿਓ, ਜਿਉ ਸੁਪਨਾ ਰੈਨਾਈ ॥੧॥ ਜੋ ਦੀਸੈ ਸੋ ਸਗਲ ਬਿਨਾਸੈ, ਜਿਉ ਬਾਦਰ ਕੀ ਛਾਈ ॥ ਜਨ ਨਾਨਕ, ਜਗੁ ਜਾਨਿਓ ਮਿਥਿਆ, ਰਹਿਓ ਰਾਮ ਸਰਨਾਈ ॥੨॥੨॥

ਉਚਾਰਨ ਸੇਧ

ਪਾਠ ਭੇਦ : ਫ਼ਰੀਦਕੋਟ ਵਾਲੇ ਸਟੀਕ ਅਤੇ ਸੰਥਯਾ ਪੋਥੀ ਆਦਿ ਹੋਰ ਸਟੀਕਾਂ ਵਿਚ 'ਇਕਿ ਬਿਨਸੈ ਇਕ ਅਸਥਿਰੁ ਮਾਨੈ' ਪਾਠ ਲਗਮਾਤਰੀ ਨੇਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਕ, ਇਕੁ, ਇਕਿ, ਦਾ ਭੇਦ ਸਮਝਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। 'ਇਕ' ਇਸਤਰੀ ਲਿੰਗ ਨਾਲ, 'ਇਕੁ' ਪੁਲਿੰਗ ਨਾਲ, ਅਤੇ 'ਇਕਿ' ਬਹੁਬਚਨ ਨਾਂਵ ਨਾਲ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਟੀਕ ਬਾਣੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ (ਭਾ. ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤਲਵਾੜਾ) ਵਿਚ ਵੀ 'ਇਕਿ ਬਿਨਸੈ ਇਕਿ ਅਸਥਿਰੁ ਮਾਨੈ....' ਪਾਠ ਅੰਕਿਤ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਇਹ ਗਲਤ ਹੈ, ਜੇ 'ਇਕਿ' ਪਦ ਠੀਕ ਮੰਨਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਕਿਰਿਆਵਾਂ ਦਾ ਰੂਪ 'ਬਿਨਸਹਿ ਤੇ ਮਾਨਹਿ' ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ 'ਇਕੁ' ਸਰੂਪ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਲਿਖਾਰੀਆਂ ਪਾਸੋਂ ਉਤਾਰਾ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਅਸ਼ੁੱਧੀਆਂ ਰਹਿ ਗਈਆਂ ਹਨ।

ਪਦ ਅਰਥ : ਰਚਨਾ=ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ। ਰਾਮ=ਰਾਮ ਦੀ। ਬਿਨਸੈ=

ਮਰਦਾ ਹੈ। ਅਸਥਿਰੁ=ਸਦਾ ਥਿਰ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ। ਮਾਨੈ=ਮੰਨਦਾ ਹੈ। ਅਚਰਜੁ=ਅਸਚਰਜ (ਭੇਦ)। ਲਖਿਓ ਨ ਜਾਈ=ਜਾਣਿਆ (ਸਮਝਿਆ) ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਮੂਰਤਿ= ਸਰੂਪ। ਰੈਨਾਈ=ਰਾਤ ਦਾ। ਬਾਦਰ ਕੀ ਛਾਈ=ਬਦਲ ਦੀ ਛਾਂ (ਭਾਵ ਨਾਸ਼ਵੰਤ)।

ਅਰਥ : ਹੇ ਸਾਧੋ ! (ਇਹ ਸਾਰੀ) ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਰਾਮ ਦੀ ਬਣਾਈ ਹੋਈ ਹੈ। ਇਕ (ਮਨੁੱਖ) ਮਾਰਦਾ ਹੈ, (ਦੂਜਾ) ਇਕ (ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ) ਸਦਾ ਥਿਰ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਮੰਨਦਾ ਹੈ, (ਇਹੋ) ਅਸਚਰਜ (ਭੇਦ) ਲਖਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ ।੧। ਰਹਾਉ।

ਕਾਮ, ਕ੍ਰੋਧ (ਅਤੇ) ਮੋਹ ਦੇ ਵਸ ਵਿਚ ਹੋ ਕੇ ਪ੍ਰਾਣੀ ਨੇ ਹਰੀ ਦੇ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਭੁਲਾ ਦਿਤਾ ਹੈ। (ਇਸ ਨੇ ਆਪਣਾ) ਝੂਠਾ ਸਰੀਰ ਸਚਾ ਕਰਕੇ ਮੰਨਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਰਾਤ ਨੂੰ (ਸੌਣ ਉਪਰੰਤ ਜੋ) ਸੁਪਨਾ (ਵੇਖਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਝੂਠਾ ਹੈ ਪਰ ਇਹ ਉਸ ਨੂੰ ਸਚ ਮੰਨ ਲੈਂਦਾ ਹੈ)।੧।

ਜੋ (ਕੁਝ) ਦਿਸਦਾ ਹੈ (ਇਹ) ਸਾਰਾ ਨਾਸ਼ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਬਦਲ ਦੀ ਛਾਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਦਾਸ ਨਾਨਕ (ਆਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹੇ ਸਾਧ ਜਨੋ ! ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਇਸ) ਜਗਤ ਨੂੰ ਝੂਠਾ ਸਮਝਿਆ ਹੈ (ਸਹੀ ਅਰਥਾਂ ਵਿੱਚ ਉਹੀ ਮਨੁੱਖ) ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸ਼ਰਣ ਵਿਚ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੯॥ ਪ੍ਰਾਨੀ ਕਉ, ਹਰਿ ਜਸੁ ਮਨਿ ਨਹੀ ਆਵੈ ॥ ਅਹਿਨਸਿ ਮਗਨੁ ਰਹੈ ਮਾਇਆ ਮੈ, ਕਹੁ ਕੈਸੇ ਗੁਨ ਗਾਵੈ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਪੂਤ ਮੀਤ, ਮਾਇਆ ਮਮਤਾ ਸਿਉ, ਇਹ ਬਿਧਿ ਆਪੁ ਬੰਧਾਵੈ ॥ ਮ੍ਰਿਗ ਤ੍ਰਿਸਨਾ ਜਿਉ, ਝੂਠੋ ਇਹੁ ਜਗ, ਦੇਖਿ ਤਾਸਿ ਉਠਿ ਧਾਵੈ ॥੧॥ ਭੁਗਤਿ ਮੁਕਤਿ ਕਾ ਕਾਰਨੁ ਸੁਆਮੀ, ਮੂੜ੍ਹ ਤਾਹਿ ਬਿਸਰਾਵੈ ॥ ਜਨ ਨਾਨਕ, ਕੋਟਨ ਮੈ ਕੋਊ, ਭਜਨੁ ਰਾਮ ਕੋ ਪਾਵੈ ॥੨॥੩॥

ਉਚਾਰਨ ਸੇਧ

ਬਿੰਦੀ ਸਹਿਤ : ਮੈਂ, ਸਿਉਂ, ਜਿਉਂ, ਤਾਹਿੰ।

ਨੋਟ : ਚੌਥੀ ਪੰਗਤੀ ਦਾ ਬਿਸਰਾਮ ਕੰਠ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ, ਆਮ ਪ੍ਰੇਮੀ 'ਮ੍ਰਿਗ ਤ੍ਰਿਸਨਾ' ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਬਿਸਰਾਮ ਦੇਂਦੇ ਹਨ।

ਪਾਠ ਭੇਦ : ਬਾਕੀ ਸਟੀਕਾਂ ਵਿਚ 'ਜਗ' ਪਾਠ ਹੈ ਪਰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਆਕਰਣ ਅਨੁਸਾਰ 'ਜਗੁ' ਸਰੂਪ ਸ਼ੁੱਧ ਹੈ। 'ਤਲਵਾੜਾ ਰਚਿਤ ਸਟੀਕ' ਵਿਚ 'ਮੈ' ਦੀ ਥਾਂ 'ਮਹਿ' ਸਰੂਪ ਦਰਜ ਹੈ ਪਰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਹੋਰ ਕੁਝ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਵੀ 'ਮਹਿ' ਦੀ ਥਾਂ 'ਮੈ' ਸਰੂਪ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਸੋ, ਇਉਂ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ।

ਪਦ ਅਰਥ : ਮਨਿ=ਮਨ ਵਿਚ। ਮਗਨੁ=ਮਸਤ। ਮਮਤਾ= ਮੇਰਾਪਨ। ਮ੍ਰਿਗ ਤ੍ਰਿਸਨਾ=ਹਰਨ ਦੀ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ। ਜਿਉ=ਜਿਵੇਂ। ਤਾਸਿ=ਉਸ ਨੂੰ। ਧਾਵੈ=ਦੌੜਦਾ ਹੈ। ਭੁਗਤਿ=ਭੋਜਨ। ਕਾਰਨ= ਮੂਲ, ਸਬਬ।

ਅਰਥ : ਪ੍ਰਾਣੀ ਨੂੰ ਮਨ ਵਿਚ ਹਰੀ ਜਸ (ਕਰਨ ਦਾ ਚੇਤਾ ਹੀ) ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ (ਭਾਵ ਹਰੀ ਨੂੰ ਯਾਦ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ)। (ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ) ਦਿਨ ਰਾਤ ਮਾਇਆ ਵਿਚ ਹੀ ਮਸਤ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਦਸੋ (ਉਹ) ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਗੁਣ ਕਿਵੇਂ ਗਾ ਸਕਦਾ ਹੈ? (ਭਾਵ ਨਹੀਂ ਗਾ ਸਕਦਾ)।੧।ਰਹਾਉ।

ਪੁਤਰ, ਮਿੱਤਰ (ਅਤੇ) ਮਾਇਆ ਦੀ ਮਮਤਾ ਨਾਲ (ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਮਨੁੱਖ) ਇਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ (ਆਪਣੇ) ਆਪ ਨੂੰ ਬੰਨ੍ਹਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਹਰਨ ਦੀ ਝੂਠੀ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਹੈ (ਉਸ ਵਾਂਗ) ਇਹ ਸੰਸਾਰ ਵੀ ਝੂਠਾ ਹੈ, (ਪਰ ਜੀਵ ਹਰਨ ਵਾਂਗ) ਉਸ (ਰੇਤ ਨੂੰ ਪਾਣੀ) ਵੇਖ ਕੇ, (ਉਸ ਵਲ) ਉਠ ਕੇ ਭਜਦਾ ਫਿਰਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਝੂਠੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਵਲ ਦੌੜਦਾ ਹੈ)।੧।

(ਜਿਹੜਾ) ਸੁਆਮੀ ਭੁਗਤੀ ਤੇ ਮੁਕਤੀ ਦਾ ਮੂਲ ਹੈ, ਇਹ ਮੂਰਖ ਉਸ (ਪ੍ਰਭੂ) ਨੂੰ ਵਿਸਾਰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ। ਦਾਸ ਨਾਨਕ (ਆਖਦਾ ਹੈ ਕਿ) ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ (ਵਿਰਲਾ ਮਨੁੱਖ ਅਜਿਹਾ ਹੈ) ਜਿਹੜਾ ਰਾਮ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦਾ ਹੈ।੨।੩।

ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੯ ॥ ਸਾਧੋ ! ਇਹੁ ਮਨੁ ਗਹਿਓ ਨ ਜਾਈ ॥ ਚੰਚਲ ਤ੍ਰਿਸਨਾ ਸੰਗਿ ਬਸਤੁ ਹੈ, ਯਾ ਤੇ ਥਿਰੁ ਨ ਰਹਾਈ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਕਠਨ ਕ੍ਰੋਧੁ ਘਟ ਹੀ ਕੇ ਭੀਤਰਿ, ਜਿਹ ਸੁਧਿ ਸਭ ਬਿਸਰਾਈ ॥ ਰਤਨੁ ਗਿਆਨੁ, ਸਭ ਕੋ ਹਿਰਿ ਲੀਨਾ, ਤਾ ਸਿਉ ਕਛੁ ਨ ਬਸਾਈ ॥ ੧ ॥ ਜੋਗੀ ਜਤਨ ਕਰਤ ਸਭਿ ਹਾਰੇ, ਗੁਨੀ ਰਹੇ ਗੁਨ ਗਾਈ ॥ ਜਨ ਨਾਨਕ, ਹਰਿ ਭਏ ਦਇਆਲਾ, ਤਉ ਸਭ ਬਿਧਿ ਬਨਿ ਆਈ ॥੨॥੪॥

ਉਚਾਰਨ ਸੇਧ

ਬਿੰਦੀ ਸਹਿਤ : ਯਾਂ ਤੇ, ਤਾਂ ਸਿਉਂ।

ਪਾਠ ਭੇਦ : ਭਾ. ਜੁਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤਲਵਾੜਾ ਰਚਿਤ ਸਟੀਕ ਵਿਚ 'ਕ੍ਰੋਧੁ' ਦੀ ਥਾਂ 'ਕਰੋਧੁ' ਪਾਠ ਦਰਜ ਹੈ ਜੋ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਜਾਪਦਾ।

ਪਦ ਅਰਥ : ਗਹਿਓ ਨ ਜਾਈ=ਪਕੜਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਯਾ ਤੇ=ਜਿਸ ਕਰਕੇ। ਥਿਰੁ=ਟਿਕਿਆ ਹੋਇਆ।

ਅਰਥ : ਹੇ ਸਾਧੋ ! ਇਹ ਮਨ ਪਕੜਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ (ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ) ਚੰਚਲ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਦੇ ਨਾਲ (ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ), ਜਿਸ ਕਰਕੇ (ਇਹ) ਟਿਕਿਆ ਹੋਇਆ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦਾ ।੧।ਰਹਾਉ।

(ਮਨੁੱਖ ਦੇ) ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਡਾਢਾ (ਸਖ਼ਤ) ਕ੍ਰੋਧ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ (ਇਸ ਦੀ) ਸਾਰੀ ਹੋਸ਼ ਹਵਾਸ ਮਾਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਅੰਦਰ ਜੋ ਗੁਰੂ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਰੂਪੀ ਰਤਨ ਹੈ (ਇਸ ਕ੍ਰੋਧ ਨੇ) ਚੁਰਾ ਲਿਆ ਹੈ (ਅਤੇ) ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ (ਕਿਸੇ ਜੀਵ ਦਾ) ਕੁਝ ਵਸ ਨਹੀਂ ਚਲ ਸਕਦਾ।੧।

ਜੋਗੀ (ਲੋਕ, ਜੋਗ) ਦੇ ਜਤਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਹਾਰ ਗਏ, ਗੁਣੀ (ਲੋਕ), ਗੁਣ ਗਾ ਗਾ ਕੇ ਰਹਿ ਗਏ, ਹਾਰ ਗਏ (ਪਰ ਕ੍ਰੋਧ ਤੇ ਕਾਬੂ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕੇ)। ਦਾਸ ਨਾਨਕ (ਇਹ ਆਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ) ਪ੍ਰਭੂ

ਦਇਆਲੂ ਹੋਏ ਤਾਂ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਿਧੀ ਬਣ ਆਈ (ਮਨ ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਕਰ ਲਿਆ)।੨।੪।

ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੯॥ ਸਾਧੋ ! ਗੋਬਿੰਦ ਕੇ ਗੁਨ ਗਾਵਉ ॥ ਮਾਨਸ ਜਨਮੁ ਅਮੋਲਕੁ ਪਾਇਓ, ਬਿਰਥਾ ਕਾਹੇ ਗਾਵਾਵਉ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਪਤਿਤ ਪੁਨੀਤ ਦੀਨ ਬੰਧ ਹਰਿ, ਸਰਨਿ ਤਾਹਿ ਤੁਮ ਆਵਉ ॥ ਗਜ ਕੋ ਤ੍ਰਾਸ ਮਿਟਿਓ ਜਿਹ ਸਿਮਰਤ, ਤੁਮ ਕਾਹੇ ਬਿਸਰਾਵਉ ॥੧॥ ਤਜਿ ਅਭਿਮਾਨੁ ਮੋਹੁ ਮਾਇਆ, ਫੁਨਿ, ਭਜਨ ਰਾਮ ਚਿਤੁ ਲਾਵਉ ॥ ਨਾਨਕ ਕਹਤੁ, ਮੁਕਤਿ ਪੰਥ ਇਹੁ, ਗੁਰਮੁਖਿ ਹੋਇ ਤੁਮ ਪਾਵਉ ॥੨॥੫॥

ਉਚਾਰਨ ਸੇਧ

ਫੁਟਕਲ : ਵਿਆਕਰਣਕ ਨੇਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ 'ਭਜਨ' ਦੀ ਥਾਂ 'ਭਜਨਿ' ਸਰੂਪ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਨੂੰ ਖੋਜਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ।

ਪਦ ਅਰਥ : ਬਿਰਥਾ=ਵਿਅਰਥ, ਫਜ਼ੂਲ। ਪਤਿਤ=ਧਰਮ ਤੋਂ ਡਿਗੇ ਹੋਇਆਂ ਨੂੰ ਪਵਿੱਤਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ। ਦੀਨ ਬੰਧ=ਦੀਨਾਂ ਦਾ ਬੰਧੂ, ਸਬੰਧੀ। ਗਜ=ਹਾਥੀ। ਤ੍ਰਾਸੁ=ਡਰ। ਫੁਨਿ=ਫੇਰ। ਮੁਕਤਿ ਪੰਥ=ਮੁਕਤੀ ਦਾ ਰਸਤਾ।

ਅਰਥ : ਹੇ ਸਾਧੋ ! (ਤੁਸੀਂ) ਗੋਬਿੰਦ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਇਨ ਕਰੋ। (ਤੁਸਾਂ ਜੋ ਇਹ ਅਮੋਲਕ) ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਹੈ, (ਇਸ ਨੂੰ) ਕਾਹਦੇ ਲਈ (ਕਿਉਂ) ਵਿਅਰਥ ਗਵਾ ਰਹੇ ਹੋ?।੧।ਰਹਾਉ।

ਹਰੀ ਜੋ ਦੀਨਾਂ ਦਾ ਸਬੰਧੀ ਅਤੇ ਧਰਮ ਤੋਂ ਡਿਗਿਆਂ ਨੂੰ ਪਵਿੱਤਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਵਿਚ ਆ ਜਾਉ। ਜਿਸ (ਦੀਨਾ ਬੰਧੂ ਨੂੰ ਸਿਮਰਦਿਆਂ) ਹਾਥੀ ਦਾ ਡਰ ਦੂਰ ਹੋ ਗਿਆ, ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਵਿਸਾਰਦੇ ਹੋ? (ਭਾਵ ਨਾ ਵਿਸਾਰੋ)।੧।

(ਤੁਸੀਂ) ਹੰਕਾਰ ਤੇ ਮਾਇਆ ਦਾ ਮੋਹ ਛੋੜ ਕੇ, ਫਿਰ ਰਾਮ ਦੇ ਭਜਨ ਵਿਚ (ਆਪਣਾ) ਚਿਤ ਲਾਉ (ਭਾਵ ਜੋੜੋ)। (ਦਾਸ) ਨਾਨਕ

ਆਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੁਕਤੀ ਦਾ ਇਹੋ ਹੀ ਰਸਤਾ ਹੈ, (ਤੁਸੀਂ ਵੀ) ਗੁਰਮੁਖ ਹੋ ਕੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰੋ।੨।੫।

ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੯ ॥ ਕੋਊ, ਮਾਈ ਭੂਲਿਓ ਮਨੁ ਸਮਝਾਵੈ ॥ ਬੇਦ ਪੁਰਾਨ, ਸਾਧ ਮਗ ਸੁਨਿ ਕਰਿ, ਨਿਮਖ ਨ ਹਰਿ ਗੁਨ ਗਾਵੈ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਦੁਰਲਭ ਦੇਹ ਪਾਇ ਮਾਨਸ ਕੀ, ਬਿਰਥਾ ਜਨਮੁ ਸਿਰਾਵੈ॥ ਮਾਇਆ ਮੋਹ ਮਹਾ ਸੰਕਟ ਬਨ, ਤਾ ਸਿਉ ਰੁਚ ਉਪਜਾਵੈ ॥ ੧ ॥ ਅੰਤਰਿ ਬਾਹਰਿ ਸਦਾ ਸੰਗਿ ਪ੍ਰਭੁ ਤਾ ਸਿਉ ਨੇਹੁ ਨ ਲਾਵੈ ॥ ਨਾਨਕ, ਮੁਕਤਿ ਤਾਹਿ ਤੁਮ ਮਾਨਹੁ, ਜਿਹ ਘਟਿ ਰਾਮੁ ਸਮਾਵੈ ॥੨॥੬॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਕੋਊ=ਕੋਈ। ਨਿਮਖ=ਪਲਕ ਭਰ। ਦੁਰਲਭ ਦੇਹ=ਔਖੀ ਲਭਣ ਵਾਲੀ ਦੇਹੀ। ਮਾਨਸ ਕੀ=ਮਨੁੱਖ ਦੀ। ਮਾਈ=ਹੇ ਭਾਈ!। ਸਾਧ ਮਗ=ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦਾ ਰਸਤਾ। ਸਿਰਾਵੈ=ਬਿਤਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਮਹਾ ਸੰਕਟ=ਵੱਡਾ ਦੁਖਦਾਈ। ਬਨ=ਵਿਸ਼ੇ ਰੂਪੀ ਪਾਣੀ। ਰੁਚ=ਰੁਚੀ, ਪ੍ਰੀਤੀ। ਉਪਜਾਵੈ=ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਨੇਹੁ=ਪ੍ਰੇਮ। ਜਿਹ ਘਟਿ=ਜਿਸ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ।

ਅਰਥ : ਹੇ ਭਾਈ ! ਕੋਈ (ਮੇਰੇ) ਭੁਲੇ ਹੋਏ ਮਨ ਨੂੰ ਸਮਝਾਵੇ। (ਇਹ) ਵੇਦਾਂ ਪੁਰਾਣਾਂ (ਅਤੇ) ਸਾਧਾਂ (ਗੁਰਮੁਖਾਂ) ਦੇ (ਦਸੇ ਹੋਏ ਧਰਮ) ਮਾਰਗ ਸੁਣ ਕੇ ਇਕ ਨਿਮਖ ਭਰ ਵੀ ਹਰੀ ਦੇ ਗੁਣ ਨਹੀਂ ਗਾਉਂਦਾ।੧। ਰਹਾਉ।

ਔਖੀ ਲਭਣ ਵਾਲੀ ਮਨੁੱਖਾ ਦੇਹੀ ਪਾ ਕੇ (ਇਹ ਆਪਣਾ) ਜਨਮ ਵਿਅਰਥ ਬਿਤਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਮਾਇਆ ਦਾ ਮੋਹ (ਅਤੇ) ਵੱਡੇ ਵਿਸ਼ੇ ਰੂਪੀ ਪਾਣੀ (ਜੋ ਸਾਗਰ) ਦੇ ਸਮਾਨ ਹੈ, ਉਸ ਨਾਲ (ਇਹ ਆਪਣੀ) ਰੁਚੀ (ਪ੍ਰੀਤੀ) ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ।੧।

(ਜਿਹੜਾ) ਪ੍ਰਭੂ ਅੰਦਰ ਬਾਹਰ (ਹਰ ਥਾਂ ਜੀਵ ਦੇ) ਅੰਗ ਸੰਗ ਹੈ, (ਇਹ ਮੂਰਖ) ਉਸ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਮ ਨਹੀਂ ਲਾਉਂਦਾ। ਨਾਨਕ (ਗੁਰੂ

ਜੀ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੇ ਭਾਈ !) ਤੁਸੀਂ (ਸਹੀ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ) ਉਸ (ਪ੍ਰਾਣੀ) ਨੂੰ ਮੁਕਤ ਮੰਨੋ ਜਿਸ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਰਾਮ ਸਮਾਅ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਨਾਮ ਦੀ ਜੋਤਿ ਜਗ ਪੈਂਦੀ ਹੈ।੨।੬।

ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੯ ॥ ਸਾਧੋ ! ਰਾਮ ਸਰਨਿ ਬਿਸਰਾਮ ॥ ਬੇਦ ਪੁਰਾਨ ਪੜੇ ਕੋ ਇਹ ਗੁਨੁ, ਸਿਮਰੈ ਹਰਿ ਕੋ ਨਾਮਾ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਲੋਭ ਮੋਹ, ਮਾਇਆ ਮਮਤਾ ਫੁਨਿ, ਅਉ ਬਿਖਿਅਨ ਕੀ ਸੇਵਾ ॥ ਹਰਖੁ ਸੋਗੁ ਪਰਸੈ ਜਿਹ ਨਾਹਨਿ, ਸੋ ਮੂਰਤਿ ਹੈ ਦੇਵਾ ॥੧॥ ਸੁਰਗ ਨਰਕ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਬਿਖੁ ਏ ਸਭ, ਤਿਉ ਕੰਚਨ ਅਰੁ ਪੈਸਾ ॥ ਉਸਤਤਿ ਨਿੰਦਾ ਏ ਸਮ ਜਾ ਕੈ, ਲੋਭੁ ਮੋਹੁ ਫੁਨਿ ਤੈਸਾ ॥੨॥ ਦੁਖ ਸੁਖ ਏ ਬਾਧੇ ਜਿਹ ਨਾਹਨਿ, ਤਿਹ ਤੁਮ ਜਾਨਹੁ ਗਿਆਨੀ॥ ਨਾਨਕ, ਮੁਕਤਿ ਤਾਹਿ ਤੁਮ ਮਾਨਉ, ਇਹ ਬਿਧਿ ਕੋ ਜੋ ਪ੍ਰਾਨੀ ॥੩॥੭॥

ਉਚਾਰਨ ਸੇਧ

ਬਿਸਰਾਮ ਭੇਦ : ਪੰਜਵੀਂ ਪੰਗਤੀ ਦਾ ਬਿਸਰਾਮ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ ਤੇ ਯਾਦ ਰਖੋ।

ਪਾਠ ਭੇਦ : ਲੋਭੁ, ਮੋਹੁ, ਸੁਰਗੁ, ਨਰਕੁ, ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ, ਕੰਚਨੁ, ਇਹ ਸਾਰੇ ਔਂਕੜ ਸਹਿਤ ਇਕ ਟੀਕੇ ਵਿਚ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਉਥੇ 'ਅਉ' ਦੀ ਥਾਂ ਤੇ 'ਅਰੁ' ਪਾਠ ਅੰਕਿਤ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਸਰੂਪਾਂ ਦਾ ਸਹੀ ਨਿਰਣਾਂ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ।

ਪਦ ਅਰਥ: ਬਿਸਰਾਮਾ=ਆਰਾਮ। ਮਮਤਾ=ਅਪਣਤ ਦਾ ਖਿਆਲ। ਅਉ=ਅਤੇ। ਸੇਵਾ=ਸੇਵਨ ਕਰਨਾ। ਦੇਵਾ= ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਵਾਨ ਪ੍ਰਭੂ। ਬਿਖੁ=ਜ਼ਹਿਰ। ਕੰਚਨ=ਸੋਨਾ। ਪੈਸਾ= ਤਾਂਬਾ। ਸਮ= ਬਰਾਬਰ। ਏ=ਇਹ। ਜਿਹ=ਜਿਸ (ਪ੍ਰਭੂ) ਨੂੰ।

ਅਰਥ : ਹੇ ਸਾਧੋ ! (ਪੂਰਾ) ਬਿਸਰਾਮ (ਆਰਾਮ) ਰਾਮ ਦੀ ਸ਼ਰਣ ਵਿਚ (ਆਇਆਂ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ)। ਵੇਦ ਅਤੇ ਪੁਰਾਣ

(ਆਦਿਕ ਧਰਮ ਗ੍ਰੰਥ) ਪੜ੍ਹਨ ਦਾ ਇਹ ਲਾਭ (ਪ੍ਰਾਪਤ) ਹੋਵੇ (ਕਿ ਮਨੁੱਖ) ਹਰੀ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰੇ।੧।ਰਹਾਉ।

(ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ) ਲੋਭ, ਮੋਹ-ਮਾਇਆ ਦੀ ਅਪਣਤ ਦਾ ਖ਼ਿਆਲ ਅਤੇ ਫਿਰ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦੇ ਸੇਵਨ ਵਿਚ ਲਗਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, (ਉਹ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ)। ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ੀ, ਗ਼ਮੀ (ਆਦਿ) ਛੂੰਹਦੇ ਤਕ ਨਹੀਂ, (ਅਸਲ ਵਿਚ) ਉਹ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਮਾਨ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ (ਅਸਲੀ) ਮੂਰਤਿ (ਸਰੂਪ) ਹੈ।੧।

(ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ) ਸੁਰਗ ਤੇ ਨਰਕ, ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਤੇ ਜ਼ਹਿਰ, ਸੋਨਾ ਤੇ ਤਾਂਬਾ, ਇਹ ਇਕੋ ਜਿਹੇ (ਲਗਦੇ ਹਨ), ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਸਤਤਿ ਤੇ ਨਿੰਦਾ, ਬਰਾਬਰ ਹਨ, (ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ਼ ਹੀ) ਪੁਨਾ, ਲੋਭ, ਮੋਹ ਇਕੋ ਜਿਹੇ ਲਗਦੇ ਹਨ।੨।

ਜਿਸ (ਮਨੁੱਖ) ਨੂੰ ਇਹ ਦੁਖ ਸੁਖ ਨਹੀਂ ਜਕੜਦੇ (ਭਾਵ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਅਸਰ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੈ) ਉਸ ਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਗਿਆਨੀ (ਪੁਰਸ਼) ਜਾਣੋ। ਨਾਨਕ (ਗੁਰੂ ਜੀ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ ਹੇ ਭਾਈ!) ਇਸ ਕਿਸਮ ਦਾ ਜੋ ਮਨੁੱਖ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਤੁਸੀਂ (ਜੀਵਨ) ਮੁਕਤਿ ਹੀ ਸਮਝੋ।੩।੭।

ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੯ ॥ ਮਨ ਰੇ ! ਕਹਾ ਭਇਓ ਤੈ ਬਉਰਾ ॥ ਅਹਿਨਿਸਿ ਅਉਧ ਘਟੈ, ਨਹੀ ਜਾਨੈ, ਭਇਓ ਲੋਭ ਸੰਗਿ ਹਉਰਾ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਜੋ ਤਨੁ, ਤੈ ਅਪਨੋ ਕਰਿ ਮਾਨਿਓ, ਅਰੁ ਸੁੰਦਰ ਗ੍ਰਿਹ ਨਾਰੀ ॥ ਇਨ ਮੈ ਕਛੁ ਤੇਰੋ ਰੇ ਨਾਹਨਿ, ਦੇਖੋ ਸੋਚ ਬਿਚਾਰੀ ॥੧॥ ਰਤਨੁ ਜਨਮੁ ਅਪਨੋ ਤੈ ਹਾਰਿਓ, ਗੋਬਿੰਦ ਗਤਿ ਨਹੀ ਜਾਨੀ ॥ ਨਿਮਖ ਨ ਲੀਨ ਭਇਓ ਚਰਨਨ ਸਿਉ, ਬਿਰਥਾ, ਅਉਧ ਸਿਰਾਨੀ ॥੨॥ ਕਹੁ ਨਾਨਕ, ਸੋਈ ਨਰੁ ਸੁਖੀਆ, ਰਾਮ ਨਾਮ ਗੁਨ ਗਾਵੈ ॥ ਅਉਰ ਸਗਲ ਜਗੁ ਮਾਇਆ ਮੋਹਿਆ, ਨਿਰਭੈ ਪਦੁ ਨਹੀ ਪਾਵੈ ॥੩॥੮॥

ਉਚਾਰਨ ਸੇਧ

ਪਾਠ ਭੇਦ : ਤਲਵਾੜਾ ਰਚਿਤ ਸਟੀਕ ਵਿਚ 'ਅਉਰ' ਦੀ ਥਾਂ 'ਅਉਰੂ' ਦਰਜ ਹੈ।

ਪਦ ਅਰਥ : ਤੈ=ਤੂੰ। ਬਉਰਾ=ਪਾਗਲ। ਅਹਿ ਨਿਸਿ=ਦਿਨ ਰਾਤ। ਹਉਰਾ=ਹੌਲਾ, ਬੇਕਦਰਾ। ਗਤਿ=(ਨਿਰਾਲੀ) ਗੜ੍ਹੀ, ਮਰਯਾਦਾ। ਅਉਧ=ਉਮਰ। ਹਉਰਾ=ਹੌਲਾ, ਹਲਕਾ। ਗ੍ਰਿਹ=ਘਰ। ਸਿਰਾਨੀ=ਬਿਤੀਤ ਹੋ ਗਈ।

ਅਰਥ : ਹੇ ਮਨ! ਤੂੰ ਕਿਸ ਲਈ ਕਮਲਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ? (ਤੂੰ) ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ ਕਿ ਦਿਨ ਰਾਤ (ਭਾਵ ਹਰ ਰੋਜ਼) ਤੇਰੀ ਉਮਰ ਘੱਟ ਰਹੀ ਹੈ, (ਪਰ ਤੂੰ) ਲੋਭ ਦੇ ਨਾਲ (ਲਗ ਕੇ) ਹੌਲਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ।੧।ਰਹਾਉ।

(ਹੇ ਭਾਈ !) ਜਿਸ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਸੁੰਦਰ ਘਰ ਅਤੇ ਇਸਤਰੀ ਨੂੰ ਤੂੰ ਆਪਣਾ ਕਰਕੇ ਮੰਨਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੁਝ ਵੀ ਤੇਰਾ (ਆਪਣਾ) ਨਹੀਂ ਹੈ, (ਇਹ ਗੱਲ ਬੇਸ਼ਕ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ) ਸੋਚ ਵਿਚਾਰ ਕੇ ਵੇਖ ਲੈ।੧।

(ਇਉਂ ਭੁਲੇਖੇ ਵਿਚ ਪੈ ਰਹੇ ਮਨ !) ਤੂੰ ਆਪਣਾ ਰਤਨ ਜਨਮ (ਜੂਏ ਵਿਚ) ਹਾਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ (ਅਤੇ ਤੂੰ) ਗੋਬਿੰਦ ਦੀ ਮਰਯਾਦਾ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਜਾਣਿਆ। (ਤੂੰ) ਇਕ ਖਿਨ ਭਰ ਲਈ ਵੀ (ਗੋਬਿੰਦ ਦੇ) ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਲੀਨ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ, (ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਤੇਰੀ ਸਾਰੀ) ਉਮਰ ਵਿਅਰਥ ਬਿਤੀਤ ਹੋ ਗਈ।੨।

ਨਾਨਕ ! (ਤੂੰ) ਆਖ, (ਕਿ ਕੇਵਲ ਉਹੀ) ਮਨੁੱਖੀ ਸੁਖੀ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਰਾਮ-ਨਾਮ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਹੋਰ ਸਾਰਾ ਸੰਸਾਰ (ਜੋ) ਮਾਇਆ ਵਿਚ ਮੋਹਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, (ਉਹ) ਨਿਰਭੈ-ਪਦਵੀ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦਾ।੩।੮।

ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੯ ॥ ਨਰ ਅਚੇਤ! ਪਾਪ ਤੇ ਡਰੁ ਰੇ ॥ ਦੀਨ ਦਇਆਲ ਸਗਲ ਭੈ ਭੰਜਨ, ਸਰਨਿ ਤਾਹਿ, ਤੁਮ ਪਰੁ ਰੇ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਬੇਦ ਪੁਰਾਨ, ਜਾਸੁ ਗੁਨ

ਗਾਵਤ, ਤਾ ਕੋ ਨਾਮੁ, ਹੀਐ ਮੋ ਧਰੁ ਰੇ ॥ ਪਾਵਨ ਨਾਮੁ ਜਗਤਿ ਮੈ ਹਰਿ ਕੋ, ਸਿਮਰਿ ਸਿਮਰਿ, ਕਸਮਲ ਸਭਿ ਹਰ ਰੇ ॥੧॥ ਮਾਨਸ ਦੇਹ, ਬਹੁਰਿ ਨਹਿ ਪਾਵੈ ਕਛੂ ਉਪਾਉ, ਮੁਕਤਿ ਕਾ ਕਰੁ ਰੇ ॥ ਨਾਨਕੁ ਕਹਤ, ਗਾਇ ਕਰੁਨਾਮੈ, ਭਵਸਾਗਰ ਕੈ ਪਾਰਿ ਉਤਰੁ ਰੇ ॥੨॥੯॥੨੫੧॥

ਉਚਾਰਨ ਸੇਧ

ਪਾਠ ਭੇਦ : (੧) ਤਲਵਾੜਾ ਰਚਿਤ ਸਟੀਕ ਵਿਚ ਦਇਆਲੁ, ਭੰਜਨੁ, ਜਾਸੁ ਸ਼ਬਦ ਔਂਕੜ ਸਹਿਤ ਹਨ। 'ਕਰੁਨਾਮੈ' ਦੀ ਥਾਂ 'ਕਰੁਣਾਮੈ' ਸਰੂਪ ਦਰਜ ਹੈ।

(੨) 'ਕਰੁਨਾਮੈ' ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਜੁੜਤ ਰੂਪ ਵਿਚ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਪਦ ਛੇਦ ਕਰਕੇ 'ਕਰੁਨਾ ਮੈ' ਪੜ੍ਹਨਾ ਅਸ਼ੁੱਧ ਹੈ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਆਕਰਣ ਅਨੁਸਾਰ ਇਥੇ 'ਪਾਵੈ' ਦੀ ਥਾਂ 'ਪਾਵਹਿ' ਸਰੂਪ ਸ਼ੁੱਧ ਹੈ। 'ਪਾਵੈ' ਦਾ ਉਚਾਰਨ 'ਪਾਵਹਿ' ਕਰਨਾ ਹੈ।

ਪਦ ਅਰਥ : ਨਰ ਅਚੇਤ=ਹੇ ਅਚੇਤ ਮਨੁੱਖ!। ਜਾਸ= ਜਿਸਦੇ। ਪਾਵਨ ਨਾਮੁ=ਪਵਿੱਤਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਨਾਮ। ਕਸਮਲ= ਪਾਪ। ਹਰੁ=ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ। ਕਰੁਨਾਮੈ=ਦਇਆ ਦੇ ਸੋਮੇ ਨੂੰ।

ਅਰਥ : ਹੇ ਅਚੇਤ ਮਨੁੱਖ ! ਪਾਪ (ਕਰਮਾਂ) ਤੋਂ ਡਰ (ਜਿਹੜਾ ਪ੍ਰਭੂ) ਦੀਨਾ ਉਤੇ ਦਇਆ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਡਰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਤੂੰ ਉਸ ਦੀ ਸ਼ਰਣੀ ਪੈ ਜਾ।੧।ਰਹਾਉ।

(ਹੇ ਭਾਈ!) ਜਿਸ ਦੇ ਗੁਣ ਵੇਦ ਤੇ ਪੁਰਾਣ (ਆਦਿਕ) ਗਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਉਸ (ਪ੍ਰਭੂ) ਦਾ ਨਾਮ ਆਪਣੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਟਿਕਾ ਲੈ। ਹਰੀ ਦਾ ਨਾਮ ਜਗਤ ਵਿਚ (ਜੀਆਂ ਨੂੰ) ਪਵਿਤਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਉਸ (ਨਾਮ) ਨੂੰ ਸਿਮਰ ਸਿਮਰ ਕੇ (ਤੂੰ ਵੀ ਆਪਣੇ) ਸਾਰੇ ਪਾਪ ਦੂਰ ਕਰ ਲੈ।੧।

(ਹੇ ਭਾਈ! ਤੂੰ) ਮਨੁੱਖਾ ਦੇਹੀ ਮੁੜ ਕੇ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕੇਂਗਾ (ਇਸ ਲਈ) ਮੁਕਤੀ (ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ) ਦਾ ਕੁਝ ਯਤਨ ਕਰ ਲੈ। (ਇਸ

ਲਈ ਦਾਸ) ਨਾਨਕ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹੇ ਅਚੇਤ ਮਨੁੱਖ ! (ਤੂੰ) ਦਇਆ ਦੇ ਸੋਮੇ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਨੂੰ ਗਾ ਕੇ (ਭਾਵ ਉਸ ਦਾ ਜਸ ਕਰਕੇ ਇਸ) ਡਰੌਣੇ ਭਵ-ਸਾਗਰ ਤੋਂ ਪਾਰ ਉਤਰ ਜਾ ।੨।੯।੨੫੧।

ਰਾਗੁ ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੯ ॥

ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਬਿਰਥਾ ਕਹਉ ਕਉਨ ਸਿਉ, ਮਨ ਕੀ ॥ ਲੋਭਿ ਗ੍ਰਸਿਓ ਦਸਹੂ ਦਿਸ ਧਾਵਤ, ਆਸਾ ਲਾਗਿਓ ਧਨ ਕੀ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਸੁਖ ਕੈ ਹੇਤ ਬਹੁਤੁ ਦੁਖੁ ਪਾਵਤ, ਸੇਵ ਕਰਤ ਜਨ ਜਨ ਕੀ ॥ ਦੁਆਰਹਿ ਦੁਆਰਿ ਸੁਆਨ ਜਿਉ ਡੋਲਤ, ਨਹ ਸੁਧ ਰਾਮ ਭਜਨ ਕੀ ॥੧॥ ਮਾਨਸ ਜਨਮੁ ਅਕਾਰਥ ਖੋਵਤ, ਲਾਜ ਨ ਲੋਕ ਹਸਨ ਕੀ ॥ ਨਾਨਕ, ਹਰਿ ਜਸੁ ਕਿਉ ਨਹੀ ਗਾਵਤ, ਕੁਮਤਿ ਬਿਨਾਸੈ ਤਨ ਕੀ ॥੨॥੧॥੨੩੩॥

ਉਚਾਰਨ ਸੇਧ

ਬਿੰਦੀ ਸਹਿਤ : ਕਹਉਂ, ਸਿਉਂ, ਦੁਆਰਹਿਂ, ਦਸਹੂਂ, ਜਿਉਂ, ਕਿਉਂ।

ਪਦ ਅਰਥ: ਬਿਰਥਾ=ਦੁਖਦਾਈ ਹਾਲਤ, ਪੀੜਾ। ਕਹਉ=(ਮੈਂ) ਕਹਾਂ, ਆਖਾਂ, ਦੱਸਾਂ। ਲੋਭਿ=ਲਾਲਚ ਵਿਚ। ਗ੍ਰਸਿਓ=ਫਸਿਆ ਹੋਇਆ। ਦਸਹੂ ਦਿਸ=ਦਸਾਂ ਪਾਸੇ। ਆਸਾ= ਇੱਛਾ, ਤਾਂਘ। ਹੇਤਿ=ਲਈ, ਵਾਸਤੇ। ਧਾਵਤ=ਦੌੜਦਾ, ਭੱਜਦਾ ਹੈ। ਧਨ ਕੀ=ਦੌਲਤ (ਇਕੱਠੀ ਕਰਨ) ਦੀ। ਜਨ ਜਨ ਕੀ=ਹਰੇਕ ਮਨੁੱਖ ਦੀ, ਜਣੇ ਖਣੇ ਦੀ। ਦੁਆਰਹਿ ਦੁਆਰਿ=ਦਰ ਦਰ ਤੇ, ਹਰੇਕ ਦੇ ਦਰਵਾਜੇ ਉਤੇ। ਸੁਆਨ=ਕੁੱਤਾ। ਡੋਲਤ=ਡੋਲਦਾ, ਭਟਕਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਸੁਧ=ਖ਼ਬਰ ਭਾਵ ਹੋਸ਼। ਅਕਾਰਥ= ਵਿਅਰਥ। ਖੋਵਤ=ਖੋਂਹਦਾ ਹੈ ਭਾਵ ਗਵਾਂਦਾ ਹੈ। ਲਾਜ=ਲਜਿਆ, ਸ਼ਰਮ। ਹਸਨ ਕੀ=ਹਸਣ ਦੀ ਭਾਵ ਮਖੌਲ ਉਡਾਉਣ ਦੀ। ਕੁਮਤਿ=ਖੋਟੀ ਮਤਿ। ਤਨ

ਕੀ=ਸਰੀਰ ਦੀ, ਤਨ ਸਬੰਧੀ।

ਅਰਥ : (ਹੇ ਭਾਈ ! ਮੈਂ ਇਸ) ਮਨ ਦੀ ਦੁਖਦਾਈ ਹਾਲਤ ਕਿਸ ਅੱਗੇ ਆਖਾਂ? (ਭਾਵ ਕਿਸ ਨੂੰ ਸੁਣਾਵਾਂ? ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਮਨ) ਲਾਲਚ ਵਿਚ ਫਸਿਆ ਹੋਇਆ ਦਸਾਂ ਪਾਸੇ ਦੌੜਦਾ ਫਿਰਦਾ ਹੈ (ਅਤੇ ਹਰ ਵੇਲੇ ਇਸ ਨੂੰ) ਦੌਲਤ (ਇਕੱਠੀ ਕਰਨ) ਦੀ ਤਾਂਘ ਲਗੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ।੧।ਰਹਾਉ।

(ਹੇ ਭਾਈ ! ਇਹ ਮਨ ਸਰੀਰਕ) ਸੁਖਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਬਹੁਤ ਦੁਖ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ (ਕਿਉਂਕਿ) ਹਰੇਕ (ਜਣੇ ਖਣੇ) ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੁੱਤਾ ਦਰ ਦਰ ਤੇ (ਪੇਟ ਭਰਨ ਲਈ) ਭਟਕਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ (ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਧਨ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਹਰੇਕ ਪਾਸ ਲਿਲਕੜੀਆਂ ਲੈਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਨੂੰ) ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਭਜਨ (ਸਿਮਰਨ) ਦੀ ਕੋਈ ਹੋਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੈ।੧।

(ਅਜੇਹੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਇਹ) ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ ਵਿਅਰਥ ਗਵਾਂਦਾ ਹੈ (ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਹਾਸੇ-ਮਖੌਲ ਦੀ ਭੀ ਇਸ ਨੂੰ ਰਤੀ ਭਰ) ਸ਼ਰਮ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਨਾਨਕ (ਗੁਰੂ ਜੀ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੇ ਮੂਰਖ ਮਨ ! ਤੂੰ) ਹਰੀ ਦਾ ਜਸ (ਭਾਵ ਗੁਣ) ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਗਾਉਂਦਾ? (ਜਿਸ ਦੀ ਬਰਕਤ ਨਾਲ ਤੇਰੇ) ਸਰੀਰ ਦੇ ਅੰਦਰ (ਜੋ) ਖੋਟੀ ਮਤਿ (ਪਰਵੇਸ਼ ਹੋ ਚੁਕੀ ਹੈ) ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਵੇ।੨।੧।੨੩੩।

ਰਾਗੁ ਦੇਵਗੰਧਾਰੀ ਮਹਲਾ ੯ ॥

ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਯਹ ਮਨੁ, ਨੈਕ ਨ ਕਹਿਓ ਕਰੈ ॥ ਸੀਖ ਸਿਖਾਇ ਰਹਿਓ ਅਪਨੀ ਸੀ, ਦੁਰਮਤਿ ਤੇ ਨ ਟਰੈ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਮਦਿ ਮਾਇਆ ਕੈ ਭਇਓ ਬਾਵਰੋ, ਹਰਿ ਜਸੁ ਨਹਿ ਉਚਰੈ ॥ ਕਰਿ ਪਰਪੰਚੁ ਜਗਤ ਕਉ ਡਹਕੈ, ਅਪਨੋ ਉਦਰੁ ਭਰੈ ॥੧॥ ਸੁਆਨ ਪੂਛ ਜਿਉ ਹੋਇ ਨ ਸੂਧੋ, ਕਹਿਓ ਨ ਕਾਨ ਧਰੈ॥ ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਭਜੁ ਰਾਮਨਾਮ ਨਿਤ, ਜਾ ਤੇ ਕਾਜੁ ਸਰੈ ॥੨॥੧॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਯਹ=ਇਹ। ਨੈਕ=ਰਤਾ ਭਰ। ਅਪਨੀ ਸੀ=ਆਪਣੀ ਤਰਫੋਂ। ਨ ਟਰੈ=ਨਹੀਂ ਟਲਦਾ। ਬਾਵਰੋ=ਬਉਰਾ, ਝੱਲਾ। ਪਰਪੰਚੁ=ਪਾਖੰਡ ਵਿਖਾਵਾ। ਡਹਕੈ=ਠੱਗਦਾ ਹੈ। ਉਦਰੁ=ਪੇਟ। ਸੁਆਨ=ਕੁੱਤਾ। ਸੂਧੋ=ਸਿੱਧੀ। ਨ ਕਾਨ ਧਰੈ=ਕੰਨਾ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਧਰਦਾ, ਭਾਵ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਸੁਣਦਾ। ਸਰੈ=ਸਵਰ ਜਾਏ, ਸਿਰੇ ਚੜ੍ਹ ਜਾਏ।

ਅਰਥ : (ਹੇ ਭਾਈ !) ਇਹ ਮਨ ਰਤਾ ਭਰ ਭੀ ਮੇਰਾ ਕਹਿਆ ਹੋਇਆ (ਕੰਮ) ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। (ਮੈਂ) ਆਪਣੀ ਤਰਫੋਂ (ਇਸ ਨੂੰ ਬਹੁਤ) ਸਿਖਿਆ ਸਿਖਾਅ ਰਿਹਾ ਹਾਂ (ਪਰ ਇਹ ਆਪਣੀ) ਖੋਟੀ ਮਤਿ ਵਲੋਂ (ਬਿਲਕੁਲ) ਨਹੀਂ ਟਲਦਾ ।੧।ਰਹਾਉ।

(ਹੇ ਭਾਈ ! ਇਹ ਮਨ) ਮਾਇਆ ਦੇ ਨਸ਼ੇ ਵਿਚ ਝੱਲਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ (ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਇਹ) ਹਰੀ ਦਾ ਜਸ ਨਹੀਂ ਉਚਾਰਦਾ। ਪਖੰਡ ਕਰਕੇ ਜਗ ਨੂੰ ਠੱਗਦਾ ਹੈ (ਤੇ ਉਸ ਧਨ ਨਾਲ) ਆਪਣਾ ਪੇਟ ਭਰਦਾ ਹੈ।੧।

(ਹੇ ਭਾਈ !) ਜਿਵੇਂ ਕੁੱਤੇ ਦੀ ਪੂਛ ਸਿੱਧੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ (ਤਿਵੇਂ ਇਹ ਢੀਠ ਮਨ) ਕਹਿਆ ਹੋਇਆ (ਉਪਦੇਸ਼) ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਸੁਣਦਾ। ਨਾਨਕ (ਆਪਣੇ ਮਨ ਨੂੰ ਇਹ) ਆਖ ! ਕਿ (ਤੂੰ) ਹਰ ਰੋਜ਼ ਰਾਮ ਨਾਮ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰ ਜਿਸ ਤੋਂ (ਤੇਰਾ ਮਨੁੱਖਾ ਜੀਵਨ ਸਫਲ ਹੋਣ ਵਾਲਾ) ਕੰਮ ਸਿਰੇ ਚੜ੍ਹ ਜਾਵੇ।੨।੧।

ਦੇਵਗੰਧਾਰੀ ਮਹਲਾ ੯ ॥ ਸਭ ਕਿਛੁ, ਜੀਵਤ ਕੋ ਬਿਵਹਾਰ ॥ ਮਾਤ ਪਿਤਾ ਭਾਈ ਸੁਤ ਬੰਧਪ, ਅਰੁ ਫੁਨਿ ਗ੍ਰਿਹ ਕੀ ਨਾਰਿ ॥੧॥ ਰਹਾਉ॥ ਤਨ ਤੇ ਪ੍ਰਾਨ ਹੋਤ ਜਬ ਨਿਆਰੇ, ਟੇਰਤ ਪ੍ਰੇਤਿ ਪੁਕਾਰਿ ॥ ਆਧ ਘਰੀ ਕੋਊ ਨਹਿ ਰਾਖੈ, ਘਰਿ ਤੇ ਦੇਤ ਨਿਕਾਰਿ ॥੧॥ ਮ੍ਰਿਗ ਤ੍ਰਿਸਨਾ ਜਿਉ ਜਗ ਰਚਨਾ, ਯਹ ਦੇਖਹੁ ਰਿਦੈ ਬਿਚਾਰਿ ॥ ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਭਜੁ ਰਾਮਨਾਮ ਨਿਤ, ਜਾ ਤੇ ਹੋਤ

ਉਧਾਰ ॥੨॥੨॥

ਪਦ ਅਰਥ : ਜੀਵਤ ਕੋ=ਜੀਊਂਦਿਆਂ ਦੇ। ਬਿਵਹਾਰ= ਲੈਣ-ਦੇਣ। ਸੁਤ=ਪੁੱਤਰ। ਬੰਧਪ=ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ। ਅਰੁ=ਅਤੇ। ਫੁਨਿ=ਫੇਰ। ਨਿਆਰੇ=ਵੱਖਰੇ। ਟੇਰਤ=ਆਖਦੇ ਹਨ। ਪ੍ਰੇਤ= ਭੂਤ। ਪੁਕਾਰਿ=ਪੁਕਾਰ ਕੇ। ਮ੍ਰਿਗ ਤ੍ਰਿਸਨਾ=ਰੇਤਲੇ ਤੇ ਰੜੇ ਮੈਦਾਨਾਂ ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਸੂਰਜ ਦੀਆਂ ਕਿਰਨਾਂ ਨਾਲ ਰੇਤ ਚਮਕਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਮ੍ਰਿਗੁ ਉਸ ਰੇਤ ਨੂੰ ਜਲ ਸਮਝ ਕੇ ਉਸ ਵਲ ਦੌੜਦਾ ਹੈ। ਜਾ ਤੇ=ਜਿਸ ਨਾਲ।

ਅਰਥ : (ਹੇ ਭਾਈ !) ਮਾਤਾ, ਪਿਤਾ, ਭਰਾ, ਪੁਤਰ, ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਅਤੇ ਫੇਰ ਘਰ ਦੀ ਇਸਤਰੀ (ਇਤਾਦਿ) ਸਭ ਕੁਝ ਜੀਊਂਦਿਆਂ ਦੇ ਵਿਹਾਰ (ਭਾਵ ਮੇਲ-ਜੋਲ, ਲੈਣ-ਦੇਣ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਹਨ)।੧।ਰਹਾਉ।

(ਹੇ ਭਾਈ !) ਜਦੋਂ ਸਰੀਰ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਣ ਵੱਖਰੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ (ਤਦ ਜੀਵ ਨੂੰ ਇਹ ਸਾਰੇ ਬਿਉਹਾਰੀ ਸਬੰਧੀ) 'ਪ੍ਰੇਤ ਪ੍ਰੇਤ' ਆਖ ਕੇ ਪੁਕਾਰਦੇ ਹਨ। (ਫਿਰ) ਕੋਈ (ਗੂੜ੍ਹਾ ਮਿੱਤਰ ਅਥਵਾ ਸਾਕ ਸਬੰਧੀ ਮੁਰਦੇ ਨੂੰ) ਅੱਧੀ ਘੜੀ ਭੀ ਘਰ (ਵਿੱਚ) ਨਹੀਂ ਰਖਦਾ, (ਛੇਤੀ ਹੀ 'ਕਾਢਹੁ ਕਾਢਹੁ ਹੋਈ' ਭਾਵ) ਘਰ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਦਿੰਦੇ ਹਨ।੧।

(ਹੇ ਭਾਈ ! ਤੁਸੀਂ) ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਵਿਚਾਰ ਕੇ ਇਹ ਦੇਖ ਲਵੋ (ਕਿ) ਜਗਤ ਦੀ ਰਚਨਾ ਮ੍ਰਿਗ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਵਾਂਗੂ (ਝੂਠੀ ਹੈ)। ਨਾਨਕ (ਗੁਰੂ ਜੀ ਆਦੇਸ਼ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੇ ਭਾਈ ! ਤੂੰ ਮਨ ਨੂੰ) ਆਖ, ਹਰ ਰੋਜ਼ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਭਜਨ ਕਰ ਜਿਸ ਨਾਲ (ਤੇਰਾ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ) ਪਾਰ ਉਤਾਰਾ ਹੋ ਜਾਵੇ।੨।੨।

ਦੇਵਗੰਧਾਰੀ ਮਹਲਾ ੯ ॥ ਜਗਤ ਮੈ, ਝੂਠੀ ਦੇਖੀ ਪ੍ਰੀਤਿ ॥ ਅਪਨੇ ਹੀ ਸੁਖ ਸਿਉ ਸਭ ਲਾਗੇ, ਕਿਆ ਦਾਰਾ ਕਿਆ ਮੀਤ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਮੇਰਉ ਮੇਰਉ ਸਭੈ ਕਹਤ ਹੈ ਹਿਤ ਸਿਉ ਬਾਧਿਓ ਚੀਤ ॥ ਅੰਤਿ ਕਾਲਿ ਸੰਗੀ ਨਹ ਕੋਊ, ਇਹ ਅਚਰਜ ਹੈ ਰੀਤਿ ॥੧॥ ਮਨ ਮੂਰਖ ਅਜਹੂ ਨਹ ਸਮਝਤ, ਸਿਖ ਦੈ ਹਾਰਿਓ ਨੀਤ ॥

ਨਾਨਕ, ਭਉਜਲੁ ਪਾਰਿ ਪਰੈ, ਜਉ ਗਾਵੈ ਪ੍ਰਭ ਕੇ ਗੀਤ ॥੨॥੩॥੬॥੩੮॥੪੭॥

ਉਚਾਰਨ ਸੇਧ

ਬਿੰਦੀ ਸਹਿਤ : ਮੈਂ, ਸਿਉਂ, ਹੈਂ, ਨਹਾਂ।

ਪਦ ਅਰਥ: ਮਹਿ=ਵਿਚ। ਕਿਆ=ਕੀ। ਦਾਰਾ=ਇਸਤਰੀ। ਮੇਰਉ=ਮੇਰਾ। ਹਿਤ ਸਿਉ=ਮੋਹ ਨਾਲ। ਰੀਤਿ=ਮਰਯਾਦਾ। ਸਿਖ= ਸਿਖਿਆ। ਦੈ=ਦੇ ਕੇ।

ਅਰਥ : (ਹੇ ਭਾਈ !) ਇਸ ਜਗਤ ਵਿਚ (ਜੋ ਸਬੰਧੀਆਂ ਦੀ) ਪ੍ਰੀਤਿ (ਹੈ, ਉਹ) ਵੇਖ ਲਈ ਹੈ, (ਬਿਲਕੁਲ) ਝੂਠੀ ਹੈ। (ਅਸਲ ਵਿਚ) ਕੀ ਇਸਤਰੀ, ਕੀ ਮਿੱਤਰ, ਸਾਰੇ ਹੀ ਆਪੋ- ਆਪਣੇ ਸੁਖਾਂ ਨਾਲ ਲਗੇ (ਭਾਵ ਜੁੜੇ) ਹੋਏ ਹਨ।੧।ਰਹਾਉ।

(ਹੇ ਭਾਈ ! ਸਭ ਦਾ) ਚਿਤ ਮੋਹ ਨਾਲ ਬੱਧਾ ਹੋਇਆ ਹੈ (ਜਿਸ ਕਰਕੇ) ਸਾਰੇ 'ਮੇਰਾ ਮੇਰਾ' ਆਖਦੇ ਹਨ। (ਪਰ) ਅੰਤ ਸਮੇਂ ਕੋਈ ਸਾਥੀ ਨਹੀਂ ਬਣਦਾ, ਇਹ ਜਗਤ ਦੀ ਇਕ ਅਸਚਰਜ ਮਰਯਾਦਾ ਹੈ।੧।

(ਹੇ ਭਾਈ ! ਇਸ ਮਨ ਨੂੰ ਮੈਂ) ਸਿਖਿਆ ਦੇ ਦੇ ਕੇ ਹਾਰ ਗਿਆ ਹਾਂ। (ਪਰ) ਮੂਰਖ ਮਨ (ਸਭ ਕੁਝ) ਦੇਖਦਾ ਹੋਇਆ ਅਜੇ ਭੀ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦਾ। ਨਾਨਕ (ਗੁਰੂ ਜੀ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਜੋ (ਮਨੁੱਖ) ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ (ਸਿਫਤ ਸਲਾਹ ਦੇ) ਗੀਤ ਗਾਂਦਾ ਹੈ (ਉਹ) ਸੰਸਾਰ ਸਾਗਰ ਤੋਂ ਪਾਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।੨।੩।੬।੩੮।੪੭।

ਰਾਗੁ ਬਿਹਾਗੜਾ ਮਹਲਾ ੯ ॥

ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਹਰਿ ਕੀ ਗਤਿ, ਨਹਿ ਕੋਊ ਜਾਨੈ ॥ ਜੋਗੀ ਜਤੀ ਤਪੀ ਪਚਿ ਹਾਰੇ, ਅਰੁ ਬਹੁ ਲੋਗ ਸਿਆਨੇ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਛਿਨ ਮਹਿ ਰਾਉ ਰੰਕ ਕਉ ਕਰਈ, ਰਾਉ ਰੰਕ ਕਰਿ ਡਾਰੇ ॥ ਰੀਤੇ ਭਰੇ, ਭਰੇ ਸਖਨਾਵੈ, ਯਹ ਤ ਕੋ ਬਿਵਹਾਰੇ ॥੧॥ ਅਪਨੀ

ਮਾਇਆ ਆਪਿ ਪਸਾਰੀ, ਆਪਹਿ ਦੇਖਨਹਾਰਾ ॥ ਨਾਨਾ ਰੂਪ ਧਰੇ ਬਹੁ ਰੰਗੀ ਸਭ ਤੇ ਰਹੇ ਨਿਆਰਾ ॥੨॥ ਅਗਨਤ ਅਪਾਰੁ ਅਲਖ ਨਿਰੰਜਨ, ਜਿਹ ਸਭ ਜਗੁ ਭਰਮਾਇਓ ॥ ਸਗਲ ਭਰਮ ਤਜਿ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਾਣੀ, ਚਰਨਿ ਤਾਹਿ ਚਿਤੁ ਲਾਇਓ ॥੩॥੧॥੨॥

ਉਚਾਰਨ ਸੇਧ

ਫੁਟਕਲ : 'ਆਪਹਿ' ਦਾ ਉਚਾਰਨ 'ਆਪਹਿਂ' ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ 'ਤਾਹਿ' ਨੂੰ 'ਤਾਂਹਿ' ਨਹੀਂ ਉਚਾਰਨਾ। 'ਅਗਨਤ' ਦਾ ਉਚਾਰਨ 'ਅ-ਗਨਤ' ਕਰਨਾ ਹੈ।

ਪਦ ਅਰਥ: ਗਤਿ=ਮਰਯਾਦਾ, ਅਵਸਥਾ। ਪਚਿ ਮਰੇ=ਥੱਕ ਟੁੱਟ ਕੇ ਹਾਰ ਗਏ। ਅਰੁ=ਅਤੇ। ਰਾਉ=ਰਾਜਾ। ਰੰਕ=ਕੰਗਾਲ। ਰੀਤੇ=ਖ਼ਾਲੀ, ਸਖਣੇ। ਸਖਨਾਵੈ=ਸਖਣੇ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਬਿਵਹਾਰੇ=ਕਾਰ-ਵਿਹਾਰ। ਪਸਾਰੀ=ਖਿਲਾਰੀ। ਆਪਹਿ=ਆਪ ਹੀ। ਨਾਨਾ=ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ। ਨਿਆਰਾ=ਵੱਖਰਾ। ਅਗਨਤ= ਗਿਣਤੀ-ਮਿਣਤੀ ਤੋਂ ਰਹਿਤ। ਅਪਾਰੁ=ਬੇਅੰਤ। ਨਿਰੰਜਨ= ਮਾਇਆ ਤੋਂ ਰਹਿਤ। ਜਿਹ=ਜਿਸ (ਹਰੀ) ਨੇ। ਚਰਨਿ ਤਾਹਿ= ਉਸ (ਪ੍ਰਭੂ) ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ।

ਅਰਥ : (ਹੇ ਪ੍ਰਾਣੀ !) ਹਰੀ ਦੀ ਮਰਯਾਦਾ ਨੂੰ ਕੋਈ ਜੀਵ ਨਹੀਂ ਜਾਣ ਸਕਦਾ। ਜੋਗੀ, ਜਤੀ ਤਪੀ (ਅਤੇ ਹੋਰ) ਬਹੁਤ ਸਿਆਣੇ (ਲੋਕ) ਥੱਕ ਟੁੱਟ ਕੇ ਹਾਰ ਗਏ (ਪਰ ਉਹ ਹਰੀ ਦੀ ਮਰਯਾਦਾ ਨਹੀਂ ਦਸ ਸਕੇ)।੧। ਰਹਾਉ।

(ਉਹ ਹਰੀ) ਇਕ ਛਿਨ ਵਿਚ ਕੰਗਾਲ ਨੂੰ ਰਾਜਾ ਬਣਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਕੰਗਾਲ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਸਖਣਿਆਂ ਨੂੰ ਭਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ (ਤੇ) ਭਰਿਆਂ ਨੂੰ ਸਖਣਾ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਉਸ ਦਾ ਕਰ-ਵਿਹਾਰ ਹੈ।੧।

(ਹੇ ਭਾਈ! ਉਸ ਹਰੀ ਨੇ) ਆਪਣੀ ਮਾਇਆ ਆਪ ਹੀ ਖਿਲਾਰੀ ਹੋਈ ਹੈ (ਅਤੇ) ਆਪ ਹੀ (ਉਸ ਨੂੰ) ਵੇਖਣ ਵਾਲਾ ਹੈ।

ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰੰਗ ਧਾਰਦਾ ਹੈ (ਬਹੁਤੇ ਰੰਗਾਂ ਵਾਲਾ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ) ਆਪ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਖਰਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।੨।

ਉਹ ਗਿਣਤੀ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਪਾਰ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਲਖਤਾ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਅਤੇ ਮਾਇਆ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਭਰਮਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਨਾਨਕ (ਗੁਰੂ ਜੀ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਹੇ ਪ੍ਰਾਣੀ! (ਅਸਾਂ) ਸਾਰੇ ਭਰਮਾਂ ਨੂੰ ਤਿਆਗ ਕੇ ਉਸ (ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ) ਚਰਨਾ ਵਿਚ ਆਪਣ ਚਿਤ ਜੋੜਿਆ ਹੈ।੩।੧।੨।

ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੯

੧ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਰੇ ਮਨ! ਰਾਮ ਸਿਉ ਕਰਿ ਪ੍ਰੀਤਿ ॥ ਸ੍ਰਵਨ ਗੋਬਿੰਦ ਗੁਨੁ ਸੁਨਉ, ਅਰੁ ਗਾਉ ਰਸਨਾ ਗੀਤਿ ॥੧॥ ਰਹਾਉ॥ ਕਰਿ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਸਿਮਰੁ ਮਾਧੋ, ਹੋਹਿ ਪਤਿਤ ਪੁਨੀਤ ॥ ਕਾਲੁ ਬਿਆਲੁ ਜਿਉ ਪਰਿਓ ਡੋਲੈ, ਮੁਖੁ ਪਸਾਰੇ ਮੀਤ॥੧॥ ਆਜੁ ਕਾਲਿ ਫੁਨਿ ਤੋਹਿ ਗ੍ਰਸਿ ਹੈ, ਸਮਝਿ ਰਾਖਉ ਚੀਤਿ ॥ ਕਹੈ ਨਾਨਕੁ ਰਾਮੁ ਭਜਿ ਲੈ, ਜਾਤੁ ਅਉਸਰੁ ਬੀਤ ॥੨॥੧॥

ਉਚਾਰਨ ਸੇਧ

ਬਿੰਦੀ ਸਹਿਤ : ਸਿਉਂ, ਸੁਨਉਂ, ਹੋਹਿੰ, ਜਿਉਂ।

ਪਦ ਅਰਥ: ਸਿਉ=ਨਾਲ। ਸ੍ਰਵਨ=ਕੰਨਾ ਨਾਲ। ਸੁਨਉ=ਸੁਣੋ (ਦਰਪਣ ਵਿਚ 'ਸੁਨਉ' ਦੀ ਥਾਂ 'ਸੁਨਹੁ' ਰੂਪ ਅੰਕਿਤ ਹੈ)। ਗੀਤਿ=ਸਿਫਤ ਸਾਲਾਹ ਦੇ ਸ਼ਬਦ। ਹੋਹਿ=ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਕਾਲੁ=ਮੌਤ। ਬਿਆਲੁ=ਦਰਿੰਦਾ, ਫਾੜਨ ਵਾਲਾ ਜ਼ਾਲਮ ਜਾਨਵਰ। ਪਰਿਓ ਡੋਲੇ=ਫਿਰਦਾ ਪਿਆ ਹੈ। ਮੁਖੁ=ਮੂੰਹ। ਪਸਾਰੇ=ਖਿਲਾਰ ਕੇ, ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ। ਮੀਤ=ਹੇ ਮਿੱਤਰ!। ਆਜ ਕਾਲਿ=ਅਜ ਕਲ ਵਿਚ, ਭਾਵ ਛੇਤੀ ਹੀ। ਫੁਨਿ=ਫਿਰ। ਤੋਹਿ ਗ੍ਰਸਿ ਹੈ=ਤੈਨੂੰ ਪਕੜ ਲਏਗਾ ਭਾਵ ਖਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਚੀਤਿ=ਚਿਤ ਵਿਚ। ਜਾਤੁ=ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਉਸਰੁ= ਸਮਾਂ। ਬੀਤ=ਬੀਤਦਾ, ਗੁਜ਼ਰਦਾ।

ਅਰਥ : ਹੇ (ਮੇਰੇ) ਮਨ ! (ਤੂੰ ਵਿਆਪਕ) ਰਾਮ ਨਾਲ ਪ੍ਰੀਤੀ ਕਰ। ਕੰਨਾ ਨਾਲ (ਉਸ) ਗੋਬਿੰਦ ਦੇ ਗੁਣ ਸੁਣ ਅਤੇ ਰਸਨਾ ਨਾਲ (ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸਿਫਤ ਸਾਲਾਹ ਵਾਲੇ) ਸ਼ਬਦ ਗਾਇਨ ਕਰ।੧। ਰਹਾਉ।

(ਹੇ ਮਨ !) ਸਾਧੂ (ਜਨਾ ਦੀ) ਸੰਗਤ ਕਰ (ਅਤੇ) ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਸਿਮਰ, (ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਬਰਕਤ ਨਾਲ) ਪਾਪੀ ਤੋਂ ਪਵਿਤਰ ਹੋ ਜਾਵੇਂਗਾ। ਹੇ ਮਿੱਤਰ ! ਦਰਿੰਦੇ ਜਾਨਵਰ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਾਲ (ਤੇਰੇ ਸਿਰ ਦੇ ਦੁਆਲੇ) ਪਿਆ ਫਿਰਦਾ ਹੈ (ਅਤੇ ਉਸ ਮੌਤ ਨੇ ਆਪਣਾ) ਮੂੰਹ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਰਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।੧।

(ਹੇ ਮਿੱਤਰ ! ਇਹ ਗਲ਼) ਚਿਤ ਵਿਚ ਸਮਝ ਲੈ ਕਿ ਅਜ ਜਾਂ ਕਲ (ਤੈਨੂੰ ਭੀ ਕਾਲ) ਪਕੜ ਲਵੇਗਾ। ਨਾਨਕ (ਤੈਨੂੰ) ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ (ਤੂੰ) ਰਾਮ-ਨਾਮ ਸਿਮਰ ਲੈ (ਇਹ ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ ਜੋ ਸਿਮਰਨ ਦਾ) ਸਮਾਂ (ਤੈਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਹੈ ਇਹ) ਬੀਤਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।੨।੧।

ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੯ ॥ ਮਨ ਕੀ, ਮਨ ਹੀ ਮਾਹਿ ਰਹੀ ॥ ਨਾ ਹਰਿ ਭਜੇ ਨ ਤੀਰਥ ਸੇਵੇ, ਚੋਟੀ ਕਾਲਿ ਗਹੀ ॥੧॥ ਰਹਾਉ॥ ਦਾਰਾ ਮੀਤ ਪੂਤ ਰਥ ਸੰਪਤਿ, ਧਨ ਪੂਰਨ ਸਭੁ ਮਹੀ ॥ ਅਵਰ ਸਗਲ ਮਿਥਿਆ ਏ ਜਾਨਉ, ਭਜਨੁ ਰਾਮ ਕੋ ਸਹੀ ॥੧॥ ਫਿਰਤ ਫਿਰਤ ਬਹੁਤੇ ਜੁਗ ਹਾਰਿਓ, ਮਾਨਸ ਦੇਹ ਲਹੀ ॥ ਨਾਨਕ ਕਹਤ ਮਿਲਨ ਕੀ ਬਰੀਆ, ਸਿਮਰਤ ਕਹਾ ਨਹੀ ॥੨॥੨॥

ਪਦ ਅਰਥ : ਮਨ ਕੀ=ਮਨ ਦੀ (ਮਨਸਾ, ਇੱਛਾ)। ਮਾਹਿ=ਵਿਚ। ਨਾ ਹਰਿ ਭਜੇ=ਨਾ (ਘਰ ਬੈਠ ਕੇ) ਹਰੀ ਦਾ ਭਜਨ ਕੀਤਾ। ਨ ਤੀਰਥ ਸੇਵੇ=ਨਾ ਤੀਰਥਾਂ ਦੇ (ਦਰਸ਼ਨ ਤੇ ਸੰਤ ਜਨ) ਸੇਵਨ ਕੀਤੇ। ਚੋਟੀ=ਬੋਦੀ। ਕਾਲਿ=ਮੌਤ ਨ। ਗਹੀ=ਫੜ ਲਈ। ਦਾਰਾ=ਇਸਤਰੀ। ਮੀਤ=ਮਿੱਤਰ। ਪੂਤ=ਪੁੱਤਰ। ਰਥ=ਗੱਡੇ।

ਸੰਪਤ=ਮਾਲ ਅਸਬਾਬ। ਧਨ=ਦੌਲਤ। ਮਹੀ=ਧਰਤੀ, ਜਾਇਦਾਦ। ਮਿਥਿਆ=ਝੂਠਾ, ਨਾਸ਼ਵੰਤ। ਜਾਨਉ=ਜਾਣੋ (ਦਰਪਣ ਵਿਚ 'ਜਾਨਹੁ' ਸਰੂਪ ਦਰਜ ਹੈ)। ਸਹੀ=ਠੀਕ, ਸਤਿ ਹੈ। ਫਿਰਤ=ਫਿਰਦਿਆਂ ਫਿਰਦਿਆਂ। ਹਾਰਿਓ=ਥੱਕ ਗਿਆ। ਦੇਹ ਲਹੀ=ਦੇਹੀ ਲੱਭੀ। ਕਹਤ=ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਬਰੀਆ=ਵਾਰੀ।

ਅਰਥ : (ਹੇ ਭਾਈ !) ਮਨ ਦੀ (ਇਛਾ) ਮਨ ਵਿਚ ਰਹਿ ਗਈ (ਭਾਵ ਪੂਰੀ ਨਾ ਹੋਈ)। ਨਾ (ਘਰ ਬੈਠ ਕੇ) ਹਰੀ ਦਾ ਭਜਨ ਕੀਤਾ, ਨਾ ਤੀਰਥਾਂ ਦੇ (ਦਰਸ਼ਨ ਤੇ ਸੰਤ ਜਨਾ ਦੇ ਚਰਨ) ਸੇਵਨ ਕੀਤੇ, ਮੌਤ ਨੇ ਆ ਕੇ ਬੋਦੀ ਫੜ ਲਈ।੧।ਰਹਾਉ।

(ਹੇ ਭਾਈ !) ਇਸਤਰੀ, ਮਿੱਤਰ, ਪੁਤਰ, ਗੱਡੇ, ਮਾਲ ਅਸਬਾਬ, ਦੌਲਤ, ਸਾਰੀ ਧਰਤੀ (ਜਾਇਦਾਦ) ਹੋਰ ਸਭ ਕੁਝ ਨਾਸ਼ਵੰਤ ਸਮਝ, ਕੇਵਲ ਰਾਮ ਦਾ ਭਜਨ (ਹੀ ਇਕ) ਸਹੀ (ਭਾਵ ਸਤਿ ਵਸਤੂ) ਹੈ।੧।

(ਹੇ ਭਾਈ !) ਬਹੁਤੇ ਜੁਗ ਫਿਰਦਿਆਂ ਫਿਰਦਿਆਂ (ਤੂੰ) ਥੱਕ ਗਿਆ (ਅਤੇ ਇਹ) ਮਨੁੱਖਾ ਦੇਹੀ (ਤੈਨੂੰ) ਲਭੀ (ਭਾਵ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ ਹੈ)। ਨਾਨਕ (ਗੁਰੂ ਜੀ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੇ ਭਾਈ ! ਇਹ ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ ਤੇਰੇ) ਮਿਲਣ ਦੀ ਵਾਰੀ ਹੈ, (ਹੁਣ ਤੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ) ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਸਿਮਰਦਾ? (ਭਾਵ ਸਿਮਰਨ ਕਰ ਲੈ)।੨।੨।

ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੯ ॥ ਮਨ ਰੇ, ਕਉਨੁ ਕੁਮਤਿ ਤੈ ਲੀਨੀ ॥ ਪਰ ਦਾਰਾ ਨਿੰਦਿਆ ਰਸਿ ਰਚਿਓ, ਰਾਮ ਭਗਤਿ ਨਹੀ ਕੀਨੀ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਮੁਕਤਿ ਪੰਥੁ ਜਾਨਿਓ ਤੈ ਨਾਹਿਨ, ਧਨ ਜੋਰਨ ਕਉ ਧਾਇਆ ॥ ਅੰਤਿ ਸੰਗੁ ਕਾਹੂ ਨਹੀ ਦੀਨਾ, ਬਿਰਥਾ ਆਪੁ ਬੰਧਾਇਆ ॥੧॥ ਨਾ ਹਰਿ ਭਜਿਓ ਨਾ ਗੁਰ ਜਨੁ ਸੇਵਿਓ, ਨਹ ਉਪਜਿਓ ਕਛੁ ਗਿਆਨਾ ॥ ਘਟ ਹੀ ਮਾਹਿ ਨਿਰੰਜਨੁ ਤੇਰੈ, ਤੈ ਖੋਜਤ ਉਦਿਆਨਾ॥੨॥ ਬਹੁਤ

ਜਨਮ ਭਰਮਤ ਤੈ ਹਾਰਿਓ, ਅਸਥਿਰ ਮਤਿ ਨਹੀ ਪਾਈ ॥ ਮਾਨਸ ਦੇਹ ਪਾਇ ਪਦ ਹਰਿ ਭਜੁ, ਨਾਨਕ ਬਾਤ ਬਤਾਈ ॥੩॥੩॥

ਉਚਾਰਨ ਸੇਧ

ਬਿੰਦੀ ਸਹਿਤ : ਤੈਂ, ਕਾਹੂੰ, ਨਹੀਂ।

ਪਦ ਅਰਥ: ਕੁਮਤਿ=ਭੈੜੀ ਸਿਖਿਆ। ਪਰ ਦਾਰਾ=ਪਰਾਈ ਇਸਤ੍ਰੀ। ਰਚਿਓ=ਰਚਿਆ ਮਿਚਿਆ। ਮੁਕਤਿ=ਪੰਥ ਮੁਕਤੀ ਦਾ ਰਸਤਾ। ਨਾਹਿਨ=ਨਹੀਂ। ਧਨ=ਦੌਲਤ। ਜੋਰਨ ਕਉ=ਜੋੜਨ ਲਈ। ਧਾਇਓ=ਦੌੜਦਾ ਭਜਦਾ ਰਿਹਾ। ਬਿਰਥਾ=ਵਿਅਰਥ ਹੀ। ਆਪੁ= ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ। ਭਜਿਓ=ਸਿਮਰਿਆ। ਗੁਰ ਜਨੁ=ਗੁਰੂ ਪੁਰਖ। ਉਦਿਆਨਾ=ਜੰਗਲਾਂ ਵਿਚ। ਬਾਤ ਬਤਾਈ=ਗਲ ਸਮਝਾਈ।

ਅਰਥ : ਹੇ ਮਨ ! ਤੂੰ ਕਿਹੜੀ ਭੈੜੀ ਸਿਖਿਆ ਲੈ ਲਈ। ਪਰਾਈ ਇਸਤਰੀ (ਪਰਾਈ) ਨਿੰਦਿਆ ਦੇ ਰਸ ਵਿਚ ਰਚਿਆ-ਮਿਚਿਆ ਰਹਿਆ (ਅਤੇ) ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਭਗਤੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ।੧।ਰਹਾਉ।

(ਹੇ ਮਨ !) ਤੂੰ ਮੁਕਤੀ ਦਾ ਰਸਤਾ ਨਹੀਂ ਜਾਣਿਆ, ਧਨ ਜੋੜਨ ਲਈ ਦੌੜਦਾ ਭਜਦਾ ਰਿਹਾ ਪਰ ਅੰਤ (ਸਮੇਂ) ਕਿਸੇ (ਚੀਜ਼) ਨੇ (ਤੇਰਾ) ਸਾਥ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ, ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ (ਤੂੰ) ਵਿਅਰਥ ਹੀ (ਮੋਹ-ਮਾਇਆ ਵਿਚ) ਬੰਨ੍ਹਾ ਲਿਆ।੧।

(ਹੇ ਮਨ !) ਨਾ ਤੂੰ ਹਰੀ ਦਾ ਭਜਨ ਕੀਤਾ, ਨਾ ਗੁਰੂ ਪੁਰਖੁ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ (ਅਤੇ) ਨਾ ਹੀ (ਤੇਰੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ) ਕੁਝ (ਆਤਮਿਕ) ਗਿਆਨ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ। ਮਾਇਆ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹਰੀ ਤੇਰੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਹੀ ਹੈ (ਪਰ) ਤੂੰ (ਉਸ ਨੂੰ) ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਲਭਦਾ ਫਿਰਦਾ ਰਹਿਆ।੨।

(ਹੇ ਮਨ !) ਤੂੰ ਬਹੁਤ ਜਨਮ ਭਟਕਦਾ ਰਹਿਆ (ਇਹ ਜਨਮ ਮਾਨੋ ਜੂਏ ਵਿਚ) ਹਾਰ ਦਿੱਤਾ (ਪਰ) ਨਿਹਚਲ ਮਤਿ (ਜਿਸ ਨਾਲ ਜਨਮ ਮਰਨ ਦਾ ਗੇੜ ਮੁਕਦਾ ਹੈ ਹੁਣ ਤਕ) ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ।

ਨਾਨਕ (ਗੁਰੂ ਜੀ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੇ ਮਨ ! ਜੋ) ਗਲ (ਗੁਰੂ ਨੇ ਤੈਨੂੰ) ਸਮਝਾਈ ਹੈ (ਉਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਤੂੰ) ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ ਦੀ ਪਦਵੀ ਪਾ ਕੇ ਹਰੀ ਦਾ ਭਜਨ ਕਰ।੪।੩।

ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੯ ॥ ਮਨ ਰੇ, ਪ੍ਰਭ ਕੀ ਸਰਨਿ ਬਿਚਾਰੋ ॥ ਜਿਹ ਸਿਮਰਤ ਗਨਕਾ ਸੀ ਉਧਰੀ, ਤਾ ਕੋ ਜਸੁ ਉਰਧਾਰੋ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਅਟਲ ਭਇਓ ਧ੍ਰੂਅ ਜਾ ਕੈ ਸਿਮਰਨਿ, ਅਰੁ ਨਿਰਭੈ ਪਦੁ ਪਾਇਆ ॥ ਦੁਖ ਹਰਤਾ ਇਹ ਬਿਧਿ ਕੋ ਸੁਆਮੀ, ਤੈ ਕਾਹੇ ਬਿਸਰਾਇਆ ॥੧॥ ਜਬ ਹੀ ਸਰਨਿ ਗਹੀ ਕਿਰਪਾ ਨਿਧਿ, ਗਜ ਗਰਾਹ ਤੇ ਛੂਟਾ ॥ ਮਹਮਾ ਨਾਮ ਕਹਾ ਲਉ ਬਰਨਉ, ਰਾਮ ਕਹਤ ਬੰਧਨ ਤਿਹ ਤੂਟਾ ॥੨॥ ਅਜਾਮਲੁ ਪਾਪੀ ਜਗੁ ਜਾਨੈ, ਨਿਮਖ ਮਾਹਿ ਨਿਸਤਾਰਾ ॥ ਨਾਨਕ ਕਹਤ ਚੇਤ ਚਿੰਤਾਮਨਿ, ਤੈ ਭੀ ਉਤਰਹਿ ਪਾਰਾ ॥੩॥੪॥

ਉਚਾਰਨ ਸੇਧ

ਬਿੰਦੀ ਸਹਿਤ : ਕਹਾਂ, ਬਰਨਉਂ, ਮਾਹਿਂ, ਤੈਂ, ਉਤਰਹਿਂ।

ਪਦ ਅਰਥ : ਗਨਕਾ=ਕੰਜਰੀ, ਵੇਸ਼ਵਾ (ਇਸ ਦੀ ਭੈੜੀ ਮਤਿ ਵਲ ਵੇਖ ਕੇ ਇਕ ਸਾਧੂ ਇਸ ਤੇ ਦਇਆਲ ਹੋਏ, ਇਸ ਨੂੰ ਰਾਮ ਨਾਮ ਜਪਣ ਵਾਲਾ ਤੋਤਾ ਦਿਤਾ। ਇਹ ਤੋਤੇ ਤੋਂ ਨਾਮ ਸੁਣ ਸੁਣ ਕੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਜੁੜ ਗਈ, ਜਿਸ ਦੇ ਫਲਸਰੂਪ ਬੈਕੁੰਠ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚ ਗਈ), ਪੜ੍ਹੋ ਭਾ.ਗੁ. ਵਾਰ ੧੦-੨੧। ਸੀ=ਵਰਗੀ। ਧ੍ਰੂਅ=ਇਹ ਰਾਜਾ ਉਤਾਨਪਦ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਜੋ ਮਤਰੇਈ ਮਾਂ ਦੇ ਮਿਹਣੇ ਸੁਣ ਕੇ ਹਰੀ ਦੀ ਭਗਤੀ ਵਿਚ ਲਗ ਗਿਆ ਅਤੇ ਅਬਿਚਲ ਰਾਜ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ। ਇਹ ਬਿਧਿ ਕੋ=ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ। ਗਜ ਗਰਾਹ=ਹਾਥੀ, ਤੰਦੂਆ ਇਕ ਗੰਧਰਵ ਕਿਸੇ ਰਿਖੀ ਦੇ ਸਰਾਪ ਨਾਲ ਹਾਥੀ ਬਣ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਨੂੰ ਵਰੁਣ ਦੇ ਤਾਲਾਬ ਵਿਚ ਇਕ ਤੰਦੂਏ ਨੇ

ਆਪਣੀਆਂ ਤੰਦਾਂ ਵਿਚ ਲਪੇਟ ਲਿਆ ਸੀ। ਰਾਮ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਕਰਕੇ ਇਸ ਦਾ ਛੁਟਕਾਰਾ ਹੋਇਆ। ਕਹਾ ਲਉ=ਕਿਥੋਂ ਤੱਕ। ਬਰਨਉ=ਵਰਣਨ ਕਰਾਂ। ਤਿਹ=ਉਸ ਦਾ। ਅਜਾਮਲ=ਭਾਗਵਤ ਅਨੁਸਾਰ ਕਨੌਜ ਦਾ ਇਕ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਜੋ ਇਕ ਵੇਸ਼ਵਾ ਨਾਲ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਪੁੱਤਰ ਦਾ ਨਾਉ ਨਾਰਾਇਣ ਰਖਣ ਤੇ ਨਾਰਾਇਣ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪਣ ਲਗ ਗਿਆ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਇਸ ਦਾ ਉਧਾਰ ਹੋ ਗਿਆ, ਵੇਖੋ ਭਾ.ਗੁ. ਵਾਰ ੧੦-੨੦। ਚਿੰਤਾਮਣਿ=ਉਹ ਮਣੀ ਜਿਸ ਦੇ ਖਿਆਲ ਕਰਨ ਨਾਲ ਮੂੰਹ ਮੰਗੀ ਵਸਤੂ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਉਤਰਹਿ ਪਾਰਾ=ਪਾਰ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ।

ਅਰਥ : ਹੇ ਮਨ ! ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਵਿਚ (ਰਹਿ ਕੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦਾ) ਵੀਚਾਰ ਕਰ। ਜਿਸ (ਪ੍ਰਭੂ) ਦੇ ਸਿਮਰਨ ਨਾਲ ਗਨਕਾ (ਕੰਜਰੀ) ਵਰਗੀ (ਪਾਪਣ) ਤਰ ਗਈ, (ਤੂੰ ਭੀ) ਉਸ (ਪਰਮੇਸ਼ਰ) ਦਾ ਜਸ (ਆਪਣੇ) ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਵਸਾ ਲੈ।੧।ਰਹਾਉ।

(ਹੇ ਮਨ !) ਜਿਸ (ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ) ਸਿਮਰਨ ਨਾਲ ਧ੍ਰੂਅ (ਭਗਤ) ਅਟਲ ਪਦਵੀ (ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ) ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਨਿਡਰਤਾ ਵਾਲਾ ਪਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੁਖ ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ (ਜੋ) ਮਾਲਕ ਹੈ (ਉਸ ਨੂੰ) ਤੂੰ ਕਿਉਂ ਵਿਸਾਰ ਦਿੱਤਾ?।੧।

(ਹੇ ਮਨ !) ਜਦੋਂ ਹਾਥੀ ਨੇ ਕਿਰਪਾ ਦੇ ਖਜ਼ਾਨੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਲਈ (ਤਾਂ ਉਹ ਤੁਰੰਤ ਹੀ ਤੰਦੂਏ ਦੀ) ਪਕੜ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਗਿਆ। (ਹੇ ਭਾਈ ! ਮੈਂ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ) ਨਾਮ ਦੀ ਕਿਥੋਂ ਤੱਕ ਉਪਮਾ ਵਰਣਨ ਕਰਾਂ, (ਜਿਸ) ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਨਾਮ ਲੈਂਦਿਆਂ ਹੀ (ਹਾਥੀ ਦੇ) ਬੰਧਨ ਟੁੱਟ ਗਏ।੨।

(ਹੇ ਮਨ !) ਅਜਾਮਲ ਪਾਪੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸਾਰਾ ਜਗਤ ਜਾਣਦਾ ਹੈ (ਉਸ ਦਾ) ਇਕ ਛਿਨ ਵਿਚ ਪਾਰ ਉਤਾਰਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਨਾਨਕ (ਦਾਸ) ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ (ਹੇ ਮਨੁੱਖ ! ਤੂੰ ਉਸ) ਮੂੰਹ ਮੰਗੀ ਮੁਰਾਦ ਦੇਣ ਵਾਲੇ (ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ) ਯਾਦ ਕਰ, ਤੂੰ ਭੀ (ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਸਾਗਰ ਤੋਂ) ਪਾਰ ਹੋ ਜਾਏਂਗਾ।੩।੪।

ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੯ ॥ ਪ੍ਰਾਨੀ ਕਉਨੁ ਉਪਾਉ ਕਰੈ ॥ ਜਾ ਤੇ ਭਗਤਿ ਰਾਮ ਕੀ ਪਾਵੈ, ਜਮ ਕੋ ਤ੍ਰਾਸੁ ਹਰੈ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਕਉਨੁ ਕਰਮ ਬਿਦਿਆ ਕਹੁ ਕੈਸੀ, ਧਰਮੁ ਕਉਨੁ ਫੁਨਿ ਕਰਈ ॥ ਕਉਨੁ ਨਾਮੁ ਗੁਰ ਜਾ ਕੈ ਸਿਮਰੈ, ਭਵ ਸਾਗਰ ਕਉ ਤਰਈ ॥੧॥ ਕਲ ਮੈ ਏਕੁ ਨਾਮੁ ਕਿਰਪਾ ਨਿਧਿ, ਜਾਹਿ ਜਪੈ ਗਤਿ ਪਾਵੈ ॥ ਅਉਰ ਧਰਮ ਤਾ ਕੈ ਸਮਿ ਨਾਹਨਿ, ਇਹ ਬਿਧਿ ਬੇਦੁ ਬਤਾਵੈ ॥੨॥ ਸੁਖੁ ਦੁਖੁ ਰਹਤ, ਸਦਾ ਨਿਰਲੇਪੀ, ਜਾ ਕਉ ਕਹਤ ਗੁਸਾਈ ॥ ਸੋ ਤੁਮ ਹੀ ਮਹਿ ਬਸੈ ਨਿਰੰਤਰਿ, ਨਾਨਕ ਦਰਪਨਿ ਨਿਆਈ ॥੩॥੫॥

ਉਚਾਰਨ ਸੇਧ

ਬਿੰਦੀ ਸਹਿਤ : ਗੁਸਾਈਂ, ਮਹਿਂ, ਨਿਆਈਂ।

ਪਦ ਅਰਥ: ਉਪਾਉ=ਯਤਨ। ਤ੍ਰਾਸੁ=ਡਰ। ਹਰੈ=ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਏ। ਫੁਨਿ=ਫਿਰ। ਤਰਈ=ਤਰ ਜਾਵੇ। ਕਲ ਮੈ=ਕਲਜੁਗ ਵਿਚ। ਕਿਰਪਾ ਨਿਧਿ=ਕਿਰਪਾ ਦਾ ਖ਼ਜ਼ਾਨਾ। ਜਾਹਿ=ਜਿਸਨੂੰ। ਗਤਿ=ਉਚੀ ਆਤਮਿਕ ਅਵਸਥਾ (ਭਾਵ ਮੁਕਤੀ)। ਸਮਿ= ਬਰਾਬਰ। ਨਾਹਨਿ=ਨਹੀਂ ਹਨ। ਇਹ ਬਿਧਿ=ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ। ਨਿਰਲੇਪੀ=ਨਿਆਰਾ। ਗੁਸਾਈ=ਧਰਤੀ ਦਾ ਮਾਲਕ। ਨਿਰੰਤਰ= ਇਕ ਰਸ। ਦਰਪਨਿ=ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਵਿਚ।

ਅਰਥ : (ਹੇ ਗੁਰਦੇਵ!) ਮਨੁੱਖ ਕਿਹੜਾ ਯਤਨ (ਹੀਲਾ) ਕਰੇ ਜਿਸ ਨਾਲ (ਇਹ) ਰਾਮ ਦੀ ਭਗਤੀ ਪਾ ਸਕੇ (ਅਤੇ) ਜਮ ਦਾ ਡਰ (ਇਸ ਤੋਂ) ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਏ?।੧।ਰਹਾਉ।

(ਹੇ ਭਾਈ!) ਕਲਿਜੁਗ ਵਿਚ ਕਿਰਪਾ ਦੇ ਖ਼ਜ਼ਾਨੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਇਕ ਨਾਮ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਜਪਣ ਨਾਲ ਮੁਕਤੀ ਪਾਈ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਹੋਰ ਧਰਮ ਉਸ (ਨਾਮ) ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਵੇਦ ਭੀ (ਮੁਕਤੀ ਦੀ) ਇਹੋ ਬਿਧੀ ਦਸਦਾ ਹੈ।੨।

(ਹੇ ਭਾਈ !) ਜਿਸ ਨੂੰ ਧਰਤੀ ਦਾ ਮਾਲਕ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ

(ਉਹ) ਸੁਖ ਦੁਖ (ਦੋਹਾਂ ਤੋਂ) ਨਿਆਰਾ ਹੈ, ਨਾਨਕ (ਗੁਰੂ ਜੀ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਉਹ (ਪਰਮੇਸ਼ਰ) ਸਦਾ ਤੇਰੇ ਅੰਦਰ ਇਕ ਰਸ ਵਸ ਰਿਹਾ ਹੈ (ਜਿਵੇਂ) ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਵਿਚ ਛਾਇਆ (ਵਸਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਹੇ ਭਾਈ ! ਤੂੰ ਉਸਦਾ ਭਜਨ ਕਰ)।੩।੫।

ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੯ ॥ ਮਾਈ, ਮੈ ਕਿਹਿ ਬਿਧਿ ਲਖਉ ਗੁਸਾਈ ॥ ਮਹਾ ਮੋਹ ਅਗਿਆਨਿ ਤਿਮਰਿ, ਮੋ ਮਨੁ ਰਹਿਓ ਉਰਝਾਈ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਸਗਲ ਜਨਮ ਭਰਮ ਹੀ ਭਰਮ ਖੋਇਓ, ਨਹ ਅਸਥਿਰੁ* ਮਤਿ ਪਾਈ ॥ ਬਿਖਿਆਸਕਤ ਰਹਿਓ ਨਿਸਿ ਬਾਸੁਰ, ਨਹ ਛੂਟੀ ਅਧਮਾਈ ॥੧॥ ਸਾਧਸੰਗੁ ਕਬਹੂ ਨਹੀ ਕੀਨਾ, ਨਹ ਕੀਰਤਿ ਪ੍ਰਭ ਗਾਈ ॥ ਜਨ ਨਾਨਕ ਮੈ ਨਾਹਿ ਕੋਊ ਗੁਨੁ, ਰਾਖਿ ਲੇਹੁ ਸਰਨਾਈ ॥੨॥੬॥

ਉਚਾਰਨ ਸੇਧ

ਬਿੰਦੀ ਸਹਿਤ : ਮੈਂ, ਲਖਉਂ, ਗੁਸਾਂਈਂ, ਮਹਾਂ, ਨਹਂ, ਨਹੀਂ, ਨਾਹਿਂ।

ਪਦ ਅਰਥ : ਕਿਹਿ ਬਿਧਿ=ਕਿਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ। ਲਖਉ= ਲਖਾਂ, ਜਾਣਾਂ-ਪਛਾਣਾਂ। ਮਹਾ ਮੋਹ=ਗੂੜ੍ਹਾ ਮੋਹ। ਤਿਮਰਿ= (ਅਗਿਆਨਿ ਦੇ ਹਨੇਰੇ) ਵਿਚ। ਮੈ ਮਨੁ=ਮੇਰਾ ਮਨ। ਰਹਿਓ ਉਰਝਾਈ=ਫਸਿਆ ਪਿਆ ਹੈ। ਭਰਮ ਹੀ ਭਰਮ=ਨਿਰੋਲ ਭਟਕਣਾ ਵਿਚ। ਖੋਇਓ=ਗਵਾਇਆ, ਜ਼ਾਇਆ ਕੀਤਾ। ਅਸਥਿਰ=ਅਡੋਲ। ਬਿਖਿਆਸਕਤ=ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦੀ ਆਸ਼ਕੀ (ਲਿਵਲੀਨਤਾ)। ਨਿਸ ਬਾਸੁਰ=ਰਾਤ ਦਿਨ। ਅਧਮਾਈ= ਨੀਚਤਾਈ। ਕੀਰਤਿ=ਵਡਿਆਈ। ਮੈ=ਮੇਰੇ ਵਿਚ।

ਅਰਥ : ਹੇ ਮਾਂ! ਮੈਂ ਕਿਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਧਰਤੀ ਦੇ ਮਾਲਕ (ਪ੍ਰਭੂ) ਨੂੰ ਜਾਣਾਂ-ਪਛਾਣਾਂ? ਮੇਰਾ ਮਨ ਗੂੜੇ ਮੋਹ ਦੇ ਅਗਿਆਨ ਹਨੇਰੇ ਵਿਚ ਫਸਿਆ ਪਿਆ ਹੈ।੧।ਰਹਾਉ।

(ਹੇ ਮਾਂ!) ਮੈਂ ਸਾਰਾ ਜਨਮ ਭਰਮ ਦੀ ਭਟਕਣਾ ਵਿਚ ਪਿਆਂ ਹੀ ਗੁਆ ਦਿੱਤਾ (ਅਤੇ) ਸਦਾ ਥਿਰ ਰਹਿਣ ਵਾਲੀ ਅਡੋਲ ਮਤਿ ਨਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਿਆ। ਦਿਨ ਰਾਤ ਮਾਇਆ ਦੇ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਵਿਚ ਲੀਨ ਰਹਿਆ (ਅਤੇ) ਮੇਰੀ ਨੀਚਤਾਈ ਨਾ ਛੁਟੀ (ਭਾਵ ਬੇਹਯਾਈ ਪਰੇ ਨਾ ਹੋਈ)।੧।

(ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ ! ਮੈਂ) ਸਾਧ ਸੰਗ ਕਦੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ (ਅਤੇ) ਨਾ (ਤੈਂ) ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਉਸਤਤਿ ਗਾਇਨ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਦਾਸ ਨਾਨਕ (ਆਖਦਾ ਹੈ ਕਿ) ਮੇਰੇ ਵਿਚ ਕੋਈ ਗੁਣ ਨਹੀਂ ਹੈ, (ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੀ) ਸ਼ਰਨ ਵਿਚ ਰਖ ਲਵੋ ਜੀ।੨।੬।

ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੯ ॥ ਮਾਈ ! ਮਨੁ ਮੇਰੋ ਬਸਿ ਨਾਹਿ ॥ ਨਿਸ ਬਾਸੁਰ ਬਿਖਿਅਨ ਕਉ ਧਾਵਤ, ਕਿਹਿ ਬਿਧਿ ਰੋਕਉ ਤਾਹਿ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਬੇਦ ਪੁਰਾਨ ਸਿਮ੍ਰਿਤਿ ਕੇ ਮਤਿ ਸੁਨਿ, ਨਿਮਖ ਨਹੀ ਏ ਬਸਾਵੈ ॥ ਪਰ ਧਨ ਪਰ ਦਾਰਾ ਸਿਉ ਰਚਿਓ, ਬਿਰਥਾ ਜਨਮੁ ਸਿਰਾਵੈ ॥੧॥ ਮਦਿ ਮਾਇਆ ਕੈ ਭਇਓ ਬਾਵਰੋ, ਸੂਝਤ ਨਹ ਕਛੁ ਗਿਆਨਾ ॥ ਘਟ ਹੀ ਭੀਤਰਿ ਬਸਤ ਨਿਰੰਜਨੁ, ਤਾ ਕੋ ਮਰਮੁ ਨ ਜਾਨਾ ॥੨॥ ਜਬ ਹੀ ਸਰਨਿ ਸਾਧ ਕੀ ਆਇਓ, ਦੁਰਮਤਿ ਸਗਲ ਬਿਨਾਸੀ ॥ ਤਬ ਨਾਨਕ ਚੇਤਿਓ ਚਿੰਤਾਮਨਿ, ਕਾਟੀ ਜਮ ਕੀ ਫਾਸੀ ॥੩॥੭॥

ਉਚਾਰਨ ਸੇਧ

ਬਿੰਦੀ ਸਹਿਤ : ਨਾਹਿਂ, ਰੋਕਉਂ, ਤਾਹਿਂ, ਨਹੀਂ, ਸਿਉਂ, ਨਹਂ।

ਪਦ ਅਰਥ: ਬਸਿ=ਵਸ ਵਿਚ। ਨਿਸ=ਰਾਤ। ਬਾਸੁਰ= ਦਿਨ। ਬਿਖਿਅਨ ਕਉ=ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਵਲ। ਧਾਵਤ= ਦੌੜਦਾ ਹੈ। ਕਿਹਿ ਬਿਧਿ=ਕਿਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ। ਰੋਕਉ=ਮੈਂ ਰੋਕ ਕੇ ਰੱਖਾਂ। ਤਾਹਿ=ਉਸ (ਮਨ) ਨੂੰ। ਮਤਿ=ਸਿਖਿਆ, ਉਪਦੇਸ਼। ਸੁਨਿ=ਸੁਣ ਕੇ। ਨਿਮਖ= ਛਿਨ ਭਰ। ਏ=ਇਹ। ਪਰ ਧਨ=ਪਰਾਇਆ ਧਨ (ਪਦਾਰਥ)। ਪਰ

ਦਾਰਾ=ਪਰਾਈ ਇਸਤਰੀ। ਸਿਰਾਵੈ=ਗੁਜ਼ਾਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਮਦਿ= ਮਸਤੀ (ਨਸ਼ੇ) ਵਿਚ। ਬਾਵਰੋ=ਬਉਰਾ, ਪਾਗ਼ਲ। ਮਰਮੁ=ਭੇਦ। ਚਿੰਤਾਮਨਿ=ਚਿੰਤਾਮਣੀ ਮਨ ਬਾਂਛਤ ਫਲ ਦੇਣ ਵਾਲਾ (ਹਰੀ)।

ਅਰਥ : ਹੇ ਮਾਂ! ਮੇਰਾ ਮਨ (ਮੇਰੇ ਵਸ) ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਰਾਤ ਦਿਨ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਵਲ ਦੌੜਦਾ ਹੈ ਮੈਂ ਇਸ (ਮਨ) ਨੂੰ ਕਿਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਰੋਕਾਂ? (ਭਾਵ ਕਿਵੇਂ ਕਾਬੂ ਕਰਾਂ?)।੧।ਰਹਾਉ।

(ਹੇ ਮਾਂ!) ਵੇਦ, ਪੁਰਾਣ, ਸਿਮ੍ਰਿਤੀਆਂ ਦੇ (ਉਪਦੇਸ਼) ਸੁਣ ਕੇ ਇਹ (ਮਨ) ਰਤਾ ਭਰ ਭੀ (ਤੱਤ ਵਸਤੂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ) ਨਹੀਂ ਵਸਾਉਂਦਾ। ਪਰਾਏ ਧਨ (ਪਦਾਰਥ), ਪਰਾਈ ਇਸਤ੍ਰੀ ਵਿਚ ਰਚਿਆ (ਮਸਤ) ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ (ਅਤੇ ਆਪਣਾ) ਜਨਮ ਵਿਅਰਥ ਗੁਜ਼ਾਰ ਰਿਹਾ ਹੈ।੧।

(ਹੇ ਮਾਂ!) ਜਦੋਂ ਹੀ (ਇਹ ਮਨ) ਸਾਧੂ (ਸਤਿਗੁਰੂ) ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਵਿਚ ਆ ਗਿਆ ਤਾਂ (ਇਸ ਦੀ) ਸਾਰੀ ਖੋਟੀ ਮਤਿ ਦੂਰ ਹੋ ਗਈ। ਨਾਨਕ (ਗੁਰੂ ਜੀ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਦੋਂ ਜੀਵ ਨੇ) ਮਨ ਬਾਂਛਤ ਫਲ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕੀਤਾ (ਤਾਂ ਇਸ ਦੀ) ਜਮ ਦੀ ਫਾਹੀ ਕੱਟੀ ਗਈ।੩।੭।

ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੯ ॥ ਰੇ ਨਰ! ਇਹ ਸਾਚੀ ਜੀਅ ਧਾਰਿ ॥ ਸਗਲ ਜਗਤੁ ਹੈ ਜੈਸੇ ਸੁਪਨਾ, ਬਿਨਸਤ ਲਗਤ ਨ ਬਾਰ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਬਾਰੂ ਭੀਤਿ ਬਨਾਈ ਰਚਿ ਪਚਿ, ਰਹਤ ਨਹੀ ਦਿਨ ਚਾਰਿ ॥ ਤੈਸੇ ਹੀ ਇਹ ਸੁਖ ਮਾਇਆ ਕੇ, ਉਰਝਿਓ ਕਹਾ ਗਵਾਰ ॥੧॥ ਅਜਹੂ ਸਮਝਿ ਕਛੁ ਬਿਗਰਿਓ ਨਾਹਿਨਿ*, ਭਜਿ ਲੇ ਨਾਮੁ ਮੁਰਾਰਿ ॥ ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਨਿਜ ਮਤੁ ਸਾਧਨ ਕਉ, ਭਾਖਿਓ ਤੋਹਿ ਪੁਕਾਰਿ ॥੨॥੮॥

ਪਦ ਅਰਥ : ਜੀਅ=ਦਿਲ (ਅੰਦਰ)। ਧਾਰਿ=ਟਿਕਾ ਲੈ।

---

*ਸ਼ੁੱਧ ਸਰੂਪ 'ਨਾਹਿਨ' ਹੈ।

ਬਿਨਸਤ=ਨਾਸ਼ ਹੋਇਆਂ। ਬਾਰ=ਦੇਰ। ਬਾਰੂ=ਰੇਤ। ਭੀਤਿ= ਕੰਧ। ਰਚਿ ਪਚਿ=ਬਣਾ ਕੇ, ਲਿੰਬ ਪੋਚ ਕੇ। ਉਰਝਿਓ= ਉਲਝਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਗਵਾਰ=ਹੇ ਮੂਰਖ!। ਨਾਹਿਨ=ਨਹੀਂ। ਮੁਰਾਰੀ= ਪਰਮਾਤਮਾ। ਨਿਜ ਮਤੁ=ਆਪਣਾ ਮਾਰਗ। ਸਾਧਨ ਕੋ= ਸਾਧਨ ਲਈ। ਭਾਖਿਓ=ਸੁਣਾ ਦਿਤਾ ਹੈ। ਪੁਕਾਰਿ=ਪੁਕਾਰ ਕੇ।

ਅਰਥ : ਹੇ ਮਨੁੱਖ ! ਇਹ (ਗਲ ਆਪਣੇ) ਦਿਲ ਅੰਦਰ ਪੱਕੀ ਟਿਕਾ ਲੈ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੁਪਨਾ (ਝੂਠਾ) ਹੈ (ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਇਹ) ਸਾਰਾ ਸੰਸਾਰ (ਨਾਸ਼ਵੰਤ) ਹੈ, (ਇਸ ਨੂੰ) ਨਾਸ਼ ਹੋਂਦਿਆਂ ਦੇਰ ਨਹੀਂ ਲਗਦੀ।੧।ਰਹਾਉ।

(ਜਿਵੇਂ ਕਿਸੇ ਮਨੁੱਖ ਨੇ) ਰੇਤ ਦੀ ਕੰਧ ਉਸਾਰ ਕੇ ਲਿੰਬ ਪੋਚ ਕੇ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਹੋਵੇ (ਉਹ ਕੰਧ) ਚਾਰ ਦਿਨ ਭੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ, ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਇਹ ਮਾਇਆ ਦੇ ਸੁਖ ਭੀ (ਨਾਸ਼ਵੰਤ ਹਨ)। ਹੇ ਮੂਰਖ ! (ਤੂੰ ਇਹਨਾਂ ਸੁਖਾਂ ਵਿੱਚ) ਕਾਹਦੇ ਲਈ ਉਲਝਿਅ ਹੋਇਆ ਹੈਂ।੧।

(ਹੇ ਮੂਰਖ ਮਨੁੱਖ!) ਅਜੇ ਭੀ (ਤੇਰਾ) ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਵਿਗੜਿਆ (ਤੂੰ ਸਮਝ ਅਤੇ) ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰ ਲੈ, (ਮੈਂ) ਤੈਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮਤਿ ਸੋਧਣ ਲਈ ਪੁਕਾਰ (ਪੁਕਾਰ) ਕੇ ਆਖਿਆ (ਭਾਵ ਸਮਝਾਇਆ) ਹੈ।੨।੮।

ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੯ ॥ ਇਹ ਜਗਿ, ਮੀਤੁ ਨ ਦੇਖਿਓ ਕੋਈ ॥ ਸਗਲ ਜਗਤ ਅਪਨੈ ਸੁਖ ਲਾਗਿਓ, ਦੁਖ ਮੈ ਸੰਗਿ ਨ ਹੋਈ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਦਾਰਾ ਮੀਤ ਪੂਤ ਸਨਬੰਧੀ, ਸਗਰੇ ਧਨ ਸਿਉ ਲਾਗੇ ॥ ਜਬ ਹੀ ਨਿਰਧਨ ਦੇਖਿਓ ਨਰ ਕਉ, ਸੰਗੁ ਛਾਡਿ ਸਭ* ਭਾਗੇ ॥੧॥ ਕਹਉ ਕਹਾ ਯਿਆ ਮਨ ਬਉਰੇ ਕਉ, ਇਨ ਸਿਉ ਨੇਹੁ ਲਗਾਇਓ ॥ ਦੀਨਾਨਾਥ ਸਕਲ ਭੈ ਭੰਜਨ, ਜਸ ਤਾ ਕੋ

---

*ਲਗਮਾਤਰੀ ਨੇਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਇਥੇ 'ਸਭ' ਅਤੇ 'ਭੈ ਭੰਜਨ' ਦੀ ਥਾਂ 'ਸਭਿ' ਅਤੇ 'ਭੈ ਭੰਜਨੁ' ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ।

ਬਿਸਰਾਇਓ ॥੨॥ ਸੁਆਨ ਪੂਛ ਜਿਉ ਭਇਓ ਨ ਸੂਧਉ, ਬਹੁਤੁ ਜਤਨੁ ਮੈ ਕੀਨਉ ॥ ਨਾਨਕ ਲਾਜ ਬਿਰਦ ਕੀ ਰਾਖਹੁ, ਨਾਮੁ ਤੁਹਾਰਉ ਲੀਨਉ ॥੩॥੯॥

ਉਚਾਰਨ ਸੇਧ

ਬਿੰਦੀ ਸਹਿਤ : ਸਿਉਂ, ਕਹਉਂ, ਨੇਹੁਂ, ਮੈਂ, ਕੀਨਉਂ, ਲੀਨਉ।
ਬਿੰਦੀ ਰਹਿਤ : ਕਹਾ।

ਪਦ ਅਰਥ : ਜਗਿ=ਜਗਤ ਵਿਚ। ਦਾਰਾ=ਇਸਤਰੀ। ਸਿਉ=ਨਾਲ। ਕਹਉ ਕਹਾ=ਮੈਂ ਕੀ ਆਖਾਂ?। ਨੇਹੁ=ਪ੍ਰੇਮ। ਸੁਆਨ ਪੂਛ=ਕੁਤੇ ਦੀ ਪੂਛਲ। ਸੂਧੋ=ਸਿਧੀ।

ਅਰਥ : (ਹੇ ਭਾਈ! ਅਸਾਂ) ਇਸ ਜਗਤ ਵਿਚ ਕੋਈ (ਸੱਚਾ) ਮਿੱਤਰ ਨਹੀਂ ਵੇਖਿਆ। ਸਾਰਾ ਸੰਸਾਰ ਆਪਣੇ ਸੁਖ ਵਿਚ ਲਗਾ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਦੁਖ ਵਿਚ ਕੋਈ (ਕਿਸੇ ਦਾ ਸਾਥੀ) ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।੧।ਰਹਾਉ।

(ਹੇ ਭਾਈ !) ਇਸਤਰੀ, ਮਿੱਤਰ ਪੁਤਰ ਸਾਕ-ਸਬੰਧੀ ਸਾਰੇ ਹੀ ਧਨ (ਮਾਇਆ) ਨਾਲ ਲਗੇ (ਭਾਵ ਜੁੜੇ) ਹੋਏ ਹਨ। ਜਦੋਂ (ਇਹਨਾਂ ਨੇ) ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਧਨ-ਹੀਣ ਵੇਖਿਆ, (ਓਦੋਂ ਸਾਰੇ ਹੀ ਇਸ ਦਾ) ਸਾਥ ਛੱਡ ਕੇ ਦੌੜ ਗਏ।੧।

(ਹੇ ਭਾਈ!) ਮੈਂ ਇਸ ਪਾਗ਼ਲ ਮਨ ਨੂੰ ਕੀ ਆਖਾਂ, (ਇਸ ਨੇ) ਇਨ੍ਹਾਂ (ਝੂਠਿਆਂ ਮਨੁੱਖਾਂ) ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਲਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਜਿਹੜਾ (ਪ੍ਰਭੂ) ਗਰੀਬਾਂ ਦਾ ਮਾਲਕ ਹੈ, ਸਾਰੇ ਡਰ ਨਾਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਜਸ (ਇਸ ਨੇ) ਭੁਲਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।੨।

(ਹੇ ਭਾਈ !) ਮੈਂ (ਮਨ ਨੂੰ ਸਮਝਾਉਣ ਦਾ) ਬਹੁਤ ਜਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ (ਪਰ ਇਹ ਸਮਝਦਾ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਜਿਵੇਂ) ਕੁਤੇ ਦੀ ਪੂੰਛ ਸਿਧੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ (ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਮਨ ਟੇਢਾ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ)। ਨਾਨਕ (ਗੁਰੂ ਜੀ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ ! ਸੇਵਕ ਜਾਣ ਕੇ ਆਪਣੇ) ਬਿਰਦ ਦੀ ਲਾਜ ਰਖੋ (ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ) ਤੁਹਾਡਾ ਹੀ ਨਾਮ

ਜਪ ਰਿਹਾ ਹਾਂ।੩।੯।

ਸੋਰਿਠ ਮਹਲਾ ੯ ॥ ਮਨ ਰੇ! ਗਹਿਓ ਨ ਗੁਰ ਉਪਦੇਸੁ॥ ਕਹਾ ਭਇਓ ਜਉ ਮੂਡ ਮੁਡਾਇਓ, ਭਗਵਉ ਕੀਨੋ ਭੇਸੁ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਸਾਚ ਛਾਡਿ ਕੈ ਝੂਠਹ ਲਾਗਿਓ, ਜਨਮੁ ਅਕਾਰਥੁ ਖੋਇਓ ॥ ਕਰਿ ਪਰਪੰਚ ਉਦਰੁ ਨਿਜ ਪੋਖਿਓ ਪਸੁ ਕੀ ਨਿਆਈ ਸੋਇਓ ॥੧॥ ਰਾਮ ਭਜਨ ਕੀ ਗਤਿ ਨਹੀ ਜਾਨੀ, ਮਾਇਆ ਹਾਥਿ ਬਿਕਾਨਾ ॥ ਉਰਝਿ ਰਹਿਓ ਬਿਖਿਅਨ ਸੰਗਿ ਬਉਰਾ, ਨਾਮੁ ਰਤਨੁ ਬਿਸਰਾਨਾ॥੨॥ ਰਹਿਓ ਅਚੇਤੁ ਨ ਚੇਤਿਓ ਗੋਬਿੰਦ, ਬਿਰਥਾ ਅਉਧ ਸਿਰਾਨੀ ॥ ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਹਰਿ ਬਿਰਦੁ ਪਛਾਨਉ, ਭੂਲੇ ਸਦਾ ਪਰਾਨੀ ॥੩॥੧੦॥

ਉਚਾਰਨ ਸੇਧ

ਬਿੰਦੀ ਸਹਿਤ : ਮੂੰਡ, ਮੁੰਡਾਇਓ, ਝੂਠਹੰ, ਨਿਆਈਂ।

ਬਿੰਦੀ ਰਹਿਤ : ਕਹਾ।

ਪਦ ਅਰਥ : ਗਹਿਓ=ਫੜਿਆ, ਗ੍ਰਹਿਣ ਕੀਤਾ। ਕਹਾ ਭਇਓ=ਕੀ ਹੋਇਆ?। ਮੂਡ ਮੁਡਾਇਓ=ਸਿਰ ਮੁਨਵਾਇਆ। ਭਗਵਉ=ਗੇਰੂ ਰੰਗਾ। ਭੇਸੁ=ਵੇਸ, ਬਾਣਾ। ਝੂਠਹ=ਝੂਠੇ (ਪਦਾਰਥਾਂ) ਵਿਚ। ਅਕਾਰਥ=ਵਿਅਰਥ। ਖੋਇਓ=ਗੁਆ ਦਿੱਤਾ। ਕਰਿ ਪਰਪੰਚ=ਪਖੰਡ ਕਰਕੇ। ਉਦਰੁ ਨਿਜ=ਆਪਣਾ ਪੇਟ। ਪੋਖਿਓ= ਭਰਿਆ, ਪਾਲਿਆ। ਪਸੁ ਕੀ ਨਿਆਈ=ਪਸ਼ੂਆਂ ਵਾਂਗੂੰ। ਗਤਿ= ਜੁਗਤੀ। ਅਚੇਤੁ=ਗਾਫ਼ਲ, ਭੁਲਿਆ ਹੋਇਆ। ਅਉਧ ਸਿਰਾਨੀ= ਉਮਰ ਗੁਜ਼ਾਰ ਦਿਤੀ। ਬਿਰਦੁ= ਸੁਭਾਅ। ਪਰਾਨੀ=ਜੀਵ।

ਅਰਥ : ਹੇ ਮਨ ! (ਤੂੰ) ਗੁਰੂ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਗ੍ਰਹਿਣ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਕੀ ਹੋਇਆ ਜੇ (ਤੂੰ ਆਪਣਾ) ਸਿਰ ਮੁਨਵਾ ਲਿਆ (ਭਾਵ ਘੋਨ-ਮੋਨ ਕਰਾ ਲਿਆ ਅਤੇ) ਗੇਰੂ ਰੰਗਾ (ਸਾਧੂਆਂ ਵਾਲਾ) ਬਾਣਾ ਪਾ ਲਿਆ ।੧।ਰਹਾਉ।

(ਹੇ ਭਾਈ ! ਤੂੰ) ਸਚ ਨੂੰ ਛਡ ਕੇ ਝੂਠੇ (ਪਦਾਰਥਾਂ) ਵਿਚ ਲਗ ਗਿਆ (ਭਾਵ ਇਹਨਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਰਿਹਾ ਅਤੇ ਆਪਣਾ) ਅਮੋਲਕ ਜਨਮ ਵਿਅਰਥ ਗੁਆ ਲਿਆ। ਪਖੰਡ ਕਰਕੇ ਆਪਣਾ ਪੇਟ ਭਰਿਆ (ਅਤੇ) ਪਸ਼ੂਆਂ ਵਾਂਗੂ (ਖਾ ਕੇ) ਸੁਤਾ ਰਿਹਾ ।੧।

(ਹੇ ਭਾਈ ! ਇਸ ਮਨ ਨੇ) ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਭਜਨ ਦੀ ਜੁਗਤੀ ਨਹੀਂ ਸਮਝੀ, ਮਾਇਆ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਵਿਕ ਗਿਆ (ਭਾਵ ਠਾਕੁਰ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਮਾਇਆ-ਦਾਸੀ ਦਾ ਗੁਲਾਮ ਬਣ ਗਿਆ)। ਪਾਗ਼ਲ (ਮਨੁੱਖ) ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਵਿਚ ਫਸਿਆ ਰਿਹਾ (ਅਤੇ) ਨਾਮ ਰਤਨ ਭੁਲਾ ਦਿੱਤਾ।੨।

(ਇਹ ਜੀਵ ਭਗਵਾਨ ਦੇ ਭਜਨ ਵਲੋਂ) ਅਵੇਸਲਾ ਰਿਹਾ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਯਾਦ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ (ਅਤੇ ਸਾਰੀ) ਉਮਰ ਵਿਅਰਥ ਗੁਜਾਰ ਦਿੱਤੀ। ਨਾਨਕ! (ਤੂੰ) ਆਖ (ਕਿ) ਹੇ ਹਰੀ ! (ਤੁਸੀਂ ਆਪਣਾ ਬਖ਼ਸ਼ਣ ਵਾਲਾ) ਬਿਰਦ ਪਛਾਣੋ, ਜੀਵ ਤਾਂ ਸਦਾ ਹੀ ਭੁਲੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ-"ਹਮਰੋ ਸਹਾਉ ਸਦਾ ਸਦ ਭੂਲਨ, ਤੁਮਰੋ ਬਿਰਦੁ ਪਤਿਤ ਉਧਰਨ"।੩।੧੦।

ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੯ ॥ ਜੋ ਨਰੁ, ਦੁਖ ਮੈ ਦੁਖੁ ਨਹੀ ਮਾਨੈ ॥ ਸੁਖ ਸਨੇਹੁ ਅਰੁ ਭੈ ਨਹੀ ਜਾ ਕੈ, ਕੰਚਨ ਮਾਟੀ ਮਾਨੈ ॥੧॥ ਰਹਾਉ॥ ਨਹ ਨਿੰਦਿਆ ਨਹ ਉਸਤਤਿ ਜਾ ਕੈ, ਲੋਭੁ ਮੋਹੁ ਅਭਿਮਾਨਾ ॥ ਹਰਖ ਸੋਗ ਤੇ ਰਹੈ ਨਿਆਰਉ, ਨਾਹਿ ਮਾਨ ਅਪਮਾਨਾ ॥੧॥ ਆਸਾ ਮਨਸਾ ਸਗਲ ਤਿਆਗੈ, ਜਗ ਤੇ ਰਹੈ ਨਿਰਾਸ ॥ ਕਾਮੁ ਕ੍ਰੋਧ ਜਿਹ ਪਰਸੈ ਨਾਹਿਨ, ਤਿਹ ਘਟਿ ਬ੍ਰਹਮੁ ਨਿਵਾਸਾ ॥੨॥ ਗੁਰ ਕਿਰਪਾ ਜਿਹ ਨਰ ਕਉ ਕੀਨੀ, ਤਿਹ ਇਹ ਜੁਗਤਿ ਪਛਾਨੀ ॥ ਨਾਨਕ, ਲੀਨ ਭਇਓ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿਉ, ਜਿਉ ਪਾਨੀ ਸੰਗਿ ਪਾਨੀ ॥੩॥੧੧॥

ਉਚਾਰਨ ਸੇਧ

ਬਿੰਦੀ ਸਹਿਤ : ਮਹਿੰ, ਨਹੀਂ, ਨਹੰ, ਨਾਹਿੰ, ਸਿਉਂ, ਜਿਉਂ।

ਪਦ ਅਰਥ : ਨਹੀ ਮਾਨੈ=ਦੁਖ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦਾ, ਮਹਿਸੂਸ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਸੁਖ ਸਨੇਹੁ=ਸੁਖਾਂ ਦਾ ਹਿਤ ਪਿਆਰ। ਭੈ=ਡਰ। ਕੰਚਨ=ਸੋਨਾ। ਹਰਖ=ਖੁੱਸ਼ੀ। ਸੋਗ=ਗ਼ਮੀ। ਨਿਆਰਉ= ਨਿਰਲੇਪ। ਮਾਨੁ=ਆਦਰ। ਅਪਮਾਨਾ=ਨਿਰਾਦਰ। ਜਿਹ=ਜਿਸ। ਆਸਾ ਮਨਸਾ=ਇੱਛਾ ਤੇ ਖਾਹਿਸ਼ਾਂ। ਤਿਆਗੈ=ਛਡ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਨਿਰਾਸਾ= ਆਸਾ ਤੋਂ ਰਹਿਤ। ਪਰਸੈ ਨਾਹਨਿ=ਛੋਹ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਜੁਗਤਿ= ਜੀਵਨ ਜਾਚ। ਲੀਨ ਭਇਓ=ਸਮਾਅ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। (ਨੋਟ-'ਨਾਹਨਿ' ਦੀ ਥਾਂ 'ਨਾਹਿਨ' ਹੀ ਸ਼ੁੱਧ ਪਾਠ ਹੈ)।

ਅਰਥ : (ਹੇ ਭਾਈ !) ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਦੁਖ ਵਿਚ ਦੁਖ ਮਹਿਸੂਸ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ (ਭਾਵ ਡੋਲਦਾ ਨਹੀਂ, ਜਿਸ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ) ਸੁੱਖਾਂ ਨਾਲ ਹਿਤ ਨਹੀਂ, (ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ) ਡਰ ਨਹੀਂ, (ਅਤੇ) ਸੋਨੇ ਨੂੰ ਮਿਟੀ ਸਮਝਦਾ ਹੈ (ਜਾਣੋ) ਉਸ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ (ਪੂਰਨ) ਬ੍ਰਹਮ ਦਾ ਨਿਵਾਸ ਹੈ।੧।ਰਹਾਉ।

(ਹੇ ਭਾਈ!) ਜਿਸ (ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਅੰਦਰ) ਨਾਹ (ਕਿਸੇ ਦੀ) ਨਿੰਦਿਆ, (ਅਤੇ) ਨਾਹ (ਕਿਸੇ ਦੀ) ਵਡਿਆਈ ਹੈ (ਨਾਹ) ਲੋਭ, (ਨਾਹ) ਮੋਹ ਅਤੇ (ਨਾਹ) ਹੰਕਾਰ ਹੈ। (ਜੋ) ਖੁੱਸ਼ੀ ਗ਼ਮੀ ਤੋਂ ਨਿਰਲੇਪ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਨਾਹ ਆਦਰ (ਤੇ ਨਾਹ) ਨਿਰਾਦਰ (ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਭਾਵ ਇਹਨਾਂ ਤੋਂ ਬੇਪਰਵਾਹ ਹੈ), ਉਸ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਨਿਵਾਸ ਹੈ।੧।

(ਹੇ ਭਾਈ ! ਜਿਹੜਾ ਮਨ ਦੀ) ਇੱਛਾ ਤੇ ਕਾਮਨਾ ਸਭ ਕੁਝ ਛੱਡ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਕੋਈ ਆਸ ਨਹੀਂ ਰਖਦਾ, ਕਾਮ, ਕ੍ਰੋਧ ਜਿਸ ਨੂੰ ਛੋਹ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ (ਭਾਵ ਵਿਕਾਰ ਆਪਣਾ ਅਸਰ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦੇ) ਉਸ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਿਵਾਸ (ਸਮਝੋ)।੨।

(ਹੇ ਭਾਈ !) ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਉਤੇ ਗੁਰੂ ਨੇ ਕਿਰਪਾ ਕੀਤੀ ਹੈ ਉਸ ਨੇ ਇਹੋ (ਜਿਹੀ ਜੀਵਨ) ਜੁਗਤੀ ਸਮਝੀ ਹੈ। ਨਾਨਕ (ਗੁਰੂ ਜੀ

ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਮਨੁੱਖ) ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਦੇ ਮਾਲਕ ਵਿਚ (ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ) ਸਮਾਅ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਅਭੇਦ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ) ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਪਾਣੀ (ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ)।੩।੧੧।

ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੯ ॥ ਪ੍ਰੀਤਮ ! ਜਾਨਿ ਲੇਹੁ ਮਨ ਮਾਹੀ ॥ ਅਪਨੇ ਸੁਖ ਸਿਉ ਹੀ ਜਗੁ ਫਾਂਧਿਓ, ਕੋ ਕਾਹੂ ਕੋ ਨਾਹੀ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਸੁਖ ਮੈ ਆਨਿ ਬਹੁਤੁ ਮਿਲਿ ਬੈਠਤ, ਰਹਤ ਚਹੂ ਦਿਸਿ ਘੇਰੈ ॥ ਬਿਪਤਿ ਪਰੀ ਸਭ ਹੀ ਸੰਗੁ ਛਾਡਿਤ, ਕੋਊ ਨ ਆਵਤ ਨੇਰੈ ॥੧॥ ਘਰ ਕੀ ਨਾਰਿ ਬਹੁਤੁ ਹਿਤੁ ਜਾ ਸਿਉ, ਸਦਾ ਰਹਤ ਸੰਗਿ ਲਾਗੀ ॥ ਜਬ ਹੀ ਹੰਸਿ ਤਜੀ ਇਹ ਕਾਂਇਆ, ਪ੍ਰੇਤ ਪ੍ਰੇਤ ਕਰਿ ਭਾਗੀ ॥੨॥ ਇਹ ਬਿਧਿ ਕੋ ਬਿਉਹਾਰੁ ਬਨਿਓ ਹੈ, ਜਾ ਸਿਉ ਨੇਹੁ ਲਗਾਇਓ ॥ ਅੰਤਿ ਬਾਰ ਨਾਨਕ ਬਿਨੁ ਹਰਿ ਜੀ, ਕੋਊ ਕਾਮਿ ਨ ਆਇਓ ॥੩॥੧੨॥੧੩੯॥

ਉਚਾਰਨ ਸੇਧ

ਬਿੰਦੀ ਸਹਿਤ : ਮਾਹੀਂ, ਸਿਉਂ, ਨਾਹੀਂ, ਚਹੂੰ।

ਨੋਟ : 'ਜਾ' ਨੂੰ 'ਜਾਂ' ਨਹੀਂ ਉਚਾਰਨਾ।

ਪਦ ਅਰਥ : ਪ੍ਰੀਤਮ=ਹੇ ਪਿਆਰੇ !। ਮਨ ਮਾਹੀ=ਮਨ ਵਿਚ। ਫਾਂਧਿਓ=ਫਸਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਕੋ=ਕੋਈ। ਕਾਹੂ ਕੋ=ਕਿਸੇ ਦਾ। ਆਨਿ=ਆਣ ਕੇ। ਚਹੂ ਦਿਸਿ=ਚੌਹਾਂ ਪਾਸਿਓਂ। ਹਿਤੁ=ਮੋਹ। ਸੰਗੁ=ਸਾਥ। ਹੰਸ=ਜੀਵਾਤਮਾ। ਪ੍ਰੇਤ=ਭੂਤ। ਬਿਉਹਾਰ=ਵਰਤਾਰਾ। ਅੰਤਿ ਬਾਰ=ਓੜਕ (ਅਖ਼ੀਰਲੇ) ਸਮੇਂ।

ਅਰਥ : ਹੇ ਪਿਆਰੇ ! (ਆਪਣੇ) ਮਨ ਵਿਚ (ਇਹ ਗਲ) ਸਮਝ ਲੈ (ਕਿ) ਸਾਰਾ ਜਗਤ ਆਪਣੇ ਸੁਖਾਂ ਨਾਲ ਹੀ ਬੰਨ੍ਹਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ (ਅਸਲ ਵਿਚ) ਕੋਈ ਕਿਸੇ ਦਾ (ਮਿੱਤਰ) ਨਹੀਂ ਹੈ।੧।ਰਹਾਉ।

(ਹੇ ਪਿਆਰੇ !) ਸੁਖ ਵਿਚ ਬਹੁਤ (ਯਾਰ ਮਿੱਤਰ ਇਕੱਠੇ)

ਮਿਲ ਕੇ (ਕੋਲ) ਆ ਕੇ ਬੈਠਦੇ ਹਨ, (ਅਤੇ) ਚੌਹਾਂ ਪਾਸਿਓ ਘੇਰੀ ਰਖਦੇ ਹਨ। (ਜਦੋਂ ਕੋਈ) ਮੁਸੀਬਤ ਆ ਪੈਂਦੀ ਹੈ (ਤਾਂ) ਸਾਰੇ ਹੀ ਸੰਗ ਛੱਡ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਕੋਈ (ਮਨੁੱਖ ਵੀ) ਨੇੜੇ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ।੧।

(ਹੇ ਭਾਈ !) ਘਰ ਦੀ ਇਸਤਰੀ ਜਿਸ ਨਾਲ ਬੜਾ ਮੋਹ (ਸਨੇਹ) ਹੁੰਦਾ ਹੈ, (ਜਿਹੜੀ) ਸਦਾ (ਪਤੀ ਦੇ) ਨਾਲ ਲਗੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਜੀਵਾਤਮਾ (ਇਸ) ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਤਿਆਗ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, (ਉਸ ਵੇਲੇ ਓਹੀ ਇਸਤਰੀ) ਭੂਤ ਭੂਤ ਆਖ ਕੇ ਪਰੇ ਹੱਟ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।੨।

(ਹੇ ਭਾਈ ! ਜਿਸ ਨਾਲ ਜੀਵ ਨੇ) ਮੋਹ ਲਾਇਆ ਹੈ (ਉਸ ਸੰਸਾਰ ਦਾ) ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਿਉਹਾਰ (ਵਰਤਾਰਾ) ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਨਾਨਕ (ਗੁਰੂ ਜੀ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਅੰਤ ਵੇਲੇ ਬਿਨਾ ਹਰੀ ਜੀ ਦੇ (ਕੋਈ ਸਬੰਧੀ ਵੀ ਇਸ਼ ਦੇ) ਕੰਮ ਨਾਹ ਆਇਆ (ਭਾਵ ਇਸਦਾ ਮਦਦਗਾਰ ਨਾਹ ਬਣਿਆ) ।੩।੧੨।੧੩੯।

ਧਨਾਸਰੀ ਮਹਲਾ ੯ ॥

੧ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਕਾਹੇ ਰੇ, ਬਨ ਖੋਜਨ ਜਾਈ ॥ ਸਰਬ ਨਿਵਾਸੀ ਸਦਾ ਅਲੇਪਾ, ਤੋਹੀ ਸੰਗਿ ਸਮਾਈ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਪੁਹਪ ਮਧਿ ਜਿਉ ਬਾਸੁ ਬਸਤੁ ਹੈ, ਮੁਕਰ ਮਾਹਿ ਜੈਸੇ ਛਾਈ ॥ ਤੈਸੇ ਹੀ ਹਰਿ ਬਸੈ ਨਿਰੰਤਰਿ, ਘਟ ਹੀ ਖੋਜਹੁ ਭਾਈ॥੧॥ ਬਾਹਰਿ ਭੀਤਰਿ ਏਕੋ ਜਾਨਹੁ, ਇਹੁ ਗੁਰ ਗਿਆਨੁ ਬਤਾਈ॥ ਜਨ ਨਾਨਕ ਬਿਨੁ ਆਪਾ ਚੀਨੈ, ਮਿਟੈ ਨ ਭ੍ਰਮ ਕੀ ਕਾਈ ॥੨॥੧॥

ਉਚਾਰਨ ਸੇਧ

ਬਿੰਦੀ ਸਹਿਤ : ਜਿਉਂ, ਮਾਹਿਂ, ਜਾਨਹੁਂ।

ਪਦ ਅਰਥ : ਕਾਹੇ=ਕਾਹਦੇ ਲਈ?। ਰੇ=ਹੇ ਭਾਈ!। ਬਨ=ਜੰਗਲ। ਖੋਜਨਿ=(ਰਬ ਨੂੰ) ਲਭਣ ਵਾਸਤੇ। ਨਿਵਾਸੀ= ਵਸਣ ਵਾਲਾ। ਅਲੇਪਾ=ਨਿਰਲੇਪ। ਸਮਾਈ=ਸਮਾਇਆ (ਭਾਵ ਵਸ)

ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪੁਹਪ ਮਧਿ=ਫੁਲ ਵਿਚ। ਮੁਕਰ ਮਾਹਿ=ਲਕੜ ਵਿਚ। ਛਾਈ=(ਸਾਇਆ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਅਥਵਾ) ਸੁਆਹ, ਭਾਵ ਅੱਗ ਵਿੱਚ। ਨਿਰੰਤਰਿ=ਇਕ ਰਸ। ਘਟਿ ਹੀ ਭੀਤਰਿ=ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਹੀ। ਬਤਾਈ=ਦਸਦਾ ਹੈ। ਬਿਨ ਆਪਾ ਚੀਨੈ=ਆਪਾ (ਮੂਲ) ਪਛਾਣੇ ਬਿਨਾ। ਭ੍ਰਮ ਕੀ=ਭਟਕਣਾ ਦੀ। ਕਾਈ=ਸਾਂਵਲ (ਪਾਣੀ ਉਤੇ ਜੰਮਿਆ ਹੋਇਆ ਸਾਵਾ ਜਾਲਾ)।

ਅਰਥ : ਹੇ ਭਾਈ ! ਕਾਹਦੇ ਲਈ (ਤੂੰ) ਜੰਗਲ ਵਿਚ (ਰਬ) ਢੂੰਢਣ (ਵਾਸਤੇ) ਜਾਂਦਾ ਹੈਂ? (ਉਹ ਪਰਮੇਸ਼ਰ) ਸਭ ਥਾਂ ਵਿਆਪਕ ਹੈ ਅਤੇ ਸਦਾ ਨਿਰਲੇਪ (ਹਰੀ) ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਹੀ ਸਮਾਅ ਰਿਹਾ ਹੈ।੧।ਰਹਾਉ।

(ਹੇ ਭਾਈ !) ਫੁਲਾਂ ਵਿੱਚ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਾਸ਼ਨਾ (ਸੁਗੰਧੀ) ਵਸਦੀ ਹੈ, (ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਵਿਚ ਸਾਇਆ ਅਤੇ ਲਕੜ ਵਿਚ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਛਾਈ (ਅੱਗ ਲੁਕੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ), ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ, ਹਰੀ (ਤੇਰੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ) ਇਕ ਰਸ ਵਸ ਰਿਹਾ ਹੈ, (ਹੇ ਭਾਈ ! ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ) ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਹੀ (ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ) ਲਭੋ।੧।

(ਹੇ ਭਾਈ !) ਗੁਰੂ ਦਾ ਗਿਆਨ ਇਹ ਦਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬਾਹਰ (ਅਤੇ ਦਿਲ) ਅੰਦਰ (ਭਾਵ ਸਭ ਥਾਵਾਂ ਤੇ) ਇਕੋ ਹਰੀ ਨੂੰ ਹੀ ਦੇਖੋ। ਦਾਸ ਨਾਨਕ (ਆਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹੇ ਭਾਈ !) ਆਪਣਾ ਆਪ ਸਮਝੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਮਨ ਦੀ ਸੰਸੇ ਵਾਲੀ ਸਾਵਲ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ।੨।੧।

ਧਨਾਸਰੀ ਮਹਲਾ ੯ ॥ ਸਾਧੋ, ਇਹੁ ਜਗੁ ਭਰਮੁ ਭੁਲਾਨਾ ॥ ਰਾਮ ਨਾਮ ਕਾ ਸਿਮਰਨੁ ਛੋਡਿਆ, ਮਾਇਆ ਹਾਥਿ ਬਿਕਾਨਾ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਮਾਤ ਪਿਤਾ ਭਾਈ ਸੁਤ ਬਨਿਤਾ, ਤਾ ਕੈ ਰਸਿ ਲਪਟਾਨਾ ॥ ਜੋਬਨੁ ਧਨੁ ਪ੍ਰਭਤਾ ਕੈ ਮਦ ਮੈ, ਅਹਿਨਿਸਿ ਰਹੈ ਦਿਵਾਨਾ ॥੧॥ ਦੀਨ ਦਇਆਲ ਸਦਾ ਦੁਖ ਭੰਜਨ, ਤਾ ਸਿਉ ਮਨੁ ਨ ਲਗਾਨਾ ॥ ਜਨ ਨਾਨਕ ਕੋਟਨ ਮੈ ਕਿਨਹੂ

ਗੁਰਮੁਖਿ ਹੋਇ ਪਛਾਨਾ ॥੨॥੨॥

ਉਚਾਰਨ ਸੇਧ

ਬਿੰਦੀ ਸਹਿਤ : ਮੈਂ, ਸਿਉਂ, ਕਿਨਹੂਂ।

ਪਦ ਅਰਥ : ਭੁਲਾਨਾ=ਭੁਲਾਇਆ ਹੋਇਆ। ਹਾਥਿ=ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ। ਬਿਕਾਨਾ=ਵਿਕ ਗਿਆ ਹੈ। ਸੁਤ=ਪੁਤਰ। ਬਨਿਤਾ= ਇਸਤਰੀ। ਰਸਿ=ਸੁਆਦ (ਮੋਹ) ਵਿਚ। ਲਪਟਾਨਾ=ਲਪੇਟਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਜੋਬਨ=ਜੁਆਨੀ। ਧਨ=ਦੌਲਤ। ਪ੍ਰਭਤਾ=ਪ੍ਰਸਿਧੀ। ਮਦ ਮੈ=ਨਸ਼ੇ ਵਿਚ। ਅਹਿਨਿਸਿ=ਦਿਨ ਰਾਤ। ਦਿਵਾਨਾ= ਪਾਗ਼ਲ। ਕੋਟਨ ਮੈ=ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਵਿਚੋਂ। ਕਿਨਹੂ=ਕਿਸੇ ਨੇ।

ਅਰਥ : ਹੇ ਸਾਧੂ (ਜਨੋ !) ਇਹ ਜਗਤ ਭਰਮ ਵਿਚ ਭੁਲਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ (ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਨੇ) ਰਾਮ ਨਾਮ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਹੈ (ਅਤੇ) ਮਾਇਆ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਵਿਕ ਗਿਆ ਹੈ।੧।ਰਹਾਉ।

(ਹੇ ਸੰਤ ਜਨੋ ! ਇਹ ਜਗਤ) ਮਾਂ, ਪਿਉ, ਭਰਾ, ਪੁੱਤਰ, ਇਸਤਰੀ (ਜੋਬਨ ਆਦਿਕ) ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੋਹ ਵਿਚ ਹੀ ਫਸਿਆ ਪਿਆ ਹੈ। ਜੁਆਨੀ, ਦੌਲਤ ਪ੍ਰਸਿਧੀ ਦੇ ਨਸ਼ੇ ਵਿਚ ਦਿਨ ਰਾਤ ਪਾਗ਼ਲ (ਝਲਾ ਹੋਇਆ) ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।੧।

(ਹੇ ਸੰਤ ਜਨੋ ! ਪਰਮਾਤਮਾ ਜੋ) ਸਦਾ ਦੀਨਾਂ ਉਤੇ ਦਇਆ ਕਰਨ ਵਾਲਾ, ਦੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਨਾਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ ਉਸ ਨਾਲ (ਇਸ ਜਗਤ ਜੀਵ ਨੇ ਆਪਣਾ) ਮਨ ਨਹੀਂ ਜੋੜਿਆ। ਦਾਸ ਨਾਨਕ (ਆਖਦਾ ਹੈ ਕਿ) ਕਰੋੜਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ (ਵਿਰਲੇ ਮਨੁੱਖ) ਨੇ ਗੁਰੂ ਅਨੁਸਾਰੀ ਹੋ ਕੇ (ਉਸ ਹਰੀ ਨੂੰ) ਪਛਾਣਿਆ ਹੈ।੨।੨।

ਧਨਾਸਰੀ ਮਹਲਾ ੯ ॥ ਤਿਹ ਜੋਗੀ ਕਉ, ਜੁਗਤਿ ਨ ਜਾਨਉ ॥ ਲੋਭ ਮੋਹ ਮਾਇਆ ਮਮਤਾ ਫੁਨਿ, ਜਿਹ ਘਟਿ ਮਾਹਿ ਪਛਾਨਉ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਪਰ ਨਿੰਦਾ ਉਸਤਤਿ ਨਹ ਜਾ ਕੈ ਕੰਚਨ ਲੋਹ ਸਮਾਨੋ ॥ ਹਰਖ ਸੋਗ ਤੇ ਰਹੈ ਅਤੀਤਾ, ਜੋਗੀ ਤਾਹਿ ਬਖਾਨੋ ॥੧॥ ਚੰਚਲ

ਮਨੁ ਦਹ ਦਿਸਿ ਕਉ ਧਾਵਤ, ਅਚਲ ਜਾਹਿ ਠਹਰਾਨੋ ॥ ਕਹੁ ਨਾਨਕ, ਇਹ ਬਿਧਿ ਕੋ ਜੋ ਨਰੁ, ਮੁਕਤਿ ਤਾਹਿ ਤੁਮ ਮਾਨੋ ॥੨॥੩॥

ਪਦ ਅਰਥ : ਤਿੰਹ=ਉਸ। ਜੁਗਤਿ ਨ ਜਾਨਉ=(ਜੀਵਨ) ਜੁਗਤੀ ਦਾ (ਪਤਾ) ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜਾਨਉ=(ਤੁਸੀਂ) ਜਾਣੋ। ਫੁਨਿ= ਫੇਰ। ਜਿਹ ਘਟਿ ਮਾਹਿ=ਜਿਸਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ। ਪਛਾਨਉ= ਸਮਝੋ। ਪਰ ਨਿੰਦਾ=ਪਰਾਈ ਨਿੰਦਿਆ। ਉਸਤਤਿ= ਵਡਿਆਈ। ਕੰਚਨੁ= ਸੋਨਾ। ਲੋਹੁ=ਲੋਹਾ। ਸਮਾਨੋ=ਇਕੋ ਜਿਹਾ, ਬਰਾਬਰ। ਹਰਖ=ਖੁਸ਼ੀ। ਸੋਗ=ਗ਼ਮੀ। ਅਤੀਤਾ=ਤਿਆਗੀ। ਬਖਾਨੋ=ਆਖੋ। ਚੰਚਲ=ਭਟਕਣ ਵਾਲਾ। ਦਹ ਦਿਸਿ=ਦਸਾਂ ਦਿਸ਼ਾਂ ਵਲ ਭਾਵ ਸਭ ਪਾਸੇ। ਧਾਵਤ= ਦੌੜਦਾ ਹੈ। ਅਚਲੁ=ਅਡੋਲ। ਠਹਿਰਾਨੋ=ਟਿਕਾਅ ਲਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਬਿਧਿ=ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ। ਜੋ ਨਰੁ=ਜੋ ਮਨੁੱਖ। ਮਾਨੋ=ਜਾਣੋ, ਮੰਨੋ।

ਅਰਥ : (ਹੇ ਭਾਈ !) ਉਸ ਜੋਗੀ ਨੂੰ (ਸਮਝੋ ਕਿ) ਜੀਵਨ ਦੀ (ਸਹੀ) ਜੁਗਤੀ ਦਾ ਗਿਆਨ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਜਿਸ (ਜੋਗੀ) ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਲੋਭ, ਮੋਹ ਫੇਰ ਮਾਇਆ ਦੀ ਮਮਤਾ (ਵੱਸੀ, ਧੱਸੀ ਹੋਈ) ਹੈ।੧।ਰਹਾਉ।

ਜਿਸ ਦੇ (ਦਿਲ ਵਿਚ) ਪਰਾਈ ਨਿੰਦਿਆ (ਜਾਂ) ਵਡਿਆਈ ਨਹੀਂ ਹੈ, (ਉਹ) ਸੋਨੇ ਤੇ ਲੋਹੇ ਨੂੰ ਬਰਾਬਰ (ਸਮਝਦਾ ਹੈ), ਖੁਸ਼ੀ ਅਤੇ ਗ਼ਮੀ ਤੋਂ ਨਿਰਲੇਪ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ; (ਸਹੀ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ) ਉਸ ਨੂੰ ਜੋਗੀ ਆਖੋ।੧।

(ਹੇ ਭਾਈ !) ਨਾ ਟਿਕਣ ਵਾਲਾ ਮਨ ਦਸਾਂ ਪਾਸੇ ਦੌੜਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਅਡੋਲ (ਕਰ ਲਿਆ), ਟਿਕਾਅ ਲਿਆ ਹੈ, ਨਾਨਕ ! (ਤੂੰ) ਆਖ (ਕਿ) ਜੋ ਅਜਿਹਾ ਮਨੁੱਖ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਮੁਕਤ (ਹੋਇਆ) ਸਮਝੋ।੨।੩।

ਧਨਾਸਰੀ ਮਹਲਾ ੯ ॥ ਅਬ, ਮੈ ਕਉਨੁ ਉਪਾਉ ਕਰਉ ॥ ਜਿਹ ਬਿਧਿ ਮਨ ਕੋ ਸੰਸਾ ਚੂਕੈ, ਭਉ ਨਿਧਿ ਪਾਰ ਪਰਉ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਜਨਮੁ ਪਾਇ ਕਛੁ ਭਲੋ ਨ

ਕੀਨੋ, ਤਾ ਤੇ ਅਧਿਕ ਡਰਉ ॥ ਮਨ ਬਚ ਕ੍ਰਮ ਹਰਿ ਗੁਨ ਨਹੀ ਗਾਏ, ਯਹ ਜੀਅ ਸੋਚ ਧਰਉ ॥੧॥ ਗੁਰਮਤਿ ਸੁਨਿ, ਕਛੁ ਗਿਆਨੁ ਨ ਉਪਜਿਓ, ਪਸੁ ਜਿਉ ਉਦਰੁ ਭਰਉ ॥ ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਭ ਬਿਰਦ ਪਛਾਨਉ, ਤਬ ਹਉ ਪਤਿਤ ਤਰਉ ॥੨॥੪॥੯॥੯॥੧੩॥ ੫੮॥੪॥੯੩॥

ਉਚਾਰਨ ਸੇਧ

ਬਿੰਦੀ ਸਹਿਤ : ਕਰਉਂ, ਪਰਉਂ, ਨਹੀਂ, ਧਰਉਂ, ਭਰਉ, ਤਰਉਂ।

ਪਦ ਅਰਥ : ਕਉਨ=ਕਿਹੜਾ?। ਉਪਾਉ=ਜਤਨ। ਕਰਉ= ਕਰਾਂ। ਜਿਹ ਬਿਧਿ=ਜਿਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ। ਚੂਕੈ=ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਭਉ ਨਿਧਿ=ਸੰਸਾਰ ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ। ਪਾਰਿ ਪਰਉ=ਮੈਂ ਪਾਰ ਹੋ ਜਾਵਾਂ। ਤਾ ਤੇ=ਇਸ ਕਰਕੇ। ਅਧਿਕ ਡਰਉ=ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਡਰਦਾ ਹਾਂ। ਯਹ= ਇਹ। ਸੋਚ ਧਰਉ=ਚਿੰਤਾ ਰਖਦਾ ਹਾਂ। ਨ ਉਪਜਿਓ=ਨਹੀਂ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ। ਪਸੁ ਜਿਉ=ਪਸੂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ। ਉਦਰੁ ਭਰਉ=(ਆਪਣਾ) ਪੇਟ ਭਰਦਾ ਹਾਂ। ਬਿਰਦੁ=ਸੁਭਾਅ। ਪਛਾਨਉ=(ਤੁਸੀਂ) ਪਛਾਣੋ। ਤਬ=ਤਦ। ਹਉ ਪਤਿਤ=ਮੈਂ ਪਾਪੀ। ਤਰਉ=ਤਰ ਸਕਦਾ ਹਾਂ।

ਅਰਥ : (ਹੇ ਭਾਈ ! ਦੱਸ) ਹੁਣ ਮੈਂ ਕਿਹੜਾ ਜਤਨ ਕਰਾਂ ਜਿਸ ਨਾਲ (ਮੇਰੇ) ਮਨ ਦਾ ਸੰਸਾ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਵੇ (ਅਤੇ ਮੈਂ) ਸੰਸਾਰ ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ ਪਾਰ ਹੋ ਜਾਵਾਂ।੧। ਰਹਾਉ।

(ਹੇ ਭਾਈ !) ਜਨਮ ਪਾ ਕੇ ਮੈਂ ਕੁਛ ਵੀ ਭਲਾ (ਚੰਗਾ ਕੰਮ) ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਡਰਦਾ ਹਾਂ। (ਮੈਂ) ਮਨ, ਬਚਨ ਅਤੇ ਕਰਮ ਕਰਕੇ ਹਰੀ ਦੇ ਗੁਣ ਨਹੀਂ ਗਾਏ, ਇਹ ਸੋਚ (ਚਿੰਤਾ) ਹਰ ਵੇਲੇ (ਮੈਂ ਆਪਣੇ) ਮਨ ਵਿਚ ਧਰੀ ਰਖਦਾ ਹਾਂ।੧।

(ਹੇ ਭਾਈ !) ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਤਿ ਸੁਣ ਕੇ (ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ) ਰੱਤੀ ਭਰ ਭੀ ਗਿਆਨ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ, ਮੈਂ ਪਸ਼ੂ ਵਾਂਗ (ਆਪਣਾ) ਪੇਟ ਭਰਦਾ ਹਾਂ (ਭਾਵ ਬਹੁਤ ਖਾਂਦਾ ਹਾਂ)। ਨਾਨਕ! ਆਖ, ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! (ਜੇ

ਤੁਸੀਂ ਆਪਣਾ) ਬਿਰਦ (ਬਖ਼ਸ਼ਿੰਦ ਸੁਭਾਅ) ਪਛਾਣੋ, ਤਾਂ ਹੀ ਮੈਂ ਪਾਪੀ (ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਸਾਗਰ ਤੋਂ) ਤਰ ਸਕਦਾ ਹਾਂ।੨।੪।੯। ੯।੧੩।੫੮।੪।੬੩।

ਜੈਤਸਰੀ ਮਹਲਾ ੯ ॥

ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਭੂਲਿਓ, ਮਨੁ ਮਾਇਆ ਉਰਝਾਇਓ ॥ ਜੋ ਜੋ ਕਰਮ ਕੀਓ ਲਾਲਚਿ ਲਗਿ, ਤਿਹ ਤਿਹ ਆਪੁ ਬੰਧਾਇਓ ॥ਰਹਾਉ॥ ਸਮਝ ਨ ਪਰੀ ਬਿਖੈ ਰਸ ਰਚਿਓ, ਜਸੁ ਹਰਿ ਕੋ ਬਿਸਰਾਇਓ ॥ ਸੰਗਿ ਸੁਆਮੀ ਸੋ ਜਾਨਿਓ ਨਾਹਿਨ, ਬਨੁ ਖੋਜਨ ਕਉ ਧਾਇਓ ॥੧॥ ਰਤਨੁ ਰਾਮੁ ਘਟ ਹੀ ਕੇ ਭੀਤਰਿ, ਤਾ ਕੋ ਗਿਆਨੁ ਨ ਪਾਇਓ॥ ਜਨ ਨਾਨਕ ਭਗਵੰਤ ਭਜਨ ਬਿਨੁ, ਬਿਰਥਾ ਜਨਮੁ ਗਵਾਇਓ ॥੨॥੧॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਭੂਲਿਓ=(ਨਾਮ ਤੋਂ) ਭੁੱਲ ਗਿਆ। ਉਰਝਾਇਓ=ਫਸਾਈ ਰਖਿਆ। ਲਾਲਚਿ ਲਗਿ=ਲੋਭ ਵਿਚ ਲਗ ਕੇ। ਤਿਹ ਤਿਹ=ਉਸ ਉਸ (ਕਰਮ) ਦਾ (ਫਲ)। ਆਪ ਬੰਧਾਇਓ=ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਬੰਧਵਾ ਲਿਆ। ਬਿਖੈ ਰਸਿ=ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦੇ ਸੁਆਦ ਵਿਚ। ਬਨੁ=ਜੰਗਲ। ਧਾਇਓ=ਦੌੜਿਆ। ਭੀਤਰਿ= ਅੰਦਰ। ਬਿਰਥਾ=ਵਿਅਰਥ।

ਅਰਥ : (ਹੇ ਭਾਈ ! ਤੂੰ ਨਾਮ ਤੋਂ) ਭੁੱਲ ਗਿਆ (ਅਤੇ) ਮਨ ਨੂੰ ਮਾਇਆ ਦੇ ਵਿਚ ਫਸਾਈ ਰਖਿਆ। (ਤੂੰ) ਜਿਹੜਾ ਜਿਹੜਾ ਕੰਮ ਲੋਭ ਵਿਚ ਲਗ ਕੇ ਕੀਤਾ ਉਸ ਉਸ (ਕਰਮ) ਦੇ (ਫਲ ਨਾਲ ਤੂੰ ਆਪਣੇ) ਆਪ ਨੂੰ ਬੰਧਵਾ ਲਿਆ।ਰਹਾਉ।

(ਹੇ ਭਾਈ! ਤੈਨੂੰ ਆਤਮਿਕ ਜੀਵਨ ਦੀ) ਸੋਝੀ ਨਾ ਆਈ, ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦੇ ਸੁਆਦ ਵਿਚ ਮਗਨ ਹੋਇਆ ਰਿਹਾ (ਅਤੇ) ਹਰੀ ਦਾ ਜਸ ਭੁਲਾ ਦਿਤਾ। (ਜੋ) ਮਾਲਕ (ਤੇਰੇ) ਨਾਲ (ਅੰਗ-ਸੰਗ) ਸੀ,

ਉਸ ਨੂੰ (ਤੂੰ) ਜਾਣਿਆ ਪਛਾਣਿਆ ਹੀ ਨਹੀਂ (ਸਗੋਂ ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ) ਖੋਜਣ ਲਈ ਜੰਗਲਾਂ (ਵਲ) ਦੌੜ ਪਿਆ।੧।

(ਹੇ ਭਾਈ !) ਰਾਮ ਰੂਪੀ ਹੀਰਾ (ਤੇਰੇ) ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਹੀ ਸੀ, (ਪਰ ਤੂੰ) ਉਸ (ਹੀਰੇ) ਨੂੰ (ਪਛਾਨਣ ਦਾ) ਗਿਆਨ ਨਾ ਪਾ ਸਕਿਆ। ਦਾਸ ਨਾਨਕ (ਆਖਦਾ ਹੈ ਕਿ) ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਸਿਮਰਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾ (ਤੂੰ ਆਪਣਾ ਅਮੋਲਕ) ਜਨਮ ਵਿਅਰਥ ਹੀ ਗੁਆ ਲਿਆ।੨।੧।

ਜੈਤਸਰੀ ਮਹਲਾ ੯ ॥ ਹਰਿ ਜੂ, ਰਾਖਿ ਲੇਹੁ ਪਤਿ ਮੇਰੀ ॥ ਜਮ ਕੋ ਤ੍ਰਾਸੁ ਭਇਓ ਉਰ ਅੰਤਰਿ, ਸਰਨਿ ਗਹੀ ਕਿਰਪਾਨਿਧਿ ਤੇਰੀ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਮਹਾ ਪਤਿਤ ਮੁਗਧ ਲੋਭੀ, ਫੁਨਿ ਕਰਤ ਪਾਪ, ਅਬ ਹਾਰਾ ॥ ਭੈ ਮਰਬੇ ਕੋ ਬਿਸਰਤ ਨਾਹਿਨ, ਤਿਹ ਚਿੰਤਾ ਤਨੁ ਜਾਰਾ ॥੧॥ ਕੀਏ ਉਪਾਵ ਮੁਕਤਿ ਕੇ ਕਾਰਨਿ, ਦਹ ਦਿਸਿ ਕਉ ਉਠਿ ਧਾਇਆ ॥ ਘਟ ਹੀ ਭੀਤਰਿ ਬਸੈ ਨਿਰੰਜਨੁ, ਤਾ ਕੋ ਮਰਮੁ ਨ ਪਾਇਆ ॥੨॥ ਨਾਹਿਨ ਗੁਨੁ ਨਾਹਿਨ ਕਛੁ ਜਪੁ ਤਪੁ, ਕਉਨੁ ਕਰਮੁ ਅਬ ਕੀਜੈ ॥ ਨਾਨਕ ਹਾਰਿ ਪਰਿਓ ਸਰਨਾਗਤਿ, ਅਭੈ ਦਾਨੁ ਪ੍ਰਭ ਦੀਜੈ ॥੩॥੨॥

ਪਦ ਅਰਥ : ਜੂ=ਜੀ। ਜਮ=ਮੌਤ। ਤ੍ਰਾਸੁ=ਡਰ। ਉਰ ਅੰਤਰਿ=ਹਿਰਦੇ ਅੰਦਰ। ਗਹੀ=ਪਕੜੀ ਹੈ। ਕਿਰਪਾ ਨਿਧਿ=ਹੇ ਕਿਰਪਾ ਦੇ ਭੰਡਾਰ!। ਪਤਿਤ=ਡਿਗਿਆ ਹੋਇਆ। ਮੁਗਧ= ਮੂਰਖ। ਫੁਨਿ=ਫੇਰ। ਹਾਰਾ=ਥੱਕ ਗਿਆ। ਭੈ=ਡਰ। ਮਰਬੇ ਕੋ=ਮਰਨ ਦਾ। ਤਿਹ ਚਿੰਤਾ=ਉਸ (ਡਰ) ਦੀ ਚਿੰਤਾ। ਤਨੁ ਜਾਰਾ=(ਮੇਰਾ) ਸਰੀਰ ਸਾੜ ਦਿਤਾ। ਉਪਾਵ=ਹੀਲੇ, ਜਤਨ। ਮੁਕਤਿ ਕੇ ਕਾਰਨਿ=ਮੁਕਤੀ ਦੇ ਵਾਸਤੇ। ਦਹਦਿਸਿ ਕਉ=ਦਸਾਂ ਦਿਸ਼ਾਂ ਵਲ ਭਾਵ ਸਾਰੇ ਪਾਸੇ। ਧਾਇਆ=ਦੌੜਿਆ। ਘਟ=

ਹਿਰਦਾ। ਭੀਤਰਿ= ਅੰਦਰ। ਨਿਰੰਜਨੁ=ਮਾਇਆ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹਰੀ। ਮਰਮੁ=ਭੇਦ। ਨਾਹਿਨ=ਨਹੀਂ ਹੈ। ਹਾਰਿ=ਥੱਕ ਕੇ। ਸਰਨਾਗਤਿ= ਸ਼ਰਨ ਆਇਆ ਹਾਂ। ਅਭੈ ਦਾਨ=ਨਿਰਭੈਤਾ ਦਾ ਦਾਨ।

ਅਰਥ : ਹੇ ਹਰੀ ਜੀ ! ਮੇਰੀ ਇਜ਼ਤ ਰਖ ਲਵੋ। (ਮੇਰੇ) ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਮੌਤ ਦਾ ਡਰ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ (ਇਸ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ) ਹੇ ਕਿਰਪਾ ਦੇ ਭੰਡਾਰ ! ਮੈਂ ਤੇਰੀ ਸ਼ਰਨ ਲਈ ਹੈ।੧।ਰਹਾਉ।

(ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ !) ਮੈਂ ਵੱਡਾ ਪਤਿਤ, ਮੂਰਖ, ਲਾਲਚੀ ਹਾਂ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਪਾਪ ਕਰਦਾ ਕਰਦਾ ਹੁਣ ਮੈਂ ਥੱਕ ਗਿਆ ਹਾਂ। ਮਰਨ ਦਾ ਡਰ (ਮੇਰੇ ਦਿਲੋਂ) ਵਿਸਰਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਉਸ ਡਰ ਦੀ ਚਿੰਤਾ ਨੇ ਮੇਰਾ ਸਰੀਰ ਸਾੜ ਦਿਤਾ ਹੈ।੧।

(ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ !) ਮੈਂ ਮੁਕਤੀ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਕਈ ਜਤਨ ਕੀਤੇ, ਦਸਾਂ ਦਿਸ਼ਾਂ ਵਲ ਉਠ ਕੇ ਦੌੜਿਆ। (ਪਰ) ਮਾਇਆ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਪ੍ਰਭੂ (ਜੋ) ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਵਸਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਭੇਦ ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਿਆ।੨।

ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ ! (ਮੇਰੇ ਵਿਚ) ਨਾ ਕੋਈ ਗੁਣ ਹੈ, ਨਾ ਕੋਈ ਜਪ ਤਪ ਹੈ, ਹੁਣ (ਮੌਤ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ) ਕਿਹੜਾ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਜਾਏ? (ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ !) ਨਾਨਕ ਹਾਰ ਕੇ ਤੇਰੀ ਸ਼ਰਨ ਪੈ ਗਿਆ ਹੈ, (ਮੈਨੂੰ) ਨਿਰਭੈਤਾ ਦਾ ਦਾਨ ਦਿਓ ਜੀ।੩।੨।

ਜੈਤਸਰੀ ਮਹਲਾ ੯ ॥ ਮਨ ਰੇ ! ਸਾਚਾ ਗਹੋ ਬਿਚਾਰਾ ॥ ਰਾਮ ਨਾਮ ਬਿਨੁ ਮਿਥਿਆ ਮਾਨੋ, ਸਗਰੋ ਇਹੁ ਸੰਸਾਰਾ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥ ਜਾ ਕਉ ਜੋਗੀ ਖੋਜਤ ਹਾਰੇ, ਪਾਇਓ ਨਾਹਿ ਤਿਹ ਪਾਰਾ ॥ ਸੋ ਸੁਆਮੀ ਤੁਮ ਨਿਕਟਿ ਪਛਾਨੋ, ਰੂਪ ਰੇਖ ਤੇ ਨਿਆਰਾ ॥ ੧ ॥ ਪਾਵਨ ਨਾਮੁ ਜਗਤ ਮੈ ਹਰਿ ਕੋ, ਕਬਹੂ ਨਾਹਿ ਸੰਭਾਰਾ॥ ਨਾਨਕ, ਸਰਨਿ ਪਰਿਓ ਜਗ ਬੰਦਨ, ਰਾਖਹੁ

ਬਿਰਦੁ ਤੁਹਾਰਾ ॥੨॥੩॥

ਪਦ ਅਰਥ : ਗਹੋ=ਪਕੜ। ਬਿਚਾਰਾ=ਵਿਚਾਰ। ਮਿਥਿਆ= ਝੂਠਾ, ਨਾਸ਼ਵੰਤ। ਸਗਰੋ=ਸਾਰਾ। ਖੋਜਤ=ਲਭਦੇ। ਹਾਰੇ=ਹਾਰ ਗਏ, ਥੱਕ ਗਏ। ਤਿਹ ਪਾਰਾ=ਉਸ (ਪ੍ਰਭੂ) ਦਾ (ਉਰਾਰ) ਪਾਰ ਭਾਵ ਅੰਤ। ਨਿਕਟਿ=ਨੇੜੇ। ਰੇਖ=ਚਿਹਨ। ਨਿਆਰਾ=ਨਿਰਲੇਪ, ਵਖਰਾ। ਪਾਵਨ=ਪਵਿੱਤਰ। ਸੰਭਾਰਾ= ਯਾਦ ਕੀਤਾ। ਜਗ ਬੰਦਨ=(ਜਿਸ ਨੂੰ) ਜਗਤ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ। ਬਿਰਦੁ=ਸੁਭਾਉ। ਤੁਹਾਰਾ=ਤੁਹਾਡਾ।

ਅਰਥ : ਹੇ ਮਨ ! (ਇਹ) ਸੱਚਾ ਵਿਚਾਰ (ਆਪਣੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ) ਪਕੜ (ਭਾਵ ਸੰਭਾਲ ਕੇ ਰਖ)। ਰਾਮ ਦੇ ਨਾਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਇਹ ਸਾਰਾ ਸੰਸਾਰ ਨਾਸ਼ਵੰਤ ਜਾਣ।੧।ਰਹਾਉ।

(ਹੇ ਮਨ !) ਜਿਸ (ਪ੍ਰਭੂ) ਨੂੰ ਜੋਗੀ ਲੋਕ ਲਭਦੇ ਥੱਕ ਗਏ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਪਾਰ (ਅੰਤ) ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕੇ, ਉਸ ਸੁਆਮੀ ਨੂੰ ਜੋ ਰੂਪ ਰੇਖ ਤੋਂ ਨਿਰਲੇਪ ਹੈ, ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਨੇੜੇ ਵਸਦਾ ਜਾਣ ।੧।

ਜਗਤ ਵਿਚ ਹਰੀ ਦਾ ਨਾਮ ਪਵਿਤਰ ਹੈ (ਤੂੰ ਉਸ ਨੂੰ) ਕਦੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੰਭਾਲਿਆ (ਯਾਦ ਕੀਤਾ)। ਹੇ ਜਗਤ ਦੇ ਨਮਸਕਾਰ ਜੋਗ (ਪ੍ਰਭੂ!) ਨਾਨਕ ਤੇਰੀ ਸ਼ਰਨ ਪੈ ਗਿਆ ਹੈ, (ਤੁਸੀਂ) ਲਾਜ ਰਖੋ (ਕਿਉਂਕਿ ਸ਼ਰਨ ਆਏ ਦੀ ਲਾਜ ਰਖਣਾ) ਤੁਹਾਡਾ (ਕਦੀਮੀ) ਸੁਭਾਉ ਹੈ।੨।੩।

ਟੋਡੀ ਮਹਲਾ ੯

ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਕਹਉ ਕਹਾ, ਅਪਨੀ ਅਧਮਾਈ ॥ ਉਰਝਿਓ ਕਨਿਕ ਕਾਮਨੀ ਕੇ ਰਸ, ਨਹ ਕੀਰਤਿ ਪ੍ਰਭ ਗਾਈ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਜਗ ਝੂਠੈ ਕਉ ਸਾਚੁ ਜਾਨਿ ਕੈ, ਤਾ ਸਿਉ ਰੁਚ ਉਪਜਾਈ ॥ ਦੀਨ ਬੰਧੁ ਸਿਮਰਿਓ ਨਹੀ ਕਬਹੂ, ਹੋਤ ਜੁ ਸੰਗਿ ਸਹਾਈ ॥੧॥ ਮਗਨ ਰਹਿਓ ਮਾਇਆ ਮੈ ਨਿਸਿ ਦਿਨੁ, ਛੁਟੀ ਨ ਮਨ

ਕੀ ਕਾਈ ॥ ਕਹਿ ਨਾਨਕ ਅਬ ਨਾਹਿ ਅਨਤ ਗਤਿ, ਬਿਨੁ ਹਰਿ ਕੀ ਸਰਨਾਈ ॥੨॥੧॥੩੧॥

ਉਚਾਰਨ ਸੇਧ

ਬਿੰਦੀ ਸਹਿਤ : ਕਹਉਂ, ਕਹਾਂ, ਨਹਂ, ਸਿਉਂ, ਨਾਹੀਂ, ਨਾਹਿਂ।

ਨੋਟ : ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਜੋੜ ਸਟੀਕ ਬਾਣੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ (ਰਚਿਤ ਭਾ. ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤਲਵਾੜਾ) ਨਾਲ ਸੋਧੇ ਹਨ।

ਪਦ ਅਰਥ : ਕਹਉ ਕਹਾਂ=ਕਿਥੋਂ ਤਕ (ਮੈਂ) ਆਖਾਂ। ਅਧਮਾਈ=ਨੀਚਤਾ। ਉਰਿਝਓ=ਫਸਿਆ ਰਿਹਾ। ਕਨਿਕ ਕਾਮਨੀ ਕੇ ਰਸ=ਸੋਨੇ ਤੇ ਇਸਤਰੀ ਦੇ ਸੁਆਦ ਵਿਚ। ਤਾ ਸਿਉ=ਉਸ (ਜਗਤ) ਨਾਲ। ਰੁਚ=ਰੁਚੀ, ਲਗਨ। ਉਪਜਾਈ= ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ। ਦੀਨ ਬੰਧ=ਨਿਮਾਣਿਆਂ ਦਾ ਸਬੰਧੀ, ਸਹਾਇਕ। ਜੁ=ਜੋ। ਮਗਨ=ਮਸਤ। ਨਿਸਦਿਨੁ=ਰਾਤ ਦਿਨ। ਕਾਈ=ਪਾਣੀ ਦਾ ਜਾਲਾ, ਬੂਰ, ਮੈਲ। ਅਨਤ ਗਤਿ=ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗਤੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ।

ਅਰਥ : (ਹੇ ਭਾਈ!) ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਨੀਚਤਾ ਕਿਥੋਂ ਤਕ ਆਖਾਂ? ਸੋਨੇ ਤੇ ਇਸਤਰੀ ਦੇ ਸੁਆਦ ਵਿਚ ਫਸਿਆ ਰਿਹਾ, ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਕੀਰਤੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ।੧।ਰਹਾਉ।

(ਇਸ) ਝੂਠੇ ਜਗਤ ਨੂੰ ਸੱਚਾ ਸਮਝ ਕੇ ਉਸ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਲਗਨ ਪੈਦਾ ਕਰ ਲਈ। ਦੀਨਾਂ ਦਾ ਬੰਧੂ (ਪ੍ਰਭੂ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਲੋਕ ਪਰਲੋਕ ਵਿਚ) ਸੰਗੀ ਤੇ ਸਹਾਈ (ਹੁੰਦਾ ਹੈ)। (ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ) ਕਦੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸਿਮਰਿਆ।੧।

(ਮੈਂ) ਦਿਨ ਰਾਤ ਮਾਇਆ ਦੇ (ਮੋਹ ਵਿਚ) ਮਸਤ ਰਿਹਾ, (ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਮੇਰੇ) ਮਨ ਦੀ ਮੈਲ ਦੂਰ ਨਾ ਹੋਈ। ਨਾਨਕ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹੁਣ ਹਰੀ ਦੀ ਸ਼ਰਣ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਮੁਕਤੀ ਲਈ ਹੋਰ ਕੋਈ (ਥਾਂ) ਨਹੀਂ ਸੁਝਦੀ।੨।੧।੩੧।

ਤਿਲੰਗ ਮਹਲਾ ੯ ਕਾਫੀ

ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਚੇਤਨਾ ਹੈ ਤਉ ਚੇਤਿ ਲੈ ਨਿਸਿ ਦਿਨ ਮੈ ਪ੍ਰਾਨੀ ॥ ਛਿਨੁ ਛਿਨੁ ਅਉਧ ਬਿਹਾਤੁ

ਹੈ, ਫੂਟੇ ਘਟ ਜਿਉ ਪਾਨੀ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਹਰਿ ਗੁਨ ਕਾਹਿ ਨ ਗਾਵਹੀ, ਮੂਰਖ ਅਗਿਆਨਾ ॥ ਝੂਠੇ ਲਾਲਚਿ ਲਾਗਿ ਕੈ, ਨਹਿ ਮਰਨੁ ਪਛਾਨਾ ॥੧॥ ਅਜਹੂ ਕਛੁ ਬਿਗਰਿਓ ਨਹੀ, ਜੋ ਪ੍ਰਭ ਗੁਨ ਗਾਵੈ ॥ ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਤਿਹ ਭਜਨ ਤੇ ਨਿਰਭੈ ਪਦੁ ਪਾਵੈ ॥੨॥੧॥

ਉਚਾਰਨ ਸੇਧ

ਬਿੰਦੀ ਸਹਿਤ : ਜਿਉਂ, ਗਾਵਹੀਂ, ਨਹਿੰ, ਨਹੀਂ।

ਫੁਟਕਲ : ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅੰਤਲੇ ਪਦੇ ਵਿਚ 'ਗਾਵੈ' ਤੇ 'ਪਾਵੈ' ਨੂੰ ਪੁਰਾਤਨ ਟੀਕਾਕਾਰਾਂ ਨੇ 'ਗਾਵੈਂ' ਤੇ 'ਪਾਵੈਂ' ਰੂਪ ਵਿਚ ਅਰਥਾਇਆ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਰਹਾਉ ਵਾਲੀ ਪੰਕਤੀ ਹੇ ਪ੍ਰਾਨੀ! ਕਰਕੇ ਸੰਬੋਧਨ ਹੈ ਪਰ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਦੇ ਰੂਪਾਂ ਤੋਂ ਅਨਪੁਰਖ ਵਿਚ ਅਰਥ ਕਰਨੇ ਹੀ ਠੀਕ ਹਨ।

ਪਦ ਅਰਥ : ਚੇਤਨਾ=ਸਿਮਰਨਾ। ਨਿਸਿ ਦਿਨ ਮਹਿ=ਰਾਤ ਤੇ ਦਿਨ ਵਿਚ। ਅਉਧ=ਉਮਰ। ਬਿਹਾਤੁ ਹੈ=ਬੀਤਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਫੂਟੇ ਘਟ=ਫੁੱਟੇ ਹੋਏ ਘੜੇ ਚੋਂ। ਕਾਹਿ=ਕਿਉਂ?। ਨ ਗਾਵਹੀ=(ਤੂੰ) ਨਹੀਂ ਗਾਉਂਦਾ। ਲਾਲਚਿ ਲਾਗਿ ਕੈ=ਲੋਭ ਵਿਚ ਲਗ ਕੇ (ਫਸ) ਕੇ। ਮਰਨੁ=ਮੌਤ। ਅਜਹੂ=ਅਜੇ ਭੀ। ਬਿਗਰਿਓ=ਵਿਗੜਿਆ। ਭਜਨ ਤੇ=ਸਿਮਰਨ ਤੋਂ।

ਅਰਥ : ਹੇ ਪ੍ਰਾਣੀ! (ਜੇ ਤੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਨਾਮ) ਸਿਮਰਨਾ ਹੈ ਤਾਂ ਰਾਤ ਦਿਨ (ਭਾਵ ਹਰ ਸਮੇਂ ਉਸ ਨੂੰ) ਸਿਮਰ। (ਕਿਉਂਕਿ ਇਕ) ਛਿਨ ਛਿਨ ਕਰਕੇ (ਤੇਰੀ) ਉਮਰ (ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ) ਬੀਤਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਫੁੱਟੇ ਹੋਏ ਘੜੇ ਚੋਂ ਪਾਣੀ (ਸਿੰਮ ਸਿੰਮ ਕੇ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ)।੧।ਰਹਾਉ।

ਹੇ ਮੂਰਖ ! ਹੇ ਅਗਿਆਨੀ (ਪੁਰਸ਼ ! ਤੂੰ) ਹਰੀ ਦੇ ਗੁਣ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਗਾਉਂਦਾ (ਤੂੰ ਮਾਇਆ ਦੇ) ਝੂਠੇ ਲਾਲਚ ਵਿਚ (ਫਸ ਕੇ) ਮੌਤ ਨੂੰ ਪਛਾਣਿਆ ਹੀ ਨਹੀਂ (ਭਾਵ ਚੇਤੰਨ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ)।੧।

(ਹੇ ਭਾਈ !) ਜੇ (ਮਨੁੱਖ) ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਉਣ ਲਗ ਜਾਵੇ (ਤਾਂ) ਅਜੇ ਵੀ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਵਿਗੜਿਆ। ਨਾਨਕ ! ਆਖ (ਕਿ) ਉਸ (ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ) ਭਜਨ ਤੋਂ (ਭਾਵ ਸਿਮਰਨ ਦੇ ਫਲ ਸਰੂਪ ਜੀਵ) ਨਿਰਭੈ ਪਦ ਪਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।੨।੧।

ਤਿਲੰਗ ਮਹਲਾ ੯ ॥ ਜਾਗਿ ਲੇਹੁ ਰੇ ਮਨਾ, ਜਾਗਿ ਲੇਹੁ, ਕਹਾ ਗਾਫਲ ਸੋਇਆ ॥ ਜੋ ਤਨੁ ਉਪਜਿਆ ਸੰਗ ਹੀ, ਸੋ ਭੀ ਸੰਗਿ ਨ ਹੋਇਆ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਮਾਤ ਪਿਤਾ ਸੁਤ ਬੰਧ ਜਨ, ਹਿਤੁ ਜਾ ਸਿਉ ਕੀਨਾ ॥ ਜੀਉ ਛੂਟਿਓ ਜਬ ਦੇਹ ਤੇ, ਡਾਰਿ ਅਗਨਿ ਮੈ ਦੀਨਾ ॥੧॥ ਜੀਵਤ ਲਉ ਬਿਉਹਾਰੁ ਹੈ, ਜਗ ਕਉ ਤੁਮ ਜਾਨਉ ॥ ਨਾਨਕ, ਹਰਿ ਗੁਨ ਗਾਇ ਲੈ, ਸਭ ਸੁਫਨ ਸਮਾਨਉ ॥੨॥੨॥

ਉਚਾਰਨ ਸੇਧ

ਬਿੰਦੀ ਸਹਿਤ : ਸਿਉਂ, ਜਾਨਉਂ, ਸਮਾਨਉ।

ਪਦ ਅਰਥ : ਜਾਗਿ=ਜਾਗ ਕੇ, ਚੇਤੰਨ ਹੋ ਕੇ। ਜਦੋਂ ਜਾਗਿ ਦੇ ਅਰਥ ਤੂੰ ਜਾਗ ਹੋਣ ਤਾਂ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਰੂਪ ਜਾਗੁ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਕਹਾ=ਕਿਉਂ?। ਗਾਫਲ=ਅਵੇਸਲਾ। ਉਪਜਿਆ=ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ। ਸੰਗਿ=ਨਾਲ। ਸੁਤ=ਪੁੱਤਰ। ਬੰਧ ਜਨ=ਸਨਬੰਧੀ। ਹਿਤੁ=ਮੋਹ, ਪਿਆਰ। ਜੀਉ=ਜੀਵਾਤਮਾ। ਛੂਟਿਓ=ਛੁੱਟਿਆ, ਵਖਰੇ ਹੋਇਆ। ਡਾਰਿ ਦੀਨਾ=ਡਾਲ ਦਿੱਤਾ, ਪਾ ਦਿਤਾ। ਅਗਨਿ ਮਹਿ=ਅੱਗ ਵਿਚ। ਜੀਵਤ ਲਉ=ਜੀਉਂਦਿਆਂ ਤੱਕ। ਬਿਉਹਾਰ=ਵਿਹਾਰ, ਵਰਤਾਰਾ। ਸੁਫਨ ਸਮਾਨਉ=ਸੁਪਨੇ ਸਮਾਨ (ਵਾਂਗ)।

ਅਰਥ : ਹੇ ਮਨ ! (ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਵਿਚੋਂ) ਜਾਗ ਕੇ (ਹਰ ਹਾਲਤ) ਜਾਗ ਕੇ (ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾ) ਲੈ, (ਤੂੰ) ਅਵੇਸਲਾ (ਹੋ ਕੇ) ਕਿਉਂ ਸੁਤਾ ਪਿਆ ਹੈ? (ਜਨਮ ਸਮੇਂ) ਜੋ ਸਰੀਰ ਨਾਲ ਹੀ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਹੈ, (ਅੰਤ ਸਮੇਂ) ਉਹ ਭੀ (ਕਿਸੇ) ਦਾ ਸੰਗੀ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ (ਭਾਵ ਜੀਵਾਤਮਾ ਕਲਾ ਹੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ)। ੧।ਰਹਾਉ।

(ਹੇ ਮਨ!) ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ, ਪੁੱਤਰ ਤੇ ਸਨਬੰਧੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ (ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਦਿਲੋਂ) ਪਿਆਰ ਕੀਤਾ। ਜਦੋਂ (ਇਸ ਦਾ) ਜੀਵਾਤਮਾ ਸਰੀਰ ਨਾਲੋਂ ਵਖਰਾ ਹੋਇਆ (ਭਾਵ ਪ੍ਰਾਣ ਨਿਕਲ ਗਏ, ਤਾਂ ਇਸ ਦੇ ਸਕੇ ਸਨਬੰਧੀਆਂ ਨੇ ਇਸ ਦੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ) ਅੱਗ ਵਿਚ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤਾ। ੧।

(ਹੇ ਭਾਈ!) ਜਗਤ ਨੂੰ ਤਾਂ (ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ) ਸਮਝੋ (ਕਿ ਇਸ ਦਾ ਮਨੁਖ ਨਾਲ) ਜੀਉਂਦਿਆਂ ਤੱਕ ਹੀ (ਵਰਤੋ) ਵਿਹਾਰ ਹੈ। ਨਾਨਕ (ਗੁਰੂ ਜੀ ਉਪਦੇਸ਼ਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੇ ਜੀਵ ! ਤੂੰ) ਹਰੀ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾ ਲੈ (ਸਿਫਤਿ ਸਲਾਹ ਕਰ ਲੈ, ਬਾਕੀ ਸਾਰਾ (ਜਗਤ ਪਸਾਰਾ) ਸੁਪਨੇ ਵਾਂਙੂ (ਨਾਸ਼ਵੰਤ ਹੈ)।੨।੨।

ਤਿਲੰਗ ਮਹਲਾ ੯॥ ਹਰਿ ਜਸੁ ਰੇ ਮਨਾ ਗਾਇ ਲੈ, ਜੋ ਸੰਗੀ ਹੈ ਤੇਰੋ ॥ ਅਉਸਰੁ ਬੀਤਿਓ ਜਾਤ ਹੈ, ਕਹਿਓ ਮਾਨਿ ਲੈ ਮੇਰੋ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਸੰਪਤ ਰਥ ਧਨ ਰਾਜ ਸਿਉ, ਅਤਿ ਨੇਹੁ ਲਗਾਇਓ ॥ ਕਾਲ ਫਾਸ ਜਬ ਗਲਿ ਪਰੀ, ਸਭ ਭਇਓ ਪਰਾਇਓ ॥੧॥ ਜਾਨਿ ਬੂਝਿ ਕੈ ਬਾਵਰੇ, ਤੈ ਕਾਜੁ ਬਿਗਾਰਿਓ ॥ ਪਾਪ ਕਰਤ ਸੁਕਚਿਓ ਨਹੀ, ਨਹ ਗਰਬੁ ਨਿਵਾਰਿਓ ॥੨॥ ਜਿਹ ਬਿਧਿ ਗੁਰਿ ਉਪਦੇਸਿਆ, ਸੋ ਸੁਨ ਰੇ ਭਾਈ ॥ ਨਾਨਕੁ ਕਹਤੁ ਪੁਕਾਰਿ ਕੈ, ਗਹੁ ਪ੍ਰਭ ਸਰਨਾਈ ॥੩॥

ਉਚਾਰਨ ਸੇਧ

ਬਿੰਦੀ ਸਹਿਤ : ਸਿਉਂ, ਨੇਹੁੰ, ਤੈਂ, ਨਹੀਂ।

ਪਦ ਅਰਥ : ਸੰਗੀ=ਸਾਥੀ। ਅਉਸਰੁ=ਸਮਾਂ। ਬੀਤਿਓ ਜਾਤ ਹੈ ਬੀਤਦਾ, ਗੁਜ਼ਰਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਮਾਨਿ ਲੈ=ਮੰਨ ਲੈ। ਸੰਪਤਿ ਸੰਪਤੀ, ਮਾਲ ਪਦਾਰਥ। ਅਤਿ ਨੇਹੁ=ਬਹੁਤ ਪਿਆਰ। ਕਾਲ ਫਾਸ=ਕਾਲ ਦੀ ਫਾਹੀ। ਗਲਿ ਪਰੀ=ਗਲ ਵਿਚ ਪਈ। ਪਰਾਇਓ=ਬਿਗਾਨਾ। ਕਾਜੁ=ਕੰਮ। ਬਿਗਾਰਿਓ=ਵਿਗਾੜ ਲਿਆ ਹੈ।

ਸੁਕਚਿਓ ਨਹੀ=ਝਿਝਕਿਆ ਨਹੀਂ, ਸੰਕੋਚ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਗਰਬੁ=ਅਹੰਕਾਰ। ਨਿਵਾਰਿਓ=ਦੂਰ ਕੀਤਾ। ਜਿਹ ਬਿਧਿ=ਜਿਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ। ਗੁਰਿ=ਗੁਰੂ ਨੇ। ਪੁਕਾਰਿ ਕੈ=ਉਚੀ ਉਚੀ ਆਖ ਕੇ। ਗਹੁ=ਪਕੜ ਲੈ। ਪ੍ਰਭ ਸਰਨਾਈ=ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸ਼ਰਨ।

ਅਰਥ : ਹੇ ਮਨ! ਹਰੀ ਦਾ ਜਸ (ਕੀਰਤਨ ਗਾਇਨ ਕਰ ਲੈ ਜੋ ਤੇਰਾ (ਅੰਤ ਸਮੇਂ ਦਾ) ਸਾਥੀ (ਹੋਵੇਗਾ)। (ਮਨੁਖਾ ਜਨਮ ਦਾ) ਸਮਾ ਬੀਤਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਮੇਰਾ, ਆਖਿਆ ਹੋਇਆ (ਬਚਨ) ਮੰਨ ਲੈ।੧।ਰਹਾਉ।

ਹੇ ਮਨ! (ਤੂੰ) ਮਾਲ-ਪਦਾਰਥ, ਧਨ ਦੋਲਤ, ਨਾਲ ਬਹੁਤ (ਗੂੜ੍ਹਾ ਮੋਹ) ਲਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। (ਪਰ ਯਾਦ ਰਖ) ਜਦੋਂ ਕਾਲ ਦੀ ਫਾਹੀ (ਤੇਰੇ) ਗਲ ਵਿਚ ਪਵੇਗੀ (ਤਦੋਂ) ਸਭ ਕੁਝ (ਸਾਰਾ ਧਨ ਪਦਾਰਥ) ਬਿਗਾਨਾ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ।੧।

ਹੇ ਕਮਲੇ (ਮਨ!) ਜਾਣ ਬੁਝ ਕੇ (ਭਾਵ ਸਭ ਕੁਝ ਸਮਝਦੇ ਹੋਏ) ਤੂੰ (ਮਨੁੱਖਾ ਦੇਹੀ ਦੀ ਸਫਲਤਾ ਵਾਲਾ ਆਪਣਾ) ਕੰਮ ਵਿਗਾੜ ਲਿਆ ਹੈ। (ਤੂੰ) ਪਾਪ ਕਰਦਿਆਂ ਝਿਝਕਿਆਂ ਨਹੀਂ (ਭਾਵ ਰਤੀ ਭਰ ਵੀ ਸੰਕੋਚ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਅਤੇ) ਨਾ ਹੀ (ਤੂੰ ਆਪਣਾ) ਹੰਕਾਰ ਦੂਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ।੨।

ਹੇ ਭਾਈ! ਜਿਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਗੁਰੂ (ਸਾਹਿਬ) ਨੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ, (ਤੂੰ ਧਿਆਨ ਨਾਲ) ਉਹ (ਉਪਦੇਸ਼) ਸੁਣ। ਨਾਨਕ ਉਚੀ ਉਚੀ ਪੁਕਾਰ ਕੇ (ਤੈਨੂੰ ਇਹ ਉਪਦੇਸ਼ ਸੁਣਾ ਰਹਿਆ ਹੈ, ਤੂੰ) ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਫੜ ਲੈ (ਫਿਰ ਬਚ ਜਾਵੇਂਗਾ)।੩।੩।

ਰਾਗ ਬਿਲਾਵਾਲੁ ਮਹਾਲਾ ੯ ਦੁਪਦੇ॥

੧ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਦੁਖ ਹਰਤਾ ਹਰਿਨਾਮੁ ਪਛਾਨੋ॥ ਅਜਾ ਮਲੁ ਗਨਿਕਾ, ਜਿਹ ਸਿਮਰਤ ਮੁਕਤ ਭਏ, ਜੀਅ ਜਾਨੋ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਗਜ ਕੀ ਤ੍ਰਾਸ ਮਿਟੀ ਛਿਨਹੂ ਮਹਿ, ਜਬਹੀ ਰਾਮੁ ਬਖਾਨੋ॥ ਨਾਰਦ ਕਹਤ ਸੁਨਤ ਧ੍ਰੂਅ ਬਾਰਿਕ, ਭਜਨ ਮਾਹਿ ਲਪਟਾਨੋ॥੧॥

ਅਚਲ ਅਮਰ ਨਿਰਭੈ ਪਦ ਪਾਇਓ, ਜਗਤ ਜਾਹਿ ਹੈਰਾਨੋ ॥ ਨਾਨਕ ਕਹਤ ਭਗਤ ਰਛਕ ਹਰਿ, ਨਿਕਟਿ ਤਾਹਿ ਤੁਮ ਮਾਨੋ॥੨॥੧॥

ਉਚਾਰਨ ਸੇਧ

ਬਿੰਦੀ ਸਹਿਤ : ਛਿਨਹੂੰ, ਮਹਿੰ, ਮਾਹਿੰ, ਜਾਹਿੰ, ਤਾਹਿੰ।

ਪਦ ਅਰਥ : ਦੁਖ ਹਰਤਾ=ਦੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਨਾਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲਾ। ਅਜਾ ਮਲ=ਕਨੌਜ਼ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਇਕ ਦੁਰਾਚਾਰੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣ, ਜਿਸ ਨੇ ਇਕ ਵੇਸ਼ਵਾ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਜਿਸ ਦੇ ਉਦਰ ਤੋਂ ਦਸ ਪੁਤਰ ਹੋਏ। ਛੋਟੇ ਪੁਤਰ ਦਾ ਨਾਉ ਨਾਰਾਇਣ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਅਤੇ ਅਜਾਮਲ ਨਾਰਾਇਣ ਦਾ ਭਗਤ ਹੋ ਕੇ ਮੁਕਤੀ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰੀ ਬਣਿਆ। ਵੇਖੋ ਭਾ. ਗੁ. ਵਾਰ ੧੦ "ਪਤਿਤ ਅਜਾਮਲ ਪਾਪ ਕਰ.......”। ਗਨਕਾ=ਵੇਸ਼ਵਾ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਦੋ ਗਨਿਕਾ ਦਾ ਪ੍ਰਸੰਗ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਕ ਪਿੰਗਲਾ, ਜੋ ਰਾਜਾ ਜਨਕ ਦੀ ਪੁਰੀ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੀ ਸੀ। ਇਕ ਰਾਤ ਇਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਕਾਮੀ ਪੁਰਖ ਨਾ ਮਿਲਿਆ। ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਬੀਤਣ ਪੁਰ ਮਨ ਨੂੰ ਪਛਤਾਵਾ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਖਿਆਲ ਉਜਿਆ ਜੇ ਇਤਨਾ ਧਿਆਨ ਅਤੇ ਪਿਆਰ ਕਰਤਾਰ ਵਲ ਜੋੜਦੀ, ਤਦ ਕੇਹਾ ਉਤਮ ਫਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਸਭ ਕੁਕਰਮ ਛੱਡ ਕੇ ਕਰਤਾਰ ਪਰਾਇਣ ਹੋਈ ਅਤੇ ਪਵਿਤਰ ਜੀਵਨ ਬਿਤਾਇਆ। ਇਸੇ ਗਨਿਕਾ ਨੂੰ ਦਤਾ ਤ੍ਰੇਯ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰੂ ਕਲਪਿਆ ਸੀ-'ਅਜਾਮਲੁ ਪਿੰਗਲਾ ਲੁਭਤੁ ਕੁੰਚਰੁ ਗਏ ਹਰਿ ਕੈ ਪਾਸਿ'। (ਕੇਦਾ ਰਵਿਦਾਸ)। ਦੂਜੀ ਗਨਿਕਾ ਉਹ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਸਾਧੂ ਨੇ ਤੋਤਾ ਦੇ ਕੇ ਹਰਿ ਨਾਮ ਸਿਖਾਉਣ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿਤਾ ਅਤੇ ਉਹ ਨਾਮ ਅਭਯਾਸ ਵਿਚ ਲਗ ਕੇ ਪਵਿਤ੍ਰਾਤਮਾ ਹੋ ਗਈ। 'ਗਨਿਕਾ ਉਧਰੀ ਹਰਿ ਕਹੇ ਤੋਤ' (ਬੰ. ਸ. ਅ. ਮਾ. ੫) 'ਜਿਹ ਸਿਮਰਤ ਗਨਕਾ ਸੀ ਉਧਰੀ' (ਸੋ. ਮ. ੯)। (ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼)

ਗਜ=ਇਕ ਗੰਧਰਵ ਜੋ ਦੇਵਲ ਰਿਖੀ ਦੇ ਸਰਾਪ ਨਾਲ ਹਾਥੀ ਬਣਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਨੂੰ ਵਰੁਣ ਦੇ ਤਲਾਉ ਵਿਚ ਤੰਦੂਏ ਨੇ ਗਰਸ

ਕੀਤਾ। ਜਦ ਨਿਰਬਲ ਹੋ ਕੇ ਡੁੱਬਣ ਲਗਾ ਤਦ ਕਰਤਾਰ ਅਗੇ ਅਰਦਾਸ ਕੀਤੀ, ਜਿਸ ਪੁਰ ਗਜ ਦੇ ਬੰਧਨ ਕੱਟੇ ਗਏ। (ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼)। ਤ੍ਰਾਸ=ਡਰ। ਛਿਨ ਹੂ ਮਹਿ=ਇਕ ਖਿਨ ਵਿਚ। ਬਖਾਨੋ=ਉਚਾਰਿਆ। ਨਾਰਦ=ਇਕ ਰਿਖੀ ਜਿਸ ਨੇ ਰਿਗ ਵੇਦ ਦੇ ਕਈ ਮੰਤਰ ਰਚੇ ਹਨ। **ਧ੍ਰੂਅ**=ਰਾਜਾ ਉਤਾਨਪਾਦ ਦਾ ਪੁਤਰ। ਪੜ੍ਹੋ- ਭਾ. ਗੁ '**ਧ੍ਰੂਅ** ਹਸਦਾ ਘਰਿ ਆਇਆ'। ਲਪਟਾਨੇ=ਲਪਟ (ਜੁੱਟ ਗਿਆ)। ਅਚਲ=ਪੱਕਾ। ਅਮਰ= ਅਬਿਨਾਸ਼ੀ। ਨਿਰਭੈ ਪਦ=ਡਰ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਦਰਜਾ। ਰਛਕ= ਰਖਿਆ ਕਰਨ ਵਾਲਾ। ਨਿਕਟ=ਨੇੜੇ, ਅੰਗ ਸੰਗ। ਮਾਨੋ=ਮੰਨੋ, ਨਿੰਸਚਾ ਕਰੋ।

ਅਰਥ : (ਹੇ ਭਾਈ!) ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਨਾਮ ਦੁਖਾ ਨੂੰ ਨਾਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਸਮਝੋ। ਜਿਸ (ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਨਾਮ) ਸਿਮਰਦਿਆਂ ਅਜਾਮਲ (ਪਾਪੀ ਨੇ) ਗਨਿਕਾ (ਪਾਪਣ) ਮੁਕਤ ਹੋ ਗਏ (ਇਹ ਗਲ ਆਪਣੇ) ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ (ਸਚੀ) ਜਾਣੋ।੧।ਰਹਾਉ।

ਜਦੋਂ ਰਾਮ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ (ਤਦੋਂ ਇਕ) ਛਿਨ ਵਿਚ ਹਾਥੀ (ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਜੋ ਤੰਦੂਏ ਦੇ ਫੜਨ ਵਾਲੀ ਤ੍ਰਾਸ (ਡਰ) ਸੀ, ਉਹ ਦੂਰ ਹੋ ਗਈ। ਨਾਰਦ ਦਾ ਕਹਿਆ ਹੋਇਆ (ਉਪਦੇਸ਼) **ਧ੍ਰੂਅ** ਬਾਲਕ ਨੇ ਸੁਣਿਆ (ਅਤੇ ਉਹ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ) ਭਜਨ (ਸਿਮਰਨ) ਵਿਚ ਜੁੱਟ ਗਿਆ।੧।

(**ਧ੍ਰੂਅ** ਨੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਭਜਨ ਕਰਕੇ) ਅਚਲ, ਅਮਰ ਅਤੇ ਨਿਰਭੈ ਪਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਜਿਸ ਨੂੰ (ਵੇਖ ਕੇ) ਜਗਤ ਦੇ ਲੋਕ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਗਏ। ਨਾਨਕ (ਗੁਰੂ ਜੀ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਹੇ ਭਾਈ!) ਪਰਮਾਤਮਾ ਭਗਤਾਂ ਦੀ ਰਖਿਆ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ, (ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ) ਨੂੰ (ਸਦਾ ਹੀ ਆਪਣੇ) ਕੋਲ ਵਸਦਾ ਮੰਨੋ।੨।੧।

ਬਿਲਾਵਲ ਮਹਲਾ ੯॥ ਹਰਿ ਕੇ ਨਾਮ ਬਿਨਾ, ਦੁਖੁ ਪਾਵੈ॥ ਭਗਤਿ ਬਿਨਾ ਸਹਸ ਨਹ ਚੂਕੈ, ਗੁਰੁ ਇਹ ਭੇਦੁ ਬਤਾਵੈ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਕਹਾ ਭਇਓ ਤੀਰਥ ਬ੍ਰਤ ਕੀਏ, ਰਾਮ ਸਰਨਿ ਨਹੀ ਆਵੈ॥ ਜੋਗੁ ਜਗ ਨਿਹਫਲ ਤਿਹ

ਮਾਨੋ, ਜੋ ਪ੍ਰਭੁ ਜਸੁ ਬਿਸਰਾਵੈ॥੧॥ ਮਾਨ ਮੋਹ ਦੋਨੋ ਕਉ ਪਰਹਰਿ, ਗੋਬਿੰਦ ਕੇ ਗੁਨ ਗਾਵੈ॥ ਕਹੁ ਨਾਨਕ, ਇਹ ਬਿਧਿ ਕੋ ਪ੍ਰਾਨੀ, ਜੀਵਨ ਮੁਕਤਿ ਕਹਾਵੈ॥੨॥੨॥

ਪਦ ਅਰਥ : ਸਹਸਾ=ਸੰਸਾ। ਨਹ ਚੂਕੈ=ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਭੇਦੁ=ਗੋਹਜ ਭਾਵ। ਬਤਾਵੈ=ਦਸਦਾ ਹੈ। ਕਹਾ ਭਇਓ=ਕੀ ਹੋਇਆ? ਬ੍ਰਤ=ਵਰਤ। ਜਗ=ਯੱਗ। ਨਿਹਫਲ=ਨਿਸਫਲ, ਵਿਅਰਥ। ਪਰਹਰਿ=ਤਿਆਗ ਕੇ। ਇਸ ਬਿਧਿ=ਇਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ। ਕੋ=ਕੋਈ।

ਅਰਥ : (ਹੇ ਭਾਈ! ਜੀਵ) ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਦੁਖ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਭਗਤੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾ (ਮਨੁੱਖ ਦਾ) ਸੰਸਾ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਗੁਰੂ ਇਸ ਗੁਹਝ ਭਾਵ ਨੂੰ (ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ) ਦਸਦਾ ਹੈ।੧।ਰਹਾਉ।

(ਹੇ ਭਾਈ! ਜੋ) ਮਨੁਖ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ (ਉਸ ਦਾ) ਤੀਰਥ (ਇਸ਼ਨਾਨ ਕੀਤਿਆਂ ਤੇ) ਵਰਤ (ਰਖਿਆਂ ਕੀ ਬਣਦਾ ਹੈ?) ਜਿਹੜਾ (ਮਨੁੱਖ) ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਜਸ (ਪਰਉਪਕਾਰ) ਭੁਲਾਅ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਕੀਤੇ ਜੋਗ (ਸਾਧਨ ਤੇ) ਯੱਗ (ਆਦਿਕ ਸਾਰੇ ਕਰਮ) ਵਿਅਰਥ ਹੀ ਮੰਨੋ।੧।

(ਹੇ ਭਾਈ! ਜੋ ਮਨੁੱਖ) ਮਾਣ ਅਤੇ ਮੋਹ, ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਤਿਆਗ ਕੇ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਨਾਨਕ ਆਖ ਕਿ ਇਸ ਵਿਧੀ ਨਾਲ (ਭਜਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ) ਕੋਈ (ਵਿਰਲਾ) ਪ੍ਰਾਣੀ ਜੀਵਨ-ਮੁਕਤਿ (ਦੇ ਯੋਗ) ਅਖਵਾ ਸਕਦਾ ਹੈ (ਬਾਕੀ ਸਭ ਪ੍ਰਾਣੀ ਆਵਾਗਵਨ ਵਿਚ ਹੀ ਪਏ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ)।੨।੨।

ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਹਲਾ ੯॥ ਜਾ ਮਹਿ, ਭਜਨੁ ਰਾਮ ਕੋ ਨਾਹੀ॥ ਤਿਹ ਨਰਿ ਜਨਮੁ ਅਕਾਰਥੁ ਖੋਇਆ, ਯਹ ਰਾਖਹੁ ਮਨ ਮਾਹੀ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਤੀਰਥ ਕਰੈ ਬ੍ਰਤ ਫੁਨਿ ਰਾਖੈ, ਨਹ ਮਨੂਆ ਬਸਿ ਜਾ ਕੋ॥ ਨਿਹਫਲ ਧਰਮੁ ਤਾਹਿ ਤੁਮ ਮਾਨਹੁ, ਸਾਚੁ ਕਹਤ ਮੈ ਯਾ ਕਉ॥੧॥ ਜੈਸੇ

ਪਾਹਨੁ ਜਲਿ ਮਾਹਿ ਰਾਖਿਓ, ਭੇਦੈ ਨਾਹਿ ਤਿਹ ਪਾਨੀ॥ ਤੈਸੇ ਹੀ ਤੁਮ ਤਾਹਿ ਪਛਾਨਹੁ, ਭਗਤਿ ਹੀਨ ਜੋ ਪ੍ਰਾਨੀ॥੨॥ ਕਲਿ ਮਹਿ ਮੁਕਤਿ ਨਾਮ ਤੇ ਪਾਵਤ, ਗੁਰੁ ਯਹ ਭੇਦੁ ਬਤਾਵੈ॥ ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਸੋਈ ਨਰੁ ਗਰੂਆ, ਜੋ ਪ੍ਰਭ ਕੇ ਗੁਨ ਗਾਵੈ॥੩॥੩॥

ਉਚਾਰਨ ਸੇਧ

ਬਿੰਦੀ ਸਹਿਤ : ਨਾਹੀਂ, ਮਾਹੀਂ, ਨਹਂ, ਮਾਨਹੁਂ, ਨਾਹਿਂ, ਤਾਹਿਂ ਪਛਾਨਹੁਂ, ਮਹਿਂ। **ਨੋਟ**–ਇਥੇ 'ਜਾ' ਨੂੰ 'ਜਾਂ' ਪੜ੍ਹਨਾ ਅਸ਼ੁੱਧ ਹੈ।

ਪਦ ਅਰਥ : ਜਾ ਮੈ=ਜਿਸ (ਜੀਵ ਦੇ ਹਿਰਦੇ) ਵਿਚ। ਤਿਹ ਨਰਿ ਜਨਮ=ਉਸ ਮਨੁਖ ਨੇ (ਆਪਣਾ) ਜਨਮ। ਅਕਾਰਥ ਖੋਇਆ=ਨਿਸਫਲ ਗੁਆ ਲਿਆ। ਯਹ=ਇਹ। ਫੁਨਿ=ਪੁਨ। ਬਸਿ=ਵਸ ਵਿਚ। ਧਰਮੁ=(ਧਰਮ ਵਾਲੇ ਕੰਮ)। ਤਾਹਿ=ਉਸ ਦੇ। ਯਾ ਕਉ=ਇਸ (ਗਲ) ਨੂੰ। ਪਾਹਨੁ=ਪੱਥਰ। ਜਲ ਮਹਿ=ਪਾਣੀ ਵਿਚ। ਭੇਦੈ ਨਾਹੀ=ਵਿੰਨ੍ਹਦਾ ਨਹੀਂ, ਭਾਵ ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਪਰਵੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਭਗਤਿ ਹੀਨ=ਭਗਤੀ ਤੋਂ ਸਖਣਾ। ਗਰੂਆ=ਵੱਡਾ (ਗੁਣਵਾਨ)।

ਅਰਥ: (ਹੇ ਭਾਈ!) ਜਿਸ (ਜੀਵ ਦੇ ਹਿਰਦੇ) ਵਿਚ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਇਹ ਗਲ ਮਨ ਵਿਚ (ਯਾਦ) ਰਖੋ ਕਿ ਉਸ ਮਨੁੱਖ ਨੇ (ਆਪਣਾ ਮਨੁਖਾ) ਜਨਮ ਵਿਅਰਥ ਹੀ ਗੁਆ ਲਿਆ ਹੈ।੧।ਰਹਾਉ।

(ਹੇ ਭਾਈ! ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ) ਤੀਰਥ (ਤੇ ਇਸ਼ਨਾਨ) ਕਰਦਾ ਹੈ ਫਿਰ ਵਰਤ ਵੀ ਰਖਦਾ ਹੈ, (ਜੇ ਉਸ ਦਾ) ਮਨ (ਆਪਣੇ) ਵਸ ਵਿਚ ਨਹੀਂ (ਆਇਆ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਕੀਤੇ) ਧਰਮ (ਕਰਮ ਸਾਰੇ) ਹੀ ਨਿਸਫਲ ਮੰਨੋ, ਇਹ ਗਲ ਮੈਂ ਸਚ (ਗਜ ਵਜ ਕੇ) ਆਖ ਰਿਹਾ ਹਾਂ।੧।

(ਹੇ ਭਾਈ!) ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੱਥਰ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਰਖਿਆ ਜਾਏ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਨਹੀਂ ਵਿੰਨ੍ਹਦਾ (ਭਾਵ ਪੱਥਰ ਦੇ ਅੰਦਰ ਪਰਵੇਸ਼ ਨਹੀਂ

ਕਰਦਾ) ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੁਸੀਂ ਉਸ (ਮਨੁੱਖ) ਨੂੰ (ਪੱਥਰ ਸਮਾਨ ਕਠੋਰ) ਸਮਝੋ ਜੋ ਮਨੁੱਖ ਭਗਤੀ ਤੋਂ ਸਖਣਾ (ਖ਼ਾਲੀ) ਹੈ।੨।

(ਹੇ ਭਾਈ!) ਗੁਰੂ ਇਹ ਭੇਦ ਦਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਲਜੁਗ ਵਿਚ ਮੁਕਤੀ ਨਾਮ ਤੋਂ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਨਾਨਕ! ਆਖ ਕਿ ਓਹੀ, ਮਨੁਖ ਵੱਡਾ (ਗੁਣਵਾਨ) ਹੈ ਜੋ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਉਂਦਾ ਹੈ।੩।੩।

ਰਾਗੁ ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੯॥

ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਰੇ ਮਨ! ਓਟ ਲੇਹੁ ਹਰਿਨਾਮਾ॥ ਜਾ ਕੈ ਸਿਮਰਨਿ ਦੁਰਮਤਿ ਨਾਸੈ, ਪਾਵਹਿ ਪਦੁ ਨਿਰਬਾਨਾ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਬਡਭਾਗੀ ਤਿਹ ਜਨ ਕਉ ਜਾਨਹੁ, ਜੋ ਹਰਿ ਕੇ ਗੁਨ ਗਾਵੈ॥ ਜਨਮ ਜਨਮ ਕੇ ਪਾਪ ਖੋਇ ਕੈ, ਫੁਨਿ ਬੈਕੁੰਠਿ ਸਿਧਾਵੈ॥੧॥ ਅਜਾਮਲੁ ਕਉ, ਅੰਤਿ ਕਾਲ ਮਹਿ, ਨਾਰਾਇਣ ਸੁਧਿ ਆਈ ॥ ਜਾਂ ਗਤਿ ਕਉ ਜੋਗੀਸੁਰ ਬਾਛਤ, ਸੋ ਗਤਿ ਛਿਨ ਮਹਿ ਪਾਈ ॥੨॥ ਨਾਹਿਨ ਗੁਨੁ, ਨਾਹਿਨ ਕਛੁ ਬਿਦਿਆ, ਧਰਮੁ ਕਉਨੁ ਗਜਿ ਕੀਨਾ॥ ਨਾਨਕ, ਬਿਰਦੁ ਰਾਮ ਕਾ ਦੇਖਹੁ, ਅਭੈ ਦਾਨੁ ਤਿਹ ਦੀਨਾ॥੩॥੧॥

ਉਚਾਰਨ ਸੇਧ

ਬਿੰਦੀ ਸਹਿਤ : ਧਾਵਹਿੰ, ਮਹਿੰ, ਬਾਂਛਤ।

ਨੋਟ– ਜਾ ਨੂੰ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ਉਚਾਰਨਾ।

ਪਦ ਅਰਥ : ਓਟ=ਆਸਰਾ। ਦੁਰਮਤਿ=ਖੋਟੀ ਮਤਿ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਪਾਵਹਿ=ਪਾ ਲਵੇਂਗਾ। ਪਦੁ ਨਿਰਬਾਨਾ=ਵਾਸ਼ਨਾ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਪਦ। ਤਿਹ ਜਨ ਕਉ=ਉਸ ਸੇਵਕ ਨੂੰ। ਖੋਇ ਕੈ=ਨਾਸ਼ ਕਰਕੇ। ਬੈਕੰਠਿ=ਬੈਕੰਠ ਵਿਚ। ਸਿਧਾਵੈ=ਜਾ ਪਹੁੰਚਦਾ ਹੈ। ਅਜਾਮਲੁ=ਕਨੋਜ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਇਕ ਦੁਰਾਚਾਰੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣ। ਨਾਰਾਇਣ= ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ। ਸੁਧਿ=ਖ਼ਬਰ ਸੋਝੀ। ਜਾ ਗਤਿ ਕਉ=ਜਿਸ ਉਚੀ

ਆਤਮਿਕ ਅਵਸਥਾ ਨੂੰ। ਜੋਗੀਸੁਰ=ਵਡੇ ਜੋਗੀ। ਬਾਂਛਤ=ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਗਜਿ=ਹਾਥੀ ਨੇ। ਬਿਰਦੁ= ਸੁਭਾਉ। ਅਭੈ=ਨਿਰਭੈਤਾ। ਤਿਹ=ਉਸ। ਦੀਨਾ=ਦਿੱਤਾ, ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤਾ।

ਅਰਥ : ਹੇ ਮਨ! (ਤੂੰ) ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਦਾ ਆਸਰਾ ਲੈ। ਜਿਸ (ਪ੍ਰਭੂ) ਦੇ ਸਿਮਰਨ ਨਾਲ ਖੋਟੀ ਮਤਿ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ (ਉਸ ਨਾਮ ਦੀ ਬਰਕਤ ਨਾਲ ਤੂੰ) ਵਾਸ਼ਨਾ-ਰਹਿਤ ਪਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਵੇਂਗਾ।੧।ਰਹਾਉ।

(ਹੇ ਭਾਈ!) ਉਸ ਮਨੁਖ ਨੂੰ ਵੱਡੇ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲਾ (ਜਾਣੋ, ਜਿਹੜਾ) ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਉਂਦਾ ਹੈ। (ਉਹ ਮਨੁੱਖ) ਜਨਮਾਂ ਜਨਮਾਂਤਰਾਂ ਦੇ ਪਾਪ ਗਵਾ ਕੇ ਫਿਰ (ਸਿੱਧਾ) ਬੈਕੁੰਠ (ਸਚਖੰਡ ਵਿਚ) ਜਾ ਪਹੁੰਚਦਾ ਹੈ।੧।

(ਹੇ ਮਨ! ਇਹ ਜਗਤ ਪ੍ਰਸਿਧ ਪੌਰਾਣਿਕ ਕਥਾ ਹੈ ਕਿ) ਅਜਾਮਲ (ਪਾਪੀ) ਨੂੰ (ਜੀਵਨ ਦੇ) ਅੰਤ ਸਮੇਂ ਨਾਰਾਇਣ (ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ) ਲੈਣ ਦੀ ਸੋਝੀ ਆਈ। ਜਿਸ ਉਚੀ ਆਤਮਿਕ ਅਵਸਥਾ ਨੂੰ ਵੱਡਾ ਵੱਡੇ ਜੋਗੀ ਲੋਚਦੇ ਸਨ ਉਹ ਅਵਸਥਾ (ਅਜਾਮਲ ਨੇ ਇਕ) ਛਿਨ ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਈ।੨।

(ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਕ ਹੋਰ ਘਟਨਾ ਹੈ, ਹਾਥੀ ਵਿਚ) ਨਾ ਕੋਈ ਗੁਣ ਸੀ, ਨਾ ਵਿਦਿਆਵਾਨ ਸੀ, (ਉਸ) ਗਜ ਨੇ ਕਿਹੜਾ ਧਰਮ (ਕਰਮ) ਕੀਤਾ ਸੀ? ਨਾਨਕ (ਗੁਰੂ ਜੀ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਸ) ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਕਿਰਪਾਲੂ ਸੁਭਾਵ ਵੇਖੋ ਉਸ (ਗਜ) ਨੂੰ ਨਿਰਭੈ (ਪਦ) ਦਾ ਦਾਨ ਬਖਸ਼ ਦਿੱਤਾ (ਭਾਵ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਨਾਮ ਦਾ ਆਸਰਾ ਲਿਆ, ਨਿਰਬਾਣ ਪਦ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਗਏ।੩।੧।

ਰਾਗੁ ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੯ ॥ ਸਾਧੋ! ਕਉਨ ਜੁਗਤਿ ਅਬਿ ਕੀਜੈ॥ ਜਾ ਤੇ ਦੁਰਮਤਿ ਸਗਲ ਬਿਨਾਸੈ, ਰਾਮ ਭਗਤਿ ਮਨੁ ਭੀਜੈ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਮਨ ਮਾਇਆ ਮਹਿ ਉਰਝਿ ਰਹਿਓ ਹੈ, ਬੂਝੈ ਨਹ ਕਛੁ ਗਿਆਨਾ॥ ਕਉਨੁ ਨਾਮ. ਜਗੁ ਜਾ ਕੇ ਸਿਮਰੈ, ਪਾਵੈ ਪਦੁ ਨਿਰਬਾਨਾ॥੧॥

ਭਏ ਦਇਆਲ ਕਿਰਪਾਲ ਸੰਤ ਜਨ, ਤਬ ਇਹ ਬਾਤ ਬਤਾਈ॥ ਸਰਬ ਧਰਮ ਮਾਨੋ ਤਿਹ ਕੀਏ, ਜਿਹ ਪ੍ਰਭ ਕੀਰਤਿ ਗਾਈ ॥੨॥ ਰਾਮਨਾਮੁ ਨਰੁ ਨਿਸਿ ਬਾਸੁਰ ਮਹਿ, ਨਿਮਖ ਏਕ ਉਰਿ ਧਾਰੈ॥ ਜਮ ਕੋ ਤ੍ਰਾਸੁ ਮਿਟੈ ਨਾਨਕ ਤਿਹ, ਅਪੁਨੋ ਜਨਮ ਸਵਾਰੈ॥੩॥੨॥

ਉਚਾਰਨ ਸੇਧ

ਨੋਟ– 'ਜਾ' ਨੂੰ 'ਜਾਂ' ਨਹੀਂ ਉਚਾਰਨਾ। ਮਹਿਂ।

ਪਦ ਅਰਥ : ਜੁਗਤਿ=ਜੁਗਤੀ, ਤਰੀਕਾ। ਜਾ ਤੇ=ਜਿਸ (ਜੁਗਤੀ) ਨਾਲ। ਦੁਰਮਤਿ=ਖੋਟੀ ਮਤਿ। ਭੀਜੈ=ਭਿੱਜ ਜਾਏ।੧।ਰਹਾਉ। ਉਰਝਿ ਰਹਿਓ=ਫਸ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਕਉਨੁ ਨਾਮੁ=ਕਿਹੜਾ ਨਾਮ ?। ਜਗੁ=ਜਗਤ। ਜਾ ਕੇ ਸਿਮਰੈ=ਜਿਸ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰਨ ਨਾਲ। ਪਦ ਨਿਰਬਾਨਾ=ਵਾਸ਼ਨਾ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਦਰਜਾ।੧। ਬਾਤ ਬਤਾਈ=ਗਲ ਦਸੀ। ਮਾਨੋ=ਜਾਣੋ, ਸਮਝੋ। ਤਿਹ=ਉਸ (ਮਨੁੱਖ) ਨੇ। ਜਿਹ=ਜਿਸ (ਮਨੁੱਖ) ਨੇ। ਕੀਰਤਿ= ਕੀਰਤੀ, ਸਿਫਤਿ ਸਾਲਾਹ। ਨਰੁ=(ਜੋ) ਮਨੁੱਖ। ਨਿਸਿ=ਰਾਤ। ਬਾਸੁਰ=ਦਿਨ। ਨਿਮਖ=ਅੱਖ ਝਮਕਣ ਜਿਤਨਾ ਸਮਾਂ। ਉਰਿ ਧਾਰੈ-ਹਿਰਦੈ ਵਿਚ ਧਾਰਦਾ (ਟਿਕਾਂਦਾ) ਹੈ। ਤ੍ਰਾਸੁ=ਡਰ। ਸਵਾਰੈ= ਸਵਾਰ (ਸਫਲ) ਕਰ ਲੈਂਦਾ।੨।

ਅਰਥ : ਹੇ ਸਾਧੂ ਜਨੋ! (ਭਾਵ ਹੇ ਗੁਰਦੇਵ ਜੀਓ!) ਦਸੋ ਕਿਹੜੀ ਜੁਗਤੀ (ਨਾਲ ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਕਰਮ) ਕਰੀਏ ਜਿਸ ਨਾਲ ਸਾਰੀ ਖੋਟੀ ਮਤਿ ਨਾਸ਼ ਹੋ ਜਾਵੇ (ਅਤੇ) ਮਨ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ (ਪ੍ਰੇਮਾ) ਭਗਤੀ ਵਿਚ ਭਿੱਜ ਜਾਵੇ?।੧। ਰਹਾਉ।

(ਹੇ ਗੁਰਦੇਵ ਜੀਓ! ਮਨੁੱਖੀ) ਮਨ ਮਾਇਆ (ਮੋਹ) ਵਿਚ ਫਸਿਆ ਪਿਆ ਹੈ, (ਇਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਜਨਮ ਦੀ ਸਫਲਤਾ ਲਈ ਆਤਮਿਕ) ਗਿਆਨ ਦੀ ਕੋਈ ਸੂਝ ਬੂਝ ਨਹੀਂ ਹੈ। (ਆਪ ਜੀ ਦਸੋ ਉਹ) ਕਿਹੜਾ ਨਾਮ ਹੈ ਜਿਸਦੇ ਸਿਮਰਨ ਨਾਲ ਜਗਤ-ਵਾਸ਼ਨਾ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਪਦ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕੀਦਾ ਹੈ?।੧।

(ਹੇ ਭਾਈ !) ਜਦੋਂ ਸੰਤ ਜਨ (ਸਤਿਗੁਰੂ) ਕਿਰਪਾਲੂ ਤੇ ਦਇਆਲੂ ਹੋਏ, ਓਦੋਂ (ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ) ਇਹ ਗਲ ਸਮਝਾ ਦਿਤੀ (ਜੀਵਨ ਦੀ ਸੋਝੀ ਬਖਸ਼ ਦਿਤੀ ਕਿ) ਜਿਸ (ਮਨੁੱਖ ਨੇ) ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸਿਫਤਿ ਸਾਲਾਹ ਗਾਇਨ ਕੀਤੀ, ਜਾਣੋ ਉਸ ਨੇ ਸਾਰੇ ਧਰਮ (ਕਰਮ ਸੰਪੂਰਨ) ਕਰ ਲਏ।੨।

(ਹੇ ਭਾਈ! ਜਿਹੜਾ) ਮਨੁੱਖ ਰਾਤ ਦਿਨ ਵਿਚ ਇਕ ਨਿਮਖ ਮਾਤਰ ਲਈ ਭੀ (ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਆਪਣੇ) ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਟਿਕਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਨਾਨਕ (ਗੁਰੂ ਜੀ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਉਸ ਦੇ (ਅੰਦਰੋਂ) ਜਮਾਂ ਦਾ ਡਰ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਅਤੇ ਉਹ) ਆਪਣਾ (ਮਨੁੱਖਾ) ਜਨਮ ਸਵਾਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ।੩।੨।

ਰਾਗੁ ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੯ ॥ ਪ੍ਰਾਨੀ ! ਨਾਰਾਇਣ ਸੁਧਿ ਲੇਹਿ॥ ਛਿਨੁ ਛਿਨੁ ਅਉਧ ਘਟੈ ਨਿਸਿ ਬਾਸੁਰ, ਬਿਰਥਾ ਜਾਤੁ ਹੈ ਦੇਹ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਤਰੁਨਾਪੋ ਬਿਖਿਅਨ ਸਿਉ ਖੋਇਓ, ਬਾਲਪਨੁ ਅਗਿਆਨਾ॥ ਬਿਰਧਿ ਭਇਓ ਅਜਹੂ ਨਹ ਸਮਝੈ, ਕਉਨ ਕੁਮਤਿ ਉਰਝਾਨਾ॥੧॥ ਮਾਨਸ ਜਨਮੁ ਦੀਓ ਜਿਹ ਠਾਕੁਰਿ, ਸੋ ਤੈ ਕਿਉ ਬਿਸਰਾਇਓ॥ ਮੁਕਤ ਹੋਤ ਨਰ ਜਾ ਕੈ ਸਿਮਰੈ, ਨਿਮਖ ਨ ਤਾ ਕਉ ਗਾਇਓ॥੨॥ ਮਾਇਆ ਕੋ ਮਦੁ ਕਹਾ ਕਰਤੁ ਹੈ, ਸੰਗਿ ਨ ਕਾਹੂ ਜਾਈ॥ ਨਾਨਕੁ ਕਹਤੁ ਚੇਤਿ ਚਿੰਤਾਮਨਿ, ਹੋਇ ਹੈ ਅੰਤਿ ਸਹਾਈ ॥੩॥੩॥੮੧॥

ਉਚਾਰਨ ਸੇਧ

ਬਿੰਦੀ ਸਹਿਤ : ਸਿਉਂ, ਨਹਂ, ਤੈਂ, ਕਿਉਂ, ਹੈਂ।

ਨੋਟ–'ਤਾ ਕਉ' ਨੂੰ 'ਤਾਂ ਕਉਂ' ਨਹੀਂ ਉਚਾਰਨਾ। ਅੰਤਲੀ ਪੰਕਤੀ ਵਿਚ 'ਹੈ' ਬਿੰਦੀ ਰਹਿਤ ਉਚਾਰਨਾ ਹੈ।

ਪਦ ਅਰਥ: ਪ੍ਰਾਨੀ=ਹੇ ਪ੍ਰਾਣੀ!। ਨਾਰਾਇਣ=ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ।

ਸੁਧਿ ਲੇਹ=ਖ਼ਬਰਦਾਰ ਹੋ, ਹੋਸ਼ ਕਰ। ਅਉਧ=ਉਮਰ। ਨਿਸਿ=ਰਾਤ। ਬਾਸੁਰ=ਦਿਨ। ਬ੍ਰਿਥਾ=ਵਿਅਰਥ। ਜਾਤੁ ਹੈ= ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਦੇਹ=ਮਨੁੱਖਾ ਦੇਹੀ।੧।ਰਹਾਉ। ਤਰੁਨਾਪੋ= ਜੁਆਨੀ। ਬਿਖਿਅਨ ਸਿਉ=ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਨਾਲ। ਖੋਇਓ=ਗੁਆ ਦਿਤੀ। ਬਾਲਪਨ=ਬਚਪਨ। ਅਗਿਆਨਾ=ਅੰਜਾਣਪੁਣੇ ਵਿਚ। ਬਿਰਧਿ ਭਇਓ=ਬੁਢਾ ਹੋਇਆ। ਕਉਨ ਕੁਮਤਿ=ਕਿਹੜੀ ਖੋਟੀ ਮਤ ਵਿਚ?। ਉਰਝਾਨਾ=ਉਲਝਿਆ, ਫਸਿਆ ਪਿਆ ਹੈ।੧। ਮਾਨਸ ਜਨਮ=ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ। ਠਾਕੁਰਿ=ਮਾਲਕ ਨੇ। ਸੋ=ਉਹ (ਮਾਲਕ)। ਤੈ=ਤੂੰ। ਕਿਉ=ਕਾਹਦੇ ਲਈ। ਮੁਕਤੁ=(ਮਾਇਕ ਬੰਧਨਾਂ ਤੋਂ) ਛੁਟਕਾਰਾ। ਮਦ=ਮਾਣੁ, ਅਹੰਕਾਰ। ਸੰਗਿ ਨਾ ਕਾਹੂ ਜਾਇ=ਕਿਸੇ ਦੇ ਨਾਲ ਭੀ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ। ਚੇਤਿ=ਚੇਤੇ ਕਰ, ਸਿਮਰ, ਚਿੰਤਾਮਨਿ=ਚਿੰਤਾਮਣੀ ਪਰਮਾਤਮਾ (ਜੋ ਸਭ ਚਿਤਵਨਾ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰਦਾ ਹੈ)। ਅੰਤਿ=ਅੰਤ ਸਮੇਂ। ਸਹਾਈ= ਮਦਦਗਾਰ।

ਅਰਥ : ਹੇ ਪ੍ਰਾਣੀ! (ਤੂੰ) ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ (ਨਾਮ ਜਪਣ ਲਈ ਖ਼ਬਰਦਾਰ ਹੋ) ਹੋਸ਼ ਕਰ। ਦਿਨ ਰਾਤ, ਛਿਨ ਛਿਨ ਕਰਕੇ (ਤੇਰੀ) ਉਮਰ ਘਟਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ (ਅਤੇ ਇਹ ਮਨੁੱਖਾ) ਦੇਹੀ ਵਿਅਰਥ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ।੧।ਰਹਾਉ।

(ਤੂੰ) ਜੁਆਨੀ (ਦਾ ਸਮਾਂ) ਵਿਸ਼ੇ-ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਿਚ (ਲਗ ਕੇ ਅਤੇ) ਬਚਪਨ ਅੰਜਾਣ ਪੁਣੇ ਵਿਚ (ਅਜਾਈਂ) ਗੁਆ ਦਿਤਾ ਹੈ। (ਹੁਣ) ਬੁਢਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈਂ (ਪਰ ਤੂੰ ਜੋ ਕੁਝ ਕਰਨਾ ਹੈ) ਅਜੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦਾ, (ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਤੂੰ) ਕਿਹੜੀ ਭੈੜੀ ਮਤਿ ਵਿਚ ਫਸਿਆ ਪਿਆ ਹੈ?।੧।

(ਹੇ ਪ੍ਰਾਣੀ!) ਜਿਸ ਮਾਲਕ ਨੇ (ਤੈਨੂੰ ਮਨੁੱਖਾ) ਜਨਮ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਤੂੰ ਕਿਉਂ ਵਿਸਾਰ ਦਿਤਾ ਹੈ?। ਜਿਸ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ) ਦੇ ਸਿਮਰਨ ਨਾਲ (ਮਾਇਆ ਦੇ ਬੰਧਨ ਤੋਂ) ਖ਼ਲਾਸੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ (ਤੂੰ ਇਕ) ਨਿਮਖ ਮਾਤਰ ਵੀ ਉਸ (ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਤੇ ਜਸ) ਗਾਇਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ।੨।

(ਹੇ ਭਾਈ ! ਤੂੰ) ਮਾਇਆ ਦਾ ਮਾਣ (ਹੰਕਾਰ) ਕਾਹਦੇ ਲਈ

ਕਰਦਾ ਹੈ? (ਇਹ ਮਾਇਆ ਅੰਤ ਸਮੇਂ) ਕਿਸੇ ਦੇ ਨਾਲ ਵੀ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ। ਨਾਨਕ (ਇਹ) ਆਖਦਾ ਹੈ ਕਿ (ਹੇ ਪ੍ਰਾਣੀ! ਤੂੰ ਹਰੇਕ) ਚਿਤਵਨੀ ਪੂਰੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਚੇਤੇ ਕਰ (ਕਿਉਂਕਿ) ਅੰਤ ਸਮੇ (ਕੇਵਲ ਓਹੀ) ਸਹਾਈ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।੩।੩।੮੧।

ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੯ ॥

ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਹਰਿ ਕੋ ਨਾਮੁ, ਸਦਾ ਸੁਖਦਾਈ ॥ ਜਾ ਕਉ ਸਿਮਰਿ ਅਜਾਮਲੁ ਉਧਰਿਓ, ਗਨਿਕਾ ਹੂ ਗਤਿ ਪਾਈ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਪੰਚਾਲੀ ਕਉ ਰਾਜ ਸਭਾ ਮਹਿ, ਰਾਮਨਾਮ ਸੁਧਿ ਆਈ ॥ ਤਾ ਕੋ ਦੂਖੁ ਹਰਿਓ ਕਰੁਣਾਮੈ, ਅਪਨੀ ਪੈਜ ਬਢਾਈ ॥੧॥ ਜਿਹ ਨਰ ਜਸੁ ਕਿਰਪਾ ਨਿਧਿ ਗਾਇਓ, ਤਾ ਕਉ ਭਇਓ ਸਹਾਈ ॥ ਕਹ ਨਾਨਕ ਮੈ ਇਹੀ ਭਰੋਸੈ, ਗਹੀ ਆਨਿ ਸਰਣਾਈ॥੨॥੧॥

ਉਚਾਰਨ ਸੇਧ

ਨੋਟ: ੧. 'ਕਰੁਣਾਮੈ' ਨੂੰ 'ਕਰੁਣਾ ਮੈ' ਪਦ ਛੇਦ ਕਰਕੇ ਉਚਾਰਨਾ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹੈ। ੨.'ਕਨ੍ਹਾਈ' ਦੇ ਨੰਨੇ ਨੂੰ ਲਗਾ ਅੱਧਾ ਹ ਉਚਾਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ।

ਪਦ ਅਰਥ : ਸੁਖਦਾਈ=ਸੁਖ ਦੇਣ ਵਾਲਾ। ਜਾ ਕਉ=ਜਿਸ (ਨਾਮ) ਨੂੰ। ਸਿਮਰਿ=ਸਿਮਰ ਕੇ। ਅਜਾਮਲ=ਕਨੌਜ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਇਕ ਦੁਰਚਾਰੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦਾ ਨਾਂ। ਉਧਰਿਓ=ਤੁਰ ਗਿਆ। ਗਨਿਕਾ ਹੂ=ਵੇਸਵਾ ਨੇ ਭੀ। ਗਤਿ=ਗਤੀ, ਮੁਕਤੀ।੧।ਰਹਾਉ। ਪੰਚਾਲੀ= ਪੰਚਾਲ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਰਾਜ ਕੁਮਾਰੀ, ਦਰੋਪਤੀ। ਰਾਜ ਸਭਾ ਮਹਿ=(ਦੁਰਯੋਧਨ ਦੇ) ਰਾਜ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ। ਸੁਧਿ=ਹੋਸ਼, ਸੁਰਤਿ, ਸੋਝੀ। ਤਾ ਕੋ=ਉਸ (ਦਰੋਪਤੀ) ਦਾ। ਹਰਿਓ=ਦੂਰ ਕੀਤਾ। ਕਰੁਣਾਮੈ=ਦਇਆ ਸਰੂਪ। ਪੈਜ=ਇੱਜ਼ਤ। ਬਢਾਈ= ਵਧਾ ਲਈ। ਜਿਹ ਨਰ=ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮਨੁਖਾਂ ਨੇ। ਜਸੁ=ਸਿਫਤਿ ਸਾਲਾਹ। ਕਿਰਪਾ

ਨਿਧਿ=ਕਿਰਪਾ ਦੇ ਖਜ਼ਾਨੇ ਵਾਲਾ (ਪ੍ਰਭੂ)। ਤਾ ਕਉ=ਉਨ੍ਹਾਂ (ਮਨੁੱਖਾਂ) ਨੂੰ। ਭਇਓ ਸਹਾਈ=ਮਦਦਗਾਰ ਹੋਇਆ। ਇਹੀ ਭਰੋਸੇ (ਆਸਰੇ) ਤੇ। ਗਹੀ=ਫੜੀ। ਆਨਿ=ਆ ਕੇ। ਸਰਨਾਈ=ਸ਼ਰਨ।

ਅਰਥ : (ਹੇ ਭਾਈ!) ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਨਾਮ ਸਦਾ ਸੁਖ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਜਿਸ (ਨਾਮ) ਨੂੰ ਸਿਮਰ ਕੇ ਅਜਾਮਲ (ਪਾਪੀ ਸੰਸਾਰ ਸਾਗਰ ਤੋਂ) ਤਰ ਗਿਆ ਤੇ ਗਨਿਕਾ (ਵੇਸ਼ਵਾ) ਨੇ ਵੀ ਮੁਕਤੀ ਪਾ ਲਈ, (ਤੂੰ ਉਸ ਨੂੰ ਸਿਮਰ)।੧। ਰਹਾਉ।

(ਹੇ ਭਾਈ! ਦੁਰਜੋਧਨ ਦੇ) ਰਾਜ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਦਰੋਪਦੀ ਨੂੰ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਨਾਮ (ਜਪਣ ਦੀ) ਸੋਝੀ ਆਈ। ਦਇਆ ਸਰੂਪ (ਮਾਲਕ) ਨੇ ਉਸ (ਦਰੋਪਦੀ ਦਾ) ਦੁਖ ਦੂਰ ਕੀਤਾ (ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਰਾਖੀ ਕਰਕੇ) ਆਪਣੀ ਇਜ਼ਤ (ਵਡਿਆਈ) ਵਧਾਈ।੧।

(ਹੇ ਭਾਈ!) ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੇ ਕਿਰਪਾ ਦੇ ਖਜ਼ਾਨੇ (ਪ੍ਰਭੂ) ਦਾ ਜਸ ਗਾਇਆ, (ਪਰਮਾਤਮਾ) ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਦਦਗਾਰ ਹੋਇਆ (ਭਾਵ ਬਹੁੜਿਆ) ਨਾਨਕ! ਆਖ਼ ਕਿ ਮੈਂ ਵੀ ਇਸੇ ਭਰੋਸੇ ਤੇ (ਕਿ ਪ੍ਰਭੂ ਸ਼ਰਨ ਪਇਆਂ ਦੀ ਲਾਜ ਰਖਦਾ ਹੈ), ਆ ਕੇ ਉਸ (ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ) ਸ਼ਰਨ ਫੜੀ ਹੈ।੨।੧।

ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੯ ॥ ਅਬ ਮੈ ਕਹਾ ਕਰਉ, ਰੀ ਮਾਈ! ॥ ਸਗਲ ਜਨਮੁ ਬਿਖਿਅਨ ਸਿਉ ਖੋਇਆ, ਸਿਮਰਿਓ ਨਾਹਿ ਕਨਾਈ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਕਾਲ ਫਾਸ ਜਬ ਗਰ ਮਹਿ ਮੇਲੀ, ਤਿਹ ਸੁਧਿ ਸਭ ਬਿਸਰਾਈ ॥ ਰਾਮਨਾਮ ਬਿਨੁ ਯਾ ਸੰਕਟ ਮਹਿ, ਕੋ ਅਬ ਹੋਤ ਸਹਾਈ ॥੧॥ ਜੋ ਸੰਪਤਿ ਅਪਨੀ ਕਰਿ ਮਾਨੀ, ਛਿਨ ਮਹਿ ਭਈ ਪਰਾਈ ॥ ਕਹੁ ਨਾਨਕ! ਯਹ ਸੋਚ ਰਹੀ ਮਨਿ, ਹਰਿ ਜਸੁ ਕਬਹੂ ਨ ਗਾਈ ॥੨॥

ਉਚਾਰਨ ਸੇਧ

ਬਿੰਦੀ ਸਹਿਤ: ਮੈਂ,ਕਹਾਂ, ਕਰਉਂ, ਸਿਉਂ, ਨਾਹਿੰ, ਮੈਂ, ਤਿਹਂ।

ਪਦ ਅਰਥ : ਅਬ=ਹੁਣ। ਕਹਾ ਕਰਉ=ਕੀ ਕਰਾਂ?। ਰੀ ਮਾਈ=ਹੇ ਮਾਂ!। ਸਗਲ=ਸਾਰਾ। ਬਿਖਿਆਨ ਸਿਉ=ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਵਿਕਾਰਾਂ ਨਾਲ। ਖੋਇਆ=ਜ਼ਾਇਆ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਕਨਾਈ= ਕਨ੍ਹਈਆ, ਪਰਮੇਸ਼ਰ।੧।ਰਹਾਉ। ਕਾਲ ਫਾਸ ਫਾਸ=ਮੌਤ ਦੀ ਫਾਹੀ। ਜਬ=ਜਦੋਂ। ਗਰ ਮਹਿ=ਗਲ ਵਿਚ। ਮੇਲੀ=ਪਾ ਦਿੱਤੀ। ਯਾ ਸੰਕਟ ਮਹਿ=ਇਸ ਮੁਸੀਬਤ, ਬਿਪਤਾ ਵਿਚ। ਕੋ=ਕੌਣ?। ਸਹਾਈ=ਮਦਦਗਾਰ।੧। ਸੰਪਤਿ=ਸੰਪਤੀ, ਧਨ ਪਦਾਰਥ ਆਦਿ। ਅਪਨੀ ਕਰਿ ਮਾਨੀ=ਆਪਣੀ ਕਰਕੇ (ਜਾਣ ਕੇ) ਮੰਨੀ ਸੀ। ਪਰਾਈ=ਬਿਗਾਨੀ। ਯਹ=ਇਹ। ਮਨਿ=ਮਨ ਵਿਚ।

ਅਰਥ : ਹੇ ਮਾਂ! ਹੁਣ ਮੈਂ ਕੀ ਕਰਾਂ? (ਮੈਂ ਆਪਣਾ) ਸਾਰਾ ਜਨਮ ਵਿਸ਼ੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਨਾਲ (ਲਗ ਕੇ) ਜ਼ਾਇਆ ਕਰ ਦਿਤਾ ਹੈ, ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕਦੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ।੧।ਰਹਾਉ।

(ਹੇ ਭਾਈ!) ਜਦੋਂ (ਜਮਰਾਜ ਨੇ) ਮੌਤ ਦੀ ਫਾਹੀ (ਜੀਵ ਦੇ) ਗਲ ਵਿਚ ਪਾ ਦਿਤੀ ਉਸ (ਫਾਹੀ ਨੇ ਜੀਵ ਦੀ ਸਾਰੀ) ਸੁਧ-ਬੁਧ ਭੁਲਾ ਦਿੱਤੀ। ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਨਾਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੁਣ (ਇਸ) ਸੰਕਟ ਦੀ (ਘੜੀ ਵਿਚ) ਕੌਣ ਮਦਦਗਾਰ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ? (ਭਾਵ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ)।੧।

(ਹੇ ਭਾਈ! ਜੀਵ) ਜਿਹੜੀ ਸੰਪਤੀ (ਧਨ-ਦੌਲਤ ਆਪਣੀ ਕਰਕੇ ਮੰਨੀ ਬੈਠਾ ਸੀ (ਸਰੀਰ ਛੱਡਣ ਤੇ ਉਹ ਇਕ) ਛਿਨ ਵਿਚ (ਸਾਰੀ) ਬਿਗਾਨੀ ਹੋ ਗਈ। ਨਾਨਕ! ਆਖ ਕਿ (ਅੰਤ ਸਮੇਂ ਜੀਵ ਦੇ) ਮਨ ਵਿਚ ਇਹ ਸੋਚ (ਚਿੰਤਾ ਬਣੀ) (ਭਾਵ ਪਛਾਤਵਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਵਿਅਰਥ ਹੀ ਜਨਮ ਗਵਾ ਦਿੱਤਾ, ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਕਾਲ ਵਿਚ) ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਕੀਰਤੀ (ਸਿਫਤਿ ਸਾਲਾਹ) ਕਦੇ ਵੀ ਗਾਇਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ।੨।੨।

ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੯ ॥ ਮਾਈ ! ਮੈ ਮਨ ਕੋ ਮਾਨੁ ਨ ਤਿਆਗਿਓ ॥ ਮਾਇਆ ਕੇ ਮਦਿ ਜਨਮੁ ਸਿਰਾਇਓ, ਰਾਮ ਭਜਨ ਨਹੀ ਲਾਗਿਓ ॥੧॥ ਰਹਾਉ॥ ਜਮ ਕੋ ਡੰਡੁ

ਪਰਿਓ ਸਿਰ ਊਪਰਿ, ਤਬ ਸੋਵਤ ਤੇ ਜਾਗਿਓ ॥ ਕਹਾ ਹੋਤ ਅਬ ਕੈ ਪਛੁਤਾਏ, ਛੂਟਤ ਨਾਹਿਨ ਭਾਗਿਓ ॥੧॥ ਇਹ ਚਿੰਤਾ ਉਪਜੀ ਘਟ ਮਹਿ ਜਬ, ਗੁਰ ਚਰਨਨ ਅਨੁਰਾਗਿਓ॥ ਸਫਲੁ ਜਨਮੁ ਨਾਨਕ ਤਬ ਹੂਆ, ਜਉ ਪ੍ਰਭ ਜਸ ਮਹਿ ਪਾਗਿਓ ॥੨॥੩॥

ਪਦ ਅਰਥ : ਮਦਿ=ਨਸ਼ੇ ਵਿਚ। ਸਿਰਾਇਓ=ਬਤੀਤ ਹੋ ਗਿਆ।੧।ਰਹਾਉ। ਡੰਡੁ=ਡੰਡਾ। ਪੜਿਓ ਸਿਰ ਊਪਰਿ=ਸਿਰ ਉਤੇ ਪਿਆ। ਤਬ=ਤਦੋਂ। ਸੋਵਤ ਤੇ=ਸੁਤੇ ਰਹਿਣ ਤੋਂ। (ਕਈ ਸਰੂਪਾਂ ਵਿਚ ਤੇ ਦੀ ਥਾਂ ਤੈ ਪਾਠ ਦਰਜ ਹੈ)। ਕਹਾ ਹੋਤ=ਕੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ?। ਅਬੈ ਕੈ ਪਛੁਤਾਏ=ਹੁਣ ਦੇ ਪਛਤਾਇਆਂ। ਛੂਟਤ ਨਾਹਿਨ ਭਾਗਿਓ=ਭਜਿਆਂ, (ਜਮ ਤੋਂ) ਛੁਟਕਾਰਾਂ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ।੧। ਉਪਜੀ=ਪੈਦਾ ਹੋਈ। ਘਟ ਮਹਿ ਜਬ=ਜਦੋਂ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ। ਅਨੁਰਾਗਿਓ=ਪਿਆਰ ਪਾਇਆ। ਸਫਲੁ=ਕਾਮਯਾਬ। ਤਬ=ਤਦੋਂ। ਜਉ=ਜਦੋਂ। ਪ੍ਰਭ ਜਸ ਮਹਿ=ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਜਸ ਵਿਚ। ਪਾਗਿਓ=(ਮੈਂ) ਪਿਆ।

ਅਰਥ : ਹੇ ਮਾਂ! (ਆਪਣੇ) ਮਨ ਦਾ ਹੰਕਾਰ ਨਾ ਛਡਿਆ। ਮਾਇਆ ਦੇ ਨਸ਼ੇ ਵਿਚ ਹੀ (ਮੇਰਾ) ਜਨਮ ਬਤੀਤ ਹੋ ਗਿਆ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਭਜਨ ਵਿਚ (ਰੱਤਾ ਭਰ) ਨਹੀਂ ਲੱਗਾ।੧।ਰਹਾਉ।

(ਹੇ ਮਾਂ! ਜਦੋਂ) ਜਮ ਦਾ ਡੰਡਾ (ਜੀਵ ਦੇ) ਸਿਰ ਉਤੇ ਪਿਆ ਭਾਵ ਵਜਿਆ ਤਦੋਂ (ਇਹ ਮਾਇਆ ਮੋਹ ਵਿਚ) ਸੁਤੇ ਰਹਿਣ ਤੋਂ ਜਾਗਿਆ। (ਹੇ ਭਾਈ!) ਹੁਣ ਦੇ ਪਛਤਾਵਾ ਕੀਤਿਆਂ ਕੀ ਬਣਦਾ ਹੈ? ਹੁਣ ਤਾਂ ਜਮ ਤੋਂ) ਭਜਿਆਂ ਵੀ ਛੁਟਕਾਰਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ।੧।

(ਹੇ ਮਾਂ!) ਜਦੋਂ ਇਹ ਚਿੰਤਾ (ਮੇਰੇ) ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਪੈਦਾ ਹੋਈ (ਮੈਂ ਭਜਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ), ਤਦੋਂ ਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ (ਮੇਰਾ) ਪਿਆਰ ਪੈ ਗਿਆ। ਨਾਨਕ (ਗੁਰੂ ਜੀ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਓਦੋਂ (ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ ਸਫਲ ਹੋ ਗਿਆ) ਜਦੋਂ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਜਸ ਵਿਚ ਪੈ ਗਿਆ (ਭਾਵ ਮਗਨ ਹੋ ਗਿਆ)।੨।੩।

ਰਾਗ ਬਸੰਤੁ ਹਿੰਡੋਲ ਮਹਲਾ ੯॥

ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਸਾਧੋ ! ਇਹੁ ਤਨੁ ਮਿਥਿਆ ਜਾਨੌ ॥ ਯਾ ਭੀਤਰਿ ਜੋ ਰਾਮੁ ਬਸਤੁ ਹੈ, ਸਾਚੋ ਤਾਹਿ ਪਛਾਨੋ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥ ਇਹੁ ਜਗੁ ਹੈ ਸੰਪਤਿ ਸੁਪਨੇ ਕੀ, ਦੇਖਿ ਕਹਾ ਐਡਾਨੋ ॥ ਸੰਗਿ ਤਿਹਾਰੈ ਕਛੂ ਨ ਚਾਲੈ, ਤਾਹਿ ਕਹਾ ਲਪਟਾਨੋ ॥੧॥ ਉਸਤਤਿ ਨਿੰਦਾ ਦੋਊ ਪਰਹਰਿ, ਹਰਿ ਕੀਰਤਿ ਉਰਿ ਆਨੋ ॥ ਜਨ ਨਾਨਕ ਸਭ ਹੀ ਮਹਿ ਪੂਰਨੁ, ਏਕੁ ਪੁਰਖੁ ਭਗਵਾਨੋ ॥੨॥੧॥

ਉਚਾਰਨ ਸੇਧ

ਬਿੰਦੀ ਸਹਿਤ : ਤਾਹਿਂ, ਕਹਾਂ, ਮਹਿਂ।

ਪਦ ਅਰਥ : ਸਾਧੋ=ਹੇ ਸਾਧੂ ਜਨੋ! ਮਿਥਿਆ=ਝੂਠਾ, ਨਾਸ਼ਵੰਤ। ਯਾ ਭੀਤਰਿ=ਇਸ (ਤਨ) ਅੰਦਰ। ਬਸਤੁ=ਵਸਦਾ ਹੈ। ਸਾਚੋ=ਸਦਾ ਥਿਰ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ। ਤਾਹਿ=ਉਸ (ਪਰਮਾਤਮਾ) ਨੂੰ।੧।ਰਹਾਉ। ਸੰਪਤਿ-ਸੰਪਤੀ। ਦੇਖਿ=ਵੇਖ ਕੇ। ਕਹਾ ਐਡਾਨੋ= ਕਿਉਂ ਆਕੜਿਆ ਫਿਰਦਾ ਹੈ?। ਸੰਗਿ ਤਿਹਾਰੈ=ਤੇਰੇ ਨਾਲ। ਕਛੂ ਨ ਚਾਲੈ=ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ। ਕਹ ਲਪਟਾਨੋ=ਕਿਉਂ ਲਪਟਿਆ, ਚੰਬੜਿਆ ਹੋਇਆ?।੧। ਉਸਤਤਿ=ਵਡਿਆਈ। ਨਿੰਦਾ= ਵਿਰੋਧਤਾ। ਪਰਹਰਿ=ਛੱਡ ਕੇ। ਹਰਿ ਕੀਰਤਿ=ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸਿਫਤਿ ਸਾਲਾਹ।ਉਰਿ ਆਨੋ=ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਲਿਆਉ। ਪੂਰਨ= ਵਿਆਪਕ। ਭਗਵਾਨੋ=ਭਗਵਾਨ, ਹਰੀ।੨।

ਅਰਥ : ਹੇ ਸਾਧੂ ਜਨੋ! ਇਸ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਨਾਸ਼ਵੰਤ ਸਮਝੋ। ਇਸ (ਸਰੀਰ ਦੇ) ਵਿਚ ਜਿਹੜਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਵਸਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਹੀ ਸਦਾ ਥਿਰ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਸਮਝੋ।੧।ਰਹਾਉ।

(ਹੇ ਭਾਈ!) ਇਹ ਜਗਤ (ਉਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ) ਸੁਪਨੇ ਵਿਚ (ਕੋਈ ਵਸਤੂ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਪਰ ਉਹ ਅਸਲੀਅਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਇਸ

ਸੰਪਤੀ ਨੂੰ) ਵੇਖ ਕੇ ਤੂੰ ਕਿਉਂ ਆਕੜਿਆ ਫਿਰਦਾ ਹੈ?। ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਜਾਏਗਾ, ਫਿਰ ਉਸ (ਸੰਪਤੀ) ਨਾਲ ਕਿਉਂ ਚੰਬੜਿਆ ਪਿਆ ਹੈ? ।੧।

(ਹੇ ਭਾਈ!) ਵਡਿਆਈ ਤੇ ਵਿਰੋਧਤਾ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਪਰੇ ਕਰਕੇ (ਭਾਵ ਛੱਡ ਕੇ) ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸਿਫਤ ਸਾਲਾਹ ਨੂੰ (ਆਪਣੇ) ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਲਿਆਓ। ਦਾਸ ਨਾਨਕ (ਆਖਦਾ ਹੈ ਕਿ) ਇਕ ਭਗਵਾਨ (ਆਦਿ ਪੁਰਖ ਹੀ) ਉਸਤਿਤ ਕਰਨੇ ਜੋਗ ਹੈ, (ਜੋ) ਸਾਰਿਆਂ ਵਿਚ ਪਰੀ-ਪੂਰਨ ਹੈ (ਭਾਵ ਵਿਆਪਕ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ)।੨।੧।

ਬਸੰਤ ਮਹਲਾ ੯॥ ਪਾਪੀ ਹੀਐ ਮਹਿ, ਕਾਮੁ ਬਸਾਇ॥ ਮਨੁ ਚੰਚਲੁ ਯਾ ਤੇ ਗਹਿਓ ਨ ਜਾਇ॥੧॥ ਰਹਾਉ॥ ਜੋਗੀ ਜੰਗਮ ਅਰੁ ਸੰਨਿਆਸ॥ ਸਭ ਹੀ ਪਰਿ, ਡਾਰੀ ਇਸ ਫਾਸ ॥੧॥ ਜਿਹ ਜਿਹ, ਹਰਿ ਕੋ ਨਾਮੁ ਸਮਾਰਿ ॥ ਤੇ, ਭਵ ਸਾਗਰ ਉਤਰੇ ਪਾਰਿ ॥੨॥ ਜਨ ਨਾਨਕ ਹਰਿ ਕੀ ਸਰਨਾਇ। ਦੀਜੈ ਨਾਮ, ਰਹੈ ਗੁਨ ਗਾਇ ॥੩॥੨॥

ਉਚਾਰਨ ਸੇਧ

ਬਿੰਦੀ ਸਹਿਤ : ਮਹਿਂ, ਜਿਹਿਂ।

ਪਦ ਅਰਥ : ਪਾਪੀ=ਮਾੜੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲਾ, (ਵਿਸ਼ਈ ਮਨੁਖ)। ਹੀਐ ਮਹਿ=ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ। ਕਾਮੁ=ਕਾਮ-ਵਾਸ਼ਨਾ। ਬਸਾਇ=ਵਸਾਂਦਾ ਹੈ। ਚੰਚਲੁ=ਨਾ ਟਿਕਣ ਵਾਲਾ। ਯਾ ਤੇ=ਇਸ ਕਰਕੇ। ਗਹਿਓ ਨ ਜਾਈ=ਫੜਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ।੧।ਰਹਾਉ।

ਜੰਗਮ=ਸ਼ਿਵ ਮਤ ਦਾ ਇਕ ਫ਼ਿਰਕਾ, ਜੋ ਜੋਗੀਆਂ ਦੀ ਇਕ ਸ਼ਾਖ। ਇਹ ਆਪਣੇ ਸਿਰ ਉਤੇ ਸਪ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਾਲੀ ਰਸੀ ਅਤੇ ਧਾਤੂ ਦਾ ਚੰਦਰਮਾ ਪਹਿਰਦੇ ਹਨ। ਕੰਨਾਂ ਵਿਚ ਪਿੱਤਲ ਦੇ ਫੁੱਲ, ਮੋਰ ਦੇ ਖੰਭ ਬਣਾ ਕੇ ਟਲੀ ਵਜਾ ਕੇ ਹੱਟੀ ਹੱਟੀ ਮੰਗਦੇ ਫਿਰਦੇ

ਹਨ। ਪੋਠੋਹਾਰ (ਪਾਕਿਸਤਾਨ) ਦੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਲੋਕ ਜਮਕੂ ਸੁਥਰਾ ਵੀ ਆਖਦੇ ਸਨ। ਸੰਨਿਆਸ=ਤਿਆਗੀ। ਫਾਸ=ਫਾਹੀ।੧। ਸਮਾਰਿ=ਸੰਭਲਿਆ, ਸਿਮਰਨ ਕੀਤਾ। ਫਾਸ= ਫਾਹੀ।੨। ਸਰਨਾਇ=ਸ਼ਰਨ ਵਿਚ। ਰਹੈ ਗੁਨ ਗਾਇ=ਗੁਣ ਗਾਉਂਦਾ ਰਹੇ।੩।

ਅਰਥ : (ਹੇ ਭਾਈ!) ਪਾਪੀ (ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ) ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਕਾਮ ਰੂਪ ਵਾਸ਼ਨਾ ਵਸਾਂਦਾ (ਟਿਕਾਂਦਾ) ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ (ਇਸ ਤੋਂ) ਚੰਚਲ ਮਨ ਫੜਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ (ਭਾਵ ਇਸ ਦੇ ਕਾਬੂ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦਾ)।੧।

(ਹੇ ਭਾਈ!) ਜੋਗੀ, ਜੰਗਮ ਅਤੇ ਸੰਨਿਆਸ (ਧਾਰਨ ਵਾਲੇ ਜਿਤਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਤਿਆਗੀ ਦਸਦੇ ਹਨ) ਸਾਰਿਆਂ ਉਤੇ ਹੀ (ਕਾਮ ਨੇ) ਇਹ ਫਾਹੀ ਪਾਈ ਹੋਈ ਹੈ।੧।

(ਹੇ ਭਾਈ!) ਜਿਸ ਜਿਸ (ਮਨੁਖ ਨੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਸੰਭਾਲਿਆ (ਯਾਦ ਕੀਤਾ), ਓਹ (ਸਾਰੇ ਹੀ) ਸੰਸਾਰ ਸਾਗਰ ਤੋਂ ਪਾਰ ਹੋ ਗਏ।੨।

(ਹੇ ਭਾਈ!) ਦਾਸ ਨਾਨਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਪਿਆ ਹੈ (ਅਤੇ ਇਹ ਦਾਤ ਮੰਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਦਾਸ ਨੂੰ) ਨਾਮ ਦਿਓ (ਤਾਂ ਜੋ ਤੇਰਾ ਦਾਸ ਸਦਾ ਹੀ) ਤੇਰੇ ਗੁਣ ਗਾਉਂਦਾ ਰਹੇ।੩।੨।

ਬਸੰਤੁ ਮਹਲਾ ੯॥ ਮਾਈ ! ਮੈ ਧਨੁ ਪਾਇਓ ਹਰਿਨਾਮੁ॥ ਮਨੁ ਮੇਰੋ ਧਾਵਨ ਤੇ ਛੂਟਿਓ, ਕਰਿ ਬੈਠੋ ਬਿਸਰਾਮੁ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਮਾਇਆ ਮਮਤਾ ਤਨ ਤੇ ਭਾਗੀ, ਉਪਜਿਓ ਨਿਰਮਲ ਗਿਆਨੁ॥ ਲੋਭ ਮੋਹ ਏ ਪਰਸਿ ਨ ਸਾਕਹਿ, ਗਹੀ ਭਗਤਿ ਭਗਵਾਨੁ॥੧॥ ਜਨਮ ਜਨਮ ਕਾ ਸੰਸਾ ਚੂਕਾ, ਰਤਨੁ ਨਾਮੁ ਜਬ ਪਾਇਆ॥ ਤ੍ਰਿਸਨਾ ਸਕਲ ਬਿਨਾਸੀ ਮਨ ਤੇ, ਨਿਜ ਸੁਖ ਮਾਹਿ ਸਮਾਇਆ॥੨॥ ਜਾ ਕਉ ਹੋਤ ਦਇਆਲੁ ਕਿਰਪਾ

ਨਿਧਿ, ਸੋ ਗੋਬਿੰਦ ਗੁਨ ਗਾਵੈ॥ ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਇਹ ਬਿਧਿ ਕੀ ਸੰਪੈ, ਕੋਉ ਗੁਰਮੁਖਿ ਪਾਵੈ॥੩॥੩॥

ਉਚਾਰਨ ਸੇਧ

ਬਿੰਦੀ ਸਹਿਤ : ਸਾਕਹਿੰ, ਮਾਹਿੰ।

ਪਦ ਅਰਥ : ਮਾਈ=ਹੇ ਮਾਂ!। ਧਾਵਨ ਤੇ=(ਮਾਇਆ ਦੀ) ਦੌੜ ਭਜ ਤੋਂ। ਛੂਟਿਓ=ਛੁੱਟ ਗਿਆ ਹੈ, ਮੁਕਤ ਹੋ ਗਿਆ। ਬਿਸਰਾਮੁ=ਟਿਕਾਣਾ।੧।ਰਹਾਉ। ਮਮਤਾ=ਲਾਲਸਾ। ਤਨ ਤੇ= ਸਰੀਰ ਤੋਂ। ਭਾਗੀ=ਦੂਰੀ ਹੋ ਗਈ। ਉਪਜਿਓ=ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਰਸਿ ਨਾ ਸਾਕਹਿ=ਛੂਹ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ। ਗਹੀ=ਫੜੀ।੧। ਚੂਕਾ=ਦੂਰ ਹੋ ਗਿਆ। ਸਕਲ=ਸਗਲ, ਸਾਰੀ। ਬਿਨਾਸੀ=ਨਾਸ਼ ਹੋ ਗਈ। ਨਿਜ ਸੁਖ=ਆਤਮਿਕ ਸੁਖ।੨। ਇਹ ਬਿਧਿ ਕੀ=ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ। ਸੰਪੈ=ਸੰਪਤੀ, ਧਨ। ਕੋਊ=ਕੋਈ, ਵਿਰਲਾ। ਗੁਰਮੁਖਿ=ਗੁਰੂ ਅਨੁਸਾਰੀ ਜੀਵ।੩।

ਅਰਥ : ਹੇ ਮਾਂ! ਮੈਂ ਹਰੀ ਦਾ ਨਾਮ ਰੂਪ ਧਨ (ਗੁਰੂ ਤੋਂ) ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ। (ਇਸ ਦੇ ਫਲ ਸਰੂਪ) ਮੇਰਾ ਮਨ (ਇਧਰ ਉਧਰ) ਦੌੜਨ ਤੋਂ ਛੁਟ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਟਿਕਾਣਾ ਕਰਕੇ ਬੈਠ ਗਿਆ ਹੈ।੧। ਰਹਾਉ।

ਮਾਇਆ ਦੀ ਲਾਲਸਾ (ਮੇਰੇ) ਸਰੀਰ ਤੋਂ ਦੂਰ ਹੋ ਗਈ ਹੈ (ਕਿਉਂਕਿ ਮੇਰੇ ਹਿਰਦੇ 'ਚ ਗੁਰੂ ਦਾ) ਪਵਿੱਤਰ ਗਿਆਨ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਲੋਭ, ਮੋਹ ਆਦਿ ਇਹ (ਵਿਕਾਰ ਮੈਨੂੰ) ਛੋਹ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ (ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ) ਭਗਵਾਨ ਦੀ ਭਗਤੀ ਦ੍ਰਿੜ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਹੈ? (ਭਾਵ ਭਗਤੀ ਵਿਚ ਹੀ ਮਗਨ ਰਹਿੰਦਾ ਹਾਂ)।੧।

(ਹੇ ਭਾਈ!) ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਨਾਮ ਰੂਪੀ ਰਤਨ ਪਾਇਆ ਤਦੋਂ (ਮੇਰੇ ਮਨ ਵਿਚ) ਜਨਮਾਂ ਜਨਮਾਂ ਦਾ ਜੋ ਸੰਸਾ ਸੀ (ਉਹ ਸਭ) ਦੂਰ ਹੋ ਗਿਆ। ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਮਨ ਤੋਂ ਨਾਸ਼ ਹੋ ਗਈ, (ਅਤੇ ਮੈਂ) ਆਪਣੇ ਆਤਮਿਕ ਸੁਖ ਵਿਚ ਲੀਨ ਹੋ ਗਿਆ।੨।

(ਹੇ ਭਾਈ!) ਜਿਸ ਉਤੇ ਕਿਰਪਾ ਦਾ ਖਜ਼ਾਨਾ (ਪਰਮੇਸ਼ਰ) ਦਇਆਲੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਹ (ਮਨੁੱਖ) ਗੋਬਿੰਦ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਨਾਨਕ! ਆਖ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨਾਮ ਸੰਪਤੀ ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ ਗੁਰੂ ਅਨੁਸਾਰ ਮਨੁਖ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦਾ ਹੈ।੩।੩।

ਬਸੰਤੁ ਮਹਲਾ ੯ ॥ ਮਨ ! ਕਹਾ ਬਿਸਰਿਓ ਰਾਮਨਾਮੁ ॥ ਤਨੁ ਬਿਨਸੈ, ਜਮ ਸਿਉ ਪਰੈ ਕਾਮ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥ ਇਹ ਜਗੁ ਧੂਏ ਕਾ ਪਹਾਰ॥ ਤੈ ਸਾਚਾ ਮਾਨਿਆ, ਕਿਹ ਬਿਚਾਰਿ ॥ ੧ ॥ ਧਨੁ ਦਾਰਾ ਸੰਪਤਿ ਗ੍ਰੇਹ॥ ਕਛੁ ਸੰਗਿ ਨ ਚਾਲੈ, ਸਮਝਿ ਲੇਹੁ ॥ ੨ ॥ ਇਕ ਭਗਤਿ ਨਾਰਾਇਨ, ਹੋਇ ਸੰਗਿ ॥ ਕਹੁ ਨਾਨਕ, ਭਜੁ ਤਿਹ ਏਕ ਰੰਗਿ ॥੩॥੪॥

ਉਚਾਰਨ ਸੇਧ

ਬਿੰਦੀ ਸਹਿਤ : ਕਹਾਂ, ਸਿਉਂ, ਧੂਏਂ, ਤੈਂ, ਮਾਨਿਆਂ।

ਪਦ ਅਰਥ ; ਮਨ=ਹੇ ਮਨ! ਕਹਾ=ਕਿਉਂ?। ਤਨੁ ਬਿਨਸੈ=ਸਰੀਰ ਨਾਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜਮ ਸਿਉ=ਜਮਾਂ ਨਾਲ। ਪਰੈ ਕਾਮੁ=ਕੰਮ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਵਾਹ ਪੈਂਦਾ ਹੈ।੧।ਰਹਾਉ। ਪਹਾਰ= ਪਹਾੜ। ਤੈ=ਤੂੰ। ਸਾਚਾ=ਸ਼ਦਾ ਥਿਰ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ। ਮਾਨਿਆ= ਮੰਨ ਲਿਆ। ਕਿਹ ਬੀਚਾਰਿ=ਕਿਸ ਵਿਚਾਰ ਕਰਕੇ।੧। ਧਨ= ਦੌਲਤ। ਦਾਰਾ=ਇਸਤਰੀ। ਸੰਪਤਿ=ਸੰਪਤੀ, ਧਨ ਪਦਾਰਥ।੨। ਇਕ ਭਗਤਿ ਨਾਰਾਇਨ=ਕੇਵਲ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਭਗਤੀ। ਸੰਗਿ=ਨਾਲ। ਭਜੁ ਤਿਹ=ਉਹ ਭਜ, ਸਿਮਰ। ਏਕ=ਰੰਗਿ=ਇਕ ਦੇ ਪਿਆਰ ਵਿਚ।੩।

ਅਰਥ : ਹੇ ਮਨ! (ਤੂੰ) ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ (ਆਪਣੇ ਮਨ ਤੋਂ) ਕਿਉਂ ਭੁਲਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ? (ਜਦੋਂ) ਸਰੀਰ ਨਾਸ਼ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਤਦੋਂ) ਜਮਾਂ ਨਾਲ ਕੰਮ ਪੈਂਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਉਨ੍ਹਾਂ ਜ਼ਾਲਮਾਂ ਨਾਲ ਵਾਹ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਨਾਮ ਸਿਮਰ)।੧।ਰਹਾਉ।

(ਹੇ ਮਨ !) ਇਹ ਜਗਤ (ਮਾਨੋ) ਧੂੰਏਂ ਦਾ ਪਹਾੜ ਹੈ (ਭਾਵ ਇਸ ਦੀ ਹੋਂਦ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੈ)। ਤੂੰ (ਇਸ ਜਗਤ ਨੂੰ) ਕਿਹੜੀ ਵੀਚਾਰ ਕਰਕੇ ਸੱਚਾ (ਸਦਾ ਥਿਰ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ) ਮੰਨਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ?।੧।

(ਹੇ ਮਨ!) ਦੌਲਤ, ਇਸਤਰੀ, ਸੰਪਤੀ (ਜਾਇਦਾਦ) ਘਰ (ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ) ਕੁਝ ਵੀ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ (ਤੂੰ ਇਹ ਗਲ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ) ਸਮਝ ਲੈ।੨।

(ਹੇ ਭਾਈ! ਕੇਵਲ) ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਇਕ ਭਗਤੀ ਹੀ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਜਾਏਗੀ। ਨਾਨਕ! ਆਖ (ਕਿ ਹੇ ਮਨ! ਤੂੰ) ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਉਸ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਕਾ ਦਾ ਹੀ ਭਜਨ ਕਰ।੩।੪।

ਬਸੰਤੁ ਮਹਲਾ ੯ ॥ ਕਹਾ ਭੂਲਿਓ ਰੇ, ਝੂਠੇ ਲੋਭਿ ਲਾਗਿ ॥ ਕਛੁ ਬਿਗਰਿਓ ਨਾਹਿਨ, ਅਜਹੁ ਜਾਗੁ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਸਮ ਸੁਪਨੇ ਕੈ ਇਹੁ ਜਗੁ ਜਾਨੁ॥ ਬਿਨਸੈ ਛਿਨ ਮਹਿ, ਸਾਚੀ ਮਾਨੁ ॥੧॥ ਸੰਗਿ ਤੇਰੈ, ਹਰਿ ਬਸਤ ਨੀਤ ॥ ਨਿਸਿ ਬਾਸੁਰ ਭਜੁ ਤਾਹਿ, ਮੀਤ ॥੨॥ ਬਾਰ ਅੰਤ ਕੀ, ਹੋਇ ਸਹਾਇ ॥ ਕਹੁ ਨਾਨਕ, ਗੁਨ ਤਾ ਕੇ ਗਾਇ ॥੩॥੫॥

ਉਚਾਰਨ ਸੇਧ

ਬਿੰਦੀ ਸਹਿਤ : ਕਹਾਂ, ਅਜਹੁਂ, ਮਹਿਂ, ਤਾਹਿਂ।

ਪਦ ਅਰਥ : ਕਹਾ=(ਕਹਾਂ) ਕਿਉਂ?। ਭੂਲਿਓ ਰੇ=ਹੇ (ਭਾਈ!) ਭੁਲਾ ਪਿਆ ਹੈਂ। ਲੋਭਿ=ਲਾਲਚ ਵਿਚ। ਲਾਗਿ=ਲਗ ਕੇ। ਨਾਹਿਨ=ਨਹੀਂ। ਅਜਹੁ=ਹੁਣ ਵੀ। ਜਾਗੁ=ਚੇਤੰਨ ਹੋ ਜਾ ।੧।ਰਹਾਉ। ਸਮ=ਸਮਾਨ, ਬਰਾਬਰ। ਜਾਨੁ=ਜਾਣ, ਸਮਝ। ਛਿਨ ਮਹਿ=ਇਕ ਖਿਨ ਵਿਚ। ਸਾਚੀ ਮਾਨੁ=(ਇਹ ਗਲ) ਸੱਚੀ ਮੰਨ।੧। ਬਸਤ=ਵਸਦਾ ਹੈ। ਨੀਤ=ਨਿੱਤ, ਸਦਾ ਹੀ। ਨਿਸਿ=ਰਾਤ। ਬਾਸੁਰ=ਦਿਨ। ਭਜ ਤਾਹਿ=ਉਸ ਨੂੰ ਭਜ, ਸਿਮਰ। ਮੀਤ=ਹੇ

ਮਿੱਤਰ!।੨। ਬਾਰ ਅੰਤ ਕੀ=ਅੰਤ ਦੀ ਵਾਰੀ, ਅੰਤ ਸਮੇਂ। ਤਾ ਕੇ=ਉਸ (ਪ੍ਰਭੂ) ਦੇ।੩।

ਅਰਥ : ਹੇ ਭਾਈ! ਤੂੰ (ਮਾਇਆ ਦੇ) ਝੂਠੇ ਲਾਲਚ ਵਿਚ ਲਗ ਕੇ (ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪਣ ਤੋਂ) ਕਿਉਂ ਭੁਲਿਆ ਪਿਆ ਹੈਂ? ਹੁਣ ਵੀ ਜਾਗ ਪਉ (ਹੋਸ਼ ਕਰ, ਅਜੇ ਵੀ ਤੇਰਾ) ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਵਿਗੜਿਆ (ਭਾਵ ਮਨੁਖਾ ਸਰੀਰ ਕਾਇਮ ਹੈ)।੧।ਰਹਾਉ।

(ਹੇ ਭਾਈ!) ਇਸ ਜਗਤ ਨੂੰ ਸੁਪਨੇ ਦੇ (ਪਦਾਰਥਾਂ ਵਾਂਗ ਝੂਠਾ) ਸਮਝ। (ਮੇਰੀ ਇਹ ਗਲ) ਸਚੀ ਮੰਨ (ਕਿ ਇਹ ਜਗਤ) ਛਿਨ ਵਿਚ ਨਾਸ਼ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।੧।

(ਹੇ ਭਾਈ!) ਪਰਮਾਤਮਾ ਸਦਾ (ਹਰ ਵੇਲੇ) ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਵਸਦਾ ਹੈ। ਹੇ ਮਿੱਤਰ! (ਤੂੰ) ਦਿਨ ਰਾਤ ਉਸ ਨੂੰ ਸਿਮਰਿਆ ਕਰ।੨।

(ਹੇ ਭਾਈ!) ਅੰਤ ਵਾਰ (ਸਰੀਰ ਛੱਡਣ ਸਮੇਂ ਕੇਵਲ) ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਸਹਾਈ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਨਾਨਕ! ਆਖ ਕਿ (ਹੇ ਭੁਲੇ ਹੋਏ ਮਨੁੱਖ! ਤੂੰ) ਉਸ (ਪਰਮਾਤਮਾ) ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਇਨ ਕਰ।੩।੫।

ਰਾਗੁ ਸਾਰੰਗ ਮਹਲਾ ੯॥

ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ਹਰਿ ਬਿਨੁ, ਤੇਰੋ ਕੋ ਨ ਸਹਾਈ ॥ ਕਾਂ ਕੀ ਮਾਤ ਪਿਤਾ ਸੁਤ ਬਨਿਤਾ, ਕੋ ਕਾਹੂ ਕੋ ਭਾਈ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਧਨ ਧਰਨੀ ਅਰੁ ਸੰਪਤਿ ਸਗਰੀ, ਜੋ ਮਾਨਿਓ ਅਪਨਾਈ ॥ ਤਨ ਛੂਟੇ, ਕਛੁ ਸੰਗਿ ਨ ਚਾਲੈ, ਕਹਾ ਤਾਹਿ ਲਪਟਾਈ॥੧॥ ਦੀਨ ਦਇਆਲ ਸਦਾ ਦੁਖ ਭੰਜਨ, ਤਾ ਸਿਉ ਰੁਚਿ ਨਾ ਬਢਾਈ॥ ਨਾਨਕ ਕਹਤੁ, ਜਗਤ ਸਭੁ ਮਿਥਿਆ, ਜਿਉ ਸੁਪਨਾ ਰੈਨਾਈ॥੨॥੧॥

ਉਚਾਰਨ ਸੇਧ

ਬਿੰਦੀ ਸਹਿਤ : ਕਹਹਾਂ, ਤਾਹਿੰ, ਸਿਉਂ, ਜਿਉਂ।

ਪਦ ਅਰਥ : ਤੇਰੋ=ਤੇਰਾ । ਸਹਾਈ=ਮਦਦਗਾਰ। ਕਾਂ ਕੀ= ਕਿਸ ਦੀ?। ਮਾਤ=ਮਾਂ। ਸੁਤ=ਪੁੱਤਰ। ਬਨਿਤਾ=ਇਸਤਰੀ। ਕੋ=ਕੌਣ? ਕਾਹੂ ਕੋ=ਕਿਸੇ ਦਾ। ਭਾਈ=ਭਰਾ।੧।ਰਹਾਉ। ਧਰਨੀ=ਧਰਤੀ। ਅਰੁ=ਅਤੇ। ਸੰਪਤਿ=ਧਨ ਪਦਾਰਥ, ਜਾਇਦਾਦ, ਸਗਰੀ=ਸਾਰੀ। ਮਾਨਿਓ=ਮੰਨੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਅਪਨਾਈ=ਆਪਣੀ। ਤਨ ਛੂਟੇ=ਸਰੀਰ ਛੁੱਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਭਾਵ ਮਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕਛੁ ਸੰਗਿ ਨ ਚਾਲੈ=ਕੁਝ ਵੀ ਪਦਾਰਥ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਚਲਦਾ। ਕਹਾ=ਕਿਉਂ?। ਤਹਾ=ਉਸ ਨਾਲ। ਲਪਟਾਈ=ਚੰਬੜਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।੧। ਦੀਨ ਦਇਆਲ=ਗਰੀਬਾਂ ਦਾ ਦੁਖ ਨਾਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲਾ। ਤਾ ਸਿਉ=ਉਸ (ਪ੍ਰਭੂ) ਨਾਲ। ਰੁਚ=ਰੁਚੀ ਪ੍ਰੀਤੀ। ਨ ਬਢਾਈ=ਨਾਹ ਵਧਾਈ। ਮਿਥਿਆ=ਝੂਠਾ, ਨਾਸ਼ਵੰਤ। ਜਿਉ=ਜਿਵੇਂ। ਰੈਨਾਈ=ਰਾਤ ਦਾ।੨।

ਅਰਥ : (ਹੇ ਭਾਈ!) ਹਰੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਤੇਰਾ ਕੋਈ ਮਦਦਗਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਕੌਣ ਕਿਸੇ ਦੀ ਮਾਂ, ਪਿਉ, ਪੁਤਰ ਇਸਤਰੀ (ਅਤੇ) ਕੌਣ ਕਿਸ ਦਾ ਭਰਾ ਹੈ? (ਭਾਵ ਅੰਤ ਸਮੇਂ ਕੋਈ ਰਖਿਆ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਹੈ)।੧। ਰਹਾਉ।

(ਹੇ ਭਾਈ!) ਧਨ (ਦੌਲਤ ਪਦਾਰਥ), ਧਰਤੀ (ਜਾਇਦਾਦ) ਹੋਰ ਸਾਰੀ ਸੰਪਤੀ ਜਿਹੜੀ ਤੂੰ ਆਪਣੀ ਮੰਨੀ ਬੈਠਾ ਹੈ (ਜਦੋਂ) ਸਰੀਰ ਮਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਤਾਂ) ਕੁਝ ਵੀ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਚਲਦਾ, (ਇਸ ਲਈ) ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਕਿਉਂ ਚੰਬੜ ਰਿਹਾ ਹੈ?।੧।

(ਹੇ ਭਾਈ! ਜਿਹੜਾ ਪ੍ਰਭੂ) ਗਰੀਬਾਂ ਉਤੇ ਦਇਆ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਸਦਾ (ਸਾਰੇ ਜੀਵਾਂ ਦੇ) ਦੁਖ ਨਾਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ, (ਤੂੰ) ਉਸ (ਪ੍ਰਭੂ) ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਪ੍ਰੀਤੀ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਵਧਾਈ ? ਨਾਨਕ (ਗੁਰੂ ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਾਤ ਦਾ ਸੁਪਨਾ (ਝੂਠਾ ਹੈ) ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਰਾ ਜਗਤ ਝੂਠਾ (ਨਾਸ਼ਵੰਤ) ਹੈ।੨।੧।

ਸਾਰੰਗ ਮਹਲਾ ੯॥ ਕਹਾ ਮਨ! ਬਿਖਿਆ ਸਿਉ ਲਪਟਾਹੀ ॥ ਯਾ ਜਗ ਮਹਿ ਕੋਊ ਰਹਨੁ ਨ ਪਾਵੈ, ਇਕਿ ਆਵਹਿ ਇਕਿ ਜਾਹੀ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਕਾਂ ਕੋ

ਤਨੁ ਧਨੁ ਸੰਪਤਿ ਕਾਂ ਕੀ, ਕਾ ਸਿਉ ਨੇਹੁ ਲਗਾਹੀ ॥ ਜੋ ਦੀਸੈ ਸੋ ਸਗਲ ਬਿਨਾਸੈ, ਜਿਉ ਬਾਦਰ ਕੀ ਛਾਹੀ ॥੧॥ ਤਜਿ ਅਭਿਮਾਨੁ ਸਰਣਿ ਸੰਤਨ ਗਹੁ, ਮੁਕਤਿ ਹੋਹਿ ਛਿਨ ਮਾਹੀ ॥ ਜਨ ਨਾਨਕ ਭਗਵੰਤ ਭਜਨ ਬਿਨੁ ਸੁਖੁ ਸੁਪਨੈ ਭੀ ਨਾਹੀ ॥੨॥੨॥

ਉਚਾਰਨ ਸੇਧ

ਬਿੰਦੀ ਸਹਿਤ : ਕਹਾਂ, ਸਿਉਂ, ਲਪਟਾਹੀਂ, ਆਵਹਿੰ, ਜਾਹੀਂ, ਲਗਾਹੀਂ, ਜਿਉਂ, ਹੋਹਿੰ, ਛਾਂਹੀ, ਮਾਹੀਂ, ਨਾਹੀਂ।

ਪਦ ਅਰਥ : ਕਹਾ=ਕਿਉਂ?। ਮਨ=ਹੇ ਮਨ!। ਬਿਖਿਆ ਸਿਉ=ਮਾਇਆ ਨਾਲ। ਲਪਟਾਹੀ=ਚੰਬੜਦਾ ਹੈਂ। ਯਾ ਜਗ ਮਹਿ= ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ। ਰਹਨੁ=ਠਹਿਰਨਾ, ਟਿਕਾਣਾ। ਇਕਿ ਆਵਹਿ= ਕਈ ਆਉਂਦੇ (ਜੰਮਦੇ) ਹਨ। ਇਕਿ ਜਾਹੀ=ਕਈ ਜਾਂਦੇ (ਭਾਵ ਮਰ ਜਾਂਦੇ) ਹਨ।੧।ਰਹਾਉ। ਕਾਂ ਕੋ=ਕਿਸ ਦਾ। ਸੰਪਤਿ= ਸੰਪਤੀ। ਕਾਂ ਕੀ=ਕਿਸ ਦੀ। ਧਨ=ਪਦਾਰਥ। ਕਾ ਸਿਉ= ਕਿਸ ਨਾਲ। ਨੇਹੁ=ਪਿਆਰ। ਲਗਾਹੀ=ਤੂੰ ਲਗਾਂਦਾ ਹੈਂ। ਸਗਲ= ਸਾਰਾ। ਬਾਦਰ ਕੀ ਛਾਹੀ=ਬਦਲ ਦੀ ਛਾਂ।੧। ਤਜਿ=ਤਿਆਗ ਕੇ। ਅਭਿਮਾਨ= ਅਹੰਕਾਰ। ਗਹੁ=ਪਕੜ। ਮੁਕਤਿ ਹੋਹਿ=ਤੂੰ ਮੁਕਤ ਹੋ ਜਾਵੇਂਗਾ। ਛਿਨ ਮਾਹੀ=ਇਕ ਛਿਨ ਵਿਚ। ਸੁਪਨੈ=ਸੁਪਨੇ ਵਿਚ।੨।

ਅਰਥ : ਹੇ ਮਨ! ਮਾਇਆ ਨਾਲ ਕਿਉਂ ਚੰਬੜਦਾ ਹੈ ? ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਕੋਈ ਭੀ (ਸਦਾ ਲਈ) ਟਿਕਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਕਈ ਜੰਮਦੇ ਹਨ ਕਈ ਮਰਦੇ ਹਨ (ਆਵਾਜਾਈ ਲਗੀ ਹੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ)।੧।ਰਹਾਉ।

(ਹੇ ਮਨ !) ਕਿਸ ਦਾ ਸਰੀਰ ਤੇ ਦੌਲਤ ਹੈ? ਕਿਸ ਦੀ ਸੰਪਤੀ (ਸਮਗਰੀ) ਹੈ? ਕਿਸ ਨਾਲ ਤੂੰ ਪਿਆਰ ਲਗਾਅ ਰਿਹਾ ਹੈ? ਜੋ ਕੁਝ ਦਿਸਦਾ ਹੈ ਉਹ ਸਾਰਾ (ਇਵੇਂ) ਨਾਸ਼ਵੰਤ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਬਦਲ ਦੀ ਛਾਂ ਨਾਸ਼ਵੰਤ ਹੈ।੧।

(ਹੇ ਮਨ ! ਤੂੰ) ਅਹੰਕਾਰ ਛਡ ਕੇ ਸੰਤ ਜਨਾਂ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਫੜ (ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੂੰ ਮਾਇਆ ਦੇ ਬੰਧਨਾਂ ਤੋਂ) ਇਕ ਛਿਨ ਵਿਚ ਮੁਕਤ ਹੋ ਜਾਏਂਗਾ। ਦਾਸ ਨਾਨਕ (ਆਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹੇ ਮਨ! ਯਾਦ ਰਖ ਕਿ) ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਸਿਮਰਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਸੁਖ ਸੁਪਨੇ ਵਿਚ ਵੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ।੨।੨।

ਸਾਰੰਗ ਮਹਲਾ ੯ ॥ ਕਹਾ ਨਰ ਅਪਨੋ ਜਨਮੁ ਗਵਾਵੈ॥ ਮਾਇਆ ਮਦ ਬਿਖਿਆ ਰਸਿ ਰਚਿਓ, ਰਾਮ ਸਰਨਿ ਨਹੀ ਆਵੈ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਇਹੁ ਸੰਸਾਰ ਸਗਲ ਹੈ ਸੁਪਨੋ, ਦੇਖਿ ਕਹਾ ਲੋਭਾਵੈ ॥ ਜੋ ਉਪਜੈ ਸੋ ਸਗਲ ਬਿਨਾਸੈ, ਰਹਨੁ ਨ ਕੋਊ ਪਾਵੈ ॥੧॥ ਮਿਥਿਆ ਤਨੁ ਸਾਚੋ ਕਰਿ ਮਾਨਿਓ, ਇਹ ਬਿਧਿ ਆਪੁ ਬੰਧਾਵੈ॥ ਜਨ ਨਾਨਕ ਸੋਊ ਜਨੁ ਮੁਕਤਾ, ਰਾਮ ਭਜਨ ਚਿਤੁ ਲਾਵੈ॥੨॥੩॥

ਪਦ ਅਰਥ : ਕਹਾ=(ਕਹਾਂ) ਕਿਉ?। ਨਰ-ਮਨੁਖ। ਮਦਿ= ਨਸ਼ੇ ਵਿਚ। ਬਿਖਿਆ ਰਸਿ=ਮਾਇਆ ਦੇ ਸੁਆਦ ਵਿਚ। ਰਹਿਓ= ਰਚਿਆ, ਰੁਝਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।੧।ਰਹਾਉ। ਦੇਖਿ=ਵੇਖ ਕੇ। ਕਹਾ=ਕਿਉਂ? ਲੋਭਾਵੈ=ਲੋਭ ਵਿਚ ਫਸਦਾ ਹੈ। ਜੋ ਉਪਜੈ=ਜੋ ਜੰਮਦਾ ਹੈ। ਸੋ=ਉਹ। ਸਗਲ ਬਿਨਾਸੈ=ਸਾਰਾ ਨਾਸ਼ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੇ। ਰਹਨੁ=ਟਿਕਾਣਾ।੧। ਮਿਥਿਆ=ਝੂਠਾ। ਤਨੁ=ਸਰੀਰ। ਸਾਚੋ ਕਰਿ ਮਾਨਿਓ=ਸਚਾ ਕਰਕੇ ਮੰਨਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਹ ਬਿਧਿ=ਇਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ। ਆਪੁ=ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ। ਬੰਧਾਵੈ=ਬੰਧਨ ਵਿਚ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਸੋਊ ਜਨ=ਉਹੀ ਮਨੁੱਖ। ਚਿਤੁ ਲਾਵੈ=ਚਿਤ ਜੋੜਦਾ ਹੈ।੨।

ਅਰਥ : (ਹੇ ਭਾਈ ! ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਇਹ) ਮਨੁੱਖ ਆਪਣਾ (ਅਮੋਲਕ) ਜਨਮ ਕਿਉਂ (ਵਿਅਰਥ) ਗਵਾਉਂਦਾ ਹੈ? ਮਾਇਆ ਦੇ ਨਸ਼ੇ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦੇ ਰਸ ਵਿਚ ਰੁਝਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ (ਅਤੇ) ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ।੧।ਰਹਾਉ।

(ਹੇ ਭਾਈ!) ਇਹ ਸਾਰਾ ਸੰਸਾਰ ਸੁਪਨੇ ਸਮਾਨ ਹੈ, (ਇਸ ਨੂੰ) ਵੇਖ ਕੇ (ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਮਨੁਖ) ਕਿਉਂ ਲੁਭਾਉਂਦਾ ਹੈ? (ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ) ਜੋ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਸਾਰਾ ਕੁਝ ਨਾਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਇਥੇ (ਸਦਾ ਰਹਿਣ ਲਈ) ਕੋਈ (ਟਿਕਾਣਾ ਨਹੀਂ) ਪਾ ਸਕਦਾ।੧।

(ਹੇ ਭਾਈ! ਇਸ ਜੀਵ ਨੇ) ਝੂਠਾ ਸਰੀਰ, ਸਦਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਕਰਕੇ ਮੰਨਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਇਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ (ਪਦਾਰਥਾਂ ਵਿਚ) ਫਸਾਈ ਰਖਦਾ ਹੈ। ਦਾਸ ਨਾਨਕ (ਆਖਦਾ ਹੈ ਕਿ) ਉਹੀ ਮਨੁਖ (ਮਾਇਆ-ਮੋਹ ਤੋਂ) ਮੁਕਤ ਹੈ (ਜਿਹੜਾ) ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਭਜਨ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਚਿਤ ਲਾਉਂਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਬ੍ਰਿਤੀ ਜੋੜਦਾ ਹੈ)।੨।੩।

ਸਾਰੰਗ ਮਹਲਾ ੯ ॥ ਮਨ ਕਰਿ, ਕਬਹੂ ਨ ਹਰਿ ਗੁਨ ਗਾਇਓ ॥ ਬਿਖਿਆਸਕਤ ਰਹਿਓ ਨਿਸਿ ਬਾਸੁਰ, ਕੀਨੋ ਅਪਨੋ ਭਾਇਓ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਗੁਰ ਉਪਦੇਸੁ ਸੁਨਿਓ ਨਹਿ ਕਾਨਨਿ, ਪਰ ਦਾਰਾ ਲਪਟਾਇਓ ॥ ਪਰ ਨਿੰਦਾ ਕਾਰਨਿ ਬਹੁ ਧਾਵਤ, ਸਮਝਿਓ ਨਹ, ਸਮਝਾਇਓ ॥੧॥ ਕਹਾ ਕਹਉ ਮੈ ਅਪਨੁ ਕਰਨੀ, ਜਿਹਿ ਬਿਧਿ ਜਨਮੁ ਗਾਇਓ ॥ ਕਹਿ ਨਾਨਕ ਸਭਿ ਅਉਗਨ ਮੋ ਮੈ, ਰਾਖਿ ਲੇਹੁ ਸਰਨਾਇਓ ॥੨॥੪॥੩॥੧॥੩॥੧੩੯ ॥੪॥੧੫੯॥

ਉਚਾਰਨ ਸੇਧ

ਬਿੰਦੀ ਸਹਿਤ : ਸੁਨਿਓਂ, ਨਹਿਂ, ਨਹਂ, ਕਹਉਂ, ਮੈਂ।

ਪਦ ਅਰਥ : ਮਨ ਕਰਿ=ਮਨ ਕਰਕੇ, ਦਿਲ ਲਾ ਕੇ। ਕਬਹੂ=ਕਭੀ, ਕਦੇ ਵੀ। ਬਿਖਿਆਸਕਤ=ਵਿਸ਼ਯ, ਆਸ਼ਕਤ, ਵਿਸ਼ੇ ਪਰਾਇਣ, ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਵਿਚ ਲੀਨ। ਨਿਸਿ ਬਾਸੁਰ=ਰਾਤ ਦਿਨ। ਕੀਨੋ ਅਪਨੋ ਭਾਇਓ=ਜੋ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਚੰਗ ਲੱਗਾ; ਉਹੀ ਕੀਤਾ।੧।ਰਹਾਉ। ਕਾਨਨਿ=ਕੰਨਾਂ ਨਾਲ। ਪਰ ਦਾਰਾ=ਪਰਾਈ

ਇਸਤਰੀ ਨਾਲ। ਲਪਟਾਇਓ=ਚੰਬੜਿਆ ਰਿਹਾ। ਕਾਰਨਿ= ਵਾਸਤੇ। ਬਹੁ ਧਾਵਤ=ਬਹੁਤ ਦੌੜ ਭਜ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ। ਸਮਝਿਓ ਨਹ=ਮੈਂ ਸਮਝਿਆ ਨਹੀਂ। ਸਮਝਾਇਓ=(ਮੈਨੂੰ ਬਹੁਤ) ਸਮਝਾਇਆ ਗਿਆ।੧। ਕਹਾ ਕਹਉ= ਮੈਂ ਕੀ ਦਸਾਂ?। ਜਿਹ ਬਿਧਿ=ਜਿਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ। ਕਹਿ=ਆਖਦਾ ਹੈ। ਅਉਗਨ= ਔਗੁਣ। ਮੋ ਮੈ=ਮੇਰੇ ਵਿਚ।੨।

ਅਰਥ : (ਹੇ ਭਾਈ!) ਮੈਂ ਮਨ ਕਰਕੇ ਭਾਵ ਦਿਲ ਲਾ ਕੇ ਕਦੇ ਵੀ ਹਰੀ ਦੇ ਗੁਣ ਨਹੀਂ ਗਾਏ। (ਮੈਂ) ਰਾਤ ਦਿਨ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਾਇਣ ਹੋਇਆ ਰਿਹਾ (ਅਤੇ ਉਹ ਕੁਝ ਕੀਤਾ ਜੋ) ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਚੰਗਾ ਲੱਗਾ।੧।ਰਹਾਉ।

(ਹੇ ਭਾਈ! ਮੈਂ ਆਪਣੇ) ਕੰਨਾਂ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਸੁਣਿਆ (ਅਤੇ) ਪਰਾਈ ਇਸਤਰੀ ਦੇ ਨਾਲ ਚੰਬੜਿਆ ਰਿਹਾ। ਪਰਾਈ ਨਿੰਦਾ ਵਾਸਤੇ (ਮੈਂ) ਬਹੁਤ ਦੌੜ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ (ਮੈਨੂੰ ਬਥੇਰਾ) ਸਮਝਾਇਆ ਗਿਆ (ਪ੍ਰੰਤੂ ਮੈਂ) ਸਮਝਿਆ ਨਹੀਂ।੧।

(ਹੇ ਹਰੀ!) ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਕਰਤੂਤ ਕੀ ਦਸਾਂ, ਜਿਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ, ਮੈਂ ਆਪਣਾ ਜਨਮ ਗਵਾ ਦਿਤਾ। ਨਾਨਕ ਆਖਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹੇ ਹਰੀ!) ਸਾਰੇ ਔਗੁਣ ਮੇਰੇ ਵਿਚ ਹਨ, ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੀ ਸ਼ਰਣ ਵਿਚ ਰਖ ਲਵੋ ਜੀ ॥੨॥੪॥੩॥੧॥੩॥ ੧੩੯॥੪॥੧੫੯॥

੧ਓ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖੁ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰਵੈਰੁ ਅਕਾਲ ਮੂਰਤਿ ਅਜੂਨੀ ਸੈਭੰ ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ॥

ਰਾਗ ਜੈਜਾਵੰਤੀ ਮਹਲਾ ੯॥

ਰਾਮ ਸਿਮਰਿ ਰਾਮੁ ਸਿਮਰਿ, ਇਹੈ ਤੇਰੈ ਕਾਜਿ ਹੈ॥ ਮਾਇਆ ਕੋ ਸੰਗੁ ਤਿਆਗ, ਪ੍ਰਭ ਜੂ ਕੀ ਸਰਨਿ ਲਾਗੁ ॥ ਜਗਤੁ ਸੁਖ ਮਾਨੁ ਮਿਥਿਆ, ਝੂਠੋ ਸਭ ਸਾਜੁ ਹੈ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਸੁਪਨੇ ਜਿਉ ਧਨੁ ਪਛਾਨੁ॥ ਕਾਹੇ ਪਰਿ ਕਰਤ ਮਾਨੁ॥ ਬਾਰੂ ਕੀ ਭੀਤਿ ਜੈਸੇ, ਬਸੁਧਾ ਕੋ ਰਾਜੁ ਹੈ॥੧॥ ਨਾਨਕ ਜਨ ਕਹਤੁ ਬਾਤ, ਬਿਨਸਿ ਜੈਹੈ ਤੇਰੋ ਗਾਤੁ॥ ਛਿਨੁ ਛਿਨੁ ਕਰਿ ਗਇਓ ਕਾਲੁ, ਤੈਸੇ ਜਾਤੁ ਆਜੁ ਹੈ॥੨॥੧॥

ਪਦ ਅਰਥ : ਕਾਜਿ=ਕੰਮ ਵਿਚ (ਆਉਣ ਵਾਲਾ)। ਸੰਗੁ=ਸਾਥ। ਜੂ=ਜੀ। ਸਰਨਿ ਲਾਗੁ=ਸ਼ਰਨੀ ਲਗ, ਚਰਨ=ਸ਼ਰਨ ਵਿਚ ਪੈ ਜਾ। ਮਾਨੁ ਮਿਥਿਆ=ਨਾਸ਼ਵੰਤ ਮੰਨ। ਸਾਜੁ=ਸਜਿਆ ਹੋਇਆ ਸੰਸਾਰਕ ਪਸਾਰਾ (ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਹਾਰ ਸ਼ਿੰਗਾਰ)।੧।ਰਹਾਉ।

ਕਾਹੇ ਪਰਿ=ਕਿਸ ਉਤੇ?। ਕਰਤ ਮਾਨੁ=ਅਹੰਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਬਾਰੂ=ਰੇਤ। ਭੀਤਿ=ਕੰਧ, ਦੀਵਾਰ। ਬਸੁਧਾ=ਧਰਤੀ। ਕੋ=ਦਾ।੧।

ਬਾਤ=ਗੱਲ। ਬਿਨਸਿ ਜੈਹੈ=ਨਾਸ਼ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਤੇਰੋ ਗਾਤੁ= ਤੇਰਾ ਸਰੀਰ। ਕਾਲ=ਕਲ੍ਹ। ਆਜੁ=ਅੱਜ।੨।

ਅਰਥ : (ਹੇ ਭਾਈ! ਤੂੰ ਮਨ ਤੇ ਬਾਣੀ ਕਰਕੇ) ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ (ਨਾਮ ਜ਼ਰੂਰ) ਸਿਮਰਿਆ ਕਰ (ਕਿਉਂਕਿ) ਇਹ (ਸਿਮਰਨ) ਤੇਰੇ ਕੰਮ ਵਿਚ (ਆਉਣ ਵਾਲਾ ਤੋਸ਼ਾ) ਹੈ। (ਹੇ ਭਾਈ!) ਮਾਇਆ ਦਾ ਸਾਥ ਛਡ ਕੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸ਼ਰਨੀ ਲਗ। ਜਗਤ ਦੇ ਸਾਰੇ ਸੁਖ ਨਾਸ਼ਵੰਤ (ਛਿਨ ਭੰਗਰ) ਸਮਝ (ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ) ਸਾਰਾ ਸਾਜ (ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਹਾਰ-ਸ਼ਿੰਗਾਰ) ਝੂਠਾ ਹੈ।੧।ਰਹਾਉ।

(ਹੇ ਭਾਈ! ਇਸ) ਧਨ ਨੂੰ ਸੁਪਨੇ ਵਿਚ (ਵੇਖਣ ਵਾਲੇ ਪਦਾਰਥਾਂ)

ਵਾਂਗ ਝੂਠਾ ਸਮਝ, ਕਿਸ (ਵਸਤੂ) ਉਤੇ ਤੂੰ ਅਹੰਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ? ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਰੇਤ ਦੀ ਕੰਧ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ (ਸਭ) ਧਰਤੀ ਦਾ ਰਾਜ ਹੈ।੧।

(ਹੇ ਭਾਈ!) ਦਾਸ ਨਾਨਕ (ਤੈਨੂੰ ਇਹ) ਗੱਲ ਕਹਿੰਦਾ (ਭਾਵ ਸਮਝਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਤੇਰਾ ਸਰੀਰ (ਜੋ ਤੂੰ ਅਸਿਥਰ ਮੰਨਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਇਹ) ਨਾਸ਼ ਹੋ ਜਾਏਗਾ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਛਿਨ ਛਿੰਨ ਕਰਕੇ ਕਲ (ਦਾ ਦਿਨ ਲੰਘ) ਗਿਆ, ਹੈ ਤਿਵੇਂ ਅਜ (ਦਾ ਦਿਨ ਭੀ ਲੰਘਦਾ) ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।੨।੧।

ਜੈਜਾਵੰਤੀ ਮਹਲਾ ੯ ॥ ਰਾਮੁ ਭਜੁ, ਰਾਮੁ ਭਜੁ, ਜਨਮੁ ਸਿਰਾਤੁ ਹੈ॥ ਕਹਉ ਕਹਾ ਬਾਰ ਬਾਰ, ਸਮਝਤ ਨਹ ਕਿਉ ਗਵਾਰ॥ ਬਿਨਸਤ ਨਹ ਲਗੈ ਬਾਰ, ਓਰੇ ਸਮ ਗਾਤੁ ਹੈ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਸਗਲ ਭਰਮ ਡਾਰਿ ਦੇਹਿ, ਗੋਬਿੰਦ ਕੋ ਨਾਮੁ ਲੇਹਿ॥ ਅੰਤਿ ਬਾਰ, ਸੰਗਿ ਤੇਰੈ ਇਹੈ ਏਕੁ ਜਾਤ ਹੈ॥੧॥ ਬਿਖਿਆ ਬਿਖੁ ਜਿਉ ਬਿਸਾਰਿ, ਪ੍ਰਭ ਕੌ ਜਸ ਹੀਏ ਧਾਰਿ॥ ਨਾਨਕ ਜਨ ਕਹਿ ਪੁਕਾਰਿ, ਅਉਸਰੁ ਬਿਹਾਤੁ ਹੈ॥੨॥੨॥

ਉਚਾਰਨ ਸੇਧ

ਬਿੰਦੀ ਸਹਿਤ : ਕਹਉਂ, ਨਹਂ, ਕਿਉਂ, ਜਿਉਂ।

ਨੋਟ– 'ਕਹਾ' ਨੂੰ 'ਕਹਾਂ' ਉਚਾਰਨਾ ਅਸ਼ੁੱਧ ਹੈ।

ਪਦ ਅਰਥ : ਰਾਮੁ ਭਜੁ=ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਸਿਮਰ। ਸਿਰਾਤੁ ਹੈ=ਗੁਜ਼ਰਦਾ, ਬਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਕਹਉ ਕਹਾ=ਮੈਂ (ਤੈਨੂੰ) ਕੀ ਆਖਾਂ?। ਬਾਰ ਬਾਰ=ਵਾਰ ਵਾਰ, ਮੁੜ ਮੁੜ। ਸਮਝਤ ਨਹ ਕਿਉ=(ਤੂੰ) ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦਾ?। ਗਵਾਰ=ਹੇ ਮੂਰਖ!। ਬਿਨਸਤ=ਨਾਸ਼ ਹੁੰਦਿਆਂ। ਨਹ ਲਗੈ ਬਾਰ=ਦੇਰ ਨਹੀਂ ਲਗਦੀ। ਓਰੇ ਸਮ=ਮੀਂਹ ਦੇ ਗੜੇ (ਓਲੇ) ਵਾਂਗ। ਗਾਤੁ=ਸਰੀਰ ।੧।ਰਹਾਉ। ਸਗਲ ਭਰਮ=ਸਾਰੇ ਭਰਮ (ਵਹਿਮ)। ਡਾਰ

ਦੇਹਿ=ਸੁੱਟ ਦੇ, ਛੱਡ ਦੇ। ਗੋਬਿੰਦ ਕੋ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ। ਲੇਹਿ=ਲੈ ਭਾਵ ਯਾਦ ਕਰ। ਅੰਤਿ ਬਾਰ=ਅੰਤ ਵੇਲੇ (ਭਾਵ ਪਰਲੋਕ ਜਾਣ ਵੇਲੇ)। ਸੰਗਿ=ਨਾਲ। ਇਹੈ=ਇਹੋ ਹੀ। ਜਾਤੁ=ਜਾਂਦਾ ਹੈ।੧।

ਬਿਖਿਆ=ਮਾਇਆ। ਬਿਖੁ=ਜ਼ਹਿਰ। ਜਿਉ=ਜਿਵੇਂ ਵੀ ਹੋਵੇ। ਬਿਸਾਰਿ=ਭੁਲਾ ਦੇ। ਪ੍ਰਭ ਕੌ ਜਸੁ=ਮਾਲਕ ਦੇ ਜਸ (ਸਿਫਤਿ ਸਾਲਾਹ) ਨੂੰ। ਹੀਏ ਧਾਰਿ=ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਧਾਰਨ ਕਰ। ਅਉਸਰੁ= ਉਮਰ। ਬਿਹਾਤ ਹੈ=ਬਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।੨।

ਅਰਥ : (ਹੇ ਭਾਈ !) ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਸਿਮਰ, ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰ, (ਤੇਰਾ ਮਨੁੱਖਾ) ਜਨਮ ਬਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਵਾਰ ਵਾਰ, (ਮੁੜ ਮੁੜ) ਕੀ ਆਖਾਂ? ਹੇ ਮੂਰਖ! ਤੂੰ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦਾ? (ਤੇਰਾ) ਇਹ ਸਰੀਰ (ਮੀਂਹ ਦੇ) ਗੜੇ ਵਾਂਗ (ਗਲ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਹੈ)।੧।ਰਹਾਉ।

(ਹੇ ਭਾਈ !) ਸਾਰੇ ਭਰਮ (ਮਨ ਚੋਂ ਕਢ ਕੇ ਬਾਹਰ) ਸੁਟ ਦੇ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਲੈ, (ਭਾਵ ਯਾਦ ਕਰ ਕਿਉਂਕਿ) ਅੰਤ ਸਮੇਂ (ਪਰਲੋਕ ਜਾਣ ਵੇਲੇ) ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਕੇਵਲ ਇਕ ਨਾਮ ਹੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।੧।

(ਹੇ ਭਾਈ !) ਜਿਵੇਂ ਵੀ ਹੋਵੇ ਮਾਇਆ ਦਾ (ਮੋਹ ਜੋ) ਜ਼ਹਰ ਹੈ, ਭੁਲਾ ਕੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਜਸ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਧਾਰਨ ਕਰ। ਦਾਸ ਨਾਨਕ (ਤੈਨੂੰ) ਪੁਕਾਰ ਪੁਕਾਰ ਕੇ (ਭਾਵ ਦੁਹਾਈ ਦੇ ਕੇ) ਆਖ ਰਿਹਾ ਹੈ (ਕਿ ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ ਦਾ ਸਮਾਂ) ਬਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ (ਤੂੰ ਰਾਮ ਭਜ ਲੈ)।੨।੨।

ਜੈਜਾਵੰਤੀ ਮਹਲਾ ੯ ॥ ਰੇ ਮਨ! ਕਉਨ ਗਤਿ ਹੋਇ ਹੈ ਤੇਰੀ॥ ਇਹ ਜਗ ਮਹਿ ਰਾਮਨਾਮੁ, ਸੋ ਤਉ ਨਹੀ ਸੁਨਿਓ ਕਾਨਿ॥ ਬਿਖਿਅਨ ਸਿਉ ਅਤਿ ਲੁਭਾਨਿ, ਮਤਿ ਨਾਹਿਨ ਫੇਰੀ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਮਾਨਸ ਕੋ ਜਨਮੁ ਲੀਨੁ, ਸਿਮਰਨੁ ਨਹ ਨਿਮਖ ਕੀਨੁ ॥ ਦਾਰਾ ਸੁਖ ਭਇਓ ਦੀਨੁ, ਪਗਹੁ ਪਰੀ ਬੇਰੀ ॥੧॥ ਨਾਨਕ ਜਨ ਕਹਿ

ਪੁਕਾਰਿ, ਸੁਪਨੈ ਜਿਉ ਜਗੁ ਪਸਾਰੁ ॥ ਸਿਮਰਤ ਨਹ ਕਿਉ ਮੁਰਾਰਿ, ਮਾਇਆ ਜਾ ਕੀ ਚੇਰੀ ॥੨॥੩॥

ਉਚਾਰਨ ਸੇਧ

ਬਿੰਦੀ ਸਹਿਤ : ਮੈਂ, ਨਹੀਂ, ਸਿਉਂ, ਨਹਂ, ਪਗਹੁਂ, ਜਿਉਂ, ਕਿਉਂ।

ਫੁਟਕਲ : ਕਈ ਪਾਵਨ ਸਰੂਪਾਂ ਵਿਚ ਪਾਠ 'ਸੁਖ' ਦੀ ਥਾਂ 'ਸੁਤ' ਹੈ (ਵੇਖੋ ਸ਼ਬਾਦਰਥ)। 'ਜਾ ਕੀ' ਨੂੰ 'ਜਾਂ ਕੀ' ਪੜ੍ਹਨਾ ਅਸ਼ੁੱਧ ਹੈ।

ਪਦ ਅਰਥ : ਕਉਨ ਗਤਿ=ਕਿਹੜੀ ਹਾਲਤ ? ਦਸ਼ਾ। ਹੋਇ ਹੈ=ਹੋ ਰਹੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਸੋ=ਉਹ। ਤਉ=ਤੂੰ। ਕਾਨਿ=ਕੰਨਾ ਨਾਲ। ਬਿਖਿਅਨ ਸਿਉ=ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਨਲ। ਅਤਿ=ਬਹੁਤਾ। ਲੁਭਾਨਿ= ਲੁਭਾਇਮਾਨ, ਮੋਹਤ ਹੋਇਆ। ਮਤਿ=ਸੁਰਤਿ। ਨਾਹਿਨ=ਨਹੀਂ। ਫੇਰੀ=ਮੋੜੀ।੧।ਰਹਾਉ।

ਮਾਨਸ ਕੋ=ਮਨੁੱਖ ਦਾ। ਨਿਮਖ=ਅਖੀ ਝਮਕਣ ਜਿਤਨਾਂ ਸਮਾਂ। ਕੀਨ=ਕੀਤਾ। ਦਾਰਾ ਸੁਖ=ਇਸਤ੍ਰੀ ਦੇ ਸੁਖਾਂ ਦੇ। ਭਇਓ ਦੀਨ=ਅਧੀਨ ਵਸ ਹੋ ਗਿਆ। ਪਗਹੁ=ਪੈਰਾਂ ਤੋਂ (ਵਿਚ)। ਪਰੀ ਬੇਰੀ=ਬੇੜੀ ਪੈ ਗਈ।੧।

ਪੁਕਾਰਿ=ਕੂਕ ਕੇ। ਸੁਪਨੇ ਜਿਉ=ਜਿਵੇਂ ਸੁਪਨਾ ਹੈ। ਜਗੁ ਪਸਾਰਿ=(ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ) ਜਗਤ ਰੂਪ ਪਸਾਰਾ (ਖਿਲਾਰਾ)। ਮੁਰਾਰਿ= ਪਰਮਾਤਮਾ। ਜਾ ਕੀ=ਜਿਸ (ਪਰਮਾਤਮਾ) ਦੀ। ਚੇਰੀ=ਚੇਲੀ, ਦਾਸੀ।੨।

ਅਰਥ : ਹੇ ਮਨ! (ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾ) ਤੇਰੀ ਕਿਹੜੀ ਹਾਲਤ (ਦਸ਼ਾ) ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ? ਇਸ ਜਗਤ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ (ਜੋ ਔਖੇ ਸਮੇਂ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ), ਉਹ ਤਾਂ ਤੂੰ (ਆਪਣੇ) ਕੰਨਾਂ ਨਾਲ (ਕਦੇ) ਸੁਣਿਆ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਤੂੰ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਨਾਲ ਹੀ ਚੰਬੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈਂ (ਇਹਨਾਂ ਵਲੋਂ ਕਦੇ ਤੂੰ ਆਪਣੀ) ਸੁਰਤਿ ਮੋੜੀ ਹੀ ਨਹੀਂ।੧।ਰਹਾਉ।

(ਹੇ ਭਾਈ! ਤੂੰ) ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਜਨਮ ਲਿਆ ਹੈ (ਪਰ) ਅਖ ਝਮਕਣ ਜਿਤਨੇ ਸਮੇਂ ਲਈ (ਭੀ ਤੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਦਾ) ਸਿਮਰਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। (ਤੂੰ) ਇਸਤ੍ਰੀ ਦੇ ਸੁਖਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈਂ (ਇਸ ਕਰਕੇ ਤੇਰੇ) ਪੈਰਾਂ ਵਿਚ (ਮੋਹ ਰੂਪੀ) ਬੇੜੀ ਪਈ ਹੋਈ ਹੈ।੧।

ਹੇ ਭਾਈ! ਦਾਸ ਨਾਨਕ (ਤੈਨੂੰ) ਪੁਕਾਰ ਕੇ (ਕੂਕਾਂ ਮਾਰ ਮਾਰ ਕੇ) ਆਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਜਗਤ ਰੂਪ ਪਸਾਰਾ (ਖਿਲਾਰਾ) ਸੁਪਨੇ ਵਾਂਗ (ਝੂਠਾ) ਹੈ (ਫਿਰ ਤੂੰ ਉਸ) ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਸਿਮਰਦਾ ਜਿਸ ਦੀ ਮਾਇਆ ਵੀ ਦਾਸੀ ਹੈ।੨।੩।

ਜੈਜਾਵੰਤੀ ਮਹਲਾ ੯॥ ਬੀਤ ਜੈ ਹੈ ਬੀਤ ਜੈਹੈ ਜਨਮੁ ਅਕਾਜੁ ਰੇ॥ ਨਿਸਿ ਦਿਨ ਸੁਨਿ ਕੈ ਪੁਰਾਨ, ਸਮਝਤ ਨਹ ਰੇ ਅਜਾਨ॥ ਕਾਲੁ ਤਉ ਪਹੂਚਿਓ ਆਨਿ, ਕਹਾ ਜੈਹੈ ਭਾਜਿ ਰੇ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਅਸਥਿਰੁ ਜੋ ਮਾਨਿਓ ਦੇਹ, ਸੋ ਤਉ ਤੇਰੋ ਹੋਇ ਹੈ ਖੇਹ॥ ਕਿਉ ਨ ਹਰਿ ਕੋ ਨਾਮੁ ਲੇਹਿ, ਮੂਰਖ ਨਿਲਾਜ ਰੇ॥੧॥ਰਾਮ ਭਗਤਿ ਹੀਏ ਆਨਿ, ਛਾਡਿ ਦੇ ਤੈ ਮਨ ਕੋ ਮਾਨੁ॥ ਨਾਨਕ ਜਨ ਇਹ ਬਖਾਨਿ, ਜਗ ਮਹਿ ਬਿਰਾਜੁ ਰੇ॥੨॥੪॥

ਉਚਾਰਨ ਸੇਧ

ਬਿੰਦੀ ਸਹਿਤ : ਨਹਂ, ਕਹਾਂ, ਕਿਉਂ, ਲੇਹਿਂ, ਤੈਂ। ਨੋਟ-ਪਹਿਲੀ ਪੰਕਤੀ ਵਿਚ 'ਜੈਹੈ' ਬਿੰਦੀ ਰਹਿਤ ਅਤੇ ਤੀਜੀ ਪੰਕਤੀ ਵਿਚ 'ਜੈ ਹੈਂ' ਬਿੰਦੀ ਸਹਿਤ ਉਚਾਰਨਾ ਹੈ।

ਫੁਟਕਲ : ਪਹੂਚਿਓ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਪ-ਹੂਚਿਓ ਕਰਨਾ ਅਸ਼ੁੱਧ ਹੈ।

ਪਦ ਅਰਥ : ਬੀਤ ਜੈਹੇ-ਬੀਤਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਗੁਜ਼ਰਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਆਕਾਜ=ਵਿਅਰਥ, ਐਵੇਂ ਹੀ। ਨਿਸਿ ਦਿਨੁ ਰਾਤ=ਰਾਤ ਦਿਨ। ਪੁਰਾਨ=ਹਿੰਦੂ ਮਤਿ ਦੇ ਧਾਰਮਿਕ ਪੁਸਤਕ (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ

ਗਿਣਤੀ ੧੮ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ੧੮ ਉਪ-ਪੁਰਾਣ ਭੀ ਹਨ)। ਰੇ ਅਜਾਨ=ਹੇ ਬੇ-ਸਮਝ (ਮਨ!)। ਕਾਲੁ=ਮੌਤ। ਪਹੂਚਿਓ ਆਨਿ=ਆਣ ਪਹੁੰਚਿਆ ਹੈਂ। ਕਹਾ=ਕਿਥੇ?। ਜੈ ਹੈ= ਜਾਇਗਾ। ਭਾਜਿ=ਭਜ (ਦੌੜ) ਕੇ।੧।ਰਹਾਉ।

ਅਸਥਿਰੁ=ਸਦਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ। ਮਾਨਿਓ=(ਤੂੰ) ਮੰਨਿਆ ਹੈ। ਦੇਹ=ਦੇਹੀ (ਸਰੀਰ)। ਸੋ ਤਉ=ਉਹ ਤਾਂ। ਖੇਹ=ਮਿੱਟੀ। ਕਿਉ ਨ ਹਰਿ ਕੋ ਨਾਮੁ ਲੇਹਿ=ਤੂੰ ਹਰੀ ਦਾ ਨਾਮ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਲੈਂਦਾ?। ਨਿਲ਼ਾਜ=ਨਿਲੱਜ, ਬੇਗ਼ੈਰਤਾ।੧।

ਹੀਏ=ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ। ਆਨਿ=ਲਿਆ, ਰਖ। ਤੈ=ਤੂੰ। ਮਾਨੁ=ਹੰਕਾਰ। ਬਖਾਨਿ=ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ।ਬਿਰਾਜੁ=ਟਿਕ ਜਾ।੨।

ਅਰਥ : ਹੇ ਭਾਈ! (ਨਾਮ-ਸਿਮਰਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਤੇਰਾ ਮਨੁੱਖਾ) ਜਨਮ ਐਵੇਂ ਵਿਅਰਥ ਹੀ ਬੀਤਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। (ਹੇ ਜੀਵ!) ਰਾਤ ਦਿਨ ਪੁਰਾਣਾ (ਵਿਚ ਦਿਤੇ ਪ੍ਰਸੰਗ) ਸੁਣ ਕੇ ਤੂੰ ਸਮਝਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈਂ, ਕਾਲ ਤਾਂ (ਤੇਰੇ ਸਿਰ ਤੇ) ਆ ਪਹੁੰਚਿਆ ਹੈ, (ਹੁਣ ਦਸ ਮੌਤ ਕੋਲੋਂ) ਭਜ ਕੇ ਕਿਥੇ ਜਾਵੇਂਗਾ?।੧।ਰਹਾਉ।

ਹੇ ਭਾਈ! ਜਿਸ ਦੇਹੀ ਨੂੰ ਸਦਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲੀ ਮੰਨੀ ਬੈਠਾ ਹੈਂ, ਉਹ ਤਾਂ ਤੇਰੀ (ਦੇਹੀ) ਮਿਟੀ ਹੋ ਜਾਣੀ ਹੈ। ਓਇ ਮੂਰਖਾ! ਓਇ ਬੇਗ਼ੈਰਤਾ! ਤੂੰ ਹਰੀ ਦਾ ਨਾਮ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਲੈਂਦਾ (ਭਾਵ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਜਪਦਾ?)।੧।

ਹੇ ਭਾਈ! ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਭਗਤੀ (ਆਪਣੇ) ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਲਿਆ (ਭਾਵ ਟਿਕਾ ਕੇ) ਤੂੰ (ਆਪਣੇ) ਮਨ ਦਾ (ਝੂਠਾ) ਹੰਕਾਰ ਛਡ ਦੇ। ਦਾਸ ਨਾਨਕ (ਤੈਨੂੰ) ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ (ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ) ਜਗਤ ਵਿਚ (ਜੀਵਨ ਦੀ ਸੁਖਦਾਈ ਸੇਜਾ ਉਤੇ) ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਹੋ ਜਾ (ਭਾਵ ਅਨੰਦ ਨਾਲ ਟਿਕ ਜਾ)।੨।੪।

☬

ਸਲੋਕ ਮਹਲਾ ੯

(ਸਟੀਕ)

ਸਲੋਕ ਮਹਲਾ ੯

ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ॥ ਗੁਨ ਗੋਬਿੰਦ ਗਾਇਓ ਨਹੀ, ਜਨਮੁ ਅਕਾਰਥ ਕੀਨ॥ ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਹਰਿ ਭਜੁ ਮਨਾ, ਜਿਹ ਬਿਧਿ ਜਲ ਕਉ ਮੀਨ ॥੧॥

ਪਦ ਅਰਥ : ਗੁਨ ਗੋਬਿੰਦ=ਗੋਬਿੰਦ (ਗੋਪਾਲ) ਦੇ ਗੁਣ। ਗਾਇਓ ਨਹੀ=ਨਹੀਂ ਗਾਏ। ਅਕਾਰਥ=ਨਿਸਫਲ, ਵਿਅਰਥ। ਕੀਨ=ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਕਹੁ ਨਾਨਕ=ਨਾਨਕ! (ਤੂੰ) ਆਖ। ਭਜੁ= ਸਿਮਰਨ ਕਰ। ਮਨਾ=ਹੇ ਮਨ!। ਜਿਹ ਬਿਧਿ=ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ। ਜਲ ਕਉ=ਪਾਣੀ ਨੂੰ। ਮੀਨ=ਮੱਛੀ।

ਅਰਥ : (ਹੇ ਭਾਈ! ਤੂੰ) ਗੋਬਿੰਦ (ਗੁਪਾਲ) ਦੇ ਗੁਣ ਨਹੀਂ ਗਾਏ (ਅਤੇ ਆਪਣਾ ਮਨੁੱਖ) ਜਨਮ ਵਿਅਰਥ ਗਵਾ ਦਿਤਾ। ਨਾਨਕ (ਤੂੰ) ਆਖ ਹੇ ਮਨ! (ਤੂੰ) ਹਰੀ ਦਾ ਭਜਨ (ਸਿਮਰਨ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ) ਕਰ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੱਛੀ ਪਾਣੀ ਨੂੰ (ਸਿਮਰਦੀ ਹੈ)।੧।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਸ਼੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ਼ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਸਲੋਕ ਵਿਚ ਗੋਬਿੰਦ ਦੇ ਗੁਣ ਨਾ ਗਾਉਣ ਵਾਲੇ ਮਨ ਨੂੰ ਇਹ ਚਿਤਾਵਨੀ ਦਿਤੀ ਹੈ। ਹੇ ਜੀਵ! ਤੈਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੇ ਮਨੁੱਖਾ ਨਾਮ-ਸਿਮਰਨ ਲਈ ਦਿਤਾ ਹੈ:-

ਕਾਮੁ ਕ੍ਰੋਧੁ ਲੋਭੁ ਤਿਆਗੁ॥
ਮਨ ਸਿਮਰਿ ਗੋਬਿੰਦ ਨਾਮ॥
ਹਰਿ ਭਜਨ ਸਫਲ ਕਾਮ॥ **[ਪੰਨਾ ੪੦੮**

ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੱਛੀ ਜਲ ਨੂੰ ਲੋਚਦੀ ਭਾਵ ਸਿਮਰਦੀ ਹੈ, ਤੂੰ ਉਸ ਤੋਂ ਹੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਲੈ ਕੇ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਮੁਖ-ਮੰਤਵ ਸਮਝ। ਇਹ ਦੁਰਲਭ ਜਨਮ ਮੁੜ ਮੁੜ ਨਹੀਂ ਲਭਣਾ। ਤਿਵੇਂ ਪੱਕੇ ਫਲ ਜੋ ਧਰਤੀ ਤੇ ਡਿਗਦੇ ਹਨ ਫਿਰ ਉਹ ਡਾਲੀ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਲਗ ਸਕਦੇ। ਤਿਵੇਂ ਜੇ ਮਨ ਨਾਮ-ਸਿਮਰਨ ਨਾਲੋਂ ਟੁਟ ਜਾਏ ਤਾਂ ਸਾਰਾ ਮਨੁੱਖਾ-ਜਨਮ

ਵਿਅਰਥ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ :-

ਮਰਿ ਨ ਜਾਹੀ ਜਿਨਾ ਬਿਸਰਤ ਰਾਮ॥
ਨਾਮ ਬਿਹੂਨ ਜੀਵਨ ਕਉਨ ਕਾਮ॥ [ਪੰਨਾ ੧੮੮

ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਉਣੇ ਇਕ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਤੇ ਸਹਿਜ ਸਾਧਨਾ ਹੈ। ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਜਿਵੇਂ ਹੱਥ, ਮੂੰਹ, ਨਕ, ਕੰਨ ਆਦਿਕ ਅੰਗ ਦਿਤੇ ਹਨ ਤਿਵੇਂ ਰਸਨਾ ਗੁਣ ਗਾਉਣ ਲਈ ਦਿਤੀ ਹੈ। ਮਨੁਖ ਗੁਣ ਗਾਉਣ ਵਿਚ ਸੁਤੰਤਰ ਹੈ। ਜੇ ਨਹੀਂ ਗਾਉਂਦਾ ਤਾਂ ਇਸ ਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਕੋਤਾਹੀ ਦੀ ਪੁਛ-ਪੜਤਾਲ ਹੋਣੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਤਾੜਨਾ ਕੀਤੀ ਹੈ:-"ਹਰਿ ਗੁਨ ਕਾਹੇ ਨ ਗਾਵਹੀ, ਮੂਰਖ ਅਗਿਆਨਾ॥ ਝੂਠੈ ਲਾਲਚਿ ਲਾਗਿ ਕੈ, ਨਹ ਮਰਨੁ ਪਛਾਨਾ" (ਪੰਨਾ ੭੨੬)।

ਬਿਖਿਆਨ ਸਿਉ ਕਾਹੇ ਰਚਿਓ, ਨਿਮਖ ਨ ਹੋਹਿ ਉਦਾਸੁ॥ ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਭਜੁ ਹਰਿ ਮਨਾ, ਪਰਹਿ ਨ ਜਮ ਕੀ ਫਾਸ॥੨॥

ਉਚਾਰਨ ਸੇਧ

ਬਿੰਦੀ ਸਹਿਤ : ਸਿਉਂ, ਹੋਹਿਂ।

ਪਦ ਅਰਥ : ਬਿਖਿਅਨ ਸਿਉ=ਵਿਸ਼ੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਨਾਲ। ਕਾਹੇ=ਕਿਸ ਲਈ?। ਰਚਿਓ=ਰਚਿਆ, ਚੰਬੜਿਆ ਪਿਆ ਹੈਂ। ਨਿਮਖ=ਇਕ ਪਲ। ਨ ਹੋਹਿ=(ਤੂੰ) ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਉਦਾਸੁ= ਉਪਰਾਮ। ਪਰੈ ਨ=ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੀ। ਜਮ ਕੀ ਫਾਸ=ਜਮ ਦੀ ਫਾਹੀ।

ਅਰਥ : (ਹੇ ਭਾਈ! ਤੂੰ) ਵਿਸ਼ੇ-ਵਿਕਾਰਾਂ ਨਾਲ ਕਿਉਂ ਚੰਬੜਿਆ ਪਿਆ ਹੈ। (ਤੂੰ) ਇਕ ਛਿਨ ਮਾਤਰ ਵੀ (ਇਹਨਾਂ ਤੋਂ) ਉਪਰਾਮ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਨਾਨਕ (ਤੂੰ) ਆਖ! ਹੇ ਮਨ! ਹਰੀ ਦਾ ਸਿਮਰਨ, ਕਰ, (ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗਲ ਵਿਚ) ਜਮਾਂ ਦੀ ਫਾਹੀ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੀ।੨।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਮਨੁਖੀ ਮਨ ਦਾ ਝੁਕਾਅ ਵਿਸ਼ੇ-ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਲ ਬਹੁਤ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। "ਬੁਰੇ ਕਾਮ ਕਉ ਊਠ ਖਲੋਇਆ॥ ਨਾਮ ਕੀ ਬੇਲਾ ਪੈ ਪੈ ਸੋਇਆ॥" ਵਾਲੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚੋਂ ਇਹ ਬਾਹਰ ਹੀ ਨਹੀਂ

ਨਿਕਲਦਾ। ਸਤਿ ਦੇ ਮਿਲਾਪ ਲਈ ਅਸਤਿ ਦਾ ਮੋਹ ਤਿਆਗਣਾ ਅਥਵਾ ਵਿਸ਼ੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਪਕੜ ਤੋਂ ਉਪਰਾਮ ਹੋਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਫਸਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਮਾਤ, ਪਿਤਾ ਦਾ ਵਿਕਾਰੀ ਜੀਵਨ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਪੰਛੀ ਨੂੰ ਪਿੰਜਰੇ ਵਿਚ ਬੈਠ ਕੇ ਚੂਰੀ ਖਾਣ ਦਾ ਚਸਕਾ ਪਿਆ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦਾ ਪਿੰਜਰਾ ਚੰਗਾ ਲਗਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਸਤਸੰਗ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਇਸ ਦੇ ਫਲਸਰੂਪ ਹੀ ਜਮ ਦੀ ਫਾਹੀ ਵਿਚ ਫਸਦਾ ਹੈ।

ਤਰਨਾਪੋ ਇਉ ਹੀ ਗਇਓ, ਲੀਓ ਜਰਾ ਤਨੁ ਜੀਤਿ॥ ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਭਜੁ ਹਰਿ ਮਨਾ, ਅਉਧ ਜਾਤ ਹੈ ਬੀਤਿ॥੩॥

ਪਦ ਅਰਥ : ਤਰਨਾਪੋ=ਜੋਬਨ, ਭਰ-ਜੁਆਨੀ ਦਾ ਸਮਾਂ। ਇਉ=(ਇਉਂ) ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ। ਗਇਓ=(ਵਿਅਰਥ ਚਲਾ) ਗਿਆ ਜਰਾ=ਬੁਢੇਪਾ। ਤਨੁ=ਸਰੀਰ। ਜੀਤਿ=ਜਿਤ ਲਿਆ, ਕਾਬੂ ਪਾ ਲਿਆ। ਅਉਧ=ਉਮਰ। ਜਾਤੁ ਹੈ ਬੀਤਿ=ਬੀਤਦੀ ਗੁਜ਼ਰਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ।

ਅਰਥ : (ਹੇ ਭਾਈ! ਤੇਰਾ) ਭਰ-ਜੁਆਨੀ ਦਾ ਸਮਾਂ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ (ਹੀ ਅਵੇਸਲੇਪਨ ਵਿਚ ਗੁਜ਼ਰ) ਗਿਆ (ਅਤੇ) ਬੁਢੇਪੇ ਨੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਕਰ ਲਿਆ। ਨਾਨਕ! ਆਖ (ਕਿ ਹੇ ਮਨ! (ਤੂੰ) ਹਰੀ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰ (ਕਿਉਂਕਿ ਤੇਰੀ) ਉਮਰ (ਐਵੇਂ ਭਾਵ ਵਿਅਰਥ ਹੀ) ਗੁਜ਼ਰਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ।੩।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਗੁਰੂ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ ਇਸ ਸਲੋਕ ਰਾਹੀਂ ਜੀਵ ਨੂੰ ਚੇਤੰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ-ਹੇ ਭਾਈ! ਤੇਰੀ ਜੁਆਨੀ ਵਿਸ਼ੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਵਸ ਹੋ ਕੇ ਬਰਬਾਦ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਫਿਰ ਬੁਢੇਪਾ ਆ ਗਿਆ, ਸਾਰੇ ਇੰਦਰੇ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਹਾਲਤ ਹੋ ਗਈ ਹੈ:-

੧. ਸ੍ਰਵਨਨ ਬਿਕਲ ਭਏ ਸੰਗਿ ਤੇਰੇ,
ਇੰਦ੍ਰੀ ਕਾ ਬਲ ਥਾਕਾ ॥
ਚਰਨ ਰਹੇ ਕਰ ਢਰਕਿ ਪਰੇ ਹੈ,

ਮੁਖਹੁ ਨ ਨਿਕਸੈ ਬਾਤਾ॥੩॥ [ਪੰਨਾ ੪੮੦

੨. ਅਖੀ ਅੰਧੁ ਜੀਭ ਰਸੁ ਨਾਹੀ ਰਹੇ ਪਰਾਕਉ ਤਾਣਾ॥

[ਪੰਨਾ ੭੬

ਨਿਸੱਤਾ ਸਰੀਰ ਨਾ ਨਾਮ ਜਪਣ ਜੋਗਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਨਾ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਨੂੰ ਸਰੰਜਾਮ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਮੂਰਖ ਮਨ ਨੂੰ ਮੁੜ ਚੇਤੇ ਕਰਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਮਰ ਐਵੇ ਬੀਤਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ, ਹੋਸ਼ ਕਰ, ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲ। ਰਾਮਕਲੀ ਰਾਗ ਵਿਚ ਵੀ ਸ਼੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਜੀਵ ਦੇ ਅਗਿਆਨਪੁਣੇ ਤੇ ਇਉਂ ਅਫਸੋਸ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ ਹੈ :-

ਤਰਨਾਪੋ ਬਿਖਿਅਨ ਸਿਉ ਖੋਇਓ,
ਬਾਲਪਨੁ ਅਗਿਆਨਾ ॥
ਬਿਰਧਿ ਭਇਓ ਅਜਹੂ ਨਹੀ ਸਮਝੈ,
ਕਉਨ ਕੁਮਤਿ ਉਰਝਾਨਾ ॥ [ਪੰਨਾ ੯੦੨

ਗੁਰੂ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਮਛੀ, ਭੌਰੇ, ਪਤੰਗੇ, ਅਤੇ ਹਾਥੀ ਦੀ ਮਿਸਾਲ ਦੇ ਕੇ ਸਮਝਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਵਿਸ਼ੇ ਨੇ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਜੀਵਨ ਮੁਹਾਲ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਪਰ ਤੈਨੂੰ ਪੰਜਾਂ ਵੈਰੀਆਂ ਨੇ ਘੇਰਾ ਪਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ:-

ਮ੍ਰਿਗ ਮੀਨ ਭ੍ਰਿੰਗ ਪਤੰਗ ਕੁੰਚਰ, ਏਕ ਦੋਖ ਬਿਨਾਸ॥
ਪੰਚ ਦੋਖ ਅਸਾਧ ਜਾ ਮਹਿ, ਤਾ ਕੀ ਕੇਤਕ ਆਸ॥

[ਪੰਨਾ ੪੮੬

ਇਹਨਾਂ ਤੋਂ ਬਚਣ ਦਾ ਇਕੋ ਇਕ ਸਾਧਨ ਨਾਮ-ਸਿਮਰਨ ਹੀ ਹੈ।

ਸੋ, ਜਮ ਦੀ ਫਾਸ ਤੋਂ ਬ਼ਚਣ ਲਈ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਤੋਂ ਉਦਾਸ ਹੋ ਕੇ ਤੈਨੂੰ ਹਰੀ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਮਨੁੱਖ ਇਕ ਨਿਮਖ ਮਾਤਰ ਲਈ ਵਿਸ਼ੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਲੋਂ ਉਦਾਸ ਹੋ ਕੇ ਸਤਿਸੰਗਤ ਦਾ ਰਸ ਮਾਣਨ ਲਗ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਭਜਨ ਬੰਦਗੀ ਦੀ ਬਰਕਤ ਨਾਲ ਜਮ ਦੀ ਫਾਸ ਕਟੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਬਿਰਧਿ ਭਇਓ ਸੂਝੈ ਨਹੀ, ਕਾਲੁ ਪਹੂਚਿਓ ਆਨਿ ॥ ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਨਰ ਬਾਵਰੇ, ਕਿਉ ਨ ਭਜਹਿ ਭਗਵਾਨ ॥੪॥

ਉਚਾਰਨ ਸੇਧ

ਬਿੰਦੀ ਸਹਿਤ : ਜਿਉਂ, ਭਜਹਿਂ।

ਪਦ ਅਰਥ : ਬਿਰਧਿ ਭਇਓ=ਬੁੱਢਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਸੂਝੈ ਨਹੀ=(ਕੁਝ) ਸੁਝਦਾ ਬੁਝਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਕਾਲੁ=ਮੌਤ। ਪਹੂਚਿਓ ਆਨਿ=ਆ ਪਹੁੰਚੀ ਹੈ।ਨਰ ਬਾਵਰੇ=ਹੇ ਕਮਲੇ ਮਨੁੱਖ!। ਕਿਉ ਨ ਭਜਹਿ=ਤੂੰ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਯਾਦ ਕਰਦਾ?। ਭਗਵਾਨ=ਪਰਮਾਤਮਾ, ਮਾਲਕ।

ਅਰਥ: (ਹੇ ਪ੍ਰਾਣੀ! ਤੂੰ) ਬੁੱਢਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈਂ (ਤੈਨੂੰ ਕੁਝ) ਸੁਝਦਾ ਬੁਝਦਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਮੌਤ (ਤੇਰੇ ਸਿਰ ਤੇ) ਆ ਪਹੁੰਚੀ ਹੈ। ਨਾਨਕ, ਆਖ ਕਿ, ਹੇ ਕਮਲੇ ਮਨੁੱਖ! ਤੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਨਹੀ ਯਾਦ ਕਰਦਾ?।੪।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਇਸ ਸਲੋਕ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ ਜੀ ਨੇ ਕਮਲੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਚਿਤਾਵਨੀ ਦਿਤੀ ਹੈ ਕਿ ਬਾਲਪਨ ਤੇ ਜੁਆਨੀ ਦਾ ਰੰਗ ਮਾਣਨ ਮਗਰੋਂ ਮਨੁੱਖ ਜਦੋਂ ਬੁੱਢਾਂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ 'ਕਾਲੁ ਸਰ ਪਰੁ ਜਾਨ' ਵਾਲੀ ਗਲ ਚੇਤੇ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਗੁਰਦੇਵ ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੇ ਜੀਵ ਨੂੰ ਹਰੀ ਦਾ ਭਜਨ ਕਰਨ ਦੀ ਚਿਤਾਵਨੀ ਕਰਾਈ ਹੈ, ਹੇ ਜੀਵ! ਹੁਣ ਤਾਂ ਮਾੜੇ ਕਰਮ ਕਰਨੇ ਛਡ ਦੇ, ਕਾਲੇ ਕੇਸਾਂ ਤੋਂ ਚਿੱਟੇ ਆ ਗਏ, ਜੁਆਨੀ ਤੋਂ ਬੁਢੇਪਾ ਆ ਗਿਆ। ਜੀਵ ਦੀ ਅਜਿਹੀ ਦਸ਼ਾ ਦਾ ਵਰਣਨ ਮਾਰੂ ਰਾਗ ਵਿਚ ਇਉਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ:-

ਬਿਰਧਿ ਭਇਆ ਤਨੁ ਛੀਜੈ ਦੇਹੀ॥
ਰਾਮੁ ਨ ਜਪਈ ਅੰਤਿ ਸਨੇਹੀ॥
ਨਾਮੁ ਵਿਸਾਰਿ ਚਲੈ ਮੁਹਿ ਕਾਲੈ,
ਦਰਗਹ ਝੂਠੁ ਖੁਆਰਾ ਹੇ॥ [ਪੰਨਾ ੧੦੨੭

ਜਿਸ ਮਾਂ, ਪਿਓ, ਇਸਤਰੀ, ਧੀਆਂ, ਪੁਤਰਾਂ, ਮਿਤਰਾਂ, ਸਨੇਹੀਆਂ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਤੂੰ ਪਾਪ ਕਰਕੇ ਮਾਇਆ ਇਕੱਤਰ ਕਰਦਾ ਰਹਿਆ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਚੋਂ ਤੇਰਾ ਕੋਈ ਸਾਥੀ ਹੈ?। ਬਾਬਾ ਫਰੀਦ ਜੀ ਨੇ ਮਨੁੱਖੀ ਮਨ ਨੂੰ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝਾਇਆ ਹੈ:-

ੳ. ਬੁਢਾ ਹੋਆ ਸੇਖ ਫਰੀਦੁ ਕੰਬਣਿ ਲਗੀ ਦੇਹ॥
ਜੇ ਸਉ ਵਰਿਆ ਜੀਵਣਾ ਭੀ ਤਨੁ ਹੋਸੀ ਖੇਹ॥

[ਪੰਨਾ ੧੩੮੦

ਅ. ਦੇਖ ਫਰੀਦਾ ਜੁ ਥੀਆ ਦਾੜੀ ਹੋਈ ਭੂਰ॥
ਅਗਹੁ ਨੇੜਾ ਆਇਆ ਪਿਛਾ ਰਹਿਆ ਦੂਰਿ॥

[ਪੰਨਾ ੧੩੭੮

ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਲੋਕ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਬੁਢੇ ਹੋਇਆਂ ਕਾਰ ਕਰਨੀ ਔਖੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਪਰ ਸ਼੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ੭੨ ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਸਿਰ ਤੇ ਜਲ ਦੀ ਗਾਗਰ ਢੋ ਕੇ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਅਤੇ ਤਖਤ ਤੇ ਬੈਠਣ ਦੇ ਲਾਇਕ ਬਣ ਗਏ। ਇਸ ਲਈ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਇਹ ਸੰਕੇਤ ਭੀ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰਮੁਖ ਕਦੇ ਵੀ ਬੁੱਢੇ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ:-

ਗੁਰਮੁਖਿ ਬੁਢੇ ਕਦੇ ਨਾਹੀ,
ਜਿਨਾ ਅੰਤਰਿ ਸੁਰਤਿ ਗਿਆਨ॥ [ਪੰਨਾ ੧੪੧੮

ਧਨੁ ਦਾਰਾ ਸੰਪਤਿ ਸਗਲ, ਜਿਨਿ ਅਪੁਨੀ ਕਰਿ ਮਾਨਿ॥ ਇਨ ਮਹਿ ਕਛੁ ਸੰਗੀ ਨਹੀ, ਨਾਨਕ ਸਾਚੀ ਜਾਨਿ॥੫॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਧਨੁ=ਦੌਲਤ, ਮਾਇਆ, ਦਾਰਾ=ਇਸਤਰੀ। ਸੰਪਤਿ ਸਗਲ=ਸਾਰੀ ਸੰਪਤੀ, ਜਾਇਦਾਦ। ਜਿਨਿ=ਜਿਸ (ਜੀਵ) ਨੇ। ਅਪੁਨੀ ਕਰਿ=ਆਪਣੀ ਸਮਝ ਕੇ। ਮਾਨਿ=ਮੰਨੀ, ਸਮਝੀ ਹੈ। ਇਨ ਮਹਿ=ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ। ਕਛੁ=ਕੋਈ ਵੀ। ਸੰਗੀ ਨਹੀ=ਸਾਥੀ ਵਾਂਗ ਨਾਲ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸਾਚੀ ਜਾਨਿ=ਸਚੀ ਸਮਝ।੫।

ਅਰਥ : ਜਿਸ (ਜੀਵ) ਨੇ ਧਨ, ਇਸਤਰੀ, ਸਾਰੀ ਜਾਇਦਾਦ

(ਮਾਲ ਅਸਬਾਬ) ਆਪਣੀ ਕਰਕੇ ਮੰਨੀ ਹੋਈ ਹੈ ਨਾਨਕ (ਗੁਰੂ ਜੀ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੇ ਭਾਈ!) ਇਹਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਵੀ (ਤੇਰੇ) ਨਾਲ (ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਵਸਤੂ) ਨਹੀਂ ਹੈ, (ਇਹ ਗਲ ਤੂੰ) ਸਚੀ ਸਮਝ।੫।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਮਨੁੱਖ ਬਾਲ-ਅਵਸਥਾ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਬੁਢੇਪੇ ਤਕ ਜ਼ਰ, ਜੋਰੂ, ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਜਦੋਂ ਜਹਿਦ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਧਨ, ਇਸਤਰੀ ਤੇ ਹੋਰ ਸੰਪਤੀ ਨਾਲ ਇਸ ਦੀ ਪਕੜ-ਜਕੜ ਵਧਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਹਰੇਕ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਸਮਝਣ ਵਿਚ ਬੜਾ ਮਾਣ ਸਮਝਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਇਸ ਬਾਰੇ ਫੁਰਮਾਨ ਇਉਂ ਅੰਕਿਤ ਹਨ:-

੧. ਹੈਵਰ ਗੈਵਰ ਰਥ ਸੰਬਾਹੇ, ਗਹੁ ਕਰਿ ਕੀਨੇ ਮੇਰੇ॥
ਜਬ ਤੇ ਹੋਈ ਲਾਂਮੀ ਧਾਈ,
ਚਲਹਿ ਨਾਹੀ ਇਕ ਪੈਰੇ॥੪॥ [ਪੰਨਾ ੪੯੭

੨. ਹਉ ਬੰਧਉ ਹਉ ਸਾਧਉ ਬੈਰੁ॥
ਹਮਰੀ ਭੂਮਿ ਕਉਣੁ ਘਾਲੈ ਪੈਰੁ॥........ [ਪੰਨਾ ੧੭੮

੩. ਸੂਮਹਿ ਧਨ ਰਾਖਨ ਕਉ ਦੀਆ,
ਮੁਗਧੁ ਕਹੈ ਧਨੁ ਮੇਰਾ॥
ਜਮ ਕਾ ਡੰਡਾ ਮੂੰਡ ਮਹਿ ਲਾਗੈ,
ਖਿਨ ਮਹਿ ਕਰੈ ਨਿਬੇਰਾ॥੩॥ [ਪੰਨਾ ੪੭੯

ਸਚ ਜਾਣੋ, ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ 'ਸੰਗਿ ਨਾ ਸਾਥੀ ਗਵਨ ਇਕੇਲਾ' ਇਹ ਉਪਦੇਸ਼ ਭੁਲ ਗਿਆ ਹੈ। ਜਿਸ ਮਾਇਆ ਦੀ ਖਾਤਰ ਇਹ ਛਲ, ਠੱਗੀ, ਫਰੇਬ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਵੀ ਅੰਤਿ ਸਮੇਂ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਚਲਦੀ:-

੪. ਰਾਜ ਕਪਟੰ, ਰੂਪ ਕਪਟੰ,
ਧਨ ਕਪਟੰ, ਕੁਲ ਗਰਬਤਹ॥
ਸੰਚੰਤਿ ਬਿਖਿਆ ਛਲੰ ਛਿਦ੍ਰੰ,

ਨਾਨਕ, ਬਿਨੁ ਹਰਿ, ਸੰਗਿ ਨਾ ਚਾਲਤ॥੧॥
ਪੇਖੰਦੜੋ ਕੀ ਭੁਲੁ, ਤੁੰਮਾ ਦਿਸਮੁ ਸੋਹਣਾ॥
ਅਢੁ ਨ ਲਹੰਦੜੋ ਮੁਲੁ,
ਨਾਨਕ, ਸਾਥਿ ਨ ਜੁਲਈ ਮਾਇਆ॥੨॥
ਪਉੜੀ॥ ਚਲਦਿਆ ਨਾਲਿ ਨ ਚਲੈ,
ਸੋ ਕਿਉ ਸੰਜੀਐ॥..... [ਪੰਨਾ ੭੦੮

ਗੁਰਬਾਣੀ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਸੇਧ ਦਿੰਦੀ ਹੈ:-

ਬਿਨੁ ਹਰਿ ਕਾਮਿ ਨ ਆਵਤ ਹੇ॥
ਜਾ ਸਿਉ ਰਾਚਿ ਮਾਚਿ ਤੁਮ ਲਾਗੇ,
ਓਹ ਮੋਹਨੀ ਮੋਹਾਵਤ ਹੈ॥ [ਪੰਨਾ ੮੨੧

ਮਨੁੱਖ ਇਸ ਸਿਖਿਆ ਨੂੰ ਇਉਂ ਸਮਝਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਓਪਰੀ ਤੇ ਬਨਾਵਟੀ ਗਲ ਹੋਵੇ। ਇਸ ਲਈ ਗੁਰੂ ਜੀ ਜ਼ੋਰ ਦੇ ਕੇ ਕਹਿ ਰਹੇ ਹਨ:-

ਇਨ ਮੈ ਕਛੁ ਸੰਗੀ ਨਹੀਂ, ਨਾਨਕ ਸਾਚੀ ਜਾਨਿ ॥

ਪਤਿਤ ਉਧਾਰਨ ਭੈ ਹਰਨ, ਹਰਿ ਅਨਾਥ ਕੇ ਨਾਥ॥ ਕਹੁ ਨਾਨਕ, ਤਿਹ ਜਾਨੀਐ, ਸਦਾ ਬਸਤ ਤੁਮ ਸਾਥਿ॥੬॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਪਤਿਤ ਉਧਾਰਨ=ਆਚਰਨ ਹੀਣ (ਪਾਪੀਆਂ) ਨੂੰ ਉਧਾਰਨ ਵਾਲਾ। ਹਰਨ=ਡਰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ। ਹਰਿ=ਹਰੀ ਪ੍ਰਭੂ। ਅਨਾਥ ਕੇ ਨਾਥ=ਅਨਾਥਾਂ ਦੇ ਮਾਲਕ। ਤਿਹ=ਉਸ (ਹਰੀ) ਨੂੰ। ਜਾਨੀਐ=ਜਾਣਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਸਦਾ=ਹਮੇਸ਼ਾਂ। ਬਸਤੁ= ਵਸਦਾ ਹੈ। ਤੁਮ ਸਾਥਿ=ਤੇਰੇ ਨਾਲ, ਅੰਗ-ਸੰਗ।

ਅਰਥ: (ਹੇ ਭਾਈ! ਉਹ) ਪ੍ਰਭੂ ਪਾਪੀਆਂ ਨੂੰ ਉਧਾਰਨ ਵਾਲੇ ਅਤੇ ਅਨਾਥਾਂ ਦੇ ਮਾਲਕ ਹਨ। ਨਾਨਕ! ਆਖ (ਕਿ ਹੇ ਜੀਵ! ਤੂੰ) ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਸ਼ਦਾ (ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਅੰਗ-ਸੰਗ) ਵਸਦਾ (ਵੇਖ)।੬।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

"ਹੈ ਤਉ ਸਹੀ ਲਖੈ ਜਉ ਕੋਈ" ਵਾਲੀ ਸਚਾਈ ਨੂੰ ਓਹੀ

ਜੀਵ ਸਮਝਣ ਦੇ ਸਮਰਥ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ "ਗੁਰੁ ਮੇਰੈ ਸੰਗਿ ਸਦਾ ਹੈ ਨਾਲੇ॥ ਸਿਮਰਿ ਸਿਮਰਿ ਤਿਸੁ ਸਦਾ ਸਮਾਲੇ॥" (ਪੰਨਾ ੩੯੪) ਵਾਲਾ ਗਿਆਨ ਦ੍ਰਿੜ ਹੋ ਗਿਆ ਹੋਵੇ। ਜਿਸ ਨੂੰ ਇਹ ਸੋਝੀ ਆ ਗਈ ਕਿ ਹਰੀ ਪਤਿਤ-ਉਧਾਰਣ ਹੈ, ਭੈ-ਨਾਸ਼ਨ ਤੇ ਦੁਰਮਤਿ ਹਰਨ ਹੈ, ਅਨਾਥਾਂ ਕੋ ਨਾਥ ਅਤੇ ਸਗਲ ਸ੍ਰਿਸਟਿ ਕੋ ਮਾਈ ਬਾਪੁ ਹੈ, ਭਾਵ ਸਾਗਰ ਤੋਂ ਪਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਅਜਿਹੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਲੜ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਛਡਦਾ। ਸਿਮਰਨ ਸੇਵਾ ਤੇ ਹੋਰ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਕਰਮ ਕਰਨ ਦਾ ਮੁਖ-ਮੰਤਵ ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਹੋਂਦ ਨੂੰ ਹਰ ਵੇਲੇ ਆਪਣੇ ਅੰਗ-ਸੰਗ ਅਨੁਭਵ ਕਰਨਾ ਹੈ।

ਸਦਾ ਬਸਤ ਤੁਮ ਸਾਥਿ ਵਾਲਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਚੇਤੇ ਨਾ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਹੀ ਮਨੁੱਖ ਪਾਪ ਕਰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ:

੧. ਨਿਕਟ ਵਸਤੁ ਕਉ ਜਾਣੈ ਦੂਰੇ, ਪਾਪੀ ਪਾਪ ਕਮਾਹੀ॥
[ਪੰਨਾ ੭੪੧

੨. ਨਿਕਟਿ ਬੁਝੈ, ਸੋ ਬੁਰਾ ਕਿਉ ਕਰੈ॥
ਬਿਖੁ ਸੰਚੈ ਨਿਤ ਡਰਤਾ ਫਿਰੈ॥
ਹੈ ਨਿਕਟੇ ਅਰੁ ਭੇਦੁ ਨ ਪਾਇਆ॥
ਬਿਨੁ ਸਤਿਗੁਰੁ ਸਭ ਮੋਹੀ ਮਾਇਆ॥ [ਪੰਨਾ ੧੧੩੯

ਜੇ ਜੀਵ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਵਸਦਾ ਸਮਝੇ, ਫਿਰ ਇਹ ਨਾ ਝੂਠ ਬੋਲ ਸਕਦਾ ਹੈ ਨਾ ਪਰਾਇਆ ਧਨ ਤੇ ਪਰਾਇਆ ਰੂਪ ਚੁਰਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪਾਪ ਕਰਮ ਕਮਾਉਣ ਦਾ ਮੂਲ ਕਾਰਨ ਹੀ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਤੋਂ ਦੂਰ ਵਸਦਾ ਜਾਣਨਾ ਹੈ।

ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਵਡਾ ਆਚਰਨਹੀਣ, ਪਾਪੀ, ਕੁਕਰਮੀ ਸਮਝ ਕੇ ਨਿਰਾਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ, ਸਗੋਂ ਗਨਿਕਾ ਅਤੇ ਅਜਾਮਲ ਵਰਗੇ ਪਾਪੀਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਸੁਣ ਕੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ ਪਰਿਵਰਤਣ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਉਦਮਸ਼ੀਲ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਹੀ ਭਲਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਪਾਵਨ ਬਚਨ ਸਦਾ ਹੀ ਚੇਤੇ ਰਖਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ:-

ਚੱਤ੍ਰ ਚੱਕ੍ਰ ਵਰਤੀ, ਚੱਤ੍ਰ ਚੱਕ੍ਰ ਭੁਗਤੇ॥

ਸੁਯੰਭਵ ਸੁਭੰ, ਸਰਬਦਾ ਸਰਬ ਜੁਗਤੇ॥
ਦੁਕਾਲੰ ਪ੍ਰਣਾਸੀ, ਦਇਆਲੰ ਸਰੂਪੇ॥
ਸਦਾ ਅੰਗ ਸੰਗੇ, ਅਭੰਗੰ ਬਿਭੂਤੇ॥ [ਜਾਪੁ ਸਾਹਿਬ

ਤਨੁ ਧਨੁ ਜਿਹ ਤੋ ਕਉ ਦੀਓ, ਤਾਂ ਸਿਉ ਨੇਹੁ ਨ ਕੀਨ॥ ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਨਰ ਬਾਵਰੇ, ਅਬ ਕਿਉ ਡੋਲਤ ਦੀਨ॥੭॥

ਉਚਾਰਨ ਸੇਧ

ਬਿੰਦੀ ਸਹਿਤ : ਸਿਉਂ, ਨੇਹੰ, ਕਿਉਂ।

ਪਦ ਅਰਥ: ਤਨੁ=ਸਰੀਰ। ਧਨੁ=ਮਾਲ-ਪਦਾਰਥ। ਜਿਹ=ਜਿਸ (ਪ੍ਰਭੂ) ਨੇ। ਤੋ ਕਉ=ਤੈਨੂੰ। ਤਾ ਸਿਉ=ਉਸ (ਪ੍ਰਭੂ) ਨਾਲ। ਨੇਹੁ ਨ ਕੀਨ=ਪਿਆਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਨਰ ਬਾਵਰੇ=ਹੇ ਕਮਲੇ ਮਨੁੱਖ! ਅਬ ਕਿਉ ਡੋਲਤ=ਹੁਣ ਕਿਉਂ ਡੋਲਦਾ ਹੈ। ਦੀਨ=ਆਤਰ, ਨਿਤਾਣਾ।

ਅਰਥ: (ਹੇ ਭਾਈ!) ਜਿਸ (ਪ੍ਰਭੂ) ਨੇ ਤੈਨੂੰ ਸਰੀਰ ਤੇ ਧਨ-ਪਦਾਰਥਰ ਦਿਤਾ ਹੈ (ਤੂੰ) ਉਸ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਨਾਨਕ! (ਤੂੰ) ਆਖ ਹੇ ਕਮਲੇ ਮਨੁੱਖ ! ਹੁਣ ਆਤਰ (ਹੋ ਕੇ ਤੂੰ) ਕਿਉਂ ਡੋਲਦਾ ਫਿਰਦਾ ਹੈ?੭।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਜੀਵ ਦੀ ਕਿਤਨੀ ਮੂਰਖਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਨੇ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਸਾਰੇ, ਸੁਖ ਸਾਰੇ ਪਦਾਰਥ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਦਾਤਾਰ ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਮ ਹੀ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ। ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਬਿਪਤਾ ਆ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਫਿਰ ਕਮਲਾ ਜੀਵ ਡਾਢਾ ਘਬਰਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਚਿੰਤਨ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਡਾਵਾਂ-ਡੋਲ ਤੇ ਦੁਖੀ ਹੀ ਕਿਉਂ ਹੋਵੇ?

ਮਨੁੱਖ ਵਿਚ ਇਹ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਇਹ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਕੋਈ ਵਸਤੂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਤੇ ਗਰਬ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਅਹੰਕਾਰ ਇਥੋਂ ਤਕ ਵਧ ਜਾਂਦਾ ਹੈ- 'ਦਾਤਿ ਪਿਆਰੀ ਵਿਸਰੀ ਦਾਤਾਰਾ॥ ਜਾਣੈ ਨਾਹੀ ਮਰਣੁਅ ਵਿਚਾਰਾ॥' ਵਾਲੀ ਭਾਵਨਾ ਦਾ ਧਾਰਨੀ ਬਣ ਬੈਠਦਾ ਹੈ।

ਅਗਿਆਨੀ ਜੀਵ ਨੂੰ ਇਹ ਅਕਲ ਨਹੀਂ ਕਿ ਜਿਸ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਨੇ ਇਤਨਾ ਸੁੰਦਰ ਸਰੀਰ, ਹਥ, ਪੈਰ, ਅੱਖਾਂ, ਨਕ ਕੰਨ ਤੇ ਹੋਰ ਇੰਦ੍ਰੇ ਦਿਤੇ ਹਨ, ਉਸ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਪਾਵੇ, ਉਸ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰੇ, ਉਸ ਦਾ ਸ਼ੁਕਰਾਨਾ ਕਰੇ। ਜੇ ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰੇ ਜਾਂ ਸੁਣੇ ਤਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਸੋਝੀ ਆਵੇ:-

ਜਿਹ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਆਰੋਗ ਕੰਚਨ ਦੇਹੀ॥
ਲਿਵ ਲਾਵਹੁ ਤਿਸੁ ਰਾਮ ਸਨੇਹੀ॥
ਜਿਹ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਤੇਰਾ ਓਲਾ ਰਹਤ॥
ਮਨ ਸੁਖੁ ਪਾਵਹਿ ਹਰਿ ਹਰਿ ਜਸੁ ਕਹਤ॥
ਜਿਹ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਤੇਰੇ ਸਗਲ ਛਿਦ੍ਰ ਢਾਕੇ॥
ਮਨ ਸਰਨੀ ਪਰੁ ਠਾਕੁਰ ਪ੍ਰਭ ਤਾ ਕੈ॥
ਜਿਹ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਤੁਝ ਕੋ ਨ ਪਹੂਚੈ॥
ਮਨ, ਸਾਸਿ ਸਾਸਿ ਸਿਮਰਹੁ ਪ੍ਰਭੁ ਊਚੇ॥
ਜਿਹ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਪਾਈ ਦ੍ਰੁਲਭ ਦੇਹ॥
ਨਾਨਕ,ਠ ਤਾ ਕੀ ਭਗਤਿ ਕਰੇਹ॥ [ਪੰਨਾ ੨੭੦

ਜੀਵ ਦੀ ਅਜਿਹੀ ਹਾਲਤ ਵੇਖ ਕੇ, ਬੈਰਾਗ ਦੀ ਮੂਰਤਿ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਦਾਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ, 'ਨਰ ਬਾਵਰੇ' ਸ਼ਬਦਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੁਣ ਦੀਨ ਆਤੁਰ ਹੋ ਕੇ ਕਮਲਿਆਂ ਵਾਂਗ ਕਿਉਂ ਡੋਲਦਾ ਫਿਰਦਾ ਹੈ? ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਪਾ ਜੋ ਸਭ ਦਾ ਪ੍ਰਾਨ-ਅਧਾਰ ਹੈ।

ਤਨ ਤਾਂ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਸਵਾਰੀ ਲਈ ਘੋੜੀ ਦਿਤੀ ਹੈ ਜਿਸ ਰਾਹੀਂ ਅਸਾਂ ਨਾਮ ਜਪ ਕੇ ਜਨਮਾਂ ਜਨਮਾਂ ਦਾ ਪੈਂਡਾਂ ਮੁਕਾਅ ਕੇ ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਲ ਮਿਲਣਾ ਹੈ। ਧਨ ਲਈ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰਨਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਸਾਰੇ ਸਰੀਰਕ ਸੁਖ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹਨ। ਹਾਂ, ਧਨ ਦੀ ਕੁਵਰਤੋਂ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣਾ ਹੈ, ਹੰਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ, ਨਿਰੰਕਾਰ ਨੂੰ ਚੇਤੇ ਕਰਨਾ ਹੈ।

ਤਨੁ ਧਨੁ ਸੰਪੈ ਸੁਖੁ ਦੀਓ, ਅਰੁ ਜਿਹ ਨੀਕੇ ਧਾਮ॥
ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਸੁਨੁ ਰੇ ਮਨਾ, ਸਿਮਰਤ ਕਾਹਿ ਨ ਰਾਮ॥੯॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਤਨੁ=ਸਰੀਰ। ਧਨੁ=ਧਨ-ਪਦਾਰਥ। ਸੰਪੈ= ਐਸ਼ਵਰਜ। ਸੁਖ ਦੀਓ=(ਸਾਰੇ) ਸੁਖ ਦਿਤੇ। ਅਰੁ=ਅਤੇ। ਜਿਹ=ਜਿਸ (ਪ੍ਰਭੂ) ਨੇ। ਨੀਕੇ ਧਾਮ=ਸੁੰਦਰ ਘਰ, ਸੋਹਣੇ ਨਿਵਾਸ ਅਸਥਾਨ। ਸਿਮਰਤ ਕਾਹਿ ਨ=ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਸਿਮਰਦਾ?। ਰਾਮੁ=ਵਿਆਪਕ ਪ੍ਰਭੂ।

ਅਰਥ: (ਹੇ ਭਾਈ!) ਜਿਸ (ਪ੍ਰਭੂ) ਨੇ ਸਰੀਰ ਧਨ-ਪਦਾਰਥ, ਐਸ਼ਵਰਜ, ਸੁੰਦਰ ਨਿਵਾਸ-ਸਥਾਨ ਅਤੇ (ਹੋਰ ਸਾਰੇ) ਸੁਖ ਦਿਤੇ ਹਨ, ਨਾਨਕ! ਆਖ ਹੇ ਮਨ! (ਤੂੰ (ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਸੁਣ, ਉਸ) ਵਿਆਪਕ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਤੂੰ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਸਿਮਰਦਾ? (ਭਾਵ ਸਾਸਿ ਗ੍ਰਾਸਿ ਸਿਮਰਨ ਕਰ)।੮।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਇਸ ਸਲੋਕ ਰਾਹੀਂ ਗੁਰਦੇਵ ਮਨ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਕੇ ਸਮਝਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੇ ਜੀਵ! ਜਿਸ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਤੈਨੂੰ ਸੁੰਦਰ ਸਰੀਰ, ਮਾਲ-ਧਨ, ਸੰਪਦਾ ਤੇ ਹੋਰ ਸਾਰੇ ਸੁਖ ਦਿਤੇ ਹਨ, ਬਿਸਰਾਮ ਕਰਨ ਲਈ ਤੈਨੂੰ ਸੁੰਦਰ ਧਾਮ ਦਿਤੇ ਹਨ, ਤੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰਕੇ ਉਸ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ? ਤੈਨੂੰ ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਉਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ, ਸਿਫਤਾਂ ਕਰਨੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿਸ ਨਾਲ ਤੇਰੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਵਾਤਾਵਰਨ ਸਦਾ ਲਈ ਸੁਹਾਵਣਾ ਖੇੜਿਆਂ ਭਰਿਆ ਬਣਿਆ ਰਹੇ, ਵਿਜੋਗ ਦਾ ਨਾਮ ਨਿਸ਼ਾਨ ਹੀ ਨਾ ਰਹੇ। ਇਸ ਵਿਸ਼ੇ ਤੇ ਜੈਤਸਰੀ ਕੀ ਵਾਰ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਚਨ ਬੜੇ ਢੁਕਵੇਂ ਹਨ:-

ਜੀਉ ਪ੍ਰਾਨ ਤਨੁ ਧਨੁ ਦੀਆ, ਦੀਨੇ, ਰਸ ਭੋਗ॥
ਗ੍ਰਿਹ ਮੰਦਰ ਰਥ ਅਸੁ ਦੀਏ, ਰਚਿ ਭਲੇ ਸੰਜੋਗ॥
ਸੁਤ ਬਨਿਤਾ ਸਾਜਨ ਸੇਵਕ ਦੀਏ, ਪ੍ਰਭ ਦੇਵਨ ਜੋਗ॥
ਹਰਿ ਸਿਮਰਤ ਤਨੁ ਮਨੁ ਹਰਿਆ, ਲਹਿ ਜਾਹਿ ਵਿਜੋਗ॥
ਸਾਧ ਸੰਗਿ ਹਰਿ ਗੁਣ ਰਮਹੁ ਬਿਨਸੇ ਸਭਿ ਰੋਗ॥੩॥

[ਪੰਨਾ ੭੦੬

ਜਿਸ ਨੂੰ ਤਨ, ਧਨ ਧਾਮ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਸੁਖ ਸੰਪਦਾ ਮਿਲੀ

ਹੋਵੇ, ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਨਾ ਕਰੇ ਤਾਂ ਬੜੀ ਦੁਖ ਵਾਲੀ ਗਲ ਹੈ। ਗਰੀਬ ਮਨੁੱਖ ਧਨ ਦੀ ਭਾਲ ਵਿਚ ਲੱਗਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਪਰ ਅਮੀਰ ਤਾਂ ਮਾਲੋ-ਮਾਲ ਹੈ, ਉਹ ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਮ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਪਾਂਦਾ?

ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਉਦਮ ਕਰਕੇ ਨਾਮ ਜਪਣ ਤੇ ਸੁਖ ਭੁੰਚਣ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦਿਤੀ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਤੇ ਅਮਲ ਕੀਤਿਆਂ ਲੋਕ ਪਰਲੋਕ ਦੀ ਚਿੰਤਾ ਮੁਕ ਜਾਂਦੀ ਹੈ:-

ਉਦਮ ਕਰੇਦਿਆ ਜੀਉ ਤੂੰ, ਕਮਾਵਦਿਆ ਸੁਖ ਭੁੰਚੁ॥
ਧਿਆਇਦਿਆ ਤੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਮਿਲੁ,
ਨਾਨਕ ਉਤਰੀ ਚਿੰਤ ॥ [ਪੰਨਾ ੫੨੨

ਸੋ, ਪ੍ਰਭੂ ਵਲੋਂ ਮਿਲੀਆਂ ਦਾਤਾਂ ਦਾ ਸ਼ੁਕਰਾਨਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਫਸ ਕੇ ਪ੍ਰਭੂ ਤੋਂ ਬੇਮੁਖ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ:-

ਇਕੁ ਤਿਲੁ ਪ੍ਰਭੂ ਨ ਵੀਸਰੈ,
ਜਿਨਿ ਸਭੁ ਕਿਛ ਦੀਨਾ ਰਾਮ॥
ਵਡਭਾਗੀ ਮੇਲਾਵੜਾ, ਗੁਰਮੁਖਿ ਪਿਰੁ ਚੀਨਾ ਰਾਮ॥
ਬਾਹ ਪਕੜਿ ਤਮ ਤੇ ਕਾਢਿਆ,
ਕਰਿ ਅਪੁਨਾ ਲੀਨਾ ਰਾਮ॥
ਨਾਮੁ ਜਪਤ ਨਾਨਕ ਜੀਵੈ,
ਸੀਤਲੁ ਮਨੁ ਸੀਨਾ ਰਾਮ॥੨॥ [ਪੰਨਾ ੮੪੮

ਸਭ ਸੁਖ ਦਾਤਾ ਰਾਮੁ ਹੈ, ਦੂਸਰ ਨਾਹਿਨ ਕੋਇ॥ ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਸੁਨੁ ਰੇ ਮਨਾ, ਤਿਹ ਸਿਮਰਤ ਗਤਿ ਹੋਇ॥੯॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਸਭ ਸੁਖ=ਸਾਰੇ ਸੁਖਾਂ ਦਾ। ਦਾਤਾ=ਦੇਣ ਵਾਲਾ। ਰਾਮੁ=ਵਿਆਪਕ ਪ੍ਰਭੂ। ਦੂਸਰ=ਦੂਜਾ। ਨਾਹਿਨ ਕੋਇ=ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਤਿਹ ਸਿਮਰਤ=ਉਸ (ਪ੍ਰਭੂ) ਨੂੰ ਸਿਮਰਦਿਆਂ। ਗਤਿ ਹੋਇ= ਗਤੀ (ਮੁਕਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ) ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਅਰਥ: (ਹੇ ਭਾਈ!) ਸਾਰੇ ਸੁਖ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਵਿਆਪਕ ਪ੍ਰਭੂ (ਆਪ) ਹੈ, (ਉਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ) ਦੂਜਾ ਕੋਈ (ਦਾਤਾ) ਨਹੀਂ ਹੈ। ਨਾਨਕ! ਆਖ ਹੇ ਮਨ! ਸੁਣ ਉਸ (ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ) ਸਿਮਰਦਿਆਂ ਹੀ ਸਦ-ਗਤੀ (ਭਾਵ ਮੁਕਤੀ) ਹੁੰਦੀ ਹੈ।੯।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ ਨਹੀਂ ਜੋ ਸੁਖਾਂ ਦੀ ਕਾਮਨਾ ਨਾ ਕਰਦਾ ਹੋਵੇ। ਹਰ ਮਨੁੱਖ ਜਿਥੇ ਸਰੀਰਕ ਸੁਖ ਲੋੜਦਾ ਹੈ, ਉਥੇ ਦੁਖਾਂ ਦੀ ਨਵਿਰਤੀ ਲਈ ਸੁਖਾਂ ਦੇ ਸਾਧਨ ਵੀ ਭਾਲਦਾ ਹੈ।

ਜੇ ਸੰਸਾਰੀ ਤੇ ਪਰਿਵਾਰੀ ਜੀਵਨ ਵਲ ਝਾਕੀਏ ਤਾਂ ਲੋਕ-ਰੁਚੀ ਮਾਇਕੀ ਪਦਾਰਥਾਂ ਵਲ ਵਧੇਰੇ ਝੁਕੀ ਹੋਈ ਦਿਸਦੀ ਹੈ। ਸਚੇ ਸੁਖਾਂ ਦਾ ਗਾਹਕ ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ ਹੀ ਦਿਸਦਾ ਹੈ। ਜੀਵ ਦੇ ਮਨ ਅੰਦਰ ਇਕ ਤਕੜਾ ਭੁਲੇਖਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰੇ ਸੁਖ ਆਪਣੀ ਮਿਹਨਤ ਨਾਲ, ਜਾਂ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਤੋਂ ਜਾਂ ਹੋਰ ਧਨਾਢ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਪਾਸੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਉਸ ਨੂੰ ਦਦਾ ਦਾਤਾ ਏਕੁ ਹੈ, ਸਭ ਕਉ ਦੇਵਨਹਾਰ॥ ਦੇਂਦੇ ਤੋਟਿ ਨਾ ਆਵਈ ਅਗਨਤ ਭਰੇ ਭੰਡਾਰ॥ (ਪੰਨਾ ੩੫੭) ਵਾਲਾ ਗਿਆਨ ਉਕਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜੇ ਇਸ ਨੂੰ ਸਭ ਸੁਖ ਦਾਤਾ ਰਾਮ ਹੈ ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਇਹ ਸਿਵਾਏ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਦਰ ਦਾ ਭਿਖਾਰੀ ਹੀ ਨਾ ਬਣੇ, ਕੇਵਲ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੂੰ ਸਿਮਰੇ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਜੀਵਨ ਦੀ ਗਤੀ ਦਾ ਵੀ ਗਿਆਨ ਨਹੀਂ ਹੈ:-

ਸਰਬ ਸੁਖਾ ਕਾ ਦਾਤਾ ਸਤਿਗੁਰੁ
ਤਾ ਕੀ ਸਰਨੀ ਪਾਈਐ ॥
ਦਰਸਨੁ ਭੇਟਤ ਹੋਤ ਅਨੰਦਾ,
ਦੂਖੁ ਗਇਆ ਹਰਿ ਗਾਈਐ ॥ [ਪੰਨਾ ੬੩੦

ਗੁਰਵਾਕ ਹਨ:-

ਦੂਖ ਨ ਭੂਖ ਨ ਰੋਗੁ ਬਿਆਪੈ,
ਸੁਖ ਸਾਗਰ ਸਰਣੀ ਪਾਏ ॥
ਹਰਿ ਸਿਮਰਿ ਸਿਮਰਿ ਨਾਨਕ ਰੰਗਿ ਰਾਤਾ,
ਮਨ ਕੀ ਚਿੰਤ ਮਿਟਾਏ॥ [ਪੰਨਾ ੭੮੨

ਨਾਮ ਦਾ ਆਸਰਾ ਲਇਆਂ ਆਵਾਗਵਨ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਗਤਿ ਤੋਂ ਭਾਵ ਮੁਕਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਵੀ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਨਿਰਣਾ ਕਰ ਦਿਤਾ ਹੈ:-

ਬੇਦ ਸਿੰਮ੍ਰਿਤਿ ਕਥੈ ਸਾਸਤ੍ਰ, ਭਗਤ ਕਰਹਿ ਬੀਚਾਰ॥
ਮੁਕਤਿ ਪਾਈਐ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ,
ਬਿਨਸਿ ਜਾਇ ਅੰਧਾਰੁ ॥ [ਪੰਨਾ ੬੭੫

ਸੁਖ ਪਾ ਕੇ ਮਨੁੱਖ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਭੁਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਦੁਖ ਵਿਚ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਵਿਸਾਰਦਾ ਨਹੀਂ। ਮਾਇਆ ਦਾ ਸੁਖ ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਿਚ ਲਾ ਕੇ ਨਰਕ ਵਾਲਾ ਵਾਤਾਵਰਨ ਪੈਦਾ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਪਰ ਸਿਮਰਨ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਸੁਖ ਘਰ ਵਿਚ ਹੀ ਸਚਖੰਡ ਬਣਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

ਜਿਹ ਸਿਮਰਤ ਗਤਿ ਪਾਈਐ, ਤਿਹ ਭਜੁ ਰੇ ਤੈ ਮੀਤ॥ ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਸੁਨੁ ਰੇ ਮਨਾ, ਅਉਧ ਘਟਤ ਹੈ ਨੀਤ॥੧੦॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਜਿਹ ਸਿਮਰਤ=ਜਿਸ (ਪ੍ਰਭੂ) ਨੂੰ ਸਿਮਰਦਿਆਂ। ਗਤਿ=ਗਤੀ, ਮੁਕਤੀ। ਪਾਈਐ=ਪਾਈਦੀ ਹੈ। ਤਿਹ ਭਜੁ=ਉਸ (ਪ੍ਰਭੂ) ਨੂੰ ਸਿਮਰ। ਰੇ=ਹੇ। ਤੈ=(ਤੈਂ)। ਰੇ ਮੀਤ=ਹੇ ਮਿੱਤਰ! ਅਉਧ=ਉਮਰ। ਘਟਤ ਹੈ=ਘਟਦੀ ਹੈ। ਨੀਤ=ਨਿਤ, ਹਰ ਰੋਜ਼।

ਅਰਥ: (ਹੇ ਭਾਈ!) ਜਿਸ (ਪ੍ਰਭੂ) ਨੂੰ ਸਿਮਰਦਿਆਂ ਗਤੀ (ਮੁਕਤੀ) ਪਾਈਦੀ ਹੈ, ਹੇ ਮਿੱਤਰ! ਤੂੰ (ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ) ਨੂੰ ਸਿਮਰ। ਨਾਨਕ! ਆਖ ਹੇ ਮਨ! (ਤੂੰ) ਸੁਣ (ਤੇਰੀ) ਉਮਰ ਨਿਤ ਘਟਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ (ਇਸ ਲਈ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਕਰ)।੧੦।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਸਲੋਕ ਰਾਹੀਂ ਨਾਮ-ਸਿਮਰਨ ਅਭਿਆਸ ਕਰਨ ਤੇ ਹੀ ਜ਼ੋਰ ਦਿਤਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਮਨੁੱਖਾ-ਜੀਵਨ ਦੀ ਗਤੀ ਦਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਹੀਲਾ ਵਸੀਲਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। "ਜਿਸ ਦਾ ਦਿਤਾ ਖਾਵਣਾ, ਤਿਸੁ ਕਹੀਐ ਸਾਬਾਸਿ॥ ਨਾਨਕ, ਹੁਕਮੁ ਨ ਚਲਈ

ਨਾਲ ਖਸਮ ਚਲੈ ਅਰਦਾਸਿ॥" (ਪੰਨਾ ੪੭੪) ਦੇ ਪਾਵਨ ਵਾਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਜਿਥੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਉਥੇ ਇਸ ਮਨ ਨੂੰ 'ਅਉਧ ਘਟਤ ਹੈ ਨੀਤ' ਵਾਲੀ ਗਲ ਵੀ ਸੁਣਾਉਣੀ ਹੈ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਰੋਜ਼ ਪੜ੍ਹਦੇ ਸੁਣਦੇ ਹਾਂ:-

੧. ਦਿਨ ਤੇ ਪਹਰ ਤੇ ਘਰੀਆਂ, ਆਵ ਘਟੈ ਤਨੁ ਛੀਜੈ॥
ਕਾਲ ਅਹੇਰੀ ਫਿਰੈ ਬਧਿਕ ਜੀਉ,
ਕਹਹੁ ਕਵਨ ਬਿਧਿ ਕੀਜੈ॥੧॥ [ਪੰਨਾ ੬੯੧

੨. ਅਉਧ ਘਟੈ ਦਿਨਸੁ ਰੈਨਾਰੇ॥
ਮਨ, ਗੁਰ ਮਿਲਿ ਕਾਜ ਸਵਾਰੇ॥ [ਪੰਨਾ ੨੦੧

੩. ਕਬੀਰ ਕਾਲਿ ਕਰੰਤਾ ਅਬਹਿ ਕਰ,
ਅਬ ਕਰਤਾ ਸੁਇ ਤਾਲ॥
ਪਾਛੈ ਕਛੂ ਨ ਹੋਇਗਾ,
ਜਉ ਸਿਰ ਪਰ ਆਵੈ ਕਾਲੁ॥ [ਪੰਨਾ ੧੩੭੧

ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਪਾਵਨ ਬਚਨ ਹਨ:-

ਨਾਨਕ ਜਨ ਕਹਤ ਬਾਤ, ਬਿਨਸਿ ਜੈ ਹੈ ਤੇਰੋ ਗਾਤ॥
ਛਿਨੁ ਛਿਨੁ ਕਰਿ ਗਇਓ ਕਾਲੁ,
ਤੈਸੇ ਜਾਤੁ ਆਜੁ ਹੈ॥੨॥ [ਪੰਨਾ ੧੩੫੨

ਇਸ ਲਈ ਮਨ ਨੂੰ ਹਰਿ ਭਜਨੁ ਤਤ ਗਿਆਨੁ ਵਾਲਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਚੇਤੇ ਕਰਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਪਾਂਚ ਤਤ ਕੋ ਤਨੁ ਰਚਿਓ, ਜਾਨਹੁ ਚਤੁਰ ਸੁਜਾਨ॥ ਜਿਹ ਤੇ ਉਪਜਿਓ ਨਾਨਕ, ਲੀਨ ਤਾਹਿ ਮੈ ਮਾਨਿ ॥੧੧॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਪਾਂਚ ਤਤ ਕੋ=ਪੰਜਾਂ ਤਤਾਂ ਦਾ (ਪਾਣੀ, ਮਿਟੀ, ਹਵਾ, ਅਗ ਤੇ ਆਕਾਸ਼)। ਜਾਨਹੁ=ਜਾਣੁ (ਸਮਝ) ਲੈ। ਚਤੁਰ ਸੁਜਾਨ=ਹੇ ਚਤਰ ਤੇ ਸਿਆਣੇ! ਜਿਹ ਤੇ=ਜਿਨ੍ਹਾਂ (ਤੱਤਾਂ) ਤੋਂ। ਉਪਜਿਓ=ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਲੀਨ ਤਾਹਿ ਮੈ=ਉਸ ਵਿਚ

(ਇਸ ਨੇ) ਸਮਾਉਣਾ ਹੈ। ਮਾਨਿ=ਮੰਨ, ਸਮਝ।

ਅਰਥ: ਹੇ ਚਤਰ ਤੇ ਸਿਆਣੇ (ਜੀਵ! ਤੂੰ) ਸਮਝ ਲੈ ਕਿ (ਤੇਰਾ) ਸਰੀਰ ਪੰਜਾਂ ਤੱਤਾਂ ਤੋਂ ਬਣਿਆ ਹੈ। ਨਾਨਕ (ਗੁਰੂ ਜੀ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਜਿਨ੍ਹਾਂ (ਤੱਤਾਂ) ਤੋਂ (ਜੀਵ) ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ, ਉਨ੍ਹਾਂ (ਤਤਾਂ) ਵਿਚ ਇਸ (ਸਰੀਰ) ਨੇ ਸਮਾਉਣਾ ਹੈ, (ਇਹ ਤੱਤ ਵਾਲੀ ਗੱਲ) ਸਮਝ ਲੈ।੧੧।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਜੀਵ ਪੰਜਾਂ ਤਤਾਂ (ਜਲ, ਅਗਨੀ, ਹਵਾ, ਧਰਤੀ ਤੇ ਅਕਾਸ਼) ਦਾ ਪੁਤਲਾ ਹੈ:-

ਤੀਨਿ ਸੰਙਿਆ ਕਰਿ ਦੇਹੀ ਕੀਨੀ,
ਜਲ ਕੂਕਰ ਭਸਮੇਹੀ ॥
ਹੋਇ ਆਮਰੋ ਗ੍ਰਿਹ ਮਹਿ ਬੈਠਾ,
ਕਰਣ ਕਾਰਣ ਬਿਸਰੋਹੀ॥੨॥ [ਪੰਨਾ ੬੦੯

ਇਹਨਾਂ ਤਤਾਂ ਦੇ ਮੇਲ ਤੋਂ ਬਣਿਆ ਅਕਾਰ ਨਾਸ਼ਵੰਤ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਸਰੀਰ ਦਾ ਅੰਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਤੱਤ ਸਰੀਰ ਨਾਲੋਂ ਅੱਡ ਹੋ ਕੇ ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਸੋਮੇ ਵਿਚ ਜਾ ਸਮਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਹੇ ਜੀਵ! ਤੂੰ ਸਿਆਣਾ ਬਣ ਇਹ ਸਰੀਰ ਤੈਨੂੰ ਸੇਵਾ ਸਿਮਰਨ-ਭਜਨ ਅਤੇ ਸਰਬਤ ਦੇ ਭਲੇ ਲਈ ਮਿਲਿਆ ਹੈ, ਇਸ ਦੁਰਲਭ ਅਵਸਰ ਤੋਂ ਲਾਭ ਉਠਾ। ਤੂੰ ਇਸ ਝੂਠੇ ਸਰੀਰ ਰੂਪ ਪੁਤਲੇ ਦੇ ਮੋਹ ਵਿਚ ਕਿਉਂ ਫਸ ਰਿਹਾ ਹੈ? ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਅਮਰ ਨਾ ਸਮਝ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਭਾਂਡੇ ਦਾ ਕੋਈ ਵਿਸਾਹ ਨਹੀਂ ਹੈ:-

੧. ਕਹਾ ਬਿਸਾਸਾ ਇਸ ਭਾਂਡੇ ਕੇ,
ਇਤਨਕੁ ਲਾਗੈ ਠਨਕਾ॥੧॥ [ਪੰਨਾ ੧੨੫੩

੨. ਕਹਾ ਕਰੇ ਰੇ ਖਾਟੂ ਖਾਟੁਲੀ॥
ਪਵਨਿ ਅਫਾਰ ਤੋਰ ਚਾਮਰੋ,
ਅਤਿ ਜਜਰੀ ਤੇਰੀ ਰੇ ਮਾਟੁਲੀ॥ [ਪੰਨਾ ੧੨੧੬

੩. ਲਸਕਰ ਜੋੜੇ ਕੀਆ ਸਾਂਬਾਹਾ॥
ਨਿਕਸਿਆ ਫੂਕ ਤਾ ਹੋਇ ਗਇਓ ਸੁਆਹਾ॥ [ਪੰਨਾ ੩੯੨

ਘਟ ਘਟ ਮੈ ਹਰਿ ਜੂ ਬਸੈ, ਸੰਤਨ ਕਹਿਓ ਪੁਕਾਰਿ॥ ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਤਿਹ ਭਜੁ ਮਨਾ, ਭਉ ਨਿਧਿ ਉਤਰਹਿ ਪਾਰਿ॥੧੨॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਘਟ ਘਟ ਮੈ=ਹਰੇਕ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ। ਹਰਿ ਜੂ=ਹਰੀ ਜੀ। ਬਸੈ=ਵਸਦਾ ਹੈ। ਸੰਤਨ=ਸੰਤਾਂ, ਸਤਿਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੇ। ਕਹਿਓ ਪੁਕਾਰਿ=ਪੁਕਾਰ ਕੇ (ਉਚੀ ਉਚੀ) ਆਖਿਆ ਹੈ। ਤਿਹ= ਉਸ (ਪ੍ਰਭੂ) ਨੂੰ। ਭਜੁ ਮਨਾ=ਹੇ ਮਨ! ਸਿਮਰ। ਭਉ ਨਿਧਿ= ਸੰਸਾਰ ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ। ਉਤਰਹਿ ਪਾਰਿ=ਪਾਰ ਉਤਰ ਜਾਵੇਂ।

ਅਰਥ: (ਹੇ ਭਾਈ! ਰਬੀ) ਸੰਤਾਂ ਨੇ (ਇਹ ਤੱਤ ਵਾਲੀ ਗਲ) ਪੁਕਾਰ ਪੁਕਾਰ ਕੇ ਆਖੀ ਹੈ ਕਿ ਹਰੇਕ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਹਰੀ ਵਸਦਾ ਹੈ। ਨਾਨਕ! ਆਖ ਕਿ ਹਮੇਸ਼ਾ (ਤੂੰ) ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਸਿਮਰ (ਤਾਂ ਜੋ) ਸੰਸਾਰ ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ ਪਾਰ ਹੋ ਜਾਵੇਂ।੧੨।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਜਿਵੇਂ ਕਸਤੂਰੀ, ਮ੍ਰਿਗ ਦੀ ਧੁਨੀ ਅੰਦਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਉਹ ਉਸ ਸੁਗੰਧੀ ਨੂੰ ਢੂੰਢਣ ਲਈ ਬਾਹਰ ਝਾੜਾਂ ਵਿਚ ਫਿਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਹਰੀ ਹਰੇਕ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਵਸ ਰਿਹਾ ਹੈ ਪਰ ਇਹ ਮਨੁੱਖ ਦਰਯਾਵਾਂ ਦੇ ਕਿਨਾਰਿਆਂ ਤੇ ਤੀਰਥਾਂ ਤੇ, ਜੰਗਲਾਂ ਵਿਚ ਜਾਂ ਇਟਾਂ ਵਟਿਆਂ ਦੀ ਚਾਰ ਦੀਵਾਰੀ ਵਿਚ, ਮੰਦਰਾਂ, ਮਸਜਿਦਾਂ ਵਿਚ ਰਬ ਦਾ ਟਿਕਾਣਾ ਸਮਝੀ ਬੈਠਾ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਅਜੇ ਤੀਕ ਇਹ ਸੋਝੀ ਨਹੀਂ ਆਈ ਕਿ "ਸਭ ਮਹਿ ਜੋਤਿ ਜੋਤਿ ਹੈ ਸੋਇ॥ ਤਿਸੁ ਦੇ ਚਾਨਣਿ ਸਭ ਮਹਿ ਚਾਨਣੁ ਹੋਇ॥" (ਪੰਨਾ ੧੩)। ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਪਾਵਨ ਬਚਨ ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਗ੍ਰਤੀ ਬਖਸ਼ਦੇ ਹਨ:-

ਕਾਹੂ ਲੈ ਠੋਕ ਬਧੇ ਉਰ ਠਾਕੁਰ,
ਕਾਹੂ ਮਹੇਸ ਕੌ ਏਸ਼ ਬਖਾਨਯੋ॥
ਕਾਹੂ ਕਹਯੋ ਹਰਿਮੰਦਰ ਮੈ ਹਰਿ,
ਕਾਹੂ ਮਸੀਤ ਕੇ ਬੀਚ ਪ੍ਰਮਾਨਯੋ॥

ਕਾਹੂ ਨੇ ਰਾਮ ਕਹਯੋ, ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਕਹੂ,
ਕਾਹੂ ਮਨੈ ਅਵਤਾਰਨ ਮਾਨਯੋ॥
ਫੋਕਟ ਧਰਮ ਬਿਸਾਰ ਸਭੈ,
ਕਰਤਾਰ ਹੀ ਕੋ ਕਰਤਾ ਜੀਅ ਜਾਨਯੋ॥ [ਤੇਤੀ ਸਵੈਯੇ

ਇਸ ਡਰਾਉਣੇ, ਭਿਆਨਕ ਸੰਸਾਰ ਸਾਗਰ ਤੋਂ ਪਾਰ ਹੋਣ ਦਾ ਇਕੋ ਇਕ ਤਰੀਕਾ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸ਼ਰਣ ਵਿਚ ਟਿਕ ਕੇ ਭਜਨ ਕਰਨਾ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਇਹੀ ਗਲ ਪੁਕਾਰ ਪੁਕਾਰ ਕੇ ਕਹਿ ਰਹੇ ਹਨ:-

੧. ਜਿਹ ਬਿਧਿ ਗੁਰਿ ਉਪਦੇਸਿਆ ਸੋ ਸੁਨ ਰੇ ਭਾਈ॥
ਨਾਨ ਕਹਤ ਪੁਕਾਰਿ ਕੈ, ਗਹੁ ਪ੍ਰਭ ਸਰਨਾਈ॥
[ਪੰਨਾ ੭੨੭

੨. ਅਸੁਮੇਧ ਜਗਨੇ॥ ਤੁਲਾ ਪੁਰਖ ਦਾਨੇ॥
ਪ੍ਰਾਗ ਇਸਨਾਨੇ॥੧॥
ਤਉ ਨ ਪੁਜਹਿ ਹਰਿ ਕੀਰਤਿ ਨਾਮਾ॥
ਅਪਨੇ ਰਾਮਹਿ ਭਜ ਲੇ, ਰੇ ਮਨ ਆਲਸੀਆ॥
[ਪੰਨਾ ੮੭੬

ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਸੰਦੇਸ਼ ਸੁਣਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹਰੇਕ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਜੋਤਿ ਸੁਭਾਇਮਾਨ ਹੈ। ਸੰਤ ਜਨ ਪੁਕਾਰ ਪੁਕਾਰ ਕੇ ਇਹ ਕਹਿ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਹੇ ਭਾਈ! ਜੇ ਤੂੰ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਪਾਰ ਹੋਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਭਜਨ ਕਰ:-

ਭਈ ਪਰਾਪਤਿ ਮਾਨੁਖ ਦੇਹੁਰੀਆ॥
ਗੋਬਿੰਦ ਮਿਲਨ ਕੀ ਇਹ ਤੇਰੀ ਬਰੀਆ॥
ਅਵਰਿ ਕਾਜ ਤੇਰੈ ਕਿਤੈ ਨ ਕਾਮ॥
ਮਿਲੁ ਸਾਧਸੰਗਤਿ ਭਜੁ ਕੇਵਲ ਨਾਮ॥ [ਪੰਨਾ ੧੨

ਸੁਖੁ ਦੁਖੁ ਜਿਹ ਪਰਸੈ ਨਹੀਂ, ਲੋਭ ਮੋਹੁ ਅਭਿਮਾਨੁ॥
ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਸੁਨੁ ਰੇ ਮਨਾ, ਸੋ ਮੂਰਤਿ ਭਗਵਾਨ॥੧੩॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਜਿਹ=ਜਿਸ (ਜੀਵ) ਨੂੰ। ਪਰਸੈ ਨਹੀਂ=ਛੋਹਦਾ, ਪੋਂਹਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਅਭਿਮਾਨੁ=ਅਹੰਕਾਰ। ਮੂਰਤਿ=ਮੂਰਤੀ, ਸਰੂਪ। ਭਗਵਾਨ=ਮਾਲਕ।

ਅਰਥ: ਜਿਸ (ਜੀਵ) ਨੂੰ ਸੁਖ ਦੁਖ ਨਹੀਂ ਛੋਂਹਦਾ, ਨਾ ਹੀ ਲੋਭ ਮੋਹ ਤੇ ਅਹੰਕਾਰ (ਪੋਂਹਦਾ) ਹੈ, ਨਾਨਕ! ਆਖ ਕੇ ਕਿ ਹੇ ਮਨ! ਸੁਣ, ਉਹ (ਜੀਵ) ਪ੍ਰਭੂ ਰੂਪ ਹੈ।੧੩।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਜਿਸਨੇ ਭਗਵਾਨ ਦੀ ਮੂਰਤੀ (ਹਸਤੀ) ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨੇ ਹੋਣ ਉਹ ਸੁਰਤਾ ਬਣ ਕੇ ਇਸ ਸਲੋਕ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕਰੇ। ਭਗਵਾਨ ਮਿਟੀ ਜਾਂ ਪਥਰ ਦੀ ਮੂਰਤਿ ਨਹੀਂ, ਉਹ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਮੁਜੱਸਮ ਹੈ, ਦਾਤਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਹਸਤੀ ਨੂੰ ਦੁਖ, ਸੁਖ, ਲੋਭ, ਮੋਹ, ਅਭਿਮਾਨ ਪੋਂਹਦੇ ਨਹੀਂ, ਹਰਖ ਸੋਗ ਤੋਂ, ਉਪਰ ਉਠ ਗਿਆ ਹੈ, ਮਾਇਆ ਮੋਹ ਤੋਂ ਨਿਰਲੇਪ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, ਅਥਵਾ ਸੰਸਾਰਕ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੇ ਰੱਸਾਂ ਕੱਸਾਂ ਭੋਗਾਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ ਅਤੇ ਹਰੇਕ ਚੀਜ਼ ਵਿਚ ਉਸ ਨੂੰ ੧ਓ ਰਵਿਆ ਹੋਇਆ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਿਚ ਸੋਨਾ ਤੇ ਮਿਟੀ ਮਾਨ ਤੇ ਅਪਮਾਨ, ਰੰਕ ਤੇ ਰਾਜਾਨ ਇਕੋ ਜਿਹੇ ਹਨ। ਜਿਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਵਲੋਂ ਇਹ ਜੀਵਨ-ਜੁਗਤਿ ਪਰਦਾਨ ਹੋ ਗਈ ਹੈ, ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਅਜਿਹਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪਰਤਖਿ ਦੇਹ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਸੁਆਮੀ ਹੈ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਸੋਰਠਿ ਰਾਗ ਵਾਲਾ ਸ਼ਬਦ "ਜੋ ਨਰੁ, ਦੁਖ ਮੈਂ ਦੁਖੁ, ਨਹੀ ਮਾਨੈ॥ ਸੁਖੁ ਸਨੇਹੁ ਅਰੁ ਭੈ ਨਾਹੀ ਜਾ ਕੈ, ਕੰਚਨ ਮਾਟੀ ਮਾਨੈ॥" (ਪੰਨਾ ੬੩੩) ਉਕਤ ਵੀਚਾਰਾਂ ਤੇ ਆਪਣੀ ਮੋਹਰ ਲਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਬਾਕੀ ਅਜਿਹੀ ਹਸਤੀ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਜਿਤਨੀ ਸਿਫਤਿ ਕੀਤੀ ਜਾਏ ਉਤਨੀ ਹੀ ਥੋੜੀ ਹੈ। ਅਮਲੀ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਇਹੋ ਆਖਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ- 'ਜਨ ਨਾਨਕ ਇਹੁ ਖੇਲੁ ਕਠਨੁ ਹੈ, ਕਿਨਹੂੰ ਗੁਰਮੁਖਿ ਜਾਨਾ॥' (ਪੰਨਾ ੨੧੯)।

ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਪਾਵਨ ਬਚਨ ਹਨ:-

ਸੁਖੁ ਦੁਖੁ ਰਹਤ ਸਦਾ ਨਿਰਲੇਪੀ,
ਜਾ ਕਉ ਕਹਤ ਗੁਸਾਈ॥

ਸੋ ਤੁਮਹੀ ਮਹਿ ਬਸੈ ਨਿਰੰਤਰਿ,
ਨਾਨਕ, ਦਰਪਨਿ, ਨਿਆਈ॥ [ਪੰਨਾ ੬੩੨

ਪ੍ਰਭੂ ਆਪ ਸੁਖ ਦੁਖ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ, ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਨੇੜੇ ਲੋਭ-ਮੋਹ ਆਦਿ ਵਿਕਾਰ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦੇ। ਨਿਰੰਤਰ ਨਾਮ ਜਪਦੇ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਇਹ ਅਵਸਥਾ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ:-

ਤੈਸਾ ਹਰਖੁ ਤੈਸਾ ਉਸ ਸੋਗੁ॥
ਸਦਾ ਅਨੰਦੁ ਤਹ ਨਾਹੀ ਬਿਓਗੁ॥
ਤੈਸਾ ਸੁਵਰਨੁ ਤੈਸੀ ਉਸੁ ਮਾਟੀ॥
ਤੈਸਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਤੈਸੀ ਬਿਖੁ ਖਾਟੀ॥ [ਪੰਨਾ ੨੭੫

ਉਸਤਤਿ ਨਿੰਦਿਆ ਨਾਹਿ ਜਿਹ, ਕੰਚਨ ਲੋਹ ਸਮਾਨਿ॥ ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਸੁਨੁ ਰੇ ਮਨਾ, ਮੁਕਤਿ ਤਾਹਿ ਤੈ ਜਾਨਿ॥੧੪॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਉਸਤਤਿ=ਵਡਿਆਈ। ਨਿੰਦਿਆ=ਉਸਤਤਿ ਦੇ ਉਲਟ, ਨਿਰਾਦਰੀ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦ। ਜਿਹ=ਜਿਸ ਨੂੰ। ਕੰਚਨ=ਸੋਨਾ। ਲੋਹ=ਲੋਹਾ। ਸਮਾਨਿ=ਬਰਾਬਰ। ਮੁਕਤਿ=ਮੁਕਤੀ। ਤਾਹਿ=ਉਸ ਦੀ। ਤੈ=ਤੂੰ। ਜਾਨਿ=ਜਾਣ, ਸਮਝ।

ਅਰਥ: ਜਿਸ (ਮਨੁੱਖ) ਨੂੰ ਵਡਿਆਈ ਤੇ ਨਿੰਦਾ ਦੀ (ਪਰਵਾਹ) ਨਹੀਂ, (ਜੋ) ਸੋਨਾ ਤੇ ਲੋਹਾ ਬਰਾਬਰ (ਜਾਣਦਾ ਹੈ) ਨਾਨਕ! ਆਖ ਕਿ ਹੇ ਮਨ! ਸੁਣ ਉਸ (ਮਨੁੱਖ) ਨੂੰ (ਸਹੀ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ) ਤੂੰ ਮੁਕਤ ਸਮਝ।੧੪।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਮਨੁੱਖੀ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਉਸਤਤਿ ਤੇ ਨਿੰਦਾ ਆਪਣੀ ਵਡਿਆਈ ਤੇ ਆਪਣੀ ਬਦਖੋਈ (ਵਿਰੋਧਤਾ) ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਜਰਨਾ ਬੜੀ ਔਖੀ ਗਲ ਹੈ। ਆਪਣੀ ਵਡਿਆਈ ਸੁਣ ਕੇ ਮਨੁਖ ਤੁਰਤ ਹੀ ਫੁਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਨਿੰਦਾ ਸੁਣ ਕੇ ਨਰਾਜ਼ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਗੁਸੇ ਨਾਲ ਅਗ ਭਗੋਲਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਅਵਗੁਣ ਹਨ ਜੋ ਮੁਕਤੀ ਦੇ ਮਾਰਗ ਵਿਚ

ਰੁਕਾਵਟ ਹਨ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਕਲਿਜੁਗੀ ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਬਿਰਤੀ ਹੀ ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਹੈ:-

ਖੋਟੇ ਕਉ ਖਰਾ ਕਹੈ, ਖਰੇ ਸਾਰ ਨ ਜਾਣੈ॥
ਅੰਧੇ ਕਾ ਨਾਉ ਪਾਰਖੂ, ਕਲੀ ਕਾਲ ਵਿਡਾਣੈ॥੩॥
ਸੂਤੇ ਕਉ ਜਾਗਤੁ ਕਹੈ, ਜਾਗਤ ਕਉ ਸੂਤਾ॥
ਜੀਵਤ ਕਉ ਮੂਆ ਕਹੈ, ਮੂਏ ਨਹੀ ਰੋਤਾ॥੪॥
ਆਵਤ ਕਉ ਜਾਤਾ ਕਹੈ, ਜਾਤੇ ਕਉ ਆਇਆ॥
ਪਰ ਕੀ ਕਉ ਅਪੁਨੀ ਕਹੈ,
ਅਪੁਨੋ ਨਹੀ ਭਾਇਆ॥੫॥
ਮੀਠੇ ਕਉ ਕਉੜਾ ਕਹੈ, ਕੜੂਏ ਕਉ ਮੀਠਾ॥
ਰਾਤੇ ਕੀ ਨਿੰਦਾ ਕਰਹਿ, ਐਸਾ ਕਲ ਮਹਿ ਡੀਠਾ॥....
[ਪੰਨਾ ੨੨੯

ਲੋਹ ਤੇ ਸੋਨੇ ਨੂੰ ਸਮਾਨ ਸਮਝਣਾ, ਮਹਾਨ ਤਿਆਗੀ ਦੀ ਬ੍ਰਿਤੀ ਹੈ। ਅਗਿਆਨਤਾ ਵੱਸ ਹੋ ਕੇ ਮਨੁੱਖ ਸਾਰੀ ਸੰਪਤੀ ਉਤੇ ਆਪਣੀ ਮਾਲਕੀ ਬਣਾਈ ਬੈਠਾ ਹੈ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਮਾਇਆ ਦੀ ਮਮਤਾ ਹੀ ਬਹੁ ਰੰਗੀ ਹੈ:-

ਮਾਇਆ ਮਮਤਾ ਹੈ ਬਹੁ ਰੰਗੀ॥
ਬਿਨੁ ਨਾਵੈ, ਕੋ ਸਾਥਿ ਨ ਸੰਗੀ॥ [ਪੰਨਾ ੧੩੪੨

ਜਦੋਂ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਨਾਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕੋਈ ਵਸਤੂ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ ਤਾਂ "ਬਿਖੈ ਬਿਖੈ ਕੀ ਬਾਸਨਾ, ਤਜੀਅ ਨਹ ਜਾਈ॥ ਅਨਿਕ ਜਤਨ ਕਰਿ ਰਾਖੀਐ ਫਿਰਿ ਫਿਰਿ ਲਪਟਾਈ॥" (ਪੰਨਾ ੮੫੫) ਵਾਲੀ ਦਸ਼ਾ ਕਿਉਂ ਅਪਨਾਉਂਦਾ ਹੈ?। ਅਜਿਹੇ ਅਉਗਣ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਉਸਤਤਿ ਨਿੰਦਾ ਤੋਂ ਮੁਕਤਿ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਦਿੰਦੇ। ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਤਾਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਆਦੇਸ਼ ਦਿੰਦੇ ਹਨ:-

ਮਾਨ ਮੋਹ ਦੋਨੋ ਕਉ ਪਰਹਰਿ, ਗੋਬਿੰਦ ਕੇ ਗੁਨ ਗਾਵੈ॥
ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਇਹ ਬਿਧਿ ਕੋ ਪ੍ਰਾਨੀ,
ਜੀਵਨ ਮੁਕਤਿ ਕਹਾਵੈ॥ [ਪੰਨਾ ੮੩੧

ਨਾਮ ਜਪਣ ਨਾਲ ਮਨੁਖ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਿਚ ਪਰਿਵਰਤਨ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਲੋਹਾ ਤੇ ਸੋਨਾ ਇਕੋ ਜਿਹੇ ਦਿਸਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਕਿਸੇ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਜਾਂ ਉਸਤਤਿ ਕਰਨ ਤੋਂ ਉਪਰ ਉਠ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਨੂੰ ਏਦਾਂ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਪਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਸਹੀ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਓਹ ਮਨੁੱਖ ਬੰਧਨਾਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤਿ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ:-

ਨਾ ਕੋ ਮੇਰੇ ਦੁਸਮਨੁ ਰਹਿਆ,
ਨਾ ਹਮ ਕਿਸ ਕੈ ਬੈਰਾਈ ॥
ਬ੍ਰਹਮ ਪਸਾਰੁ ਪਸਾਰਿਓ ਭੀਤਰਿ,
ਸਤਿਗੁਰ ਤੇ ਸੋਝੀ ਪਾਈ ॥੨॥ [ਪੰਨਾ ੬੭੧

ਹਰਖ ਸੋਗੁ ਜਾ ਕੈ ਨਹੀ, ਬੈਰੀ ਮੀਤ ਸਮਾਨਿ॥ ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਸੁਨੁ ਰੇ ਮਨਾ, ਮੁਕਤਿ ਤਾਹਿ ਤੈ ਜਾਨਿ॥੧੫॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਹਰਖੁ=ਖੁੱਸ਼ੀ। ਸੋਗੁ=ਗ਼ਮੀ। ਜਾ ਕੈ=ਜਿਸ ਦੇ (ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ)। ਬੈਰੀ=ਵੈਰੀ, ਦੁਸ਼ਮਨ, ਮੀਤ=ਮਿੱਤਰ। ਸਮਾਨਿ=ਬਰਾਬਰ, ਇਕੋ ਜਿਹੇ। ਤੈ=ਤੂੰ।

ਅਰਥ : (ਹੇ ਭਾਈ !) ਜਿਸ ਦੇ (ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ) ਖੁਸ਼ੀ ਗ਼ਮੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਦੁਸ਼ਮਣ ਤੇ ਮਿੱਤਰ ਇਕੋ ਜਿਹੇ ਹਨ, ਨਾਨਕ! ਆਖ ਕਿ ਹੇ ਮਨ! ਸੁਣ, ਤੂੰ ਉਸ (ਅਜਿਹੇ ਮਨੁੱਖ) ਨੂੰ ਮੁਕਤ ਜਾਣ।੧੫।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਇਸ ਸਲੋਕ ਵਿਚ ਵੀ ਮੁਕਤੀ ਦੇ ਸੰਕਲਪ ਨੂੰ ਹੀ ਨਿਰੂਪਣ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਖੁਸ਼ੀ ਤੇ ਗ਼ਮੀ, ਸ਼ਤਰੂ ਤੇ ਮਿੱਤਰ ਦੋਵਾਂ ਨੂੰ ਸਮਾਨ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨਾਲ ਵੇਖਣ ਵਾਲਾ ਮਨੁੱਖ ਮੁਕਤੀ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੈ। ਖੁਸ਼ੀ ਤੇ ਗਮੀ ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਬੰਧਨ ਹਨ, ਇਹਨਾਂ ਦੋਹਾਂ ਦੀ ਜੜ੍ਹ ਮੋਹ ਹੈ। ਮੋਹ ਵੀ ਰਸਾਤਲ ਵਿਚ ਸਿੱਟਣ ਵਾਲਾ ਤੇ ਚਿੰਤਾ ਵੀ ਚਿਖਾ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਗਿਣੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਮੁਕਤੀ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੋਹਾਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜੇਤਾ ਮੋਹੁ ਪਰੀਤਿ ਸੁਆਦ॥ ਸਭਾ ਕਾਲਖ ਦਾਗਾ ਦਾਗ॥ (ਪੰਨਾ ੬੬੨) ਗ੍ਰਿਸਿਤ ਕੁਟੰਬਿ ਪਲੇਟਿਆ ਕਦੇ ਹਰਖੁ ਕਦੇ ਸੋਗੁ॥ (ਪੰਨਾ ੭੦)

ਵਾਲੀ ਹਾਲਤ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਇਕਸਾਰਤਾ ਦੀ ਬਾਧਕ ਹੈ। ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਹਰਖ ਸੋਗ, ਅਤੇ ਵੈਰੀ ਮਿੱਤਰ ਦੇ ਝਗੜੇ ਤੋਂ ਆਪਣਾ ਖਹਿੜਾ ਛੁੜਾ ਲਿਆ ਹੈ, ਸਹੀ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਉਹੀ ਮਨੁੱਖ ਜੀਵਨ-ਮੁਕਤਿ ਹੈ।

ਭੈ ਕਾਹੂ ਕਉ ਦੇਤ ਨਹਿ, ਭੈ ਮਾਨਤ ਆਨ॥ ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਸੁਨੁ ਰੇ ਮਨਾ, ਗਿਆਨੀ ਤਾਹਿ ਬਖਾਨਿ॥੧੬॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਭੈ=ਡਰ। ਕਾਹੂ ਕਉ=ਕਿਸੇ ਨੂੰ। ਦੇਤ ਨਹਿ=ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ। ਨਹਿ=ਨਾ ਹੀ। ਭੈ ਮਾਨਤ ਆਨ=ਹੋਰ ਦਾ ਡਰ ਮੰਨਦਾ ਹੈ। ਬਖਾਨਿ=ਆਖ।

ਅਰਥ: (ਹੇ ਭਾਈ! ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਆਪ) ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਡਰ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ ਤੇ ਨਾ ਹੀ (ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦਾ) ਡਰ ਮੰਨਦਾ ਹੈ, ਨਾਨਕ ਆਖ ਹੇ ਮਨ! ਸੁਣ, ਤੂੰ ਉਸ (ਮਨੁੱਖ) ਨੂੰ ਗਿਆਨੀ (ਪੁਰਸ਼) ਆਖ।੧੬।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਜਿਹੜਾ ਪ੍ਰਾਣੀ ਮੋਹ ਵਿਚ ਹੈ, ਹਰਖ-ਸੋਗ ਵਿਚ ਹੈ, ਉਸ ਤੇ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਭੈ ਵੀ ਸਵਾਰ ਹੈ। ਉਹ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਡਰਾਵਾ ਦਿੰਦਾ ਵੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਦਾ ਡਰ ਮੰਨਦਾ ਵੀ ਹੈ। ਇਹ ਲਛਣ ਅਗਿਆਨਤਾ ਵਾਲੇ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਹਨ। ਗਿਆਨੀ ਪੁਰਸ਼ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਅੰਦਰ ਨਾਮ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਸਾਰਿਆਂ ਵਿਚ ਰਬੀ-ਜੋਤਿ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਨਾ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਭੈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹਰੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਕਿਸੇ ਦਾ ਭੈ ਮੰਨਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ:-

੧. ਕਹੁ ਕਬੀਰ ਸੁਖਿ ਸਹਜਿ ਸਮਾਵਉ॥
ਆਪਿ ਨ ਡਰਉ, ਨ ਅਵਰੁ ਡਰਾਵਉ॥੩॥ [ਪੰਨਾ ੩੨੭

ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ ਜੀ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ:-

ੳ. ਡਰਿ ਡਰਿ ਮਰਤੇ ਜਬ ਜਾਨੀਐ ਦੂਰਿ॥
ਡਰੁ ਚੂਕਾ, ਦੇਖਿ ਭਰਪੂਰਿ॥੧॥ [ਪੰਨਾ ੧੯੬

ਅ. ਸੋ ਕਤੁ ਡਰੈ ਜਿ ਖਸਮ ਸਮਾਰੈ॥
ਡਰਿ ਡਰਿ ਪਚੇ ਮਨਮੁਖ ਵੇਚਾਰੇ॥ [ਪੰਨਾ ੬੨੭

ਭੈ ਬਾਰੇ ਗੁਰਮਤਿ ਇਹ ਸੋਝੀ ਕਰਾਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਪਾਪੀ ਪੁਰਸ਼ ਆਪਣੇ ਪਾਪਾਂ ਦੇ ਭੈ ਕਾਰਨ ਡਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਧਰਮੀ ਪੁਰਸ਼ ਸਦਾ ਵਿਗਾਸ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਗੁਰਵਾਕ ਹਨ:-

੧. ਪ੍ਰਭ ਕੈ ਸਿਮਰਨਿ ਭਉ ਨ ਬਿਆਪੈ॥
ਪ੍ਰਭ ਕੈ ਸਿਮਰਨਿ ਦੁਖੁ ਨ ਸੰਤਾਪੈ॥ [ਪੰਨਾ ੨੬੨

੨. ਸੋ ਡਰੈ ਜਿ ਪਾਪ ਕਮਾਵਦਾ, ਧਰਮੀ ਵਿਗਸੇਤੁ॥ [ਪੰਨਾ ੮੪

ਗਿਆਨੀ ਪੁਰਸ਼ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਇਹ ਹੈ:-

ਙੰਙਾ ਙਿਆਨੁ ਨਹੀ ਮੁਖ ਬਾਤਉ॥
ਅਨਿਕ ਜੁਗਤਿ ਸਾਸਤ੍ਰ ਕਰਿ ਭਾਤਉ॥
ਙਿਆਨੀ ਸੋਇ ਜਾ ਕੈ ਦ੍ਰਿੜ ਸੋਊ॥
ਕਹਤ ਸੁਨਤ ਕਛੁ ਜੋਗੁ ਨ ਹੋਊ॥
ਙਿਆਨੀ ਰਹਤ ਆਗਿਆ ਦ੍ਰਿੜੁ ਜਾ ਕੈ॥
ਉਸਨ ਸੀਤ ਸਮਸਰਿ ਸਭ ਤਾ ਕੈ॥
ਙਿਆਨੀ ਤਤੁ ਗੁਰਮੁਖਿ ਬੀਚਾਰੀ॥
ਨਾਨਕ ਜਾ ਕਉ ਕਿਰਪਾ ਧਾਰੀ॥ [ਪੰਨਾ ੨੫੧

ਗਿਆਨੀ ਪੁਰਸ਼ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਜੀ ਦੇ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਵਿਚਰਦਾ ਅਤੇ ਨਿਰਭਉ ਨਾਮ ਨੂੰ ਜਪਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਭਉ ਮਿੱਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਕਿਸੇ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੀ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਚੋਂ ਸਫਲ ਹੋਏ ਨੂੰ ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਚ ਗਿਆਨੀ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ। ਗੁਰੂ ਘਰ ਵਿਚੋਂ ਗਿਆਨੀ ਡਿਗਰੀ ਕਿਸੇ ਵਿਰਲੇ ਨੂੰ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜੋ ਰਬੀ-ਭੈ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦਾ ਭੈ ਮੰਨਦਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਸੀਨਾ-ਜੋਰੀ ਵਿਖਾ ਕੇ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਡਰਾਉਂਦਾ ਧਮਕਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਅਸਲੀ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਅਜਿਹੇ ਪੁਰਸ਼ ਨੂੰ ਹੀ ਗਿਆਨੀ ਆਖਣਾ ਯੋਗ ਹੈ।

ਜਿਹਿ ਬਿਖਿਆ ਸਗਲੀ ਤਜੀ, ਲੀਓ ਭੇਖ ਬੈਰਾਗ॥ ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਸੁਨੁ ਰੇ ਮਨਾ, ਤਿਹ ਨਰ ਮਾਥੈ ਭਾਗੁ॥੧੭॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਜਿਹਿ=ਜਿਸ (ਮਨੁੱਖ) ਨੇ। ਬਿਖਿਆ= ਮਾਇਆ। ਸਗਲੀ=ਸਾਰੀ। ਤਜੀ=ਤਿਆਗ ਦਿਤੀ ਹੈ। ਲੀਓ= ਧਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਭੇਖੁ ਬੈਰਾਗ=ਬੈਰਾਗ ਦਾ ਭੇਖ। ਤਿਹ ਨਰ=ਉਸ ਮਨੁੱਖ ਦੇ। ਮਾਥੈ ਭਾਗੁ=ਮਥੇ ਉਤੇ (ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ) ਭਾਗ (ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਇਆ ਹੈ)।

ਅਰਥ: (ਹੇ ਭਾਈ! ਜਿਸ (ਮਨੁੱਖ) ਨੇ ਸਾਰੀ (ਭਾਵ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ) ਮਾਇਆ ਤਿਆਗ ਦਿਤੀ ਹੈ (ਅਤੇ) ਵੈਰਾਗ ਦਾ ਭੇਖ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ, ਨਾਨਕ! ਆਖ ਹੇ ਮਨ! ਸੁਣ ਉਸ (ਮਨੁੱਖ) ਦੇ ਮਥੇ ਉਤੇ (ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ) ਭਾਗ (ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਇਆ ਹੈ)।੧੭।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਭਾਗਾਸ਼ਾਲੀ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਕੀ ਹੈ? ਬਹੁਤੇ ਧਨ ਵਾਲਾ, ਰਾਜ ਭਾਗ ਵਾਲਾ, ਸੰਤਾਨ ਵਾਲਾ, ਐਸ਼ਵਰਜ਼ ਵਾਲਾ, ਮਨੁੱਖ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਉਹ ਵਿਅਕਤੀ ਜਿਸਨੇ ਕਾਮ, ਕ੍ਰੋਧ, ਲੋਭ, ਮੋਹ, ਅਹੰਕਾਰ ਭਾਵ ਵਿਸ਼ੇ-ਵਿਕਾਰ ਤਿਆਗ ਦਿਤੇ ਹਨ ਅਤੇ ਬੈਰਾਗ ਦਾ ਭੇਖ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਮਜ੍ਹਬੀ ਜਨੂਨ ਤੋਂ ਉਪਰ ਉਠ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਮਨ ਚੋਂ ਭੇਦ-ਭਰਮ ਦੂਰ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਹੜਾ ਸਹਿਜ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਵਿਚਰਦਾ ਹੈ, ਸਾਸ ਗਿਰਾਸ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਦਾ ਹੈ, ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਮਨੁੱਖੀ ਵਡਭਾਗੀ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਪਾਵਨ ਬਚਨ ਹਨ:-

ਬਡਭਾਗੀ ਤਿਹ ਜਨ ਕਉ ਜਾਨਹੁ,
ਜੋ ਹਿਰ ਕੇ ਗੁਨ ਗਾਵੈ॥
ਜਨਮ ਜਨਮ ਕੇ ਪਾਪ ਖੋਇ ਕੈ,
ਫਨਿ ਬੈਕੁੰਠਿ ਸਿਧਾਵੈ॥ [ਪੰਨਾ ੯੦੨

ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ:-

ਜਿਸ ਕੈ ਮਸਤਕਿ ਕਰਮੁ ਹੋਇ, ਸੋ ਸੇਵਾ ਲਾਗਾ॥
ਜਿਸੁ ਗੁਰ ਮਿਲਿ ਕਮਲੁ ਪ੍ਰਗਾਸਿਆ,
ਸੋ ਅਨਦਿਨੁ ਜਾਗਾ ॥
ਲਗਾ ਰੰਗੁ ਚਰਣਾਰਬਿੰਦ, ਸਭ ਭ੍ਰਮੁ ਭਉ ਭਾਗਾ॥

ਆਤਮ ਜਿਤਾ ਗੁਰਮਤੀ, ਆਗੰਜਤ ਪਾਗਾ॥
ਜਿਸੁ ਪ੍ਰਭੁ ਮਿਲਿਆ ਆਪਣਾ, ਸੋ ਪੁਰਖੁ ਸਭਾਗਾ॥
ਜਿਸਹਿ ਧਿਆਇਆ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ, ਸੋ ਕਲਿ ਮਹਿ ਤਾਗਾ॥
ਸਾਧੂ ਸੰਗਤਿ ਨਿਰਮਲਾ, ਅਨਸਠਿ ਮਜਨਾਗਾ॥
ਨਾਨਕ ਤਿਸੁ ਬਲਿਹਾਰਣੈ, ਜਿਸੁ ਏਵਡੁ ਭਾਗਾ॥
[ਪੰਨਾ ੯੬੪-੬੫

'ਲੀਓ ਭੇਖੁ ਬੈਰਾਗ' ਦਾ ਇਹ ਭਾਵ ਨਹੀਂ ਕਿ ਗ੍ਰਿਹਸਤੀ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਤਿਆਗ ਕੇ ਉਦਾਸਪੁਣਾ ਪਲੇ ਪਾਉਣਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਘਰ ਦਾ ਵਿਧਾਨ ਇਹ ਹੈ:-

ਅਨਦਿਨੁ ਕੀਰਤਨੁ ਕੇਵਲ ਬਖ੍ਯ਼ਾਨੁ॥
ਗ੍ਰਿਹਸਤ ਮਹਿ ਸੋਈ ਨਿਰਬਾਨੁ॥ [ਪੰਨਾ ੨੮੧

ਜਿਹੜਾ ਮੋਹ ਜਾਲ ਨੂੰ ਤਿਆਗਦਾ, ਐਵੇਂ ਭਗਵੇ ਕਪੜੇ ਪਾ ਕੇ ਬੈਰਾਗੀ ਹੋਣ ਦਾ ਵਿਖਾਵਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਅਜਿਹੇ ਭੇਖੀਆਂ ਤੋਂ ਬਚ ਕੇ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਸ਼ੇ ਤੇ ਕਈ ਸਾਖੀਆਂ ਹਨ ਪਰ ਵਿਸਥਾਰ ਦੇ ਭੈ ਕਾਰਨ ਇਥੇ ਦੇਣ ਤੋਂ ਸੰਕੋਚ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਜਿਹਿ ਮਾਇਆ ਮਮਤਾ ਤਜੀ, ਸਭ ਤੇ ਭਇਓ ਉਦਾਸ॥ ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਸੁਨੁ ਰੇ ਮਨਾ, ਤਿਹ ਘਟਿ ਬ੍ਰਹਮ ਨਿਵਾਸ॥੧੮॥

ਅਰਥ: ਜਿਸ (ਮਨੁੱਖ) ਨੇ ਮਾਇਆ ਦੀ ਅਪਣਤ ਤਿਆਗ ਦਿਤੀ ਹੈ (ਅਤੇ) ਸਾਰਿਆਂ ਤੋਂ ਉਪਰਾਮ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, ਨਾਨਕ! ਆਖ ਕਿ ਹੇ ਮਨ! ਸੁਣ, ਉਸ (ਮਨੁੱਖ) ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਬ੍ਰਹਮ ਦਾ ਵਾਸਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ।੧੮।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਮਾਇਆ ਦੀ ਪਕੜ ਵਿਚ ਦੁਖ ਹੈ, ਤਿਆਗ ਵਿਚ ਸੁਖ ਹੈ। ਪਕੜ ਵਿਚ ਹਉਮੈ ਹੈ, ਜੇ ਮਾਇਆ ਦੇ ਤਿਆਗ ਦਾ ਮਨ ਵਿਚ ਮਾਣ ਹੈ, ਤਾਂ ਅਜਿਹੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਮਾਇਆ ਦੇ ਤਿਆਗ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਕ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਮਾਇਆ ਦਾ ਗੜ੍ਹ ਮਨ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਤਕ ਮਨ ਵਿਚੋਂ ਮਾਇਆ ਦਾ ਮੋਹ ਅਤੇ ਵਾਸ਼ਨਾ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ, ਓਦੋਂ ਤਕ ਸਾਰਾ

ਤਿਆਗ ਵਿਖਾਵੇ ਦਾ ਹੈ। ਭੈੜੇ ਕੰਮਾਂ ਵਿਚ ਜਾਂ ਦੁਨਿਆਵੀ ਸ਼ੁਹਰਤ ਲਈ ਖ਼ਰਚੇ ਧਨ ਦਾ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਕੋਈ ਦੁਖ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਦੇ ਬਦਲੇ ਉਸ ਨੂੰ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਵਾਹ ਵਾਹ ਮਿਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਪਰ ਨੇਕੀ ਵਾਲੇ ਪਾਸੇ ਖਰਚਿਆ ਧਨ ਮਨੁੱਖੀ ਮਨ ਦੀ ਵਹੀ ਖ਼ਾਤੇ ਤੇ ਚੜ੍ਹਿਆ ਹੋਇਆ ਸਦਾ ਭਾਰੂ ਬਣਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।

ਮਾਇਆ ਨਾਲੋਂ ਮਾਇਆ ਦੀ ਮਮਤਾ-ਤਿਆਗਣੀ ਬਹੁਤ ਔਖੀ ਹੈ। ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ ਦੇ ਬਚਨ ਹਨ:-

ਕਬੀਰ ਮਾਇਆ ਤਜੀ ਤ ਕਿਆ ਭਇਆ,
ਜਉ ਮਾਨੁ ਤਜਿਆ ਨਹੀ ਜਾਇ॥
ਮਾਨ ਮੁਨੀ ਮੁਨਿਵਰ ਗਲੇ,
ਮਾਨੁ ਸਭੈ ਕਉ ਖਾਇ॥ [ਪੰਨਾ ੧੩੬੨

ਮਾਇਆ ਦੇ ਤਿਆਗ ਤੋਂ ਭਾਵ ਮਾਇਆ ਉਤੇ ਕਾਬੂ ਪਾਉਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਮਾਇਆ ਦਾਸੀ ਬਣ ਜਾਵੇ:-

੧. ਜੋ ਤੂੰ ਕਹੈ ਸੁ ਕਾਰ ਕਮਾਵਾ॥
ਜਨ ਨਾਨਕ ਗੁਰਮੁਖਿ ਨੇੜਿ ਨ ਆਵਾ॥ [ਪੰਨਾ ੩੭੦

੨. ਮਾਇਆ ਦਾਸੀ, ਭਗਤਾ ਕੀ ਕਾਰ ਕਮਾਵੈ॥
ਚਰਣੀ ਲਾਗੈ ਤ ਮਹਲੁ ਪਾਵੈ॥

੩. ਨਾਨਕ ਹਰਿਨਾਮੁ ਜਿਨੀ ਆਰਾਧਿਆ,
ਅਨਦਿਨੁ ਹਰਿ ਲਿਵਤਾਰ॥
ਮਾਇਆ ਬੰਦੀ ਖਸਮ ਕੀ, ਤਿਨ ਅਗੈ ਕਮਾਵੈ ਕਾਰ॥
[ਪੰਨਾ ੯੦

ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੰਵਲ ਫੁਲ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਨਿਰਲੇਪ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਤਿਵੇਂ ਮਾਇਆ ਦੀ ਮਮਤਾ ਤਿਆਗ ਕੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਅਜਿਹੀ ਅਵਸਥਾ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਜੀਵ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਬ੍ਰਹਮ ਦਾ ਪ੍ਰਗਾਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਜਿਹਿ ਪ੍ਰਾਨੀ ਹਉਮੈ ਤਜੀ, ਕਰਤਾ ਰਾਮੁ ਪਛਾਨਿ॥ ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਵਹੁ ਮੁਕਤ ਨਰੁ, ਇਹ ਮਨ ਸਾਚੀ ਮਾਨੁ॥੧੯॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਜਿਹ ਪ੍ਰਾਨ.=ਜਿਸ ਪ੍ਰਾਣੀ ਨੇ। ਹਉਮੈ=ਮੈਂ ਮੇਰੀ। ਤਜੀ=ਛਡ ਦਿਤੀ ਹੈ। ਕਰਤਾ ਰਾਮ ਪਛਾਨਿ=ਰਾਮ ਨੂੰ ਪਛਾਣ ਲਿਆ ਹੈ। ਵਹੁ=ਉਹ। ਨਰ=ਪ੍ਰਾਣੀ। ਸਾਚੀ ਮਾਨੁ=ਸਚੀ ਮੰਨ।

ਅਰਥ: (ਹੇ ਭਾਈ!) ਜਿਸ ਪ੍ਰਾਣੀ ਨੇ ਮੈਂ-ਮੇਰੀ ਛਡ ਦਿਤੀ ਹੈ (ਅਤੇ) ਕਰਤਾ (ਪੁਰਖ ਵਿਆਪਕ) ਰਾਮ ਨੂੰ ਪਛਾਣ ਲਿਆ ਹੈ। ਨਾਨਕ! ਆਖ ਕਿ ਉਹ ਪ੍ਰਾਣੀ ਮੁਕਤ ਹੈ, ਹੇ ਮਨ! (ਇਹ ਗਲ) ਸਚੀ ਮੰਨ।੧੯।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਮਨੁੱਖੀ ਲਈ ਮਿਤਰ, ਸਾਕ ਸਨਬੰਧੀ, ਮਾਇਆ ਅਤੇ ਹੋਰ ਪਦਾਰਥ ਛਡਣੇ ਇਤਨੇ ਔਖੇ ਨਹੀਂ, ਜਿਤਨੀ ਹਉਮੈ ਤਿਆਗਣੀ ਔਖੀ ਹੈ। ਮਨੁਖ ਜੰਮਦਾ ਵੀ ਹਉਮੈ ਕਰਕੇ ਹੈ ਅਤੇ ਮਰਦਾ ਵੀ ਹਉਮੈ ਵਿਚ ਹੈ। ਹਉਮੈ ਲਾ-ਇਲਾਜ ਰੋਗ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਵੀ ਆਸਾ ਕੀ ਵਾਰ ਵਿਚ ਅਜਿਹੀ ਦਸ਼ਾ ਨੂੰ ਦੀਰਘ ਰੋਗ ਦੀ ਉਪਾਧੀ ਦਿਤੀ ਹੈ:-

ਹਉਮੈ ਦੀਰਘ ਰੋਗੁ ਹੈ, ਦਾਰੂ ਭੀ ਇਸ ਮਾਹਿ॥ [ਪੰਨਾ ੪੬੬

ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਜਿਥੋਂ ਰੋਗਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਉਸ ਵਿਚ ਜਿਥੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਸਾਰੀਆਂ ਜੂਨਾਂ ਦੀ ਸਿਕਦਾਰੀ ਨਾਲ ਅਲੰਕ੍ਰਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਉਥੇ ਇਸ ਦੇ ਪਲੇ ਪਈ ਹਉਮੈ ਦਾ ਵੀ ਸੰਕੇਤ ਦਿਤਾ ਹੈ:-

ਹਉਮੈ ਰੋਗ ਮਾਨੁਖ ਕਉ ਦੀਨਾ॥ [ਪੰਨਾ ੧੧੪੦

ਹਉਮੈ ਨੂੰ ਮੁਖ ਰਖਦੇ ਹੋਏ ਇਹ ਵੰਗਾਰ ਵੀ ਪਾਈ ਹੈ:-

ਹੈ ਕੋਈ ਐਸਾ ਹਉਮੈ ਤੋਰੈ॥
ਇਸੁ ਮੀਠੀ ਤੇ ਇਹੁ ਮਨੁ ਹੋਰੈ॥
ਅਗਿਆਨੀ ਮਾਨੁਖੁ ਭਇਆ, ਜੋ ਨਾਹੀ ਸੋ ਲੋਰੈ॥ [ਪੰਨਾ ੨੧੨

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਤਾਂ ਇਥੋ ਤਕ ਹਉਮੈ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਕੋਈ ਸੋਚ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ:-

੧. ਸੇਵਾ ਕਰੀ ਜੇ ਕਿਛੁ ਹੋਵੈ ਅਪਣਾ,
ਜੀਉ ਪਿੰਡੁ ਤੁਮਾਰਾ॥ [ਪੰਨਾ ੬੩੫

੨. ਕਿਆ ਦੇਵਉ ਜਾ ਸਭ ਕਿਛੁ ਤੇਰਾ॥
ਸਦ ਬਲਿਹਾਰਿ ਜਾਉ ਲਖ ਬੇਰਾ ॥ [ਪੰਨਾ ੮੯੭

ਦਿਸਦੇ ਜਗਤ ਨਾਲ, ਸਰੀਰਾਂ ਨਾਲ ਸਾਂਝ ਪਾਉਣੀ ਵੀ ਹਉਮੈ ਵਿਚ ਗ੍ਰਸਣਾ ਹੈ। ਯਥਾਰਥ ਵਾਲੀ ਮੁਕਦੀ ਗਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਹਉਮੈ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਸੇ ਨੂੰ ਹੀ ਪ੍ਰਭੂ-ਮਿਲਾਪ ਦਾ ਸੁਭਾਗ ਨਸੀਬ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪਰਮਾਰਥ ਵਿਚ ਹਉਮੈ ਤੇ ਨਾਮ ਦਾ ਪਰਸਪਰ ਸਿਧਾਂਤਕ ਵਿਰੋਧ ਹੈ। ਕਰਤਾਰ ਵਿਚ ਪਿਆਰ ਪਾਉਣ ਲਈ ਹਉਮੈ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰਨਾ ਅਤਿ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ।

ਭੈ ਨਾਸਨ ਦੁਰਮਤਿ ਹਰਨ, ਕਲਿ ਮਹਿ ਹਰਿ ਕੋ ਨਾਮੁ॥ ਨਿਸਿ ਦਿਨੁ ਜੋ ਨਾਨਕ ਭਜੈ, ਸਫਲ ਹੋਇ ਤਿਹ ਕਾਮ॥੨੦॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਭੈ ਨਾਸਨ=ਡਰ ਨਾਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲਾ। ਦੁਰਮਤਿ ਹਰਨ=ਖੋਟੀ ਮਤ ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ। ਕਲਿ ਮਹਿ=ਕਲਜੁਗ ਵਿਚ। ਨਿਸਿ ਦਿਨੁ=ਰਾਤ ਦਿਨ। ਹੋਹਿ=ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਅਰਥ: (ਹੇ ਭਾਈ! ਇਸ) ਕਲਜੁਗ ਵਿਚ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਨਾਮ ਡਰ ਨਾਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲਾ (ਅਤੇ) (ਖੋਟੀ ਮਤਿ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਨਾਨਕ (ਗੁਰੂ ਜੀ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਜੋ (ਮਨੁੱਖ) ਦਿਨ ਰਾਤ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ (ਸਾਰੇ) ਕੰਮ ਸਫਲ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।੨੦।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਇਹ ਪਾਵਨ ਸਲੋਕ ਸਾਨੂੰ ਕਿਤਨਾ ਸੁੰਦਰ ਗਿਆਨ ਬਖਸ਼ਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਲਜੁਗਿ ਵਿਚ ਡਰ ਅਤੇ ਖੋਟੀ ਮਤਿ ਨੂੰ ਨਾਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਕੇਵਲ ਹਰੀ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ।

ਆਓ, ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਸਮਝੀਏ ਕਿ ਡਰ ਪੈਦਾ ਕਿਥੋਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਖੋਟੀ ਮਤਿ ਕਾਰਨ ਜਦੋਂ ਮਨੁੱਖ ਕੋਈ ਭੈੜਾ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਚੋਰੀ ਯਾਰੀ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਡਾਕਾ ਮਾਰਦਾ ਹੈ, ਕਤਲ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਨੂੰ

ਵੈਰੀ ਬਣਾਉਂਦਾ, ਮਿਤਰ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਦਾ ਦਿਲ ਦਹਿਲਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਗੁਰਦੇਵ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦੇ ਬਚਨ ਹਨ:

ਜਬ ਧਾਰੈ ਕੋਊ ਬੈਰੀ ਮੀਤੁ॥
ਤਬ ਲਗੁ ਨਿਹਚਲੁ ਨਾਹੀ ਚੀਤਿ॥ [ਪੰਨਾ ੨੭੮

ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਚਿਤ ਸਥਿਰ ਨਹੀਂ, ਉਸ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕ ਸਥਿਤੀ ਡਾਵਾਂਡੋਲ ਹੋਈ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਇਸ ਨੂੰ ਨਾਮ-ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਜਾਂ ਸ਼ਕਤੀ-ਸ਼ਾਲੀ ਸਾਥੀ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਸਮੇਂ ਇਹ ਡਰ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਰਬੀ-ਭੈ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਡੇਰਾ ਪਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਓਦੋਂ ਦੁਨਿਆਵੀ ਡਰ ਜੋ ਦੁਰਮਤਿ ਕਰਕੇ ਸਹੇੜਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਸਭ ਨਾਸ਼ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਵਾਕ ਹਨ:-

ਭਉ ਚੂਕਾ ਨਿਰਭਉ ਹੋਇ ਬਸੇ॥
ਸਗਲ ਬਿਆਧਿ ਮਨ ਤੇ ਖੈ ਨਸੇ॥ [ਪੰਨਾ ੨੯੭

ਗੁਰਮਤਿ ਨਾਲ ਸਾਂਝ ਪਾਇਆਂ ਦੁਰਮਤਿ ਦਾ ਵਿਨਾਸ਼ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਭਜਨ ਬੰਦਗੀ ਦੁਆਰਾ ਪਾਇਆ ਜਨਮ ਪਦਾਰਥ ਸਫਲ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ:-

ਗੋਬਿੰਦ ਗੋਬਿੰਦ ਗੋਬਿੰਦ ਮਈ॥
ਜਬ ਤੇ ਭੇਟੇ ਸਾਧ ਦਇਆਰਾ,
ਤਬ ਤੇ ਦੁਰਮਤਿ ਦੂਰਿ ਭਈ॥ [ਪੰਨਾ ੮੨੨

ਸਾਰੀ ਵਿਚਾਰ ਦਾ ਤੱਥ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪਰਮਾਤਾਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ ਖੋਟੀ ਮਤਿ ਅਤੇ ਦੁਨਿਆਵੀ ਭੈ ਨੂੰ ਨਾਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਜਿਹਬਾ ਗੁਨ ਗੋਬਿੰਦ ਭਜਹੁ, ਕਰਨ ਸੁਨਹੁ ਹਰਿਨਾਮੁ ॥ ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਸੁਨਿ ਰੇ ਮਨਾ, ਪਰਹਿ ਨ ਜਮ ਕੈ ਧਾਮ॥੨੧॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਜਿਹਬਾ=ਜੀਭ ਨਾਲ। ਕਰਨ=ਕੰਨਾ। ਨਾਲ। ਸੁਨਹੁ=ਸੁਣੋ। ਪਰਹਿ ਨ=ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੇ ਹਨ। ਜਮ ਕੈ ਧਾਮ=ਜਮ ਦੀ ਪੁਰੀ ਵਿਚ।

ਅਰਥ: (ਹੇ ਭਾਈ !) ਜੀਭ ਨਾਲ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਇਨ ਕਰੋ,

ਕੰਨਾਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਨਾਮ ਸੁਣੋ, ਨਾਨਕ! ਆਖ ਕਿ ਹੇ ਮਨ! ਸੁਣ (ਅਜਿਹੇ ਮਨੁੱਖ) ਜਮ ਦੀ ਪੁਰੀ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੇ ।੨੧।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਮਨੁਖ ਨੂੰ ਪੰਜ ਕਰਮ ਇੰਦਰੇ ਤੇ ਪੰਜ ਗਿਆਨ-ਇੰਦਰੇ ਦਿਤੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕ੍ਰਿਆ ਇਸ ਦੇ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਬੜੀ ਮਹਾਨਤਾ ਰਖਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਸਲੋਕ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਕੰਨ ਤੇ ਰਸਨਾ ਦੋ ਪਰਮੁਖ ਕਰਮ-ਇੰਦ੍ਰੇ ਲਏ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਰਸਨਾ ਨਾਲ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕੰਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਉਹ ਨਾਮ ਸੁਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਰਬੀ ਦਾਤਿ ਹੈ। ਜਿਹੜੇ ਗੁੰਗੇ ਹਨ ਜਾਂ ਬੋਲੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਦਰ ਪੁਛ ਵੇਖੋ। ਜਿਸ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਇਹ ਇੰਦ੍ਰੇ ਦਿਤੇ ਹਨ, ਉਸ ਨੇ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਲਈ ਹਦਾਇਤ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਪਿਤਾ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਇਉਂ ਵਰਨਣ ਕੀਤਾ ਹੈ:-

੧. ਏ ਰਸਨਾ ਤੂੰ ਅਨਰਸਿ ਰਾਚਿ ਰਹੀ,
ਤੇਰੀ ਪਿਆਸ ਨ ਜਾਇ॥
ਪਿਆਸ ਨ ਜਾਇ ਹੋਰਤੁ ਕਿਤੈ,
ਜਿਚਰੁ ਹਰਿ ਰਸੁ ਪਲੈ ਨ ਪਾਇ॥ [ਪੰਨਾ ੯੨੧

੨. ਏ ਸ੍ਰਵਣਹੁ ਮੇਰਿਹੁ, ਸਾਚੈ ਸੁਨਣੈ ਨੋ ਪਠਾਏ॥
ਸਾਚੈ ਸੁਨਣੈ ਨੋ ਪਠਾਏ ਸਰੀਰ ਲਾਏ,
ਸੁਣਹੁ ਸਤਿ ਬਾਣੀ॥
ਜਿਤੁ ਸੁਣੀ ਮਨੁ ਤਨੁ ਹਰਿਆ ਹੋਆ,
ਰਸਨਾ ਰਸਿ ਸਮਾਣੀ ॥ [ਪੰਨਾ ੯੨੨

੩. ਰਸਨਾ ਜਪੈ ਨ ਨਾਮੁ, ਤਿਲੁ ਤਿਲੁ ਕਰਿ ਕਟੀਐ॥
ਹਰਿਹਾਂ ਜਬ ਬਿਸਰੈ ਗੋਬਿੰਦ ਰਾਇ,
ਦਿਨੋ ਦਿਨ ਘਟੀਐ ॥ [ਪੰਨਾ ੧੩੬੩

੪. ਕਰਨ ਨ ਸੁਨੈ ਕਾਹੂ ਕੀ ਨਿੰਦਾ॥
ਸਭ ਤੇ ਜਾਨੈ ਆਪਸ ਕਉ ਮੰਦਾ॥ [ਪੰਨਾ ੨੭੪

ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਫੁਰਮਾਨ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਹੇ ਮਨ! ਤੂੰ ਰਸਨਾ ਨਾਲ ਨਾਮ ਜਪ ਅਤੇ ਕੰਨਾ ਨਾਲ ਨਾਮ ਸੁਣ, ਜਿਹੜੇ ਜੀਵ

ਇਸ ਸਿਖਿਆ ਤੇ ਅਮਲ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਰਕਾਂ ਦਾ ਮੂੰਹ ਨਹੀਂ ਵੇਖਣਾ ਪੈਂਦਾ:-

ਨਰਕ ਨ ਡੀਠੜਿਆ, ਸਿਮਰਤ ਨਾਰਾਇਣ॥
ਜੈ ਜੈ ਧਰਮ ਕਰੇ, ਦੂਤ ਭਏ ਪਲਾਇਣ॥ [ਪੰਨਾ ੪੬੦

ਜੋ ਪ੍ਰਾਨੀ ਮਮਤਾ ਤਜੈ, ਲੋਭ ਮੋਹ ਅਹੰਕਾਰ॥ ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਆਪਨ ਤਰੈ, ਅਉਰਨ ਲੇਤ ਉਧਾਰ॥੨੨॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਮਮਤਾ=ਮੈਂ ਮੇਰੀ, ਅਪਣੱਤ। ਤਜੈ=ਤਿਆਗਦਾ ਹੈ। ਆਪਨ ਤਰੈ=ਆਪ ਤਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਉਰਨ=ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ। ਲੇਤ ਉਧਾਰ=ਤਾਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ।

ਅਰਥ: (ਹੇ ਭਾਈ!) ਜਿਹੜਾ ਪ੍ਰਾਣੀ ਮੈਂ-ਮੇਰੀ ਲੋਭ, ਮੋਹ ਅਤੇ ਅਹੰਕਾਰ ਤਿਆਗ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਨਾਨਕ! ਆਖ ਕਿ (ਉਹ ਮਨੁੱਖ) ਆਪ ਤਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਅਤੇ) ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਪਾਰ ਲੰਘਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ।੨੨।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਇਕਾਗਰ ਚਿਤ ਨਾਲ ਨਾਮ ਜਪਣ ਵਾਲਿਆਂ ਵਿਚ ਅਜਿਹਾ ਜੀਵਨ ਪਲਟਾ ਆਉਣਾ ਸੁਭਾਵਿਕ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦੁਖ, ਭੁਖ, ਹਉਮੈ ਦੀਰਘ ਰੋਗ ਆਦਿ ਸਭ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਹਰ ਵੇਲੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਗੁਣ ਉਚਾਰਦੇ ਹਨ, ਸਿਫਤਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਤਮਿਕ ਅਡੋਲ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਪ੍ਰਭੂ ਆ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਭਾਵ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਰਸ਼ਨ ਦੀਦਾਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਸਲੋਕ ਰਾਹੀ਼ ਪ੍ਰਾਣੀ ਨੂੰ ਮਮਤਾ, ਲੋਭ, ਮੋਹ ਤੇ ਅਹੰਕਾਰ ਤਿਆਗਣ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿਤਾ ਹੈ। ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਸਿਖਿਆ ਪਿਛੇ ਸਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਆ ਚੁਕੀ ਹੈ। ਮਮਤਾ ਤੋਂ ਭਾਵ ਮੈਂ-ਮੇਰੀ ਦੀ ਪਕੜ ਹੈ। ਮੈਂ ਮੇਰੀ ਦੀ ਹਥਕੜੀ ਉਸੇ ਪੈਰ ਵਿਚ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਜਿਥੇ ਕਿਸੇ ਨੇ ਮੇਰੀ ਮੇਰੀ ਧਾਰੀ ਹੋਈ ਹੋਵੇ:-

ਮੇਰੀ ਮੇਰੀ ਧਾਰੀ, ਓਹਾ ਪੈਰਿ ਲੋਹਾਰੀ॥ [ਪੰਨਾ ੧੦੦੪

ਜਿਹੜੀ ਚੀਜ਼ ਬੰਧਨ ਰੂਪ ਹੈ, ਓਹ ਦੁਖਦਾਈ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਓਹ ਲੋਭ ਹੈ, ਮੋਹ ਹੈ ਜਾਂ ਅਹੰਕਾਰ। ਬੇੜੀ ਭਾਵੇਂ ਸੋਨੇ ਦੀ ਹੋਵੇ ਪਰ ਹੈਂ

ਤਾਂ ਬੰਧਨ ਰੂਪ ਹੀ। ਮਮਤਾ ਕੇਵਲ ਮਾਇਆ ਹੀ ਨਹੀ, ਮਾਇਆ ਦੀ ਛਾਇਆ ਵੀ ਬੰਧਨ ਹੀ ਹੈ। ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਨਾਲਾਇਕੀ ਵੇਖੋ, ਇਹ ਹਮੇਸ਼ਾ ਮਾਇਆ ਨਾਲ ਬਣਾ ਕੇ ਰਖਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਸਾਂਭ ਸਾਂਭ ਕੇ ਰਖਦਾ ਹੈ, ਮਾਲਕ ਨਾਲ ਸਾਂਝ ਨਹੀਂ ਪਾਉਂਦਾ ਜਿਸ ਦੀ ਮਾਇਆ ਬਣਾਈ ਹੋਈ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਤਕ ਮਨੁੱਖ ਕੁਟੰਬ ਦਾ ਮੋਹ, ਮਨ ਦੇ ਵਿਕਾਰ ਅਤੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦਾ ਲੋਭ ਆਦਿ ਨਹੀਂ ਤਿਆਗਦਾ ਓਦੋਂ ਤਕ ਇਸ ਉਤੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਓਦੋਂ ਤਕ ਇਸ ਦਾ ਉਧਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਅੰਕਿਤ ਹੈ:-

ਲੋਭ ਮੋਹ ਸਿਉ ਗਈ ਵਿਖੋਟਿ॥
ਗੁਰ ਕ੍ਰਿਪਾਲਿ ਮੋਹਿ ਕੀਨੀ ਛੋਟਿ॥ [ਪੰਨਾ ੧੩੪੭

ਗੁਰੂ ਦਾ ਆਗਿਆਕਾਰੀ ਬਣਨ ਨਾਲ ਵਡੀਆਂ ਵੱਡੀਆਂ ਛੋਟਾਂ ਮਿਲ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ:-

ਧਰਮ ਰਾਇ ਨੋ ਹੁਕਮੁ ਹੈ, ਬਹਿ ਸਚਾ ਧਰਮੁ ਬੀਚਾਰਿ॥
ਦੂਜੈ ਭਾਇ ਦੁਸਟੁ ਆਤਮਾ, ਓਹੁ ਤੇਰੀ ਸਰਕਾਰ॥ [ਪੰਨਾ ੩੮

ਜਿਉ ਸੁਪਨਾ ਅਰੁ ਪੇਖਨਾ, ਐਸੇ ਜਗ ਕਉ ਜਾਨਿ॥ ਇਨ ਮਹਿ ਕਛੁ ਸਾਚੋ ਨਹੀ, ਨਾਨਕ ਬਿਨੁ ਭਗਵਾਨ॥੨੩॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਜਿਉ=ਜਿਵੇਂ। ਅਰੁ=ਅਤੇ। ਪੇਖਨਾ=ਵੇਖਣਾ, ਭਾਵ ਖੇਲ-ਤਮਾਸ਼ਾ। ਜਾਨਿ=ਸਮਝ। ਸਾਚੋ=ਸੱਚਾ, ਅਸਲੀਅਤ। ਬਿਨੁ ਭਗਵਾਨ=ਪ੍ਰਭੂ ਤੋਂ ਬਿਨਾ।

ਅਰਥ: (ਹੇ ਭਾਈ!) ਜਗਤ ਨੂੰ ਇਉਂ ਸਮਝ ਜਿਵੇਂ ਸੁਪਨਾ ਅਤੇ ਖੇਲ ਤਮਾਸ਼ਾ ਵੇਖਣਾ ਹੈ। ਨਾਨਕ (ਗੁਰੂ ਜੀ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਇਹਨਾਂ ਵਿਚ ਬਿਨਾਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਕੋਈ ਅਸਲੀਅਤ ਨਹੀਂ ਹੈ (ਇਹ ਗਲ ਆਪਣੇ ਪਲੇ ਬੰਨ੍ਹ ਲੈ)।੨੩।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਬਸੰਤ ਰਾਗ ਵਿਚ ਵੀ ਸ਼੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ

ਬਚਨ ਹਨ:-

ਸਮ ਸੁਪਨੈ ਕੈ ਇਹੁ ਜਗੁ ਜਾਨੁ॥
ਬਿਨਸੈ ਛਿਨ ਮਹਿ ਸਾਚੀ ਮਾਨ॥ [ਪੰਨਾ ੧੧੮੭

ਭਾਵ ਹੇ ਪ੍ਰਾਣੀ! ਤੂੰ ਇਸ ਸੰਸਰ ਨੂੰ ਸੁਪਨੇ ਵਾਂਗ ਝੂਠਾ ਸਮਝ ਅਤੇ ਇਹ ਸਚ ਮੰਨ ਕਿ ਇਹ ਜਗਤ ਛਿਨ-ਭੰਗਰ ਹੈ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਇਹ ਬਚਨ ਵੀ ਅੰਕਿਤ ਹਨ:-

ਇਹੁ ਸੁਪਨਾ ਸੋਵਤ ਨਹੀ ਜਾਨੈ॥
ਅਚੇਤ ਬਿਵਸਥਾ ਮਹਿ ਲਪਟਾਨੈ॥ [ਪੰਨਾ ੭੪੦

ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਵੀ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਅਕਲ ਤੇ ਹੈਰਾਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਜੇ ਜੀਵ ਦੀ ਬ੍ਰਿਤੀ ਅੰਤਰਮੁਖੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਸੋਝੀ ਆ ਸਕਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜਗਤ ਵੀ ਝੂਠਾ, ਇਸ ਦੇ ਪਦਾਰਥ, ਇਸ ਵਿਚ ਹੋ ਰਹੇ ਤਮਾਸ਼ੇ ਆਦਿ "ਸਭ ਤ੍ਰਿਣ ਕੀ ਅਗਨਿ ਮੇਘ ਕੀ ਛਾਇਆ, ਗੋਬਿੰਦ ਭਜਨ ਬਿਨੁ ਹੜ ਕਾ ਜਲੁ" (ਪੰਨਾ ੭੧੭) ਸਮਾਨ ਹਨ।

ਸੁਪਨੇ ਦੀ ਆਪਣੀ ਹੋਂਦ ਕੋਈ ਨਹੀਂ, ਇਹ ਤਾਂ "ਬਾਜੀਗਰਿ ਜੈਸੇ ਬਾਜੀ ਪਾਈ॥ ਨਾਨਾ ਰੂਪ ਭੇਖ ਦਿਖਲਾਈ॥ ਸਾਂਗੁ ਉਤਾਰਿ ਥੰਮਿਓ ਪਸਾਰਾ॥ ਤਬ ਏਕੋ ਏਕੰਕਾਰਾ॥" (ਪੰਨਾ ੭੩੬) ਸਭ ਕਿਛ ਹੈ।

ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਜਗਤ ਨੂੰ ਸੁਪਨਾ ਜਾਣਿਆ ਨਹੀਂ, ਸੱਚਾ ਮੰਨੀ ਬੈਠਾ ਹੈ। "ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਮਾਨ ਹੈ ਸਗਲ ਮਿਥੇਨਾ" (ਪੰਨਾ ੧੦੨੪) ਵਾਲੀ ਗਲ ਜੀਵ ਦੀ ਸੋਝੀ ਵਿਚ ਆਈ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਸੁਪਨੇ ਰੂਪ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਮੈਂ-ਮੇਰੀ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋਇਆ ਮਨੁੱਖ, ਕੁਕਰਮਾਂ ਵਿਚ ਗ਼ਲਤਾਨ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਅਸਲੀ ਅਨੰਦ ਸਿਮਰਨ ਵਿਚ ਹੈ ਪਰ ਮੂਰਖ ਜੀਵ ਸਿਮਰਨ ਛਡ ਕੇ ਵਿਸ਼ੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਿਚ ਆਪਾ ਜੀਵਨ ਬਰਬਾਦ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਗੁਰਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਮੁੜ ਮੜ ਹਲੂਣਦੇ ਹਨ। ਹੇ ਭਾਈ! ਇਸ ਜਗਤ ਵਿਚ ਬਿਨਾ ਭਗਵਾਨ ਦੇ ਹੋਰ ਕੋਈ ਸਦਾ ਖਿਰ ਰਹਿਣ ਵਾਲੀ ਵਸਤੂ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਹੋਸ਼ ਕਰ:-

ਜੀਵਨੈ ਕੀ ਆਸ ਕਰਹਿ, ਜਮੁ ਨਿਹਾਰੈ ਸਾਸਾ॥

ਬਾਜੀਗਰੀ ਸੰਸਾਰੁ ਕਬੀਰਾ, ਚੇਤਿ ਢਾਲਿ ਪਾਸਾ॥

[ਪੰਨਾ ੪੮੧

ਨਿਸਦਿਨੁ ਮਾਇਆ ਕਾਰਨੇ, ਪ੍ਰਾਨੀ ਡੋਲਤ ਨੀਤ॥ ਕੋਟਨ ਮਹਿ ਨਾਨਕ ਕੋਊ, ਨਾਰਾਇਣ, ਜਿਹ ਚੀਤਿ॥੨੪॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਨਿਸਿ=ਰਾਤ। ਕਾਰਨੇ=ਲਈ, ਵਾਸਤੇ। ਡੋਲਤ=ਡੋਲਦਾ, ਭਟਕਦਾ ਫਿਰਦਾ ਹੈ। ਨੀਤ=ਨਿਤ, ਸਦਾ। ਕੋਟਨ ਮਹਿ=ਕਰੋੜਾਂ ਵਿਚੋਂ। ਕੋਊ-ਕੋਈ (ਵਿਰਲਾ)। ਜਿਹਾ ਚੀਤਿ=ਜਿਸ ਦੇ ਚਿਤ ਵਿਚ।

ਅਰਥ: (ਮਨੁੱਖ) ਰਾਤ ਦਿਨ ਮਾਇਆ ਲਈ ਨਿਤ ਭਟਕਦਾ ਫਿਰਦਾ ਹੈ। ਨਾਨਕ (ਗੁਰੂ ਜੀ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਕਰੋੜਾਂ (ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ ਹੀ ਮਨੁੱਖ ਹੋਵੇਗਾ) ਜਿਸ ਦੇ ਚਿਤ ਵਿਚ ਪ੍ਰਭੂ (ਯਾਦ ਹੋਵੇ)।੨੪।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਫ਼ਿਤਰਤ ਹੈ ਕਿ ਮਾਇਆ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਦਿਨ ਰਾਤ ਡੋਲਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਸੁਰਤਿ ਵਿਚ ਟਿਕਾਉ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਮਾਇਆ ਵੀ ਇਕ ਨਸ਼ਾ ਹੈ। ਜਿਹੜਾ ਇਸ ਨਸ਼ੇ ਵਿਚ ਚੂਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਇਧਰ ਉਧਰ ਡਿਗਣਾ ਸੁਭਾਵਿਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਨਸ਼ੀਲੀ ਤੇ ਡੁਲਾਉਣ ਵਾਲੀ ਚੀਜ਼ ਜਿਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਚਲੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਧੀਰਜ ਕਿਥੇ? ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ ਨੇ ਮਾਇਆ ਨੂੰ ਚੋਰਟੀ ਲਿਖਿਆ ਹੈ:-

ਕਬੀਰ ਮਾਇਆ ਚੋਰਟੀ,
ਮੁਸਿ ਮੁਸਿ ਲਾਵੈ ਹਾਟਿ॥ **[ਪੰਨਾ ੧੩੬੫**

ਅਸਲ ਵਿਚ ਮਨ ਦੇ ਡਿਗਣ ਨਾਲ ਹੀ ਡਰ ਲਗਦਾ ਹੈ ਤੇ ਚਿਤ ਡੋਲਦਾ ਹੈ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸਿਖਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਬੇਦਾਵਾ ਲਿਖ ਕੇ ਦਿਤਾ ਸੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਨ ਵੀ ਡੋਲਿਆ ਸੀ ਪਰ ਮਾਈ ਭਾਗ ਭਰੀ (ਭਾਗ ਕੌਰ) ਵਲੋਂ ਓਲਾਮੇ ਮਿਲਣ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ

ਮਾਨਸਿਕ ਦਸ਼ਾ ਬਦਲ ਗਈ ਸੀ, ਸੁਰਤਿ ਚੜ੍ਹਦੀ ਕਲਾ ਵਿਚ ਆ ਗਈ ਸੀ। ਫਿਰ ਰਣ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਮੋਢੇ ਨਾਲ ਮੋਢਾ ਜੋੜ ਕੇ ਲੜੇ। ਜਦੋਂ ਨਾਰਾਇਣ ਚਿਤ ਆ ਗਿਆ, ਮਨੁੱਖੀ ਟੇਕ ਖਤਮ ਹੋ ਗਈ, ਰਬੀ ਆਸਰਾ ਮਿਲ ਗਿਆ, ਮੁਕਤ ਹੋ ਗਏ:-

ਤ੍ਰਿਪਤਿ ਅਘਾਇ ਰਹੇ ਰਿਦ ਅੰਤਰਿ,
ਡੋਲਨ ਤੇ ਅਬ ਚੂਕੇ॥
ਅਖੁਟੁ ਖਜਾਨਾ ਸਤਿਗੁਰਿ ਦੀਆ,
ਤੋਟਿ ਨਾਹੀ ਰੇ ਮੂਕੇ॥੨॥
ਤੂੰ ਮੇਰੋ ਮੇਰੁ ਪਰਬਤੁ ਸੁਆਮੀ, ਓਟ ਗਹੀ ਮੈ ਤੇਰੀ॥
ਨਾ ਤੁਮ ਡੋਲਹੁ ਨ ਹਮ ਗਿਰਤੇ,
ਰਖਿ ਲੀਨੀ ਹਰਿ ਮੇਰੀ॥ [ਪੰਨਾ ੨੧੫

ਜੈਸੇ ਜਲ ਤੇ ਬੁਦਬੁਦਾ, ਉਪਜੈ ਬਿਨਸੈ ਨੀਤ॥ ਜਗ ਰਚਨਾ ਤੈਸੇ ਰਚੀ, ਕਹੁ ਨਾਨਕ, ਸੁਨਿ ਮੀਤ॥੨੫॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਜੈਸੇ=ਜਿਵੇਂ। ਜਲ ਤੇ=ਪਾਣੀ ਤੋਂ। ਬੁਦਬੁਦਾ= ਬੁਲਬੁਲਾ। ਉਪਜੈ=ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਬਿਨਸੈ=ਨਾਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਨੀਤ= ਨਿਤ। ਰਚੀ=ਬਣਾਈ ਹੈ। ਮੀਤ=ਹੇ ਮਿੱਤਰ!।

ਅਰਥ: (ਹੇ ਭਾਈ!) ਜਿਵੇਂ ਪਾਣੀ ਤੋਂ ਬੁਲਬੁਲਾ ਬਣਦਾ ਤੇ ਨਾਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਨਾਨਕ (ਗੁਰੂ ਜੀ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਹੇ ਮਿੱਤਰ! (ਤੂੰ) ਸੁਣ (ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ) ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਜਗਤ-ਰਚਨਾ ਬਣਾਈ ਹੈ।੨੫।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਗੁਰਦੇਵ ਪਿਤਾ ਜੀ ਇਸ ਸਲੋਕ ਰਾਹੀਂ ਜਗ-ਰਚਨਾ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਕਰਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ ਪਾਣੀ ਦਾ ਬੁਲਬੁਲਾ ਪਾਣੀ ਚੋਂ ਹੀ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮੁੜ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਹੀ ਜਜ਼ਬ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਮਾਨੋ ਇਕ ਸਾਗਰ ਹੈ, ਜੀਵ ਉਸ ਸਾਗਰ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਬੁਲਬੁਲੇ ਸਮਾਨ ਹੈ।

ਬੁਲਬਲੇ ਦੇ ਪ੍ਰਮਾਣ ਰਾਹੀਂ ਪ੍ਰਾਣੀ ਨੂੰ ਸਮਝਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਤੇਰੀ ਔਕਾਤ ਕੀ ਹੈ? ਤੂੰ ਕਿਉਂ ਝੂਠੇ ਅਡੰਬਰਾਂ ਵਿਚ ਫਸ ਰਿਹਾ ਹੈ?

ਇਹ ਸਭ ਫ਼ਨਾਹ ਰੂਪ ਹਨ। ਜਦ ਤੇਰਾ ਸਰੀਰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣਾ, ਫਿਰ ਇਸ ਪਸਾਰੇ ਨਾਲ ਕਿਉਂ ਲਪਟ ਰਿਹਾ ਹੈ? ਜਦੋਂ ਬਰਸਾਤ ਵਰ੍ਹਦੀ ਹੈ, ਪਾਣੀ ਚੋਂ ਬੁਲਬੁਲੇ ਉਠਦੇ ਹਨ ਨਾਲੋਂ ਨਾਲ ਹੀ ਖ਼ਤਮ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਵੀ ਕਰਤਾਪੁਰਖ ਦਾ ਖੇਲ ਹੈ:-

੧. ਆਵਨ ਜਾਨੁ ਇਕੁ ਖੇਲੁ ਬਨਾਇਆ॥
ਆਗਿਅਕਾਰੀ ਕੀਨੀ ਮਾਇਆ॥ [ਪੰਨਾ ੨੯੪

੨. ਆਪਨ ਖੇਲੁ ਆਪਿ ਵਰਤੀਜਾ॥
ਨਾਨਕ ਕਰਨੈਹਾਰੁ ਨ ਦੂਜਾ॥ [ਪੰਨਾ ੨੯੧

੩. ਅਨਿਕ ਲੀਲਾ ਰਾਜ ਰਸ ਰੂਪੰ,
ਛਤ੍ਰ ਚਮਰ ਤਖਤ ਆਸਨੰ॥
ਰਚੰਤਿ ਮੂੜ ਅਗਿਆਨ ਅੰਧਹ,
ਨਾਨਕ, ਸੁਪਨ ਮਨੋਰਥ ਮਾਇਆ॥ [ਪੰਨਾ ੭੦੭

ਓਇ ਮਿਤਰਾ! ਤੈਨੂੰ ਜਗ-ਰਚਨਾ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਬਾਰੇ ਲੋੜੀਂਦਾ ਚਾਨਣਾ ਦੇ ਦਿਤਾ ਹੈ:-

ਅਬ ਤੂ ਸੀਝੁ ਭਾਵੈ ਨਹੀ ਸੀਝੈ॥
ਕਾਰਜ ਸਵਰੈ, ਮਨ ਪ੍ਰਭ ਧਿਆਈਜੈ॥

ਪ੍ਰਾਨੀ ਕਛੂ ਨ ਚੇਤਈ, ਮਦਿ ਮਾਇਆ ਕੈ ਅੰਧੁ॥ ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਬਿਨ ਹਰਿ ਭਜਨ, ਪਰਤ ਤਾਹਿ ਜਮ ਫੰਧ॥੨੬॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਪ੍ਰਾਨੀ=ਮਨੁੱਖ। ਕਛੂ ਨ ਚੇਤਈ=ਉਕਾ ਹੀ ਯਾਦ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਮਦਿ ਮਾਇਆ ਕੈ=ਮਾਇਆ ਦੇ ਨਸ਼ੇ ਵਿਚ। ਅੰਧੁ=ਅੰਨ੍ਹਾ। ਪਰਤ=ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਤਾਹਿ=ਉਸ ਨੂੰ। ਜਮ ਫੰਧ=ਜਮ ਦੀ ਫਾਹੀ।

ਅਰਥ: (ਇਹ) ਮਨੁੱਖ ਮਾਇਆ ਦੇ ਨਸ਼ੇ ਵਿਚ ਅੰਨ੍ਹਾ ਹੋਇਆ ਪਿਆ ਹੈ (ਅਤੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ) ਉਕਾ ਹੀ ਯਾਦ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਨਾਨਕ! ਆਖ ਕਿ ਹਰੀ ਦੇ ਸਿਮਰਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਉਸ (ਭਾਵ ਅਜਿਹੇ ਪ੍ਰਾਣੀ ਦੇ ਗਲ ਵਿਚ) ਜਮਾਂ ਦੀ ਫਾਹੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ।੨੬।

ਪ੍ਰਾਣੀ ਦਾ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਯਾਦ ਨਾ ਕਰਨ ਦਾ ਵਡਾ ਕਾਰਨ ਇਸ ਦੀ ਮਾਇਆ ਵਿਚ ਮਦਹੋਸ਼ੀ ਹੈ:-

੧. ਮਾਇਆ ਮਦਿ ਮਾਤੇ ਤ੍ਰਿਪਤਿ ਨਾ ਆਵੈ॥ [ਪੰਨਾ ੮੩੨

੨. ਬਿਖਿਆ ਮਹਿ ਕਿਨ ਹੀ ਤ੍ਰਿਪਤਿ ਨ ਪਾਈ॥ [ਪੰਨਾ ੬੭੨

ਟੱਬਰ ਦੇ ਗੁਜ਼ਾਰੇ ਲਈ ਭਾਵ ਨਿਰਬਾਹ ਮਾਤਰ ਮਾਇਆ, ਗ੍ਰਿਹਸਤੀ ਜੀਵਨ ਲਈ ਸੁਖਦਾਈ ਹੈ ਪਰ ਬਹੁਤੀ ਮਾਇਆ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਬੋਲਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਅੰਨ੍ਹਾ ਵੀ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਮਾਇਆ ਦੇ ਨਸ਼ੇ ਵਿਚ ਬੁਰੇ ਭਲੇ ਦੀ ਪਛਾਣ ਵੀ ਜਾਂਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਪਿਤਾ ਜੀ ਸਮਝਾਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੇ ਜੀਵ! ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਤੇਰੀ ਕਲਿਆਣ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ:-

੧. ਨਾਮ ਬਿਨਾ ਨਹੀ ਛੂਟਸਿ ਨਾਨਕ,
ਸਾਚੀ ਤਰੁ ਤੂੰ ਤਾਰੀ॥ [ਪੰਨਾ ੧੦੧੩

੨. ਕੋਟਿ ਕਰਮ ਬੰਧਨ ਕਾ ਮੂਲੁ॥
ਹਰਿ ਕੇ ਭਜਨ ਬਿਨੁ ਬਿਰਥਾ ਪੂਲੁ॥ [ਪੰਨਾ ੧੧੪੯

ਜੇ ਹਰੀ ਦਾ ਭਜਨ ਨਹੀਂ ਕਰੇਂਗਾ ਤਾਂ ਤੇਰੀ ਬੁੱਧੀ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ। ਇਸ ਦੇ ਫਲਸਰੂਪ ਅੰਤ ਨੂੰ ਤੇਰੇ ਗਲ ਵਿਚ ਜਮਾਂ ਦੀ ਫਾਂਸੀ ਹੀ ਪਵੇਗੀ। ਗੁਰਵਾਕ ਹਨ:-

ਬਿਨੁ ਹਰਿ ਕਾਮਿ ਨ ਆਵਤ ਹੇ॥ [ਪੰਨਾ ੮੨੧

ਜਉ ਸੁਖ ਕਉ ਚਾਹੈ, ਸਦਾ ਸਰਨਿ ਰਾਮ ਕੀ ਲੇਹ॥ ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਸੁਨਿ ਰੇ ਮਨਾ, ਦੁਰਲਭ ਮਾਨੁਖ ਦੇਹ॥੨੭॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਜਉ=ਜੇ। ਚਾਹੈ=ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈਂ। ਲੇਹਿ=ਲੈ। ਦੁਰਲਭ=ਔਖੀ ਮਿਲਣ ਵਾਲੀ। ਦੇਹੀ=ਦੇਹੀ।

ਅਰਥ: (ਹੇ ਪ੍ਰਾਣੀ!) ਜੇ (ਤੂੰ) ਸਦਾ ਸੁਖ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਲੈ। ਨਾਨਕ! ਆਖ ਕਿ ਹੇ ਮਨ! ਸੁਣ (ਇਹ ਮਨੁੱਖਾ) ਦੇਹੀ (ਬਹੁਤ) ਔਖੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ।੨੭।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਸਾਰਾ ਸੰਸਾਰ ਸੁਖ ਦੀ ਚਾਹਨਾ ਰਖਦਾ ਹੈ ਪਰ ਸੁਖ ਦੀ ਪਹਿਚਾਨ ਹਰੇਕ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸੰਸਾਰੀ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਿਚ ਜੋ ਸੁਖ ਹੈ, ਉਹ ਭਗਤਾਂ, ਨਾਮ-ਰਸੀਆਂ ਦੀ ਨਿਗਾਹ ਵਿਚ ਦੁਖ ਹੈ। ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ ਨੇ ਸੁਖ ਦੀ ਜੋ ਵਿਆਖਿਆ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਉਸ ਤੋਂ ਸਚੇ ਸੁਖ ਦੀ ਸਮਝ ਪੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਆਪ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ:-

ਸੁਖੁ ਮਾਂਗਤ ਦੁਖੁ ਆਗੈ ਆਵੈ॥
ਸੋ ਸੁਖੁ ਹਮਹੁ ਨ ਮਾਂਗਿਆ ਭਾਵੈ॥ [ਪੰਨਾ ੩੩੦

ਦੁਨਿਆਵੀ ਹਰੇਕ ਸੁਖ ਨਾਲ ਦੁਖ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਗੌਤਮ, (ਮਹਾਤਮਾ-ਬੁਧ) ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਦੁਰਦਸ਼ਾ ਵੇਖ ਕੇ ਹੀ ਰਾਜ ਮਹੱਲ, ਇਸਤਰੀ ਬਚੇ ਛੋੜ ਕੇ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਤਪੱਸਿਆ ਕਰਨ ਚਲਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਭਗਤੀ ਕਰਕੇ ਨਿਰਬਾਣ ਪਦ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਸੀ।

ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਤਜਰਬਿਆਂ ਤੋਂ ਸੁਖ ਬਾਰੇ ਇਹ ਤੱਤ ਕਢਿਆ ਹੈ:-

ਜਉ ਸੁਖ ਕਉ ਚਾਹੈ ਸਦਾ, ਸਰਨਿ ਰਾਮ ਕੀ ਲੇਹ॥

ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੇ ਸੁਖ ਖਿਨ-ਭੰਗਰ ਹਨ ਪਰ ਨਾਮ ਦਾ ਸੁਖ ਸਦੀਵੀ ਸੁਖ ਹੈ। ਇਹ ਸੁਖ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਵਿਚ ਰਹਿਆਂ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ:-

ਸੁਖੁ ਨਾਹੀ, ਬਹੁਤੈ ਧਨਿ ਖਾਟੇ॥
ਸੁਖੁ ਨਾਹੀ, ਪੇਖੇ ਨਿਰਤਿ ਨਾਟੇ॥
ਸੁਖੁ ਨਾਹੀ, ਬਹੁ ਦੇਸ ਕਮਾਏ॥
ਸਰਬ ਸੁਖਾ, ਹਰਿ ਹਰਿ ਗੁਣ ਗਾਏ॥ [ਪੰਨਾ ੧੧੪੭

ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਸਚੇ ਸੁਖ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਥਹੁ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਸਿਆ ਹੈ:-

੧. ਤਿਸ ਕੀ ਸਰਨੀ ਪਰੁ ਮਨਾ, ਜਿਸੁ ਜੇਵਡੁ ਅਵਰੁ ਨ ਕੋਇ॥

ਜਿਸੁ ਸਿਮਰਤ ਸੁਖੁ ਹੋਇ ਘਣਾ,
ਦੁਖੁ ਦਰਦੁ ਨ ਮੂਲੇ ਹੋਇ॥ [ਪੰਨਾ ੪੪

੨. ਸਰਬ ਸੁਖਾ ਗੁਰ ਚਰਨਾ॥
ਕਲਿਮਲ ਡਾਰਨ ਮਨਹਿ ਸਧਾਰਨ,
ਇਹ ਆਸਰ ਮੋਹਿ ਤਰਨਾ॥ [ਪੰਨਾ ੫੩੧

ਭਾ. ਸ. ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਵੀ ਇਸੇ ਤੱਥ ਨੂੰ ਮੁਖ ਰਖ ਕੇ 'ਸੁਖ ਸਤਿਗੁਰ ਸਰਣੀ' ਦਾ ਨਿਰਣਾ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਜਿਵੇਂ ਮਨੁਖਾ ਦੇਹੀ ਮਿਲਣੀ ਦੁਰਲਭ ਹੈ ਤਿਵੇਂ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਸਚੇ ਸੁਖ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋਣੀ ਵੀ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਲਈ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਇਹ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਹੈ:-

ਸੂਖ ਸਹਜ ਆਨੰਦ ਲਹਹੁ॥
ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਪਾਈਐ ਵਡਭਾਗੀ॥
ਗੁਰਮੁਖਿ ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮ ਕਹਹੁ॥ [ਪੰਨਾ ੧੧੪੭

ਮਾਇਆ ਕਾਰਨਿ ਧਾਵਹੀ, ਮੂਰਖ ਲੋਗ ਅਜਾਨ॥ ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਬਿਨੁ ਹਰਿ ਭਜਨ, ਬਿਰਥਾ ਜਨਮੁ ਸਿਰਾਨ॥੨੮॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਕਾਰਨਿ=ਲਈ, ਵਾਸਤੇ। ਧਾਵਹੀ=ਦੌੜਦੇ, ਭਜਦੇ ਹਨ। ਅਜਾਨ=ਬੇ-ਸਮਝ। ਬਿਰਥਾ=ਵਿਅਰਥ। ਸਿਰਾਨ=ਬਤੀਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਅਰਥ: ਮਾਇਆ (ਇੱਕਠੀ ਕਰਨ) ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਮੂਰਖ ਤੇ ਬੇ-ਸਮਝ ਲੋਕ ਦੌੜਦੇ ਭਜਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਨਾਨਕ! ਆਖ ਕਿ ਹਰੀ ਦੇ ਸਿਮਰਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾ (ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ) ਜਨਮ ਵਿਆਰਥ ਬਤੀਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।੨੮।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਜੇ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਪਸਾਰੇ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਜੀਵਨ-ਕ੍ਰਿਆ ਨੂੰ ਵੇਖੀਏ ਤਾਂ ਇਸ ਦੇ ਸਾਰੇ ਸਾਧਨ, ਇਸ ਦੀ ਸਾਰੀ ਭਜ ਦੌੜ, ਮਾਇਆ

ਇਕਠੀ ਕਰਨ ਵਿਚ ਲਗੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਇਹ ਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹਦਾ ਤੇ ਸੁਣਦਾ ਵੀ ਹੈ ਕਿ:-

੧. ਪੁਤ੍ਰ ਕਲਤ੍ਰ ਲਛਮੀ ਮਾਇਆ॥
ਇਨ ਤੇ ਕਹੁ ਕਵਨੈ ਸੁਖੁ ਪਾਇਆ॥ [ਪੰਨਾ ੬੯੨

੨. ਪੁਤ੍ਰ ਕਲਤੁ ਲਛਿਮੀ ਮਾਇਆ,
ਇਹੈ ਤਜਹੁ ਜੀਅ ਜਾਨੀ ਰੇ॥
ਕਹਤ ਕਬੀਰੁ ਸੁਨਹੁ ਰੇ ਸੰਤਹੁ,
ਮਿਲਿ ਹੈ ਸਾਰਿਗਪਾਨੀ ਰੇ॥ [ਪੰਨਾ ੮੫੫

ਪਰ ਇਸ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਜੀਵ ਆਪਣੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨਿਕੰਮੇ ਜਤਨਾ ਵਿਚ ਬਰਬਾਦ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਅਸਲੀ ਲਕਸ਼ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਲੋਂ ਅਵੇਸਲਾ ਹੈ। ਇਹ ਆਪਣਾ ਹਰ ਹੀਲਾ ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਚੰਗਾ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਮੰਦਾ, ਮਾਇਆ ਖ਼ਾਤਰ ਹੀ ਜੁਟਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਅੰਕਿਤ ਹੈ:-

'ਦੇਸੁ ਕਮਾਵਨ ਧਨ ਜੋਰਨ ਕੀ ਮਨਸਾ ਬੀਚੇ ਨਿਕਸੇ ਸਾਸ' ਤਿਵੇਂ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਵੀ ਕਬਿਤ ਨੰਬਰ ੫੭੮ ਰਾਹੀਂ ਇਸ ਵਿਸ਼ੇ ਤੇ ਇਉਂ ਚਾਨਣ ਪਾਇਆ ਹੈ:-

ਜੈਸੈ ਬੈਲ ਤੇਲੀ ਕੋ ਜਾਨਤ ਕਈ ਕੋਸ ਚਲਿਓ,
ਨੈਨ ਉਘਾਰਤ ਵਾਹੀ ਠਾਉ ਹੀ ਠਿਕਾਨੋ ਹੈ॥
ਜੈਸੇ ਜੇਵਰੀ ਬਟਤੁ ਆਂਧਰੋ ਅਚਿੰਤ ਚਿੰਤ,
ਖਾਤ ਜਾਤ ਬਛਰੋ ਟਟੋਰੇ ਪਛੁਤਾਨੋ ਹੈ॥
ਜੈਸੇ ਮ੍ਰਿਗ ਤ੍ਰਿਸਨ ਲਉ ਧਾਵੈ ਮ੍ਰਿਗ ਤ੍ਰਿਖਾਵੰਤ,
ਆਵਤ ਨ ਸ਼ਾਂਤਿ ਭ੍ਰਮ ਭ੍ਰਮਤ ਹਿਰਾਨੋ ਹੈ॥
ਤੈਸੇ ਸੁਪਨੰਤਰਿ ਦਿਸੰਤਰ ਬਿਹਾਇ ਗਈ,
ਪਹੁੰਚ ਨ ਸਕਿਓ ਤਾਹਾਂ ਜਹਾਂ ਮੋਹਿ ਜਾਨੋ ਹੈ॥

ਬਹੁਤੀ ਚਿੰਤਾ ਤੇ ਪਰੇਸ਼ਾਨੀ ਮਾਇਆ ਦੀ ਹੀ ਦੇਣ ਹੈ:-

ਜਿਸੁ ਗ੍ਰਿਹਿ ਬਹੁਤ, ਤਿਸੈ ਗ੍ਰਿਹਿ ਚਿੰਤਾ॥
ਜਿਸੁ ਗ੍ਰਿਹਿ ਥੋਰੀ, ਸੁ ਫਿਰੈ ਭ੍ਰਮੰਤਾ॥
ਦੁਹੂ ਬਿਵਸਥਾ ਤੇ ਜੋ ਮੁਕਤਾ, ਸੋਈ ਸੁਹੇਲਾ ਭਾਲੀਐ॥
[ਪੰਨਾ ੧੦੧੯

ਕਾਰੂੰ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵੇਖ ਕੇ ਹੀ ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਨਸੀਹਤ ਨਾਮੇ ਵਿਚ ਇਉਂ ਆਖਿਆ ਸੀ:-

ਚਾਲੀ ਗੰਜ ਜੋੜੇ, ਨ ਰਖਿਓ ਈਮਾਨ॥
ਦੇਖਹੁ ਰੇ ਲੋਕੋ, ਕਾਰੂੰ ਹੋਤਾ ਪਰੇਸ਼ਾਨ॥ [ਜਨਮਸਾਖੀ ਚੋਂ

ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ "ਮਾਇਆ ਮਮਤਾ ਹੈ ਬਹੁ ਰੰਗੀ॥ ਵਿਣੁ ਨਾਵੈ ਕੋ ਸਾਥਿ ਨ ਸੰਗੀ॥" (ਪੰਨਾ ੧੩੪੨) ਆਦਿ ਪ੍ਰਮਾਣਾਂ ਦੁਆਰਾ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਸਮਝਾਇਆ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਮੂਰਖ ਜੀਵ ਸਮਝਦਾ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਜਿਹੜਾ ਧਨ ਇਕਠਾ ਕਰਨ ਲਈ ਸਤਿਗੁਰੂ ਸੁਮਤਿ ਬਖਸ਼ਦੇ ਹਨ, ਉਸ ਨੂੰ ਜੀਵ ਗ੍ਰਹਿਣ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ:-

੧. ਸੋ ਧਨੁ ਸੰਚਹੁ ਜੋ ਚਾਲੈ ਨਾਲੇ॥ [ਪੰਨਾ ੧੯੧

੨. ਸੰਚਨਿ ਕਰਉ ਨਾਮ ਧਨੁ ਨਿਰਮਲ,
ਥਾਤੀ ਅਗਮ ਅਪਾਰਿ॥
ਬਿਲਛਿ ਬਿਨੋਦ ਆਨੰਦ ਸੁਖ ਮਾਣਹੁ,
ਖਾਇ ਜੀਵਹੁ ਸਿਖ ਪਰਵਾਰ॥ [ਪੰਨਾ ੬੧੮

ਇਸ ਲਈ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਨੇ ਮਾਇਆ ਦੀ ਖਾਤਰ ਭਜ ਦੌੜ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਮੂਰਖ ਤੇ ਅਜਾਣ ਆਖਿਆ ਹੈ।

ਜੋ ਪ੍ਰਾਨੀ ਨਿਸਿਦਿਨ ਭਜੈ, ਰੂਪ ਰਾਮ ਤਿਹ ਜਾਨੁ॥ ਹਰਿ ਜਨ ਹਰਿ ਅੰਤਰੁ ਨਹੀ, ਨਾਨਕ ਸਾਚੀ ਮਾਨੁ॥੨੯॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਨਿਸਿ ਦਿਨ=ਰਾਤ ਦਿਨ ਭਾਵ ਸਦਾ ਹੀ। ਭਜੈ=ਸਿਮਰਦਾ ਹੈ। ਰੂਪ ਰਾਮ=ਰਾਮ ਦਾ ਰੂਪ। ਤਿਹੁ=ਉਸ ਨੂੰ। ਜਾਨੁ=ਸਮਝ। ਅੰਤਰੁ=ਫ਼ਰਕ, ਭੇਦ। ਸਾਚੀ ਮਾਨੁ=(ਇਹ ਗਲ) ਸਚੀ ਕਰਕੇ ਮੰਨ।

ਅਰਥ: (ਹੇ ਭਾਈ!) ਜਿਹੜਾ ਪ੍ਰਾਣੀ ਦਿਨ ਰਾਤ (ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ) ਸਿਮਰਨ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਰੂਪ ਸਮਝੋ। ਹਰੀ ਦੇ ਦਾਸ ਤੇ ਹਰੀ ਵਿਚ ਕੋਈ ਭੇਦ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਨਾਨਕ (ਗੁਰੂ ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਗਲ) ਸੱਚੀ ਕਰਕੇ ਮੰਨ।੨੯।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਇਸ ਸਲੋਕ ਦੁਆਰਾ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਜਗਿਆਸੂ ਨੂੰ ਇਹ ਗਲ ਦ੍ਰਿੜ ਕਰਾਈ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਮਨੁਖ ਦਿਨ ਰਾਤ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਉਸ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦਾ ਰੂਪ ਹੀ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਜੋ ਗੁਣ ਮਾਲਕ ਵਿਚ ਹੋਣ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸੇਵਕ ਤੇ ਅਵੱਸ਼ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਵਿਕਾਰੀਆਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਨਾਲ ਵਿਕਾਰਾਂ ਨਾਲ ਵਾਹ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਨਿਰੰਕਾਰੀਆਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਨਾਲ ਨਿਰਅਕਾਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਜੁੜਦਾ ਹੈ।

ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ "ਜੈਸਾ ਸੇਵੈ ਤੈਸਾ ਹੋਇ" ਵਾਲਾ ਸਿਧਾਂਤ ਸਾਡੀ ਅਗਵਾਈ ਲਈ ਮੌਜਦੂ ਹੈ। ਹੇ ਪ੍ਰਾਣੀ! ਤੂੰ ਇਸ ਸਚਾਈ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹਿਰਦੇ ਅੰਦਰ ਵਸਾ:-

੧. ਜਿਨਾ ਨ ਵਿਸਰੈ ਨਾਮੁ, ਸੇ ਕਿਨੇਹਿਆ॥
ਭੇਦੁ ਨਾ ਜਾਣਹੁ ਮੂਲਿ, ਸਾਈ ਜੇਹਿਆ॥ [ਪੰਨਾ ੩੯੭

੨. ਰਾਮ ਸੰਤ ਮਹਿ ਭੇਦੁ ਕਿਛੁ ਨਾਹੀ,
ਏਕੁ ਜਨੁ ਕਈ ਮਹਿ ਲਾਖ ਕਰੋਰੀ॥ [ਪੰਨਾ ੨੦੮

ਗੁਰੂ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ ਜ਼ੀ ਦਾ ਫੁਰਮਾਨ ਹੈ:-

ਹਰਿ ਕਾ ਸੇਵਕੁ ਹਰਿ ਜੀ ਜੇਹਾ॥
ਭੇਦੁ ਨ ਜਾਣਹੁ ਮਾਣਸ ਦੇਹਾ॥ [ਪੰਨਾ ੧੦੭੬

ਨਾਨਕ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤਨ, ਮਨ, ਧਨ ਅਥਵਾ ਮਨ, ਬਚਨ ਕਰਮ ਕਰਕੇ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ, ਉਹ ਨਾਨਕ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਰੂਪ ਹੀ ਹੋ ਗਏ, ਗੁਰਗਦੀ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਬਣ ਗਏ, ਪੁੱਤਰ ਮੂੰਹ ਵੇਖਦੇ ਰਹਿ ਗਏ।

ਇਸ ਸਲੋਕ ਵਿਚ ਇਸ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਹਰੀ ਤੇ ਹਰੀ ਦੇ ਜਨ ਵਿਚ ਕੋਈ ਅੰਤਰ (ਭੇਦ) ਨਹੀਂ ਹੈ:-

ਮਾਨੁਖ ਕਾ ਕਰਿ ਰੂਪੁ ਨ ਜਾਨੁ॥ ਮਿਲੀ ਨਿਮਾਨੇ ਮਾਨੁ॥
[ਪੰਨਾ ੮੯੫

ਮਨੁ ਮਾਇਆ ਮਹਿ ਫਧਿ ਰਹਿਓ, ਬਿਸਰਿਓ ਗੋਬਿੰਦ ਨਾਮੁ॥ ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਬਿਨੁ ਹਰਿ ਭਜਨ, ਜੀਵਨ ਕਉਨੇ ਕਾਮ॥੩੦॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਮਾਇਆ ਮਹਿ=ਮਾਇਆ ਵਿਚ। ਫਧਿ ਰਹਿਓ=ਫਸਿਆ ਪਿਆ ਹੈ। ਕਉਨੇ ਕਾਮ=ਕਿਸ ਕੰਮ ਹੈ?।

ਅਰਥ: (ਹੇ ਭਾਈ! ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਦਾ) ਮਨ ਮਾਇਆ ਮੋਹ ਵਿਚ ਫਸਿਆ ਪਿਆ ਹੈ, (ਉਸ ਨੂੰ) ਗੋਬਿੰਦ ਦਾ ਨਾਮ ਵਿਸਰ ਗਿਆ ਹੈ। ਨਾਨਕ! ਆਖ ਕਿ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਸਿਮਰਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾ (ਉਸ ਦਾ) ਜੀਵਨ ਕਿਸ ਕੰਮ? (ਭਾਵ ਨਿਸਫਲ ਹੈ)।੩੦।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਇਸ ਸਲੋਕ ਰਾਹੀਂ ਪ੍ਰਾਣੀ ਨੂੰ ਹਲੂਣਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਮਨ ਨੂੰ ਮਾਇਆ ਵਿਚ ਫਸਾ ਲਿਆ ਹੈ, ਜਿਹੜੀ ਅੰਤ ਸਮੇਂ ਤੇਰੇ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਆਉਣੀ। ਤੂੰ ਜੀਵਨ ਦਾ ਮੁਖ-ਮੰਤਵ ਭੁਲਾ ਕੇ ਮਾਇਆ ਦੇ ਸੁਆਦਾਂ ਵਿਚ ਪੈ ਗਿਆ ਹੈਂ। ਤੂੰ ਮਾਇਆ ਨੂੰ ਮਿੱਠਾ-ਮੇਵਾ ਸਮਝ ਕੇ ਛਕ ਰਿਹਾ ਹੈਂ, ਬਾਕੀ ਸੁਆਦ ਤੈਨੂੰ ਫਿਕੇ ਭਾਸਦੇ ਹਨ। ਮਨੁੱਖ ਮਾਇਆ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨੂੰ ਜੀਵਨ ਦਾ ਖੇੜਾ ਸਮਝਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਕਿ ਗੁਰਮਤਿ ਵੀਚਾਰਧ ਧਾਰਾ ਐਨ ਇਸ ਦੇ ਉਲਟ ਹੈ। ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਕਬਿਤ ਨੰ. ੫੫੭ ਵਿਚ ਲਿਖਦੇ ਹਨ:-

ਜੈਸੇ ਤੌ ਕੰਚਨੈ ਪਾਰੋ ਪਰਸਤ ਸੋਖ ਲੇਤ,
ਅਗਨਿ ਮੈ ਡਾਰੇ ਪੁਨਿ ਪਾਰੋ ਉਡ ਜਾਤ ਹੈ॥
ਜੈਸੇ ਮਲ ਮੂਤ੍ਰ ਲਗਿ ਅੰਬਰ ਮਲੀਨ ਹੋਤ,
ਸਾਬਨ ਸਲਿਲ ਮਿਲਿ ਨਿਰਮਲ ਗਾਤ ਹੈ॥
ਜੈਸੇ ਅਹਿ ਗ੍ਰਸੇ ਬਿਖ ਬਿਆਪਤ ਸਕਲ ਅੰਗਿ,
ਮੰਤ੍ਰ ਕੇ ਬਿਖੈ ਬਿਕਾਰ ਸਭ ਸੁ ਬਿਲਾਤ ਹੈ॥
ਤੈਸਾ ਮਾਯਾ ਮੋਹ ਕੇ ਬਿਮੋਹਤ ਮਗਨ ਮਨ,
ਗੁਰ ਉਪਦੇਸੁ ਮਾਯਾ ਮੂਲ ਮੁਰਝਾਤ ਹੈ॥

ਜਦੋਂ ਜੀਵ ਮਾਂ ਦੇ ਗਰਭ ਵਿਚ ਸੀ, ਓਦੋਂ ਸਾਸ ਸਾਸ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰਦਾ ਸੀ ਪਰ ਜਦੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਿਆ ਖਸਮ ਨੂੰ ਵਿਸਾਰ ਕੇ ਆਪਣਾ ਚਿਤ ਇਸ ਨੇ ਦੁਨੀਆ ਵਿਚ ਜੋੜ ਲਿਆ:-

ਵਿਚਹੁ ਗਰਭੈ ਨਿਕਲਿ ਆਇਆ॥
ਖਸਮੁ ਵਿਸਾਰਿ ਦੁਨੀ ਚਿਤੁ ਲਾਇਆ॥
ਆਵੈ ਜਾਇ ਭਵਾਈਐ ਜੋਨੀ,
ਰਹਣੁ ਨ ਕਤਹੀ ਥਾਇ ਭਇਆ॥ [ਪੰਨਾ ੧੦੦੭

ਜੇ ਜੀਵ ਮੂਲ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਰਹੇ ਤਾਂ ਮਾਇਆ-ਮਮਤਾ ਤੋਂ ਬਚ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਮਾਇਆ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰਦਾ ਰਹੇ ਤਾਂ ਇਸ ਦਾ ਜੀਵਨ ਮੁਰਝਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਜੀਵ ਤੋਂ ਇਹ ਜਵਾਬ ਤਲਬੀ ਕੀਤੀ ਹੈ:-

ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਬਿਨੁ ਹਰਿ ਭਜਨ ਜੀਵਨੁ ਕਉਨੇ ਕਾਮ॥

ਨਾਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਜੀਵਨ ਕਿਸ ਕੰਮ:-

੧. ਇਹੁ ਮਿਰਤਕੁ ਮੜਾ ਸਰੀਰੁ ਹੈ ਸਭੁ ਜਗੁ,
ਜਿਤ ਰਾਮਨਾਮੁ ਨਹੀ ਵਸਿਆ॥ [ਪੰਨਾ ੧੧੯੧
੨. ਜਲਿ ਜਾਉ ਜੀਵਨ ਨਾਮ ਬਿਨਾ॥ [ਪੰਨਾ ੧੩੩੨
੩. ਮਰਿ ਨਾ ਜਾਹੀ ਜਿਨਾ ਬਿਸਰਤ ਰਾਮ॥
ਨਾਮ ਬਿਹੂਨ ਜੀਵਨ ਕਉਨ ਕਾਮ॥

ਇਸ ਸਲੋਕ ਦਾ ਸਾਰ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਨਾਮ ਵਿਹੂਣਾ ਜੀਵਨ ਫਿਟਕਾਰ ਯੋਗ ਹੈ:-

ਫਿਟੁ ਅਵੇਹਾ ਜੀਵਿਆ ਜਿਤੁ ਖਾਇ ਵਧਾਇਆ ਪੇਟ॥
ਨਾਨਕ, ਸਚੇ ਨਾਮ ਵਿਣੁ ਸਭੋ ਦੁਸਮਨੁ ਹੇਤ॥ [ਪੰਨਾ ੭੯੦

ਪ੍ਰਾਨੀ ਰਾਮੁ ਨ ਚੇਤਈ, ਮਦਿ ਮਾਇਆ ਕੈ ਅੰਧੁ॥ ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਹਰਿ ਭਜਨ ਬਿਨੁ ਪਰਤ ਤਾਹਿ ਜਮ ਫੰਧ॥੩੧॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਨ ਚੇਤਈ=ਯਾਦ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਮਦਿ ਮਾਇਆ ਕੈ ਅੰਧ=ਮਾਇਆ ਦੇ ਨਸ਼ੇ ਵਿਚ ਅੰਨ੍ਹਾ ਹੋਇਆ ਪਿਆ।

ਪਰਤ=ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਤਾਹਿ=ਉਸ (ਮਨੁੱਖ) ਨੂੰ। ਜਮ ਫੰਧ=ਜਮ ਦੀ ਫਾਹੀ।

ਅਰਥ: (ਜੋ) ਜੀਵ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਯਾਦ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਮਾਇਆ ਦੇ ਨਸ਼ੇ ਵਿਚ ਅੰਨ੍ਹਾ ਹੋਇਆ ਪਿਆ ਹੈ; ਨਾਨਕ! ਆਖ ਕਿ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਭਜਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਉਸ ਨੂੰ ਜਮ ਦੀ ਫਾਹੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ।੩੧।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਸ਼੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਰਚਨਾ ਦਾ ਵੱਡਾ ਹਿੱਸਾ ਮਾਇਆ ਦਾ ਤਿਆਗ ਤੇ ਭਜਨ ਦੀ ਲਗਨ ਦਾ ਹੈ:-

ਮਾਇਆ ਕੋ ਸੰਗੁ ਤਿਆਗੁ ਪ੍ਰਭ ਜੂ ਕੀ ਸਰਨਿ ਲਾਗੁ॥
ਜਗਤ ਸੁਖ ਮਾਨੁ ਮਿਥਿਆ, ਝੂਠੋ ਸਭ ਸਾਜੁ ਹੈ॥
[ਪੰਨਾ ੧੩੫੨

ਮਨੁੱਖ ਮਾਇਆ ਦੇ ਨਸ਼ੇ ਵਿਚ ਅੰਨ੍ਹਾ ਹੋਇਆ ਪਿਆ ਹੈ। ਲੋਭੀ ਜੰਤ ਨੂੰ ਕੋਈ ਸ਼ਰਮ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਭਖ ਅਭੱਖ ਸਭ ਕੁਝ ਖਾਈ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜਿਹੜਾ ਕੰਮ ਕਰਨ ਜੋਗ ਨਹੀਂ, ਓਹੀ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਨਾ ਇਸ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਇਸ਼ਟ ਦੇਵ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਹੈ, ਨਾ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਅਤੇ ਸਨਬੰਧੀਆਂ ਨੂੰ ਕੁਝ ਸਮਝਦਾ ਹੈ। ਨਾਮ-ਸਿਮਰਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਜਮ-ਫੰਧ ਦੀ ਤਾੜਨਾ ਨੂੰ ਵੀ ਇਹ ਟਿਚ ਹੀ ਸਮਝਦਾ ਹੈ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਨਾਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਜੋ ਹਸ਼ਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਗੁਰਦੇਵ ਉਸ ਦਾ ਨਕਸ਼ਾ ਜੀਵ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਇਉਂ ਰਖਦੇ ਹਨ:-

੧. ਨਾਮ ਬਿਨਾ ਨਾਹੀ ਦਰਿ ਢੋਈ, ਝੂਠਾ ਆਵਣ ਜਾਣੁ॥
[ਪੰਨਾ ੯੯੨

੨. ਨਾਮ ਬਿਨਾ ਜੇਤਾ ਬਿਉਹਾਰੁ॥
ਜਿਉ ਮਿਰਤਕ ਮਿਥਿਆ ਸੀਗਾਰ॥੨॥ [ਪੰਨਾ ੨੪੦

ਗੁਰਬਾਣੀ ਇਹ ਵੀ ਦਸਦੀ ਹੈ:-

ੳ. ਅੰਧਾ ਭੂਲਿ ਪਇਆ ਜਮ ਜਾਲੇ॥
ਵਸਤੁ ਪਰਾਈ ਅਪੁਨੀ ਕਰਿ ਜਾਨੈ,
ਹਉਮੈ ਵਿਚਿ ਦੁਖੁ ਘਾਲੇ॥ [ਪੰਨਾ ੧੩੯

ਅ. ਦੁਨੀਆ ਕੀਆ ਵਡਿਆਈਆ, ਕਵਨੈ ਆਵਹਿ ਕਾਮਿ॥
ਮਾਇਆ ਕਾ ਰੰਗੁ ਸਭੁ ਫਿਕਾ, ਜਾਤੋ ਬਿਨਸਿ ਨਿਦਾਨਿ॥
ਜਾਕੈ ਹਿਰਦੈ ਹਰਿ ਵਸੈ, ਸੋ ਪੂਰਾ ਪਰਧਾਨੁ॥ [ਪੰਨਾ ੪੫

ਨਾਮ ਤੋਂ ਵੇਮੁਖਤਾ ਇਕ ਜਨਮ ਦੀ ਨਹੀਂ, ਕਈ ਜਨਮਾਂ ਦਾ ਦੁਖ ਸਹੇੜਨ ਵਾਲੀ ਗਲ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਪੁਕਾਰ ਪੁਕਾਰ ਕੇ ਕਹਿ ਰਹੇ ਹਨ:-

ਅਜਹੂ ਸਮਝਿ ਕਛੁ ਬਿਗਰਿਓ ਨਾਹਿਨਿ,
ਭਜਿ ਲੇ ਨਾਮੁ ਮੁਰਾਰਿ॥
ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਨਿਜ ਮਤੁ ਸਾਧਨ ਕਉ,
ਭਾਖਿਓ ਤੋਹਿ ਪੁਕਾਰਿ॥ [ਪੰਨਾ ੬੩੩

ਸੁਖ ਮਹਿ ਬਹੁ ਸੰਗੀ ਭਏ, ਦੁਖ ਮੈ ਸੰਗਿ ਨ ਕੋਇ॥ ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਹਰਿ ਭਜੁ ਮਨਾ, ਅੰਤਿ ਸਹਾਈ ਹੋਇ॥੩੨॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਸੁਖ ਮਹਿ=ਸੁਖ ਵਿਚ। ਬਹੁ=ਬਹੁਤ। ਸੰਗੀ=ਸਾਥੀ। ਅੰਤਿ=ਅੰਤ ਸਮੇਂ। ਸਹਾਈ=ਮਦਦਗਾਰ।

ਅਰਥ: (ਹੇ ਭਾਈ!) ਸੁਖ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਸਾਥੀ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਪਰ ਦੁਖ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸਥੀ ਨਹੀਂ ਬਣਦਾ। ਨਾਨਕ! ਆਖ ਕਿ ਹੇ ਮਨ! ਤੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰ (ਕਿਉਂਕਿ) ਅੰਤ ਸਮੇਂ (ਕੇਵਲ ਸਿਮਰਨ ਹੀ) ਮਦਦਗਾਰ ਬਣਦਾ ਹੈ।੩੨।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਮਨੁਖ ਦੇ ਕਈ ਸਾਥੀ ਹਨ, ਕਈ ਚੰਗੇ, ਕਈ ਮਾੜੇ। ਪਰ ਇਹ ਸਾਰੇ ਸਜਣ ਗਲਾਂ ਵਾਲੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਬਾਬਾ ਫ਼ਰੀਦ ਜੀ ਦੇ ਬਚਨ ਹਨ:-

ਗਲੀ ਜੁ ਸਜਣ ਵੀਹ, ਇਕੁ ਢੂੰਢੇਦੀ ਨ ਲਹਾਂ॥
ਧੁਖਾਂ ਜਿਉ ਮਾਂਲੀਹ ਕਾਰਣਿ ਤਿੰਨਾ ਮਾ ਪਿਰੀ॥ [ਪੰਨਾ ੧੩੮੨

ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਸੁਖਾਂ ਦੇ ਮਿਤਰ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਿਤਰਤਾ ਦਾ ਸਨਬੰਧ ਮਾਇਆ ਕਰਕੇ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਗੁਰਵਾਕ ਹਨ:-

ਮਨਮੁਖਾ ਕੇਰੀ ਦੋਸਤੀ ਮਾਇਆ ਕਾ ਸਨਬੰਧੁ॥

ਵੇਖਦਿਆ ਹੀ ਭਜਿ ਜਾਨਿ, ਕਦੇ ਨ ਪਾਇਨਿ ਬੰਧੁ॥
ਜਿਚਰੁ ਪੈਨਨਿ ਖਾਵਨੇ, ਤਿਚਰੁ ਰਖਨਿ ਗੰਢੁ॥
ਜਿਤੁ ਦਿਨਿ ਕਿਛੁ ਨ ਹੋਵਈ,
ਤਿਤੁ ਦਿਨਿ ਬੋਲਨਿ ਗੰਧੁ॥ [ਪੰਨਾ ੯੫੯

ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ:-

ਇਹ ਜਗਿ ਮੀਤੁ ਨ ਦੇਖਿਓ ਕੋਈ॥
ਸਗਲ ਜਗਤੁ ਅਪਨੈ ਸੁਖਿ ਲਾਗਿਓ,
ਦੁਖ ਮੈ ਸੰਗਿ ਨ ਹੋਈ॥੧॥ [ਪੰਨਾ ੬੩੩

ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਸੁਖ ਵਾਲਾ ਸਾਥ ਹੀ ਚੰਗਾ ਲਗਦਾ ਹੈ, ਦੁਖੀਏ ਕੋਲ ਬੈਠਣ ਤੇ ਦਿਲ ਘਬਰਾਂਦਾ ਹੈ। ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਵੀ ਸਾਥ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਐਨੇ ਵਡੇ ਪਾਸਾਰੇ ਵਿਚ ਕਲਿਆਂ ਡਰ ਲਗਦਾ ਹੈ:-

੧. ਬਾਰਿ ਵਿਡਾਨੜੈ ਹੁੰਮਸ ਧੁੰਮਸ, ਕੂਕਾ ਪਈਆ ਰਾਹੀ॥
ਤਉ ਸਹ ਸੇਤੀ ਲਗੜੀ ਡੋਰੀ,
ਨਾਨਕ ਅਨਦ ਸੇਤੀ ਬਨੁ ਗਾਹੀ॥ [ਪੰਨਾ ੫੨੦

੨. ਸੁਣਿ ਨਾਹ ਪ੍ਰਭੂ ਜੀਉ, ਏਕਲੜੀ ਬਨ ਮਾਹੇ॥
ਕਿਉ ਧੀਰੈਗੀ ਨਾਹ ਬਿਨਾ, ਪ੍ਰਭ ਵੇਪਰਵਾਹੇ॥ [ਪੰਨਾ ੨੪੩

ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੂੰ ਸਾਥੀ ਲਧਾ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਇਉਂ ਕੀਤਾ ਹੈ:-

ਬਨਿ ਭੀਹਾਵਲੈ ਹਿਕੁ ਸਾਥੀ ਲਧਮੁ,
ਦੁਖ ਹਰਤਾ ਹਰਿਨਾਮਾ॥
ਬਲਿ ਬਲਿ ਜਾਈ ਸੰਤ ਪਿਆਰੇ,
ਨਾਨਕ ਪੂਰਨ ਕਾਮਾਂ॥ [ਪੰਨਾ ੫੧੯

ਜਿਥੋਂ ਤਕ 'ਦੁਖ ਮਹਿ ਸੰਗਿ ਨ ਕੋਇ' ਦੇ ਨਿਰਣੈ ਦੀ ਗਲ ਹੈ, ਇਸ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਅੰਤਿ ਸਮੇਂ ਨਾਲ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਮਨੁੱਖ "ਆਵਤ ਇਕੇਲਾ ਜਾਤ ਇਕੇਲਾ॥ ਹਮ ਤੁਮ ਸੰਗਿ ਝੂਠੇ ਸਭ ਬੋਲਾ॥" (ਪੰਨਾ ੧੦੦੫) ਇਹ ਗੁਰਵਾਕ ਸਾਰੇ ਗੂਹੜ ਭਾਵ ਨੂੰ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਬਚਨ ਹਨ:-

ਘਰ ਕੀ ਨਾਰਿ ਬਹੁਤੁ ਹਿਤੁ ਜਾ ਸਿਉ,
ਸਦਾ ਰਹਤ ਸੰਗ ਲਾਗੀ॥

ਜਬ ਹੀ ਹੰਸੁ ਤਜੀ ਇਹ ਕਾਂਇਆ,
ਪ੍ਰੇਤ ਪ੍ਰੇਤ ਕਰਿ ਭਾਗੀ॥ [ਪੰਨਾ ੬੩੪

ਭਾਵ ਜਿਸ ਨਾਰੀ ਤੇ ਪਰਵਾਰ ਨਾਲ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣਾ ਸਾਰਾ ਜੀਵਨ ਬਤੀਤ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਜੀਵਨ-ਸਾਥਣ ਵੀ ਆਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਭੀ ਸਾਥ ਛਡ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਬਾਕੀ ਸਾਕ-ਸਬੰਧੀਆਂ, ਪਰਵਾਰ ਤੇ ਮਿਤਰਾਂ ਬਾਰੇ ਵੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਬਚਨ ਅੰਕਿਤ ਹਨ:-

ਦਿਹਰੀ ਬੈਠੀ ਮਿਹਰੀ ਰੋਵੈ,
ਦੁਆਰੈ ਲਉ ਸੰਗਿ ਮਾਇ॥
ਮਰਹਟ ਲਗਿ ਸਭੁ ਲੋਗੁ ਕੁਟੰਬੁ ਮਿਲਿ,
ਹੰਸੁ ਇਕੇਲਾ ਜਾਇ॥੧॥ [ਪੰਨਾ ੧੧੨੪

ਹਰੀ ਦਾ ਭਜਨ ਹੀ ਅੰਤ ਕਾਲ ਸਹਾਈ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਇਹੋ ਸੱਚਾ ਸਾਥੀ ਹੈ:-

ਕੋਇ ਨ ਕਿਸਹੀ ਸੰਗਿ, ਕਾਹੇ ਗਰਬੀਐ॥
ਏਕੁ ਨਾਮੁ ਅਧਾਰੁ ਭਉਜਲੁ ਤਰਬੀਐ॥ [ਪੰਨਾ ੩੯੮

ਜਨਮ ਜਨਮ ਭਰਮਤ ਫਿਰਿਓ, ਮਿਟਿਓ ਨ ਜਮ ਕੋ ਤ੍ਰਾਸੁ॥ ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਹਰਿ ਭਜੁ ਮਨਾ, ਨਿਰਭੈ ਪਾਵਹਿ ਬਾਸੁ॥੩੩॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਜਨਮ ਜਨਮ=ਕਈ ਜਨਮ। ਭਰਮਤ ਫਿਰਿਓ= ਭਟਕਦਾ ਫਿਰਿਆ। ਤ੍ਰਾਸ=ਡਰ। ਨਿਰਭੈ=ਭੈ ਰਹਿਤ (ਪ੍ਰਭੂ ਵਿਚ)। ਪਾਵਹਿ ਬਾਸੁ=ਵਾਸਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਵੇਗਾ।

ਅਰਥ: (ਹੇ ਭਾਈ! ਤੂੰ) ਕਈ ਜਨਮ ਭਟਕਦਾ ਫਿਰਦਾ ਰਿਹਾ (ਪਰ) ਜਮ ਦਾ ਡਰ (ਅਜੇ ਵੀ) ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਨਾਨਕ! ਆਖ ਕਿ ਹੇ ਮਨ! ਤੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰ (ਜਿਸ ਦੇ ਫਲ ਸਰੂਪ ਤੂੰ) ਭੈ-ਰਹਿਤ (ਪ੍ਰਭੂ) ਵਿਚ ਵਾਸਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕੇਂ।੩੩।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਪ੍ਰਾਣੀ ਦੇ ਜਨਮਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਕੀ ਗਿਣਤੀ ਕਰੇ:-

ਕਈ ਜਨਮ ਭਏ ਕੀਟ ਪਤੰਗਾ॥

ਕਈ ਜਨਮ ਗਜ ਮੀਨ ਕੁਰੰਗਾ॥
ਕਈ ਜਨਮ ਪੰਖੀ ਸਰਪ ਹੋਇਓ॥
ਕਈ ਜਨਮ ਹੈਵਰ ਬ੍ਰਿਖ ਜੋਇਓ॥੧॥ [ਪੰਨਾ ੧੭੬

ਇਤਿਾਦ ਜਨਮਾਂ ਵਿਚ ਜੀਵ ਭਰਮਦਾ ਭਟਕਦਾ ਰਿਹਾ ਪਰ ਜਮ ਦਾ ਡਰ ਇਸ ਤੇ ਮਗਰੋਂ ਫਿਰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਲੱਥਾ। ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਡਰ ਭਾਵੇਂ ਬਚਪਨ ਵਿਚ ਹੋਣ, ਭਾਵੇਂ ਜੁਆਨੀ ਜਾਂ ਬੁਢੇਪੇ, ਵਿਚ ਹੋਣ, ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਆਸਰੇ ਭਾਵ ਦੂਜੇ ਦੇ ਸਹਯੋਗ ਨਾਲ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਪਰ 'ਇਕੁ ਦੁਖੁ' ਰੂਪ ਡਰ ਸਦਾ ਹੀ ਸਰੀਰ ਨਾਲ ਚਿੰਬੜਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ ਵੀ ਆਖਦੇ ਹਨ:-

ਇਕੁ ਦੁਖੁ ਰਾਮਰਾਇ ਕਾਟਹੁ ਮੇਰਾ॥
ਅਗਨਿ ਦਹੈ ਅਰੁ ਗਰਭ ਬਸੇਰਾ॥ [ਪੰਨਾ ੩੨੯

ਮੌਤ ਅਤੇ ਜਮਾਂ ਦਾ ਡਰ ਮਨੁੱਖੀ ਮਨ ਵਿਚ ਸਦਾ ਡੇਰਾ ਲਾਈ ਰਖਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਇਲਾਹੀ ਬਚਨ ਹਨ:-

ਭੈ ਮਰਿਬੇ ਕਉ ਬਿਸਰਤ ਨਾਹੀ
ਤਿਹ ਚਿੰਤਾ ਤਨੁ ਜਾਰਾ॥ [ਪੰਨਾ ੭੦੩

ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚੋਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੋਰ ਸੰਕੇਤ ਮਿਲਦੇ ਹਨ:-

੧. ਜਮ ਕਾ ਫਾਹਾ ਗਲਹੁ ਨ ਕਟੀਐ,
ਫਿਰਿ ਫਿਰਿ ਆਵਹਿ ਜਾਇ॥ [ਪੰਨਾ ੧੨੪੯
੨. ਕਬੀਰ ਜਮ ਕਾ ਠੇਂਗਾ ਬੁਰਾ ਹੈ,
ਓਹੁ ਨਹੀ ਸਹਿਆ ਜਾਇ॥ [ਪੰਨਾ ੧੩੬੮

ਇਸ ਜਮ ਤ੍ਰਾਸ ਨੂੰ ਮਿਟਾਉਣ ਲਈ ਕੇਵਲ ਨਾਮ-ਸਿਮਰਨ ਹੀ ਕਾਰਗਰ ਸਾਬਤ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ:-

ਨਾਮੁ ਸਖਾਈ ਸਦਾ ਮੇਰੈ ਸੰਗਿ,
ਹਰਿਨਾਮੁ ਮੋਕਉ ਨਿਸਤਾਰੈ ॥ [ਪੰਨਾ ੭੧੩

ਨਿਰਭੈ ਜੀਵਨ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਗੋਤਮ (ਮਹਾਤਮਾ ਬੁਧ) ਉਦਾਸ ਹੋ ਕੇ ਉਹ ਅਸਥਾਨ ਲਭਦਾ ਫਿਰਿਆ ਜਿਥੇ ਮੌਤ ਨਾ ਬਿਆਪ ਸਕੇ ਪਰ ਗੁਰੂ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ ਨੇ 'ਜੀਵਨੋ ਮੈ ਜੀਵਨ ਪਾਇਆ' ਵਾਲਾ ਅਜਿਹਾ ਘਰ

ਲਭਿਆ ਜਿਥੇ ਜਨਮ, ਬੁਢੇਪੇ ਅਤੇ ਮੌਤ ਲਈ ਕੋਈ ਥਾਂ ਨਹੀਂ ਹੈ:-

ਨਾਨਕ, ਬਧਾ ਘਰੁ ਤਹਾਂ,
ਜਿਥੈ ਮਿਰਤੁ ਨਾ ਜਨਮ ਜਰਾ॥ [ਪੰਨਾ ੪੪

ਜਤਨ ਬਹੁਤੁ ਮੈ ਕਰਿ ਰਹਿਓ, ਮਿਟਿਓ ਨ ਮਨ ਕੋ ਮਾਨੁ॥ ਦੁਰਮਤਿ ਸਿਉ ਨਾਨਕ ਫਧਿਓ, ਰਾਖਿ ਲੇਹੁ ਭਗਵਾਨ॥੩੪॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਜਤਨੁ=ਉਪਰਾਲੇ। ਕਰਿ ਰਹਿਓ=ਕਰਕੇ ਰਹਿ ਗਿਆ, ਹਾਰ ਗਿਆ। ਮਨ ਕੋ ਮਾਨੁ=ਮਨ ਦਾ ਹੰਕਾਰ। ਦੁਰਮਤਿ ਸਿਉ=ਖੋਟੀ ਮਤ ਨਾਲ। ਫਧਿਓ=ਫਸਿਆ ਪਿਆ ਹੈ।

ਅਰਥ: (ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ!) ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਉਪਰਾਲੇ ਕਰ ਕਰਕੇ ਹਾਰ ਗਿਆ ਹਾਂ (ਪ੍ਰੰਤੂ ਮੇਰੇ) ਮਨ ਦਾ ਹੰਕਾਰ (ਫਿਰ ਵੀ) ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਨਾਨਕ ਦੀ (ਬੇਨਤੀ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ) ਖੋਟੀ ਮਤ ਵਿਚ ਫਸਿਆ ਪਿਆ ਹਾਂ (ਮੈਨੂੰ ਹੰਕਾਰ ਵਾਲੀ ਖੋਟੀ ਮਤ ਤੋਂ) ਬਚਾਅ ਲਵੋ।੩੪।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਮਨ ਦਾ ਮਾਨੁ ਅਸਥੂਲ ਵੀ ਹੈ ਤੇ ਸੂਖਮ ਭੀ। ਅਸਥੂਲ ਰੂਪ ਇਸ ਦਾ ਆਪਣੇ ਸੰਗੀਆਂ ਸਾਥੀਆਂ ਨਾਲ ਮਿਚ ਕੇ ਜਤਨ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਕੀਰਤਨ ਨਿਤਨੇਮ, ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਬੜੇ ਉਤਸ਼ਾਹ ਨਾਲ ਕਰਨਾ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਵਾਹ ਵਾਹ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਮਨ ਨਾਲ, ਜਿਸ ਸਜ ਧਜ ਨਾਲ ਅਤੇ ਜਿਸ ਰੰਗ ਵਿਚ ਇਹ ਸੰਗਤੀ ਸਟੇਜ ਤੇ ਪਾਠ ਕੀਰਤਨ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਰੰਗ ਵਿਚ ਕਲਿਆਂ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਜੇ ਜੀਵ ਲਗਨ ਤੇ ਉਤਸ਼ਾਹ ਸਹਿਤ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਹਾਜ਼ਰ-ਨਾਜ਼ਰ ਸਮਝ ਕੇ ਨਿਰਮਾਣ ਹੋ ਕੇ ਕੀਰਤਨ ਕਰੇ ਤਾਂ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਦਾ ਪਾਤਰ ਬਣੇ। ਅਜਿਹੀ ਦਸ਼ਾ ਵਿਚ ਸੂਖਸ਼ਮ ਮਾਨ ਦੀ ਥਾਂ ਸਾਈਂ ਦਾ ਸ਼ੁਕਰਾਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਮਾਨ ਦਾ ਮਿਟਣਾ ਕੋਈ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਗਲ ਨਹੀਂ। ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ ਦੇ ਬਚਨ ਹਨ:-

ਕਬੀਰ ਮਾਇਆ ਤਜੀ ਤ ਕਿਆ ਭਇਆ,

ਜਉ ਮਾਨੁ ਤਜਿਆ ਨਹੀ ਜਾਇ॥
ਮਾਨੁ, ਮੁਨੀ ਮਨਿਵਰ ਗਲੇ, ਮਾਨੁ ਸਭੈ ਕਉ ਖਾਇ॥
[ਪੰਨਾ ੧੩੭੨

ਇਸ ਲਈ ਮਨ ਨੂੰ ਸਮਝਾਇਆ ਹੈ:-

ਮਨ ਤੂੰ ਮਤ ਮਾਣੁ ਕਰਹਿ ਜਿ ਹਉ ਕਿਛੁ ਜਾਣਾ,
ਗੁਰਮੁਖਿ ਨਿਮਾਣਾ ਹੋਹੁ॥
ਅੰਤਰਿ ਅਗਿਆਨੁ ਹਉ ਬੁਧਿ ਹੈ,
ਸਚਿ ਸਬਦਿ ਮਲੁ ਖੋਹੁ॥ [ਪੰਨਾ ੪੪੧

ਮਾਨ ਤੇ ਅਮਾਨ ਨੂੰ ਸਮਾਨ ਸਮਝਣ ਵਾਲੀ ਅਵਸਥਾ ਤੀਕ ਅਪੜਨ ਲਈ ਗੁਰਮੁਖਿ ਜੀਵਨ ਵਾਲਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ 'ਮਾਨ ਅਭਿਮਾਨ ਮੰਧੇ, ਸੋ ਸੇਵਕੁ ਨਾਹੀ' (ਪੰਨਾ ੫੧) ਵਾਲੀ ਸਥਿਤੀ ਤੋਂ ਉਪਰ ਉਠਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ:

ਮਾਨੁ ਅਭਿਮਾਨੁ ਦੋਊ ਸਮਾਨੇ,
ਮਸਤਕੁ ਡਾਰਿ ਗੁਰ ਪਾਗਿਓ॥
ਸੰਪਤ ਹਰਖੁ ਨ ਆਪਤ ਦੂਖਾ, ਰੰਗੁ ਠਾਕੁਰੈ ਲਾਗਿਓ॥
[ਪੰਨਾ ੨੧੫

ਮਨ ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ ਮਾਨ ਮਿਟ ਸਕਦਾ ਹੈ:-

ਮਣੀ ਮਿਟਾਇ ਜੀਵਤ ਮਰੈ, ਗੁਰ ਪੂਰੇ ਉਪਦੇਸ॥
ਮਨੂਆ ਜੀਤੈ ਹਰਿ ਮਿਲੈ, ਤਿਹ ਸੂਰਤਣ ਵੇਸ॥ [ਪੰ. ੨੫੬

ਜਦੋਂ ਤਕ ਤਨ, ਮਨ ਦੇ ਆਸਰੇ ਖੜਾ ਹੈ, ਉਦੋਂ ਤਕ ਇਸ ਦਾ ਮਾਨ ਨਹੀਂ ਮਿਟਦਾ। ਜਦੋਂ ਮਨ ਦੀ ਸਾਂਝ ਮਾਲਕ ਨਾਲ ਪੈਂਦੀ ਹੈ, ਮਾਲਕ ਦਾ ਮੁਰੀਦ ਬਣਦਾ ਹੈ, ਫਿਰ ਉਸ ਉਤੇ ਮਿਹਰ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਆਪ ਮੁਹਾਰੇ ਹੀ ਇਸ ਦੇ ਮੂੰਹੋ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਨਿਕਲਦੇ ਹਨ:-

ਕਬੀਰ ਮੇਰਾ ਮੁਝ ਮਹਿ ਕਿਛੁ ਨਹੀ, ਜੋ ਕਿਛੁ ਹੈ ਸੁ ਤੇਰਾ॥
ਤੇਰਾ ਕੁਝ ਕਉ ਸਉਪਤੇ, ਕਿਆ ਲਾਗੈ ਮੇਰਾ॥੨੦੩॥
[ਪੰਨਾ ੧੩੭੫

ਮਾਨੁ, ਦੁਰਮਤਿ ਦਾ ਅੰਗ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਮਾਨ ਨੂੰ ਮਾਲਕ

ਅਗੇ ਸਮਰਪਿਤ ਕਰਕੇ ਇਉਂ ਬੇਨਤੀ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ:-

ਦੁਰਮਤਿ ਸਿਉ ਨਾਨਕ ਫਧਿਓ ਰਾਖਿ ਲੇਹੁ ਭਗਵਾਨ॥

ਬਾਲ ਜੁਆਨੀ ਅਰੁ ਬਿਰਧਿ ਫੁਨਿ, ਤੀਨਿ ਅਵਸਥਾ ਜਾਨਿ॥ ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਹਰਿ ਭਜਨ ਬਿਨੁ, ਬਿਰਥਾ ਸਭ ਹੀ ਮਾਨ॥੩੫॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਬਾਲ=ਬਚਪਨ। ਬਿਰਧਿ=ਬੁਢੇਪਾ। ਫੁਨਿ=ਪੁਨਾ, ਫਿਰ। ਅਵਸਥਾ=ਹਾਲਤਾਂ। ਜਾਨਿ=ਸਮਝ ਲੈ। ਬਿਰਥਾ=ਵਿਅਰਥ, ਨਿਸਫਲ। ਮਾਨੁ=ਮੰਨ।

ਅਰਥ: (ਹੇ ਭਾਈ!) ਬਚਪਨ, ਜੁਆਨੀ ਅਤੇ ਬੁਢੇਪਾ, ਪੁਨਾ (ਮਨੁੱਖੀ ਸਰੀਰ ਦੀਆਂ) ਤਿੰਨ ਹਾਲਤਾਂ ਸਮਝ ਲੈ। ਨਾਨਕ! ਆਖ ਕਿ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਭਜਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾ (ਬਾਲਪਨ ਜੁਆਨੀ ਤੇ ਬੁਢੇਪਾ ਇਹ) ਸਾਰੀਆਂ (ਹਾਲਤਾਂ) ਨਿਸਫਲ ਹਨ।੩੫।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਜਿਵੇਂ ਭੂਤ, ਭਵਿਖ ਤੇ ਵਰਤਮਾਨ ਤਿੰਨ ਕਾਲ ਹਨ ਤਿਵੇਂ ਮਨੁੱਖੀ ਜੀਵਨ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਦੇ ਤਿੰਨ ਪੜਾਅ ਹਨ:-

(੧) ਬਾਲ (੨) ਜੁਆਨੀ (੩) ਬੁਢੇਪਾ

ਜੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਅਵਸਥਾਵਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਭਜਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਜਾਣੋ ਸਾਰੀਆਂ ਅਵਸਥਾਵਾਂ ਵਿਅਰਥ ਬਤੀਤ ਹੋ ਗਈਆਂ।

ਜਿਸ ਕੰਮ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਪੜ੍ਹਾਅ ਚੰਗਾ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਦੇ ਦੂਜੇ ਪੜਾਅ ਵਿਚ ਸਫਲ ਹੋਣ ਦੀ ਆਸ ਬਝਦੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਦਾ ਦੂਜਾ ਪੜਾਅ ਆਸਾਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰਫੁਲਤ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਤੀਜੇ ਅੰਤਲੇ ਪੜਾਅ ਤੇ ਪੂਰਨ ਸਫਲਤਾ ਦਾ ਮੂੰਹ ਵੇਖਦਾ ਹੈ। ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦਾ ਮੁਹਾਵਰਾ ਹੈ "All is well that ends well"

ਜਿਸ ਜੀਵ ਨੂੰ ਬਾਲ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਸੰਗਤ ਮਿਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਜੁਆਨੀ ਵਿਚ ਕਾਮੀ ਵਿਸ਼ਈ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਤੋਂ ਬਚਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਮਾਤਾ ਦੀ ਅਸੀਸ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ:-

ਪੂਤਾ ਮਾਤਾ ਕੀ ਆਸੀਸ॥

ਨਿਮਖ ਨਾ ਬਿਸਰਹੁ ਤੁਮ ਕਉ ਹਰਿ ਹਰਿ,
ਸਦਾ ਭਜਹੁ ਜਗਦੀਸ॥ **[ਪੰਨਾ ੪੯੬**

ਜੇ ਪਨੀਰੀ ਨੂੰ ਬਚਪਨ ਵਿਚ ਗੁਰਬਾਣੀ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਪਾਣੀ ਮਿਲ ਜਾਏ, ਜੁਆਨੀ ਵਿਚ ਸੰਗਤ ਦੀ ਬਰਕਤ ਨਾਲ ਸਿਖੀ ਦਾ ਬੂਟਾ ਪੁੰਗਰਨ ਲਗ ਪਏ, ਫਿਰ ਬੁਢੇਪੇ ਵਿਚ ਨਾਮ-ਰੰਗਾਂ ਵਾਲੇ ਫਲ ਦੀ ਆਸ ਪੂਰੀ ਹੋ ਨਿਬੜਦੀ ਹੈ।

ਅਸਲ ਵਿਚ ਸਾਨੂੰ ਜੀਵਨ-ਜਾਚ ਆਈ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਕੇਵਲ ਬਚਿਆਂ ਦੇ ਜਨਮ ਦਿਨ ਮੰਨਾਉਣ ਤੇ ਪ੍ਰੀਤੀ ਭੋਜਨ ਕਰਨ ਨਾਲ ਹੀ ਜੀਵਨ ਦਾ ਲਕਸ਼ ਪੂਰਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਜਦੋਂ ਤਕ ਕਿ "ਜੀਵਨਾ ਸਫਲ ਜੀਵਨ, ਸੁਣਿ ਹਰਿ ਹਰਿ ਜਪਿ ਜਪਿ ਸਦ ਜੀਵਨਾ" (ਪੰਨਾ ੧੦੧੯) ਵਾਲੀ ਸਿਖਿਆ ਬਚਿਆ ਨੂੰ ਪਰਦਾਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ। ਕਬੀਰ ਜੀ ਦੇ ਪਾਵਨ ਬਚਨ ਹਨ:

ਕਬੀਰ, ਐਸਾ ਬੀਜੁ ਬੋਇ, ਬਾਰਹ ਮਾਸ ਫਲੰਤ॥
ਸੀਤਲ ਛਾਇਆ ਗਹਿਰ ਫਲ,
ਪੰਖੀ ਕੇਲ ਕਰੰਤ॥੨੨੯॥ **[ਪੰਨਾ ੧੩੭੬**

ਬਾਲ, ਜੁਆਨੀ ਅਤੇ ਬਿਰਧ, ਤਿੰਨਾਂ ਅਵਸਥਾਵਾਂ ਵਿਚ 'ਆਪਿ ਜਪਹੁ ਅਵਰਾ ਨਾਮੁ ਜਪਾਵਹੁ॥ ਸੁਨਤ ਕਹਤ ਰਹਤ ਗਤਿ ਪਾਵਹੁ॥' (ਪੰਨਾ ੨੮੯) ਵਾਲੀ ਗੁਰ-ਦੀਖਿਆ ਨਾਲ ਸਮੁਚਾ ਜਨਮ ਸਫਲਾਉਣਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਬਚੇ ਨੂੰ ਬਚਪਨ ਵਿਚ ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਲਾਗ ਨਹੀਂ ਲਗੀ, ਜਾਣੋ ਬਚਪਨ ਵਿਅਰਥ ਗਿਆ, ਜੋ ਜੁਆਨੀ ਵਿਚ ਨਾਮ ਨਹੀਂ ਜਪਿਆ ਤਾਂ ਜੁਆਨੀ ਵੀ ਏਦਾਂ ਗੁਜ਼ਰ ਗਈ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੁਢੇਪਾ ਵੀ ਘਰੋਗੀ ਮਾਇਆ ਦੇ ਅੰਧ-ਧੰਧ ਵਿਚ ਬਤੀਤ ਹੋ ਗਿਆ। ਸੋ, ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਲਈ ਚੇਤੰਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜੇ ਇਸ ਉਪਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਅਮਲੀ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਨਾ ਹੰਢਾਇਆ ਤਾਂ ਜਾਣੋ ਸਭ ਖਟਿਆ ਕਮਾਇਆ ਵਿਅਰਥ ਗਿਆ।

ਕਰਣੋ ਹੁਤੋ ਸੁ ਨ ਕੀਓ, ਪਰਿਓ ਲੋਭ ਕੈ ਫੰਧ। ਨਾਨਕ ਸਮਿਓ ਰਮਿ ਗਇਓ, ਅਬ ਕਿਉ ਰੋਵਤ ਅੰਧ॥੩੬॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਕਰਣੋ ਹੁਤੇ=ਜੋ ਕੁਛ ਕਰਨਾ ਸੀ। ਸੁ=ਉਹ। ਪਰਿਓ ਪੈ ਗਿਆ, ਫਸ ਗਿਆ। ਲੋਭ ਕੈ ਫੰਧ-ਲੋਭ. ਦੀ ਫਾਹੀ ਵਿਚ। ਸਮਿਓ=ਸਮਾਂ। ਰਮਿ ਗਇਓ=ਲੰਘ ਗਿਆ। ਅਬ=ਹੁਣ। ਕਿਉ ਰੋਵਤ=ਕਿਉਂ ਰੋਂਦਾ ਹੈ?। ਅੰਧ=ਹੇ ਅੰਨ੍ਹੇ (ਅਗਿਆਨੀ ਜੀਵ!)।

ਅਰਥ: (ਹੇ ਭਾਈ!) ਜੋ ਕੁਝ (ਤੂੰ) ਕਰਨਾ ਸੀ ਉਹ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ (ਭਾਵ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ), ਲੋਭ ਦੀ ਫਾਹੀ ਵਿਚ ਫਸ ਗਿਆ। ਨਾਨਕ (ਗੁਰੂ ਜੀ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ) ਹੇ ਅੰਨ੍ਹੇ ! (ਅਗਿਆਨੀ ਜੀਵ) ਤੇਰਾ ਸਮਾਂ (ਅਜਾਈਂ ਲੰਘ ਗਿਆ, ਹੁਣ ਕਿਉਂ ਰੋਂਦਾ ਹੈ? (ਹੁਣ ਰੋਣ ਦਾ ਕੋਈ ਲਾਭ ਨਹੀਂ ਹੈ)।੩੬।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਜਿਹੜਾ ਜੀਵਨ ਲੋਭ ਦੇ ਫੰਧੇ ਵਿਚ ਫਸ ਗਿਆ, ਉਹ ਆਪਣਾ ਅਸਲ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਲੋਂ ਹਥ ਧੋ ਬੈਠਾ। ਮਨ ਮਿਕਨਾਤੀਸ ਵਾਂਗੂੰ ਚੁੰਬਕ ਸ਼ਕਤੀ ਰਖਦਾ ਹੈ। ਗਰਵਾਕ ਹਨ:-

ਫਿਰਦੀ ਫਿਰਦੀ ਦਹਦਿਸਾ, ਜਲ ਪਰਬਤ ਬਨਰਾਇ॥
ਜਿਥੈ ਡਿਠਾ ਮਿਰਤਕੋ ਇਲ ਬਹਿਠੀ ਆਇ॥

[ਪੰਨਾ ੩੨੨

ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਰੂਪੀ ਇਲ ਨੇ ਲੋਭ ਦੇ ਫੰਧੇ ਵਿਚ ਹੀ ਫਸਣਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਜਿਸ ਚੀਜ਼ ਦੇ ਖਾਣ ਦਾ ਚਸਕਾ ਪੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਾਂ ਜਿਸ ਨੂੰ ਜਿਹੜਾ ਪਦਾਰਥ ਮੋਹ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਲਈ ਉਹੋ ਹੀ ਲੋਭ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਅਗ ਦੀ ਨਿਆਈਂ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਜਿਤਨੀਆਂ ਲਕੜਾਂ ਪਾਉਂ, ਭਸਮ, ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਭਾਵ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਤ੍ਰਿਪਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਗੁਰਵਾਕ ਹਨ:-

੧. ਵਡੇ ਵਡੇ ਰਾਜਨ ਅਰੁ ਭੂਮਨ ਤਾਕੀ ਤ੍ਰਿਸਨ ਨ ਬੂਝੀ॥
ਲਪਟਿ ਰਹੇ ਮਾਇਆ ਰੰਗਿ ਮਾਤੇ,
ਲੋਚਨ ਕਛੂ ਨ ਸੂਝੀ॥੧॥
ਬਿਖਿਆ ਮਹਿ ਕਿਨਹੀ ਤ੍ਰਿਪਤ ਨ ਪਾਈ॥
ਜਿਉ ਪਾਵਕੁ ਈਧਨ ਨਹੀ ਧ੍ਰਾਪੈ,

ਬਿਨੁ ਹਰਿ ਕਹਾ ਅਘਾਈ॥ ਰਹਾਉ॥
ਦਿਨੁ ਦਿਨੁ ਕਰਤ ਭੋਜਨ ਬਹੁ ਬਿੰਜਨ,
ਤਾ ਕੀ ਮਿਟੈ ਨ ਭੂਖਾ॥
ਉਦਮੁ ਕਰੇ ਸੁਆਨ ਕੀ ਨਿਆਈ,
ਚਾਰੇ ਕੁੰਟਾ ਘੋਖਾ ॥੨॥
ਕਾਮਵੰਤ ਕਾਮੀ ਬਹੁ ਨਾਰੀ, ਪਰ ਗ੍ਰਿਹ ਜੋਹ ਨਾ ਚੂਕੈ॥
ਦਿਨ ਪ੍ਰਤਿ ਕਰੈ ਕਰੈ ਪਛੁਤਾਪੈ,
ਸੋਗ ਲੋਭ ਮਹਿ ਸੂਕੈ॥੩॥ [ਪੰਨਾ ੬੭੨

੨. ਬਹੁਤੁ ਦਰਬੁ ਕਰਿ ਮਨੁ ਨ ਅਘਾਨਾ॥
ਅਨਿਕ ਰੂਪ ਦੇਖਿ ਨਹ ਪਤੀਆਨਾ॥
ਪੁਤ੍ਰ ਕਲਤ੍ਰ ਉਰਿਝਓ ਜਾਨਿ ਮੇਰੀ॥
ਓਹ ਬਿਨਸੈ ਓਹ ਭਸਮੈ ਢੇਰੀ॥੧॥
ਬਿਨੁ ਹਰਿ ਭਜਨ ਦੇਖਉ ਬਿਲਲਾਤੇ॥
ਧ੍ਰਿਗੁ ਤਨੁ, ਧ੍ਰਿਗੁ ਧਨੁ, ਮਾਇਆ ਸੰਗਿ ਰਾਤੇ॥ [ਪੰਨਾ ੧੭੯

ਪ੍ਰਾਣੀ ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ ਦਾ ਲਾਹਾ ਲੈਣ ਆਇਆ ਸੀ ਪਰ ਇਹ ਕੁਫਕੜੇ ਕੰਮਾਂ ਵਿਚ ਲੱਗ ਗਿਆ। ਧੰਧੇ ਕਰਦਿਆਂ ਅਮੋਲਕ ਸਮਾਂ ਐਵੇਂ ਲੰਘ ਗਿਆ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਓਇ ਅੰਨ੍ਹਿਆ ਹੁਣ ਕਿਉਂ ਰੋਂਦਾ ਹੈ? ਤੂੰ ਤਾਂ ਲੋਭ ਦੀਆਂ ਲਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਮਸਤ ਹੋਇਆ ਰਿਹਾ:-

ਲੋਭ ਲਹਿਰ ਕਉ ਬਿਗਸਿ ਫੂਲ ਬੈਠਾ॥
ਸਾਧ ਜਨਾ ਕਾ ਦਰਸੁ ਨ ਡੀਠਾ॥ [ਪੰਨਾ ੭੩੮

ਸਿਧਾਂਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਲੋਭ ਦੀ ਫਾਹੀ ਨੂੰ ਸੰਤੋਖ ਰੂਪ ਸ਼ਾਸਤਰ ਹੀ ਕਟ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜਿਥੇ ਸੰਤੋਖ ਹੈ, ਉਥੇ ਹੀ ਸਿਮਰਨ, ਸ਼ੁਕਰ, ਖੇੜਾ ਹੈ। ਜਿਥੇ ਲੋਭ ਹੈ ਉਥੇ ਸ਼ਾਂਤੀ, ਸੰਤੋਖ ਤੇ ਮਨ ਦਾ ਟਿਕਾਉ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਮਨੁ ਮਾਇਅ ਮੈ ਰਮਿ ਰਹਿਓ, ਨਿਕਸਤ ਨਾਹਿਨਿ ਮੀਤ॥ ਨਾਨਕ, ਮੂਰਤਿ ਚਿਤ੍ਰ ਜਿਉ, ਛਾਡਿਤ ਨਾਹਿਨ ਭੀਤਿ ॥੩੭॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਮਹਿ=ਵਿਚ। ਰਮਿ ਰਹਿਓ=ਰਚਿਆ ਮਿਚਿਆ, ਖੁੱਭਿਆ ਪਿਆ ਹੈ। ਨਿਕਸਤ ਨਾਹਿਨ ਮੀਤ=ਹੇ ਮਿਤਰ! ਨਿਕਲਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਮੂਰਤਿ ਚਿਤ੍ਰ ਜਿਉ=ਜਿਵੇਂ ਚਿਤਰੀ ਹੋਈ (ਉਲੀਕੀ ਹੋਈ) ਮੂਰਤਿ। ਛਾਡਤ ਨਾਹਿਨ ਭੀਤਿ=ਕੰਧ ਨੂੰ ਛਡਦੀ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਅਰਥ: ਨਾਨਕ (ਗੁਰੂ ਜੀ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਹੇ ਮਿਤਰ! (ਤੇਰਾ) ਮਨ ਮਾਇਆ ਵਿਚ ਖੁਭਿਆ ਪਿਆ ਹੈ (ਅਤੇ ਮਾਇਆ ਮੋਹ ਦੇ ਚਿਕੜ ਚੋਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ) ਨਹੀਂ ਨਿਕਲ ਸਕਦਾ ਜਿਵੇਂ ਕੰਧ ਉਤੇ ਚਿਤਰ (ਉਲੀਕੀ ਹੋਈ) ਮੂਰਤਿ ਕੰਧ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਛਡ ਸਕਦੀ।੩੨।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਇਸ ਸਲੋਕ ਵਿਚ ਮਨ ਨੂੰ ਕੰਧ ਤੇ ਉਲੀਕੇ ਚਿਤਰ ਨਾਲ ਤਸ਼ਬੀਹ ਦਿਤੀ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਚਿਤਰ ਕੰਧ ਦਾ ਖਹਿੜਾ ਨਹੀਂ ਛਡਦਾ, ਤਿਵੇਂ ਮਨੁੱਖੀ ਮਨ ਮਾਇਆ ਵਿਚ ਲਿਪਾਇਮਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਨਾਲੋਂ ਵਖਰਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਇਸ ਮਨ ਨੂੰ ਜਿਥੇ ਬੜਾ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਦਸਿਆ ਹੈ 'ਇਹੁ ਮਨੁ ਸਕਤੀ ਇਹੁ ਮਨੁ ਸੀਉ॥ ਇਹੁ ਮਨੁ ਪੰਚ ਤਤ ਕੋ ਜੀਉ॥' (ਪੰਨਾ ੩੪੨)। ਉਥੇ ਇਸ ਨੂੰ ਰਾਜਾ ਤੇ ਸੁਲਤਾਨ ਵੀ ਕਿਹਾ ਹੈ, ਅਤੇ 'ਇਹੁ ਮਨੁ ਕਾਸੀ ਸਭਿ ਤੀਰਥ' (ਪੰਨਾ ੪੯੧) ਵੀ ਕਿਹਾ ਹੈ। ਅਜਿਹੀ ਹਾਲਤ ਅਨਜਾਣ ਬਾਲਕ ਵਰਗੀ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਦਿਲ ਪਰਚਾਵਾ ਕੇਵਲ ਚਿਤਰ, ਮੂਰਤਾਂ ਵੇਖਣਾ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਮਾਇਆ ਵਿਚ ਖੁਭਿਆ ਮਨ ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੇ ਵਿਕਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਹੀ ਆਪਣੀ ਯਾਰੀਆਂ ਪਾਂਦਾ ਹੈ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਤਾਂ ਇਉਂ ਆਦੇਸ਼ ਦੇ ਕੇ ਚੇਤੰਨ ਕਰਦੀ ਹੈ-

ਚਚਾ ਰਚਿਤ ਚਿਤ੍ਰ ਹੈ ਭਾਰੀ॥
ਤਜਿ ਚਿਤ੍ਰੈ ਚੇਤਹੁ ਚਿਤਕਾਰੀ॥
ਚਿਤ੍ਰ ਬਚਿਤ੍ਰ ਇਹੈ ਅਵਝੇਰਾ।
ਤਜਿ ਚਿਤ੍ਰੈ ਚਿਤਿ ਰਾਖਿ ਚਿਤੇਰਾ॥ [ਪੰਨਾ ੩੪੦

ਮਾਇਆ ਦਾ ਮੁਠਾ ਹੋਇਆ ਮਨੁੱਖ ਸਦਾ ਮਾਇਆ ਲਈ ਵਿਲਕਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ:-

੧. ਸੁਤ ਸੰਪਤਿ ਦੇਖਿ ਇਹੁ ਮਨੁ ਗਰਬਿਆ
ਰਾਮੁ ਰਿਦੈ ਤੇ ਖੋਇਆ॥
ਅਵਰ ਮਰਤ ਮਾਇਆ ਮਨੁ ਤੋਲੇ,
ਤਉ ਭਗ ਮੁਖਿ ਜਨਮੁ ਵਿਗੋਇਆ॥ [ਪੰਨਾ ੯੩

੨. ਮਾਇਆ ਮੂਠਾ ਚੇਤੈ ਨਾਹੀ॥
ਭਰਮੇ ਭੁਲਾ ਬਹੁਤੀ ਰਾਹੀ॥੨॥ [ਪੰਨਾ ੩੭੨

ਨਰ ਚਾਹਤ ਕਛੁ ਅਉਰ, ਅਉਰੈ ਕੀ ਅਉਰੈ ਭਈ॥ ਚਿਤਵਤ ਰਹਿਓ ਠਗਉਰ, ਨਾਨਕ ਫਾਸੀ ਗਲਿ ਪਰੀ॥੩੯॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਨਰ=ਮਨੁੱਖ। ਚਾਹਤ ਕਛੁ ਅਉਰ=ਕੁਝ ਹੋਰ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਅਉਰੈ ਕੀ ਅਉਰੈ ਭਈ=ਹੋਰ ਦੀ ਹੋਰ (ਗਲ ਹੀ) ਬਣ ਗਈ। ਚਿਤਵਤ ਰਹਿਓ=ਚਿਤਵਦਾ ਰਹਿਆ। ਠਗਉਰ= ਠੱਗੀਆਂ। ਫਾਸੀ ਗਲਿ ਪਰੀ=ਗਲ ਵਿਚ ਫਾਹੀ ਪੈ ਗਈ।

ਅਰਥ: (ਹੇ ਭਾਈ!) ਮਨੁੱਖ ਕੁਝ ਹੋਰ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ (ਪਰ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਭਾਣੇ ਕਰਕੇ) ਹੋਰ ਦੀ ਹੋਰ (ਗਲ) ਬਣ ਗਈ। ਨਾਨਕ (ਗੁਰੂ ਜੀ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੀਵ) ਠਗੀਆਂ ਚਿਤਵਦਾ ਰਿਹਾ (ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਇਸ ਦੇ ਗਲ ਵਿਚ (ਜਮ੍ਹਾਂ ਦੀ) ਫਾਹੀ ਆ ਪਈ।੩੯।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਮਨੁਖੀ ਮਨ ਜੋ ਕੁਝ ਕਰਨਾ ਤੇ ਬਣਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਕੁਝ ਨਾ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਨਾ ਬਣ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਗਲ ਹੋ ਦੀ ਹੋਰ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਬਾਬਾ ਫਰੀਦ ਜੀ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ:-

ਜੋ ਮਨਿ ਚਿਤਿ ਨ ਚੇਤੇ ਸਨਿ,
ਸੋ ਗਾਲੀ ਰਬੁ ਕੀਆਂ॥ [ਪੰਨਾ ੧੩੮੩

ਮਨ ਦੂਜੇ ਦਾ ਬੁਰਾ ਚਿਤਵਦਾ ਹੈ ਪਰ ਗੁਰੂ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ ਉਪਦੇਸ਼

ਦਿੰਦੇ ਹਨ:-

ਪਰ ਕਾ ਬੁਰਾ ਨਾ ਰਾਖਹੁ ਚੀਤ॥
ਤੁਮ ਕਉ ਦੁਖੁ ਨਹੀ ਭਾਈ ਮੀਤ॥੩॥ [ਪੰਨਾ ੩੮੬

ਸੁਲਹੀ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਬੁਰਾ ਚਿਤਵਿਆ, ਉਸ ਦੇ ਮਨ ਦੀ ਚਿਤਵਣੀ ਪੂਰੀ ਨਾ ਹੋਈ, ਗਲ ਹੋਰ ਦੀ ਹੋਰ ਹੋ ਗਈ:-

ਸੁਲਹੀ ਤੇ ਨਾਰਾਇਣ ਰਾਖੁ॥
ਸੁਲਹੀ ਕਾ ਹਾਥ ਕਹੀ ਨਾ ਪਹੁੰਚੇ,
ਸੁਲਹੀ ਹੋਇ ਮੂਆ ਨਾਪਾਕੁ॥ [ਪੰਨਾ ੮੨੫

ਮਨੁੱਖ ਹੋਰ ਧਨ ਦੀ ਆਸ ਕਰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਗਲ ਅਜੇਹੀ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਪਹਿਲਾ ਧਨ ਵੀ ਉਡ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਮਨੁੱਖ ਧਨਵਾਨ ਬਣਨ ਲਈ ਬੜੀ ਮਿਹਨਤ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਕਈ ਕਾਢਾਂ ਕਢਦਾ ਹੈ ਪਰ ਠੱਗੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਲੁਟੇਰੇ ਹੋਰ ਢੰਗ ਅਪਣਾਅ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਜੇ ਕੋਈ ਕਿਸੇ ਬੇਗੁਨਾਹ ਨੂੰ ਮਾਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਮੌਤ ਉਡੀਕ ਰਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜਿਹੜਾ ਕਿਸੇ ਦਾ ਬੁਰਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਅਵਸ਼ ਹੀ ਬੁਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਹੈ:-

ਜਿਤੁ ਕੀਤਾ ਪਾਈਐ ਆਪਣਾ
ਸਾ ਘਾਲ ਬੁਰੀ ਕਿਉ ਘਾਲੀਐ॥
ਮੰਦਾ ਮੂਲਿ ਨ ਕੀਚਈ,
ਦੇ ਲੰਮੀ ਨਦਰਿ ਨਿਹਾਲੀਐ॥ [ਪੰਨਾ ੪੭੪

ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਜਗਿਆਸੂ ਨੂੰ ਕਈ ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਦੇ ਕੇ ਸਮਝਾਇਆ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ :-

ਮਛੁਲੀ ਜਾਲੁ ਨ ਜਾਣਿਆ, ਸਰੁ ਖਾਰਾ ਅਸਗਾਹੁ॥
ਅਤਿ ਸਿਆਣੀ ਸੋਹਣੀ, ਕਿਉ ਕੀਤੋ ਵੇਸਾਹੁ॥
ਕੀਤੇ ਕਾਰਣਿ ਪਾਕੜੀ, ਕਾਲੁ ਨ ਟਲੈ ਸਿਰਾਹੁ॥
[ਪੰਨਾ ੫੫

ਜਤਨ ਬਹੁਤ ਸੁਖ ਕੇ ਕੀਏ, ਦੁਖ ਕੋ ਕੀਓ ਨ ਕੋਇ॥ ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਸੁਨਿ ਰੇ ਮਨਾ, ਹਰਿ ਭਾਵੈ ਸੋ ਹੋਇ॥੩੯॥

ਪਦ ਅਰਥ: ਜਤਨ=ਉਪਰਾਲੇ। ਸੁਖ ਕੇ=ਸੁਖ ਲਈ। ਦੁਖ ਕੋ=ਦੁਖ (ਦੂਰ ਕਰਨ) ਲਈ। ਕੀਓ ਨ ਕੋਈ=ਕੋਈ (ਉਪਰਾਲਾ) ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਹਰਿ ਭਾਵੈ=(ਜੋ) ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਭਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਸੋ ਹੋਇ=ਉਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਅਰਥ: (ਹੇ ਭਾਈ!) ਸੁਖ (ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਤੂੰ) ਬਹੁਤ ਉਪਰਾਲੇ ਕੀਤੇ ਪਰ ਦੁਖ (ਦੂਰ ਕਰਨ) ਲਈ ਕੋਈ (ਉਪਰਾਲਾ) ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਨਾਨਕ! ਆਖ ਕਿ ਹੇ ਮਨ! ਸੁਣ, (ਜੋ) ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਭਾਉਂਦਾ (ਚੰਗਾ ਲਗਦਾ) ਹੈ, ਉਹੀ ਕੁਝ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।੩੯।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਇਹ ਸ਼ਲੋਕ ਦਾ ਸਰੂਪ ਵੇਖਣ ਵਿਚ ਬੜਾ ਸੌਖਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਵਿਚ ਜੋ ਰਾਜ਼ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਸਮਝ ਛੇਤੀ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ। ਮਨੁਖ ਦੇ ਸੁਖ ਲਈ ਜਤਨ ਕਰਨੇ ਤਾਂ ਸਾਰਥਕ ਹਨ ਪਰ ਦੁਖ ਲਈ ਕੋਈ ਕਿਉਂ ਜਤਨ ਕਰੇਗਾ? ਹਾਂ, ਕੋਈ ਸਿਰ ਫਿਰਿਆ ਪਾਗਲ ਮਨੁਖ ਹੋਵੇ ਉਹ ਬੇਸ਼ਕ ਦੁਖ ਸਹੇੜਨ ਵਾਲੇ ਕੰਮ ਕਰੀ ਜਾਏ ਪਰ ਸੂਝਵਾਨ ਮਨੁੱਖ ਸਦਾ ਸੁਖ ਲਈ ਹੀ ਜਤਨਸ਼ੀਲ ਹੋਵੇਗਾ।

ਇਸ ਵਿਚ ਸੰਦੇਹ ਨਹੀਂ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਰੁਚੀ ਸੁਖ ਦੀ ਪਰਵਿਰਤੀ ਨੂੰ ਲੋਚਦੀ ਹੈ ਪਰ ਇਹ ਜਿਤਨੀ ਸੁਖ ਵਲ ਦੌੜਦੀ ਭਜਦੀ ਹੈ, ਉਤਨਾ ਦੁਖ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਉਪਰਾਲਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ।

ਗੁਰਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਪਾਵਨ ਬਚਨ ਹਨ :-

੧. **ਸੁਖ ਕਉ ਮਾਗੈ ਸਭੁ ਕੋ, ਦੁਖੁ ਨਾ ਮਾਗੈ ਕੋਇ ॥**
ਸੁਖੈ ਕਉ ਦੁਖੁ ਅਗਲਾ, ਮਨਮੁਖਿ ਬੂਝ ਨ ਹੋਇ॥
ਸੁਖ ਦੁਖ ਸਮ ਕਰਿ ਜਾਣੀਅਹਿ,
ਸਬਦਿ ਭੇਦਿ ਸੁਖੁ ਹੋਇ ॥ [ਪੰਨਾ ੫੭

੨. ਸੁਖਹੁ ਉਠੇ ਰੋਗ, ਪਾਪ ਕਮਾਇਆ ॥
ਹਰਖਹੁ ਸੋਗੁ ਵਿਜੋਗੁ, ਉਪਾਇ ਖਪਾਇਆ॥ [ਪੰਨਾ ੧੩੯
ਸੁਖ ਦੁਖ ਇਸ ਜੀਵ ਦੇ ਕਰਮ ਭੋਗ ਹਨ :-
ਸਾਦ ਕੀਤੇ ਦੁਖ ਪਰਫੁੜੇ ਪੂਰਬਿ ਲਿਖੇ ਮਾਇ ॥
ਸੁਖ ਥੋੜੇ ਦੁਖ ਅਗਲੇ, ਦੂਖੇ ਦੂਖਿ ਵਿਆਇ॥
[ਪੰਨਾ ੯੮੯

ਇਸ ਸਲੋਕ ਰਾਹੀਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜਗਿਆਸੂਆਂ ਦੇ ਮਨ ਨੂੰ ਧੀਰਜ ਦੇ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਹਰੀ ਨੂੰ ਜੋ ਕੁਝ ਭਾਉਂਦਾ ਹੈ ਉਹੀ ਕੁਝ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਘਬਰਾਉਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ-

ਸੁਖੁ ਦੁਖੁ ਪੁਰਬ ਜਨਮ ਕੇ ਕੀਏ ॥
ਸੋ ਜਾਣੈ ਜਿਨਿ ਦਾਤੈ ਦੀਏ ॥
ਕਿਸ ਕਉ ਦੋਸੁ ਦੇਹਿ ਤੂ ਪ੍ਰਾਣੀ,
ਸਹੁ ਅਪਣਾ ਕੀਆ ਕਰਾਰਾ ਹੈ ॥ [ਪੰਨਾ ੧੦੩੦
ਜੋ ਕਿਛੁ ਕਰੈ ਸੋਈ ਸੁਖੁ ਮਾਨੁ ॥
ਭੂਲਾ ਕਾਹੇ ਫਿਰਹਿ ਅਜਾਨ ॥
ਕਉਨ ਬਸਤੁ ਆਈ ਤੇਰੈ ਸੰਗਿ ॥
ਲਪਟਿ ਰਹਿਓ ਰਸੁ ਲੋਭੀ ਪਤੰਗ ॥
ਰਾਮ ਨਾਮੁ ਜਪਿ ਹਿਰਦੇ ਮਾਹਿ ॥
ਨਾਨਕ, ਪਤਿ ਸੇਤੀ ਘਰਿ ਜਾਹਿ ॥ [ਪੰਨਾ ੨੯੩

ਜਗਤੁ ਭਿਖਾਰੀ ਫਿਰਤੁ ਹੈ, ਸਭ ਕੋ ਦਾਤਾ ਰਾਮ ॥
ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਮਨ ਸਿਮਰੁ ਤਿਹ, ਪੂਰਨ ਹੋਵਹਿ ਕਾਮ॥੪੦॥

ਪਦ ਅਰਥ : ਜਗਤੁ=ਸੰਸਾਰ। ਭਿਖਾਰੀ=ਮੰਗਤਾ। ਫਿਰਤੁ ਹੈ=ਭਟਕ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਤਿਹ=ਉਸ (ਪ੍ਰਭੂ) ਨੂੰ। ਪੂਰਨ ਹੋਵਹਿ=ਪੂਰੇ ਹੋ ਜਾਣ। ਕਾਮ=ਕੰਮ।

ਅਰਥ : (ਹੇ ਭਾਈ ! ਸਾਰਾ) ਸੰਸਾਰ ਮੰਗਤਾ (ਬਣ ਕੇ) ਭਟਕ ਰਿਹਾ ਹੈ (ਪਰ) ਸਾਰਿਆਂ ਦਾ ਦਾਤਾ (ਕੇਵਲ) ਵਿਆਪਕ ਪ੍ਰਭੂ ਹੈ।

ਨਾਨਕ ! ਆਖ ਹੇ ਮਨ ! (ਤੂੰ) ਉਸ (ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ) ਸਿਮਰ (ਜਿਸ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਤੇਰੇ ਸਾਰੇ) ਕੰਮ ਕਾਜ ਪੂਰੇ ਹੋ ਜਾਣ।੪੦।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਮੰਗਤਿਆਂ ਪਾਸੋਂ ਮੰਗਣਾ, ਬੇਸ਼ਰਮਾਂ ਦਾ ਕੰਮ ਹੈ, ਇਹ ਇਕ ਜਗਤ ਅਖਾਣ ਹੈ। ਪਰ ਇਹ ਅਖਾਣ ਵੀ ਮਨੁੱਖ ਓਦੋਂ ਪੜਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਕੋਲੋਂ ਮੰਗਿਆਂ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ, ਨਿਰਾਸਤਾ ਪਲੇ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਸੋ, ਇਕ ਦਾਤੇ ਤੋਂ ਹੀ ਸਭ ਕੁਝ ਮੰਗਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ:-

ਹਰਿ ਇਕੋ ਦਾਤਾ ਸੇਵੀਐ, ਹਰਿ ਇਕ ਧਿਆਈਐ ॥
ਹਰਿ ਇਕੋ ਦਾਤਾ ਮੰਗੀਐ, ਮਨਚਿੰਦਿਆ ਪਾਈਐ ॥
ਜੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸਹੁ ਮੰਗੀਐ, ਤਾ ਲਾਜ ਮਰਾਈਐ॥ [ਪੰ. ੫੯੦

ਫਿਰ ਜੀਵ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਤੋਟਾ ਹੀ ਨਾ ਆਵੇਗਾ। ਇਸ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਸੁਤੇ ਹੀ ਪੂਰਨ ਹੁੰਦੀਆਂ ਰਹਿਣਗੀਆਂ।

ਇਹ ਮਤ ਸਮਝੋ ਕਿ ਰਾਜਾ ਜਾਂ ਮਾਇਆਧਾਰੀ ਭਿਖਾਰੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਹਰ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੀ ਗਰਜ਼ ਨੂੰ ਮੁਖ ਰਖ ਕੇ ਇਕ ਦੂਜੇ ਵਲ ਵੇਖਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਪਰਜਾ ਰਾਜੇ ਦੀ ਮੁਹਤਾਜ ਹੈ ਤਾਂ ਰਾਜਾ ਵੀ ਪਰਜਾ ਦਾ ਮੁਹਤਾਜ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਪਰਜਾ ਦੀ ਮਿਲਵਰਤਣ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਰਾਜ ਦਾ ਸੁਖਦਾਈ ਵਾਤਾਵਰਨ ਨਹੀਂ ਬਣ ਸਕਦਾ। ਇਹ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਖੇਲ ਹੈ:-

੧. ਇਕਿ ਆਵਹਿ ਇਕਿ ਜਾਹਿ ਉਠਿ,
ਰਖੀਅਹਿ ਨਾਵ ਸਲਾਰ॥
ਇਕਿ ਉਪਾਏ ਮੰਗਤੇ, ਇਕਨਾ ਵਡੇ ਦਰਵਾਰ॥
[ਪੰਨਾ ੧੬

੨. ਇਕਿ ਦਾਤੇ, ਇਕਿ ਮੰਗਤੇ,
ਸਭਨਾ ਸਿਰਿ ਸੋਈ ॥ [ਪੰਨਾ ੧੨੮੩

ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ 'ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਬੋਧ' ਵਿਚ ਕਮਾਲ ਦੇ ਬਚਨ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤੇ ਹਨ:-

ਐਸਾ ਰਾਜ ਛੋਡਿ ਅਉਰ ਦੂਜਾ ਕਉਨ ਧਿਆਈਐ॥

ਗੁਰਮਤਿ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ ਇਹ ਹੈ:-

ਦਦਾ ਦਾਤਾ ਏਕੁ ਹੈ, ਸਭ ਕਉ ਦੇਵਨਹਾਰ॥
ਦੇਂਦੇ ਤੋਟਿ ਨ ਆਵਈ, ਅਗਨਤ ਭਰੇ ਭੰਡਾਰ॥

[ਪੰਨਾ ੨੫੭

ਝੂਠੇ ਮਾਨੁ ਕਹਾ ਕਰੈ, ਜਗੁ ਸੁਪਨੇ ਜਿਉ ਜਾਨੁ॥ ਇਨ ਮੈ ਕਛੁ ਤੇਰੋ ਨਹੀ, ਨਾਨਕ ਕਹਿਓ ਬਖਾਨਿ॥੪੧॥

ਪਦ ਅਰਥ : ਝੂਠੇ=ਹੇ ਝੂਠੇ ਜੀਵ ! ਮਾਨ ਕਹਾ ਕਰੈ=ਤੂੰ ਮਾਣ ਕਿਉਂ ਕਰਦਾ ਹੈਂ ?। ਜਿਉ=ਜਿਵੇਂ, ਵਾਂਗ। ਜਾਨੁ=ਸਮਝ ! ਇਨ ਮਹਿ=(ਸੰਸਾਰ ਦੀਆਂ(ਇਨ੍ਹਾਂ (ਵਸਤਾਂ) ਵਿਚ। ਕਛੁ ਤੇਰੋ ਨਹੀ= ਤੇਰਾ (ਆਪਣਾ) ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਬਖਾਨ=ਵਖਿਆਨ।

ਅਰਥ : ਹੇ ਝੂਠੇ ਜੀਵ ! (ਤੂੰ) ਕਿਉਂ ਮਾਣ ਕਰਦਾ ਹੈਂ (ਇਸ) ਜਗਤ ਨੂੰ ਸੁਪਨੇ ਵਾਂਗ (ਝੂਠਾ) ਸਮਝ। ਨਾਨਕ (ਗੁਰੂ ਜੀ) ਦਾ ਆਖਿਆ ਹੋਇਆ ਇਹ ਵਖਿਆਨ (ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ) ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਜਿਤਨੇ ਸਬੰਧੀ ਤੇ ਪਦਾਰਥ ਹਨ, ਇਹਨਾਂ ਵਿਚ ਤੇਰਾ (ਆਪਣਾ) ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ॥੪੧॥

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਜਗਤ ਨੂੰ ਸੁਪਨੇ ਸਮਾਨ ਜਾਣਿਆ, ਆਪਣੀ ਸੂਰਮਤਾਈ ਦਾ ਮਾਣ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਹਰ ਇਨਸਾਨ ਜਗਤ ਨੂੰ ਨਾਸ਼ਮਾਨ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦਾ। ਜੇ ਇਹ ਗਲ ਸਮਝ ਆ ਜਾਏ ਤਾਂ ਝੂਠੀ ਦੁਨੀਆ ਵਿਚ ਲਗ ਕੇ ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ ਵੀ ਆਪਣਾ ਜੀਵਨ ਅਜਾਈਂ ਨ ਗਵਾਏ। ਬਾਬਾ ਫਰੀਦ ਜੀ ਦੇ ਬਚਨ ਹਨ:-

ਜੇ ਜਾਣਾ ਮਰਿ ਜਾਈਐ, ਘੁਮਿ ਨ ਆਈਐ॥
ਝੂਠੀ ਦੁਨੀਆ ਲਗਿ, ਨ ਆਪੁ ਵਞਾਈਐ॥ [ਪੰਨਾ ੪੮੮

'ਸੁਪਨੇ ਜਿਉ ਸੰਸਾਰੁ' ਵਾਲਾ ਸਿਧਾਂਤ ਜੇ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਮਨ ਅੰਦਰ ਘਰ ਕਰ ਜਾਏ ਤਾਂ ਇਹ ਤਨ, ਧਨ, ਜੋਬਨ ਆਦਿ ਦਾ ਝੂਠਾ ਮਾਣ

ਹੀ ਨਾ ਕਰੇ। ਸੁਪਨਾ ਸਚੁ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ, ਸੁਪਨੇ ਨੇ ਸੁਪਨਾ ਹੀ ਰਹਿਣਾ ਹੈ। ਗੁਰਵਾਕ ਹਨ :-

੧. ਪੇਖਤ ਲੀਲਾ ਰੰਗ ਰੂਪ ਚਲਨੈ ਦਿਨੁ ਆਇਆ॥
ਸੁਪਨੇ ਕਾ ਸੁਪਨਾ ਭਇਆ
ਸੰਗਿ ਚਲਿਆ ਕਮਾਇਆ॥੩॥ [ਪੰਨਾ ੮੧੩

੨. ਸੁਪਨੰਤਰੁ ਸੰਸਾਰੁ ਸਭੁ ਬਾਜੀ,
ਸਭੁ ਬਾਜੀ ਖੇਲੁ ਖਿਲਾਵੈਗੋ॥ [ਪੰਨਾ ੧੩੧੧

੩. ਸੁਪਨੇ ਜਿਉ ਧਨੁ ਪਛਾਨੁ॥ ਕਾਹੇ ਪਰ ਕਰਤ ਮਾਨੁ॥
ਬਾਰੂ ਕੀ ਭੀਤ ਜੈਸੇ ਬਸੁਧਾ ਕੋ ਰਾਜੁ ਹੈ॥ [ਪੰਨਾ ੧੩੫੨

'ਸੁਪਨੇ' ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਉਤੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੇ ਕਈ ਪੁਸਤਕਾਂ ਲਿਖੀਆਂ ਹਨ। ਓਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਸੋਚਣੀ ਤੇ ਨਿਰਧਾਰਤ ਹਨ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਨੇ ਜੋ ਤੱਤ ਸਿਧਾਂਤ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਰਖੇ ਹਨ, ਓਹ ਸੋਲ੍ਹਾਂ ਆਨੇ ਠੀਕ ਹਨ:-

ਜੈਸਾ ਸੁਪਨਾ ਰੈਨਿ ਕਾ, ਤੈਸਾ ਸੰਸਾਰੁ॥
ਦ੍ਰਿਸਟਮਾਨ ਸਭੁ ਬਿਨਸੀਐ ਕਿਆ ਲਗਹਿ ਗਵਾਰ॥੨॥
[ਪੰਨਾ ੮੦੮

ਸੁਪਨਾ ਵੇਖ ਕੇ ਖੁਸ਼ ਹੋਣਾ ਜਾਂ ਨਿਰਾਸ਼ ਤੇ ਉਦਾਸ ਹੋਣਾ ਕੋਈ ਸਿਆਣਪ ਨਹੀਂ। ਸੁਪਨਾ ਵੀ ਇਕ ਭੁਲੇਖਾ ਹੈ ਜਾਂ ਸਾਡੇ ਡਿਠੇ ਅਣਡਿਠੇ ਵੀਚਾਰਾਂ ਦਾ ਖਿਆਲੀ ਚਿਤਰ ਹੈ:-

੧. ਸੁਪਨ ਕੀ ਬਾਤ ਸੁਨੀ ਪੇਖੀ ਸੁਪਨਾ,
ਨਾਮੁ ਮੰਤ੍ਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦ੍ਰਿੜਾਇਆ॥ [ਪੰਨਾ ੧੩00

੨. ਇਹ ਜਗੁ ਹੈ ਸੰਪਤ ਸੁਪਨੇ ਕੀ, ਦੇਖਿ ਕਹਾ ਐਡਾਨੋ॥
ਸੰਗਿ ਤਿਹਾਰੈ ਕਛੂ ਨਾ ਚਾਲੈ, ਤਾਹਿ ਕਹਾ ਲਪਟਾਨੋ॥
[ਪੰਨਾ ੧੧੮੮

ਹੇ ਮੂਰਖ ! ਤੂੰ ਸੁਪਨੇ ਨਾਲ ਆਪਣਾ ਚਿਤ ਲਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਜਗਤ ਦੇ ਜਿਤਨੇ ਪਦਾਰਥ ਹਨ, ਜਿਤਨੇ ਸਨਬੰਧੀ ਹਨ,

ਇਹਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਤੇਰਾ ਆਪਣਾ ਕੋਈ ਵੀ ਨਹੀਂ। ਇਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਤੇਰਾ ਸਰੀਰ ਵੀ ਆਪਣਾ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਗਰਬੁ ਕਰਤੁ ਹੈ ਦੇਹ ਕੋ, ਬਿਨਸੈ ਛਿਨ ਮੈ ਮੀਤ॥ ਜਿਹਿ ਪ੍ਰਾਨੀ ਹਰਿ ਜਸੁ ਕਹਿਓ, ਨਾਨਕ ਤਿਹਿ ਜਗੁ ਜੀਤੁ ॥੪੨॥

ਪਦ ਅਰਥ : ਗਰਬੁ=ਹੰਕਾਰ। ਕਰਤੁ=ਕਰਦਾ ਹੈ। ਦੇਹ ਕੋ =ਦੇਹੀ ਦਾ। ਬਿਨਸੈ=ਨਾਸ਼ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਮੀਤ=ਹੇ ਮਿੱਤਰ!। ਜਿਹਿ ਪ੍ਰਾਨੀ=ਜਿਸ ਪ੍ਰਾਣੀ ਨੇ। ਤਿਹਿ=ਉਸ (ਪ੍ਰਾਣੀ) ਨੇ। ਜਗੁ ਜੀਤੁ=ਜਗ ਨੂੰ ਜਿਤ ਲਿਆ।

ਅਰਥ : (ਮਨੁੱਖ ਜਿਸ) ਦੇਹੀ ਦਾ ਹੰਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਹੇ ਮਿੱਤਰ ! (ਉਹ ਦੇਹੀ) ਛਿਨ ਵਿਚ ਨਾਸ਼ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਨਾਨਕ (ਗੁਰੂ ਜੀ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਜਿਸ ਪ੍ਰਾਣੀ ਨੇ ਹਰੀ ਦਾ ਜ਼ਸ ਗਾਇਨ ਕੀਤਾ, ਉਸ (ਪ੍ਰਾਣੀ) ਨੇ (ਮਾਨੋ ਸਾਰਾ) ਜਗਤ ਜਿਤ ਲਿਆ॥੪੨॥

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਗੁਰਵਾਕ ਹਨ:-

ਗਰਬੁ ਬਡੋ, ਮੂਲੁ ਇਤਨੋ॥
ਰਹਨੁ ਨਹੀ, ਗਹੁ ਕਿਤਨੋ॥੧॥ ਰਹਾਉ॥
ਹਾਰਿ ਜੂਆਰ ਜੂਆ ਬਿਧੇ,
ਇੰਦ੍ਰੀ ਵਸਿ ਲੈ ਜਿਤਨੋ॥੧॥ **[ਪੰਨਾ ੨੧੨**

ਜੇ ਸੋਚਿਆ ਜਾਏ ਤਾਂ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਗਰਬ ਨੇ ਹੀ ਗਾਲਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਇਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਮਾੜੀ ਜਿਹੀ ਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਹੰਕਾਰ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਨਚਣ ਟਪਣ ਲਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ:-

ਜਬ ਕਛੁ ਪਾਵੈ ਤਬ ਗਰਬੁ ਕਰਤੁ ਹੈ॥
ਮਾਇਆ ਗਈ ਤਬ ਰੋਵਨੁ ਲਗਤੁ ਹੈ। **[ਪੰਨਾ ੪੮੭**

ਦੇਹੀ ਦੇ ਗਰਬ ਸਾਹਮਣੇ ਸਾਰੇ ਕਰਮ ਮਾਤ ਪੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਜਿਹੜਾ ਸੋਹਣੇ ਰੂਪ ਵਾਲਾ ਹੋਇਆ ਉਸ ਨੇ ਤਾਂ ਆਪਣੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਤੇ ਮਾਣ ਕੀਤਾ ਪਰ ਕੁਰੂਪ ਮਨੁੱਖ ਜਿਸ ਨੂੰ ਗਾਣ ਲਈ ਮਧੁਰ ਕੰਠ ਮਿਲਿਆ ਹੋਇਆ, ਉਹ ਆਪਣੇ ਗਲੇ ਦਾ ਮਾਣ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਗਲ ਕੀ, ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਪਖੋਂ ਹਰੇਕ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੀ ਹੋਂਦ ਨੂੰ ਕੁਝ ਜਣਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ "ਜਿਤੁ ਦਿਨਿ ਦੇਹ ਬਿਨਸਸੀ ਤਿਤੁ ਵੇਲੇ ਕਹਸਨਿ ਪ੍ਰੇਤ" (ਪੰਨਾ ੧੩੪) ਵਾਲੀ ਸਚਾਈ ਵਲ ਕੋਈ ਰੰਚਕ ਮਾਤਰ ਵੀ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ।

ਮਨੁੱਖ ਜਾਣਦਾ ਬੁਝਦਾ ਹੋਇਆ ਕਿ ਸਰੀਰ ਨਾਸ਼ਵੰਤ ਹੈ, ਫਿਰ ਵੀ ਇਸ ਉਤੇ ਹੰਕਾਰ ਕਰਨੋਂ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ। ਹੰਕਾਰ ਹੀ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਖਜਲ ਖੁਆਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਹਰਨਾਖਸ਼ ਵਰਗੇ ਹੰਕਾਰੀਆਂ ਦਾ ਕੀ ਹਸ਼ਰ ਹੋਇਆ, ਇਤਿਹਾਸ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਵੇਖ ਲਵੋ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਗਰਬ ਕਰਨ ਤੋਂ ਵਰਜਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਨਿਰਮਾਣ ਹੋਣ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿਤਾ ਹੈ:-

੧. ਕਮਰਿ ਕਟਾਰਾ ਬੰਕੁੜਾ, ਬੰਕੇ ਕਾ ਅਸਵਾਰੁ॥
ਗਰਬੁ ਨ ਕੀਜੈ ਨਾਨਕਾ, ਮਤੁ ਸਿਰਿ ਆਵੈ ਭਾਰੁ॥
[ਪੰਨਾ ੯੫੬

੨. ਗਰਬੁ ਨ ਕੀਜੈ ਰੇਣ ਹੋਵੀਜੈ,
ਤਾ ਗਤਿ ਜੀਅਰੇ ਤੇਰੀ ॥ [ਪੰਨਾ ੭੭੯

ਜਿਹ ਘਟਿ ਸਿਮਰਨੁ ਰਾਮ ਕੋ, ਸੋ ਨਰੁ ਮੁਕਤਾ ਜਾਨੁ॥ ਤਿਹ ਨਰ ਹਰਿ ਅੰਤਰੁ ਨਹੀ, ਨਾਨਕ ਸਾਚੀ ਮਾਨੁ॥੪੩॥

ਪਦ ਅਰਥ : ਜਿਹ ਘਟਿ=ਜਿਸ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ। ਰਾਮ ਕੋ= ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ। ਸੋ ਨਰੁ=ਉਹ ਮਨੁੱਖ। ਮੁਕਤਾ ਜਾਨੁ=ਮੁਕਤ ਸਮਝ। ਤਿਹ ਨਰ=ਉਸ ਮਨੁੱਖ ਵਿਚ। ਹਰਿ=ਹਰੀ ਵਿਚ। ਅੰਤਰੁ=ਫਰਕ, ਭੇਦ। ਸਾਚੀ ਮਾਨ=ਸਚੀ ਮੰਨ।

ਅਰਥ : (ਹੇ ਭਾਈ!) ਜਿਸ (ਮਨੁੱਖ) ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਹੈ ਉਸ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਮੁਕਤ ਸਮਝ। ਨਾਨਕ (ਗੁਰੂ ਜੀ

ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਉਸ ਪ੍ਰਾਣੀ ਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਵਿਚ ਕੋਈ ਭੇਦ ਨਹੀਂ ਹੈ, (ਇਹ ਗਲ) ਸੱਚੀ ਮੰਨ।੩।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਜੇ ਵਿਸ਼ਾਲ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨਾਲ ਸੰਸਾਰ ਵਲ ਵੇਖੀਏ ਤਾਂ ਹਰ ਜੀਵ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਬੰਧਨ ਵਿਚ ਫਸਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਇਨਸਾਨਾਂ ਦੀ ਗਲ ਨਾ ਕਰੋ, ਹੈਵਾਨ ਵੀ ਮੋਹ ਦੇ ਬੰਧਨ ਵਿਚ ਬੱਧੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਹੀ ਭਰਮ ਦੇ ਮੋਹ ਦੇ ਸ਼ਿਕਾਰ ਬਣੇ ਹੋਏ ਹਨ:-

ਭਰਮ ਮੋਹ ਕੇ ਬਾਂਧੇ ਬੰਧ॥
ਸੁਪਨੁ ਭਇਆ ਭਖਲਾਏ ਅੰਧ॥ [ਪੰਨਾ ੮੮੫

ਜੇ ਸੁਰਤਾ ਜਾਂ ਗਿਆਨੀ ਬਣ ਕੇ ਪਰਮਾਰਥਕ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਵਿਚਰੀਏ ਤਾਂ ਮਾਤਾ, ਪਿਤਾ, ਇਸਤਰੀ, ਪੁਤਰ, ਧੀਆਂ, ਸਾਰੇ ਬੰਧਨ ਰੂਪ ਹੀ ਭਾਸਣਗੇ। ਗੁਰਵਾਕ ਹਨ:-

ਬੰਧਨ ਮਾਤ ਪਿਤਾ ਸੰਸਾਰਿ॥
ਬੰਧਨ ਸੁਤ ਕੰਨਿਆ ਅਰੁ ਨਾਰਿ॥
ਬੰਧਨ ਕਰਮ ਧਰਮ ਹਉ ਕੀਆ॥
ਬੰਧਨੁ ਪੁਤੁ ਕਲਤੁ ਮਨਿ ਬੀਆ॥ [ਪੰਨਾ ੪੧੬

ਇਹਨਾਂ ਬੰਧਨਾਂ ਦੇ ਹੋਂਦਿਆਂ ਵੀ ਮਨੁੱਖ ਮੁਕਤ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦਾ ਸਿਖ ਬਣ ਜਾਵੇ। ਭਾਵ ਤਨ, ਮਨ, ਧਨ ਸਭ ਕੁਝ ਗੁਰੂ ਦੇ ਅਰਪਣ ਕਰ ਦੇਵੇ, ਫਿਰ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਪਾਲਨਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਆਪ ਕਰਦੇ ਹਨ:-

ਸਤਿਗੁਰੁ ਸਿਖ ਕੀ ਕਰੈ ਪ੍ਰਤਿਪਾਲ ॥
ਸੇਵਕ ਕਉ ਗੁਰੁ ਸਦਾ ਦਇਆਲ ॥
ਸਿਖ ਕੀ ਗੁਰੁ ਦੁਰਮਤਿ ਮਲੁ ਹਿਰੈ ॥
ਗੁਬਚਨੀ ਹਰਿਨਾਮੁ ਉਚਰੈ ॥
ਸਤਿਗੁਰੁ ਸਿਖ ਕੇ ਬੰਧਨ ਕਾਟੈ ॥
ਗੁਰ ਕਾ ਸਿਖੁ ਬਿਕਾਰ ਤੇ ਹਾਟੈ ॥
ਸਤਿਗੁਰੁ ਸਿਖ ਕਉ ਨਾਮ ਧਨੁ ਦੇਇ ॥

ਗੁਰ ਕਾ ਸਿਖ ਵਡਭਾਗੀ ਹੇ ॥
ਸਤਿਗੁਰੁ ਸਿਖ ਕਾ ਹਲਤੁ ਪਲਤੁ ਸਵਾਰੈ ॥
ਨਾਨਕ, ਸਤਿਗੁਰੁ ਸਿਖ ਕਉ, ਜੀਅ ਨਾਲਿ ਸਮਾਰੈ ॥
[ਪੰਨਾ ੨੮੬

ਸਿੱਟਾ ਇਹ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੁਕਤਿ ਹੋਇਆ ਪੁਰਸ਼ ਅਧੂਰਾ ਨਹੀਂ, ਉਹ ਹਰੀ ਵਾਂਗ ਸਤਿ ਚਿਤ ਤੇ ਅਨੰਦ ਹੈ। ਉਹ ਕਿਸੇ ਮਨੁਖ ਦਾ ਮੁਥਾਜ ਨਹੀਂ। ਪਰ ਇਹ ਤੁਰੀਆ ਅਵਸਥਾ ਦੀ ਖੇਡ ਹੈ। ਇਹ ਅਵਸਥਾ ਕੇਵਲ ਰਾਮ ਨਾਮ ਦੇ ਸਿਮਰਨ ਨਾਲ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਕਰਮਕਾਂਡਾਂ ਰਾਹੀਂ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ।

ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ ਸਿਰ ਉਤੇ ਧੰਧਿਆਂ ਤੇ ਹੰਕਾਰ ਦਾ ਭਾਰ ਚੁਕਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਇਸ ਨੂੰ ਮੁਕਤ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਦਿੰਦੇ। ਹਉਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਮਨੁਖ ਭਾਰ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜਿਹੜਾ ਕੰਮ ਰਬ ਦਾ ਹੈ, ਮਨੁੱਖ ਉਸ ਨੂੰ ਕਰਨ ਲਈ ਜਤਨਸ਼ੀਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਰੋਜ਼ੀ ਰਿਜ਼ਕ ਦੇਣਾ ਰਾਜ਼ਕ ਦਾ ਕੰਮ ਹੈ, ਪਰ ਮਨੁੱਖ ਆਪ ਹੀ ਦਾਤਾ ਬਣ ਬੈਠਦਾ ਹੈ। ਬਸ, ਜਦੋਂ ਅਜਿਹੀ ਸੋਚਣੀ ਨੂੰ ਤਿਆਗ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਫਿਰ ਹਉਮੈਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ:-

ਕਬੀਰ, ਤੂੰ ਤੂੰ ਕਰਤਾ ਤੂੰ ਹੂਆ,
ਮੁਝ ਮਹਿ ਰਹਾ ਨਾ ਹੂੰ॥
ਜਬ ਆਪਾ ਪਰ ਕਾ ਮਿਟ ਗਇਆ,
ਜਤ ਦੇਖਉ ਤਤ ਤੂੰ॥ [ਪੰਨਾ ੧੩੭੫

ਹੁਣ ਦਸੋ, ਗੁਰੂ ਦਾ ਬਣ ਕੇ ਕੋਈ ਬੰਧਨ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ? ਮੁਕਤਾ ਕੌਣ ਹੈ? ਗੁਰੂ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ ਦਸਦੇ ਹਨ:-

੧. ਸੋ ਮੁਕਤੁ ਨਾਨਕ ਜਿਸੁ ਸਤਿਗੁਰ ਚੰਗਾ॥ [ਪੰਨਾ ੧੩੦੫

੨. ਸੋ ਮੁਕਤਾ ਸੰਸਾਰਿ, ਜਿ ਗੁਰਿ ਉਪਦੇਸਿਆ॥
ਤਿਸ ਕੀ ਗਈ ਬਲਾਇ, ਮਿਟੇ ਅੰਦੇਸਿਆ॥ [ਪੰਨਾ ੫੧੯

੩. ਸੁੰਦਰ ਮੰਦਰ ਸੈਣਹ, ਜੇਣ ਮਧੁ ਹਰਿ ਕੀਰਤਨਹ॥

ਮੁਕਤੇ ਰਮਣ ਗੋਬਿੰਦਹ ॥
ਨਾਨਕ ਲਬਧੵੰ ਬਡਭਾਗਣਹ॥ [ਪੰਨਾ ੧੩੬੦

ਪਰਮਾਤਮਾ ਬੰਧਨਾਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੈ। ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਪ੍ਰਭੂ ਵਸ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਲ ਅਭੇਦ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ "ਜਿਉਂ ਪਾਨੀ ਸੰਗਿ ਪਾਨੀ" ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ।

ਏਕ ਭਗਤਿ ਭਗਵਾਨ, ਜਿਹ ਪ੍ਰਾਨੀ ਕੈ ਨਾਹਿ ਮਨਿ॥
ਜੈਸੇ ਸੂਕਰ ਸੁਆਨ, ਨਾਨਕ ਮਾਨੋ ਤਾਹਿ ਤਨੁ॥੪੪॥

ਪਦ ਅਰਥ : ਏਕ ਭਗਤਿ = ਇਕ ਭਗਤੀ। ਭਗਵਾਨੁ = ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ। ਜਿਹ ਪ੍ਰਾਨੀ ਕੈ = ਜਿਸ ਪ੍ਰਾਣੀ ਦੇ। ਨਾਹਿ ਮਨਿ = ਮਨ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸੂਕਰ = ਸੂਰ ਦਾ। ਸੁਆਨ = ਕੁਤੇ ਦਾ। ਤਾਹਿ ਤਨੁ=ਉਸ (ਪ੍ਰਾਣੀ) ਦਾ ਸਰੀਰ। ਮਾਨੋ = ਮੰਨੋ, ਜਾਣੋ।

ਅਰਥ : ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਇਕ (ਪ੍ਰੇਮਾ) ਭਗਤੀ ਜਿਸ ਪ੍ਰਾਣੀ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਨਾਨਕ (ਗੁਰੂ ਜੀ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਉਸ (ਪ੍ਰਾਣੀ) ਦਾ ਸਰੀਰ (ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣੋ) ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸੂਰ (ਅਤੇ) ਕੁਤੇ ਦਾ (ਸਰੀਰ ਹੈ, ਭਾਵ ਵਿਸ਼ੇ ਭੋਗਦਾ ਤੇ ਗੰਦਗੀ ਖਾਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ)।੪੪।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਜੇ ਇਕ ਭਗਵਾਨ ਦੀ ਭਗਤੀ ਮਨੁਖ ਦੇ ਅੰਦਰ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਸਰੀਰ ਸੂਰ ਅਤੇ ਕੁਤੇ ਵਰਗਾ ਸਮਝੋ।

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਜਾਨਵਰਾਂ ਨਾਲ ਭਗਤਹੀਣ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਤੁਲਨਾ ਦਿਤੀ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਰੀਰ ਗੰਦੇ ਸਮਝੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਸੂਰ ਵੀ ਗੰਦਗੀ ਦੇ ਢੇਰਾਂ ਤੋਂ ਗੰਦ-ਮੰਦ ਖਾਂਦਾ ਹੈ, ਕੁਤਾ ਵੀ ਜੂਠ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਮੂੰਹ ਪਾਈ ਰਖਦਾ ਹੈ। ਇਥੇ ਇਹਨਾਂ ਜਾਨਵਰਾਂ ਦੇ ਹੋਰ ਗੁਣ ਨਹੀਂ ਵੇਖਣੇ, ਸਰੀਰਾਂ ਦੀ ਬੇ-ਡੋਲਤਾ ਨੂੰ ਮੁਖ ਰਖਣਾ ਹੈ। ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਨੂੰ ਨਿੰਦਣਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ, ਉਸ ਦਾ ਸੂਰ ਵਰਗਾ ਮੂੰਹ ਹੈ, ਕੁਤੇ ਵਰਗੀ ਖਸਲਤ ਹੈ, 'ਕੁਤਾ ਰਾਜ ਬਹਾਲੀਐ ਫਿਰਿ ਚਕੀ ਚਟੈ'। ਗਲ ਕੀ ਭਗਤੀ

ਹੀਣ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਨਕਾਰਿਆ ਹੈ:-

੧. ਜਾ ਮਹਿ ਭਜਨੁ ਰਾਮ ਕੋ ਨਾਹੀ॥
ਤਿਹ ਨਰਿ ਜਨਮੁ ਅਕਾਰਥੁ ਖੋਇਆ॥
ਯਹ ਰਾਖਹੁ ਮਨ ਮਾਹੀ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥
ਤੀਰਥ ਕਰੈ ਬਰਤ ਫੁਨਿ ਰਾਖੈ,
ਨਹ ਮਨੂਆ ਬਸਿ ਜਾ ਕੋ॥
ਨਿਹਫਲ ਧਰਮੁ ਤਾਹਿ ਤੁਮ ਮਾਨਹੁ,
ਸਾਚੁ ਕਹਤ ਮੈ ਯਾ ਕਉ॥੧॥
ਜੈਸੇ ਪਾਹਨੁ ਜਲ ਮਹਿ ਰਾਖਿਓ,
ਭੇਦੈ ਨਾਹਿ ਤਿਹ ਪਾਨੀ ॥
ਤੈਸੇ ਹੀ ਤੁਮ ਤਾਹਿ ਪਛਾਨਹੁ,
ਭਗਤਿ ਹੀਨ ਜੋ ਪ੍ਰਾਨੀ॥੨॥
ਕਲ ਮਹਿ ਮੁਕਤਿ ਨਾਮ ਤੇ ਪਾਵਤ,
ਗੁਰੁ ਯਹ ਭੇਦੁ ਬਤਾਵੈ॥
ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਸੋਈ ਨਰੁ ਗਰੂਆ,
ਜੋ ਪ੍ਰਭੁ ਕੇ ਗੁਨ ਗਾਵੈ॥ [ਪੰਨਾ ੮੩੧

੨. ਵਿਣੁ ਭਗਤੀ ਘਰਿ ਵਾਸੁ ਨ ਹੋਵੀ,
ਸੁਣਿਅਹੁ ਲੋਕ ਸਬਾਏ॥
ਨਾਨਕ ਸਰਸੀ, ਤਾ ਪਿਰੁ ਪਾਏ,
ਰਾਤੀ ਸਾਚੈ ਨਾਏ॥੨॥ [ਪੰਨਾ ੬੮੯

ਪਰਮਾਤਮਾ ਕਿਸੇ ਸੋਹਣੀ ਸ਼ਕਲ ਜਾਂ ਸੋਹਣੇ ਸਰੀਰ ਦਾ ਚਾਹਕ ਨਹੀਂ, ਉਹ ਤਾਂ 'ਭਾਉ ਭਗਤਿ ਦਾ ਭੁਖਾ' ਹੈ। ਜਿਸ ਨੇ ਵੀ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਜਾਣਿਆ ਹੈ, ਸਾਂਝ ਪਾਈ ਹੈ, ਭਗਤੀ ਦੀ ਬਰਕਤ ਨਾਲ ਹੀ ਉਹ ਨਿਰਮਲ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਗੁਰਦੇਵ ਪਿਤਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇਂਦੇ ਹਨ:-

ਗੁਰ ਕੀ ਮਤਿ ਤੂੰ ਲੇਹਿ ਇਆਨੇ॥
ਭਗਤਿ ਬਿਨਾ ਬਹੁ ਡੂਬੇ ਸਿਆਨੇ॥
ਹਰਿ ਕੀ ਭਗਤਿ ਕਰਹੁ ਮਨ ਮੀਤ॥

ਨਿਰਮਲ ਹੋਇ ਤੁਮਾਰੋ ਚੀਤ॥ [ਪੰਨਾ ੨੯੮

ਸਾਰੰਗ ਰਾਗ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਭਗਤ ਜਨਾ ਦੀ ਜੋ ਨਿਰਲੇਪਤਾ ਵਾਲੀ ਸਿਫਤਿ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਉਹ ਕਮਾਲ ਦੀ ਹੈ:-

ਕਾਗਦੁ ਲੂਣ ਰਹੈ ਘ੍ਰਿਤ ਸੰਗੇ, ਪਾਣੀ ਕਮਲੁ ਰਹੈ॥
ਐਸੇ ਭਗਤ ਮਿਲਹਿ ਜਨ ਨਾਨਕ,
ਤਿਨ ਜਮੁ ਕਿਆ ਕਰੈ॥ [ਪੰਨਾ ੮੭੭

ਸੁਆਮੀ ਕੋ ਗ੍ਰਿਹੁ ਜਿਉ ਸਦਾ, ਸੁਆਨ ਤਜਤ ਨਹੀ ਨਿਤ॥ ਨਾਨਕ, ਇਹ ਬਿਧਿ ਹਰਿ ਭਜਉ, ਇਕ ਮਨਿ ਹੁਇ ਇਕ ਚਿਤਿ॥੪੫॥

ਪਦ ਅਰਥ : ਸੁਆਮੀ ਕੋ=ਮਾਲਕ ਦਾ। ਗ੍ਰਿਹੁ=ਘਰ। ਜਿਉ=ਜਿਵੇਂ। ਸੁਆਨ=ਕੁੱਤਾ। ਤਜਤ ਨਹੀ ਨਿਤ=ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਤਿਆਗਦਾ, ਸਦਾ ਮਲੀ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਬਿਧਿ=ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ। ਭਜਉ=ਸਿਮਰਨ ਕਰੋ। ਇਕ ਮਨਿ ਹੁਇ=ਇਕ ਮਨ ਹੋ ਕੇ। ਇਕ ਚਿਤਿ=ਇਕ ਚਿਤ ਹੋ ਕੇ।

ਅਰਥ : (ਹੇ ਭਾਈ!) ਜਿਵੇਂ ਮਾਲਕ ਦਾ ਘਰ ਕੁਤਾ ਕਦੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਛਡਦਾ (ਸਦਾ ਮੱਲੀ ਰਖਦਾ ਹੈ), ਨਾਨਕ (ਗੁਰੂ ਜੀ ਉਪਦੇਸ਼ਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੇ ਭਾਈ! ਤੁਸੀਂ ਵੀ) ਇਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਇਕ ਮਨ ਤੇ ਇਕ ਚਿਤ ਹੋ ਕੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰੋ।੪੫।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਹਜ਼ੂਰ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਕੁੱਤੇ ਦੀ ਸੁੰਦਰ ਮਿਸਾਲ ਦੇ ਕੇ ਭਗਤੀ ਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦਿਤੀ ਹੈ। ਕੁਤਾ ਆਪਣੇ ਮਾਲਕ ਦਾ ਕਿਤਨਾ ਵਫ਼ਾਦਾਰ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਮਾਲਕ ਭਾਵੇਂ ਕਿਤਨਾ ਦੁਰਕਾਰੇ, ਸੋਟੇ ਮਾਰੇ, ਉਹ ਮਾਲਕ ਦਾ ਦਰ ਨਹੀਂ ਛਡਦਾ ਹੈ। ਸਾਈਂ ਬੁਲੇਸ਼ਾਹ ਦੀ ਹਡ-ਬੀਤੀ ਤੋਂ ਕਈ ਪਾਠਕ ਜਾਣੂੰ ਹੋਣਗੇ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਜਦੋਂ ਬੁਲੇ ਸ਼ਾਹ ਦਾ ਮੁਰਸ਼ਦ ਅਨਾਇਤਉਲਾ ਸ਼ਾਹ ਕਿਸੇ ਗਲੋਂ ਨਰਾਜ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਤਾਂ ਬੁਲਾ ਮੁਰਸ਼ਦ ਦਾ ਦਰ ਛਡ ਕੇ ਦੁਖੀ ਹੋ ਕੇ ਇਧਰ ਉਧਰ ਭਟਕ

ਰਿਹਾ ਸੀ। ਸਹਿਵਨ ਹੀ ਉਸ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਇਕ ਕੁਤੇ ਤੇ ਪਈ, ਜਿਸ ਦਾ ਮਾਲਕ ਉਸ ਮਾਰ ਮਾਰ ਕੇ ਬਾਹਰ ਕਢ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਪਰ ਉਹ ਮੁੜ ਮੁੜ ਅੰਦਰ ਵੜਦਾ ਸੀ। ਆਖ਼ਰ ਮਾਲਕ ਨੇ ਪਿਆਰ ਕਰਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਟੁਕੜਾ ਪਾਇਆ ਤਾਂ ਉਹ ਸਬਰ ਕਰਕੇ ਬੈਠ ਗਿਆ। ਇਕ ਵਾਰੀ ਸੂਫ਼ੀਆਂ ਦਾ ਤਕੀਆ ਲਗਾ ਹੋਇਆ ਸੀ ਤੇ ਗਵਈਏ ਬੜੀ ਸ਼ਾਨ ਨਾਲ ਰੁਬਾਈਆਂ ਗਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਥੇ ਬੁਲੇ ਨੇ ਵੀ ਆਪਣੇ ਅੰਦਾਜ਼ ਵਿਚ ਗੀਤ ਗਾਇਆ। ਬੁਲੇ ਦਾ ਮੁਰਸ਼ਦ ਸੁਣ ਕੇ ਬੜਾ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਰੰਗ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਕ਼ਿਹਾ, ਓਇ ਤੂੰ ਬੁਲਾ ਹੈਂ? ਤਾਂ ਬੋਲੇ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਨਹੀਂ ਜੀ ! ਮੈਂ ਭੁਲਾ ਹਾਂ। ਮੁਰਸ਼ਦ ਨੇ ਕਿਹਾ 'ਜੇ ਤੂੰ ਭੁਲਾ ਹੈਂ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਤੇ ਡੁਲ੍ਹਾ ਹਾਂ।' ਬੁਲ੍ਹੇ ਨੇ ਸੋਚਿਆ ਜੇ ਕੁਤੇ ਸੌ ਸੌ ਜੁਤੇ ਖਾ ਕੇ ਵੀ ਮਾਲਕ ਦਾ ਦਰ ਨਹੀਂ ਛਡਦੇ ਤਾਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਮੁਰਸ਼ਦ ਦਾ ਦਰ ਕਿਉਂ ਛਡੇ ?

ਭਗਤੀ ਮਾਰਗ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਕੁਤਾ ਸਮਝਣਾ ਬਹੁਤ ਵਡੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੈ। ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ ਨੇ ਵੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ 'ਕੂਕਰੁ ਰਾਮ ਕੋ' ਅਤੇ 'ਹਮ ਕੂਕਰ ਤੇਰੇ ਦਰਬਾਰਿ' ਆਖਿਆ। ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ ਜੀ ਨੇ "ਲਾਲ ਸੱਗਿ ਗੁਲਾਮ ਗੁਰ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ॥ ਰੋਜ਼ਸ ਚੀਨਾ ਖ਼ਾਨ ਗੁਰ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ॥" ਕਹਿਣ ਵਿਚ ਫ਼ਖ਼ਰ ਸਮਝਿਆ। ਗਲ ਤਾਂ ਸਾਈਂ ਦਾ ਹੁਕਮ ਮੰਨਣ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਦਰ ਤੇ ਟਿਕਣ ਦੀ ਹੈ, ਇਕ ਮਨ ਇਕ ਚਿਤ ਹੋ ਕੇ ਨਾਮ-ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਹੈ। ਜਿਹੜੇ ਮਨੁਖ ਖਸਮ ਨੂੰ ਛਡ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਦਰ ਦਰ ਧਕੇ ਖਾਂਦੇ ਹਨ। ਪਾਵਨ ਵਾਕ ਹੈ:-

ਖਸਮੁ ਛੋਡਿ ਦੂਜੈ ਲਗੇ, ਡੁਬੇ ਸੇ ਵਣਜਾਰਿਆ॥ [ਪੰਨਾ ੪੭੦

ਜੀਵ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਚੋਂ ਇਹ ਆਵਾਜ਼ ਉਠੇ-

ਤੁਧ ਨੋ ਛੋਡਿ ਜਾਈਐ ਪ੍ਰਭ ਕੈ ਧਰਿ॥
ਆਨ ਨ ਬੀਆ ਤੇਰੀ ਸਮਸਰਿ॥ [ਪੰਨਾ ੩੯੧

ਨੋਟ : ਇਥੇ ਕੁੱਤੇ ਦੇ ਮਾਲਕ ਨਾਲ ਵਫ਼ਾਦਾਰੀ ਵਾਲੇ ਇਕ ਗੁਣ ਨੂੰ ਮੁਖ ਰਖਣਾ ਹੈ। 'ਕੁਤੇ ਚੰਦਨ ਲਾਈਐ ਭੀ ਸੋ ਕੁਤੀ ਧਾਤ' ਵਾਲਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਨਾ ਇਥੇ ਬੇਥਵਾ ਹੋਵੇਗਾ।

ਤੀਰਥ ਬਰਤ ਅਰੁ ਦਾਨ ਕਰਿ, ਮਨ ਮਹਿ ਧਰੈ ਗੁਮਾਨੁ॥ ਨਾਨਕ, ਨਿਹਫਲ ਜਾਤ ਤਿਹ, ਜਿਉ ਕੁੰਚਰ ਇਸਨਾਨੁ॥੪੬॥

ਪਦ ਅਰਥ : ਤੀਰਥ=ਤੀਰਥਾਂ ਦਾ (ਇਸ਼ਨਾਨ)। ਬਰਤ=ਵਰਤ। ਅਰੁ=ਅਤੇ। ਦਾਨ ਕਰਿ=ਦਾਨ ਕਰਕੇ। ਮਨ ਮਹਿ=ਮਨ ਵਿਚ। ਧਰੈ ਗੁਮਾਨ=ਹੰਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਨਿਹਫਲ=ਵਿਅਰਥ, ਨਿਸਫਲ। ਤਿਹ=ਉਸ ਦੇ (ਕੀਤੇ ਕਰਮ)। ਗਜਉ=ਜਿਵੇਂ। ਕੁੰਚਰ ਇਸ਼ਨਾਨ=ਹਾਥੀ ਦਾ ਇਸ਼ਨਾਨ।

ਅਰਥ : (ਹੇ ਭਾਈ !) ਜੇ ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ) ਤੀਰਥ, ਵਰਤ, ਦਾਨ ਕਰਕੇ ਮਨ ਵਿਚ ਹੰਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ (ਤਾਂ) ਨਾਨਕ (ਗੁਰੂ ਜੀ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਉਸ ਦੇ (ਤੀਰਥ, ਵਰਤ, ਦਾਨ ਆਦਿ ਕੀਤੇ ਕਰਮ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ) ਨਿਸਫਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਹਾਥੀ ਇਸ਼ਨਾਨ (ਨਿਸਫਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਨਹਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਉਤੇ ਖੇਹ ਪਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ)।੪੬।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਤੀਰਥ-ਇਸ਼ਨਾਨ ਜਾਂ ਦਾਨ ਕਰਨਾ ਮਾੜਾ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਮਨ ਵਿਚ ਇਹਨਾਂ ਦਾ 'ਗੁਮਾਨ' ਕਰਨਾ ਮਾੜਾ ਹੈ। ਤੀਰਥਾਂ ਉਤੇ ਸੈਰ ਸਪਾਟਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਯਾਤਰੀਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਬਹੁਤ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਭਗਤੀ-ਭਾਵ ਨਾਲ, ਸਿਮਰਨ ਜਪ, ਤਪ, ਜਾਂ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਮਨੋਰਥ ਨੂੰ ਮੁਖ ਰਖ ਕੇ ਜਾਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਨਾ ਮਾਤਰ ਹੈ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਤੀਰਥ-ਇਸ਼ਨਾਨ ਜਾਂ ਦਾਨ ਆਦਿ ਕਰਮ ਮਨੁੱਖੀ ਮਨ ਵਿਚ ਅਭਿਮਾਨ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਿਚ ਸਹਾਇਕ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਤੁਸੀਂ ਆਪ ਤੀਰਥ-ਯਾਤਰਾ ਮਗਰੋਂ ਆਏ ਕਈ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਦੇ ਹੋ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵੀਚਾਰ ਸੁਣਦੇ ਹੋ, ਓਹ ਜੀਵਨ ਦੀ ਕਿਹੜੀ ਉਪਲਬਦੀ ਤੋਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਜਾਣੂ ਕਰਾਉਂਦੇ ਹਨ? ਕੇਵਲ ਇਹ ਆਖਣਗੇ ਅਮਕੇ ਸਥਾਨ ਲੰਗਰ ਤੇ ਰਿਹਾਇਸ਼ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਚੰਗਾ ਸੀ, ਚਾਹ ਜਦੋਂ ਦਿਲ ਕਰੇ ਮਿਲ ਜਾਂਦੀ ਸੀ, ਪਰ ਜੋ ਸੁਖ ਘਰ ਹੈ, ਉਹ ਬਾਹਰ ਨਹੀਂ 'ਜੋ

ਸੁਖ ਛਜੂ ਦੇ ਚੁਬਾਰੇ॥ ਨਾ ਬਲਖ ਨਾ ਬਖਾਰੇ'। ਰਸਤੇ ਤੇ ਕੀ, ਬਾਹਰ ਕੀ ਉਹੀ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਘਰੋਗੀ ਕਹਾਣੀਆਂ, ਕਿਸੇ ਦੀ ਵਡਿਆਈ, ਕਿਸੇ ਦੀ ਨਿੰਦਾ, ਗਲ ਕੀ 'ਨਾਮ ਵਿਹੂਣੇ ਊਣੇ ਝੂਣੇ, ਨਾ ਗੁਰਿ ਸਬਦੁ ਸਮਾਇਆ॥' (ਪੰਨਾ ੨੬੭) ਵਾਲੀ ਦਸ਼ਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਕਰਮ ਕਾਂਡੀਆਂ ਦੀ ਘਾਟ ਕਿਤੇ ਨਹੀਂ। ਜਿਹੜਾ ਤੀਰਥ-ਗਿਆਨ ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਸਮਝਾਇਆ ਹੈ, "ਤੀਰਥਿ ਨਾਵਣ ਜਾਉ ਤੀਰਥੁ ਨਾਮੁ ਹੈ॥ ਤੀਰਥੁ ਸਬਦ ਬੀਚਾਰੁ ਅੰਤਰਿ ਗਿਆਨੁ ਹੈ॥" (ਪੰਨਾ ੬੮੭) ਜਾਂ 'ਤੀਰਥੁ ਅੰਤਰਿ ਜਾਨਿਆ' (ਪੰਨਾ ੧੧੦੯) ਅਥਵਾ 'ਤੀਰਥੁ ਹਮਰਾ, ਹਰਿ ਕੋ ਨਾਮੁ॥ ਗੁਰਿ ਉਪਦੇਸਿਆ ਤਤ ਗਿਆਨੁ॥' (ਪੰਨਾ ੧੧੪੨), ਇਸ ਸੋਝੀ ਤੋਂ ਮਨੁੱਖ ਕੋਰੇ ਹੀ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਨਾਮ-ਸਿਮਰਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਤੀਰਥ, ਬਰਤ, ਇਸ਼ਨਾਨ, ਸਭ ਗੁਮਾਨ ਰੂਪ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਹਾਥੀ ਦੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਨਾਲ ਤੁਲਨਾ ਦਿਤੀ ਹੈ। ਹੰਕਾਰ ਕਰਨਾ ਹਾਥੀ ਵਾਂਗੂ ਖੇਹ ਉਡਾਣ ਤੇ ਪਾਣ ਵਾਲੀ ਗਲ ਹੈ, ਭਾਵ ਅਜਿਹੇ ਕਰਮ ਸਿਰ ਵਿਚ ਮਿਟੀ ਪਾਉਣ ਸਮਾਨ ਹਨ:-

ਸਤਿਗੁਰੁ ਪੁਰਖੁ ਨ ਮੰਨਿਓ, ਸਬਦਿ ਨ ਲਗੋ ਪਿਆਰੁ॥
ਇਸਨਾਨੁ ਦਾਨੁ ਜੇਤਾ ਕਰਹਿ, ਦੂਜੈ ਭਾਇ ਖੁਆਰੁ॥
[ਪੰਨਾ ੩੪

ਸਿਰੁ ਕੰਪਿਓ ਪਗ ਡਗਮਗੇ, ਨੈਨ ਜੋਤਿ ਤੇ ਹੀਨ॥ ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਇਹ ਬਿਧਿ ਭਈ, ਤਊ ਨ ਹਰਿ ਰਸਿ ਲੀਨ॥੪੭॥

ਪਦ ਅਰਥ : ਕੰਪਿਓ=ਕੰਬਣ ਲਗ ਪਿਆ। ਪਗ=ਪੈਰ। ਡਗਮਗੇ=ਡੋਲਣ ਖਿੜਕਣ ਲਗ ਪਏ। ਨੈਨ=ਅੱਖਾਂ। ਜੋਤਿ ਤੇ ਹੀਨ =ਰੋਸ਼ਨੀ ਤੋਂ ਸਖਣੀਆਂ ਹੋ ਗਈਆਂ। 'ਇਹ ਬਿਧਿ ਭਈ...' ਇਹ ਹਾਲਤ ਹੋ ਗਈ।

ਅਰਥ : (ਹੇ ਭਾਈ! ਜਦ ਪ੍ਰਾਣੀ ਦਾ) ਸਿਰ ਕੰਬਣ ਲਗ ਪਿਆ, ਪੈਰ ਖਿੜਕਣ ਲਗ ਪਏ, ਅੱਖਾਂ ਰੋਸ਼ਨੀ ਤੋਂ ਸਖਣੀਆਂ ਹੋ

ਗਈਆਂ, ਨਾਨਕ ! ਆਖ ਕਿ (ਬੁਢੇਪੇ ਕਾਰਨ) ਅਜਿਹੀ ਹਾਲਤ ਹੋ ਗਈ ਤਾਂ ਵੀ (ਉਹ ਜੀਵ) ਹਰੀ ਦੇ (ਨਾਮ) ਰਸ ਵਿਚ ਲੀਨ ਨਾ ਹੋਇਆ।੪੭।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਸਿਰ ਦਾ ਕੰਬਣਾ, ਪੈਰਾਂ ਦਾ ਡਗਮਗਾਉਣਾ, ਭਾਵ ਡੋਲਣਾ ਅਤੇ ਨੈਣਾਂ ਦਾ ਰੋਸ਼ਨੀ ਤੋਂ ਸਖਣਾ ਹੋਣਾ, ਅਜਿਹੀ ਹਾਲਤ ਵਾਪਰਨ ਤੇ ਵੀ ਮਨੁੱਖ ਹਰੀ ਦੇ ਨਾਮ ਰਸ ਵਿਚ ਲੀਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।

ਇਹ ਮਨੁਖ ਦੀ ਕਿਤਨੀ ਦੁਖਦਾਈ ਦਸ਼ਾ ਹੈ। ਇਸ ਨੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਚ ਜਿਤਨਾ ਸਰਮਾਇਆ ਕਮਾਇਆ, ਉਹ ਸਰੀਰ ਦੇ ਰਸਾਂ ਕਸਾਂ ਉਤੇ ਲਾਇਆ ਜਾਂ ਪਰਵਾਰ ਦੀ ਪਾਲਨ ਪੋਸਣ ਉਤੇ, ਵਿਆਹ ਸ਼ਾਦੀਆਂ ਉਤੇ ਪਾਣੀ ਵਾਂਗੂੰ ਬਹਾ ਦਿਤਾ ਪਰ ਪਰਮਾਰਥਕ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਕੀ ਉਨਤੀ ਕੀਤੀ ? ਕੋਈ ਉਤਰ ਨਹੀਂ:-

ਕਿਆ ਤੈ ਖਟਿਆ ਕਹਾ ਗਵਾਇਆ॥
ਚਲਹੁ ਸਿਤਾਬ ਦੀਬਾਨਿ ਬੁਲਾਇਆ॥੧॥
ਚਲੁ ਦਰਹਾਲੁ ਦੀਵਾਨਿ ਬੁਲਾਇਆ॥
ਹਰਿ ਫੁਰਮਾਨੁ ਦਰਗਹ ਕਾ ਆਇਆ॥ [ਪੰਨਾ ੭੯੨

ਇਸ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਮੌਤ ਵੀ ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਮਾਰਦੀ ਹੈ :-

ਫਰੀਦਾ ਗੋਰ ਨਿਮਾਣੀ ਸਡੁ ਕਰੇ,
ਨਿਘਰਿਆ ਘਰਿ ਆਉ॥
ਸਰਪਰ ਮੈਥੈ ਆਵਣਾ,
ਮਰਣਹੁ ਨਾ ਡਰਿਆਹੁ॥ [ਪੰਨਾ ੧੩੮੨

ਜਦੋਂ ਮੌਤ ਦਾ ਸੁਨੇਹਾ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਦਾਰੂ ਦਰਮਲ, ਵੈਦ ਸਭ ਜਵਾਬ ਦੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ :-

ਜਿਸ ਕੀ ਪੂਜੈ ਅਉਧ, ਤਿਸੈ ਕਉਣੁ ਰਾਖਈ॥
ਬੈਦਕ ਅਨਿਕ ਉਪਾਵ, ਕਹਾਂ ਲਉ ਭਾਖਈ ॥
[ਪੰਨਾ ੧੩੬੩

ਇਸ ਲਈ ਗੁਰੂ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ ਮੂਰਖ ਜੀਵ ਨੂੰ ਮੁੜ ਮੁੜ ਸਮਝਾਉਂਦੇ ਹਨ:-

ਏਕੋ ਚੇਤਿ ਗਵਾਰ, ਕਾਜਿ ਤੇਰੈ ਆਵਈ॥
ਹਰਿਹਾਂ ਬਿਨੁ ਨਾਵੈ ਤਨੁ ਛਾਰੁ,
ਬ੍ਰਿਥਾ ਸਭੁ ਜਾਵਈ ॥ **[ਪੰਨਾ ੧੩੬੩**

ਹੇ ਪ੍ਰਾਣੀ ! ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਤੇਰੀ ਬਾਣੀ ਅਸਤ ਬਿਵਸਤ ਨਹੀਂ ਹੋਈ, ਤੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪ ਲੈ। ਪਿਛਲੀ ਬੀਤੀ ਉਮਰ ਦੇ ਨਿਰੇ ਪਛਤਾਵੇ ਨਾਲ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਬਣ ਸਕਦਾ-

ਆਗਾਹਾ ਕੂ ਤ੍ਰਾਘਿ, ਪਿਛਾ ਫੇਰਿ ਨ ਮੁਹਡੜਾ॥
ਨਾਨਕ, ਸਿਝਿ ਇਵੇਹਾ ਵਾਰ,
ਬਹੁੜਿ ਨ ਹੋਵੀ ਜਨਮੜਾ॥ **[ਪੰਨਾ ੧੦੯੬**

ਨਿਜ ਕਰਿ ਦੇਖਿਓ ਜਗਤ ਮੈ, ਕੋ ਕਾਹੂ ਕੋ ਨਾਹਿ॥ ਨਾਨਕ, ਥਿਰੁ ਹਰਿ ਭਗਤਿ ਹੈ, ਤਿਹ ਰਾਖਹੁ ਮਨ ਮਾਹਿ॥੪੮॥

ਪਦ ਅਰਥ : ਨਿਜ ਕਰਿ=ਆਪਣਾ (ਤਜਰਬਾ) ਕਰਕੇ, ਭਾਵ ਆਪਣੇ ਤੌਰ ਤੇ। ਦੇਖਿਓ=ਵੇਖਿਆ ਹੈ। ਜਗਤ ਮਹਿ= (ਇਸ) ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ। ਕੋ=ਕੋਈ। ਕਾਹੂ ਕੋ ਨਾਹਿ=ਕਿਸੇ ਦਾ (ਸਾਥੀ) ਨਹੀਂ ਹੈ। ਥਿਰੁ=ਅਸਥਿਰ, ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲੀ। ਹਰਿ ਭਗਤਿ=ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਭਗਤੀ। ਤਿਹ ਰਾਖਹੁ ਮਨੁ ਮਾਹਿ=ਉਸ (ਭਗਤੀ ਨੂੰ) ਮਨ ਵਿਚ (ਟਿਕਾਅ ਕੇ) ਰਖੋ।

ਅਰਥ : (ਹੇ ਭਾਈ !) ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਤੌਰ ਤੇ ਜਗਤ ਵਿਚ (ਵਿਚਰ ਕੇ) ਦੇਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਵੀ ਕਿਸੇ ਦਾ (ਸਾਥੀ) ਨਾਹੀਂ ਹੈ। ਨਾਨਕ (ਗੁਰੂ ਜੀ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕੇਵਲ) ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਭਗਤੀ ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲੀ ਹੈ, ਉਸ (ਭਗਤੀ ਨੂੰ) ਮਨ ਵਿਚ (ਟਿਕਾਅ ਕੇ) ਰਖੋ।੪੮।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਇਸ ਸਲੋਕ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨਿਜੀ ਤਜਰਬੇ

ਤਜਰਬੇ ਤੇ ਸੰਸਾਰੀ ਸਰਵੇਖਣ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਣੀ ਨੂੰ ਇਕ ਗਲ ਸਮਝਾਅ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ''ਕੋ ਕਾਹੂ ਕੋ ਨਾਹਿ'' ਭਾਵ ਜਗਤ ਵਿਚ ਕੋਈ ਵੀ ਕਿਸੇ ਦਾ ਸਾਥੀ ਮਿਤਰ ਜਾਂ ਮਾ ਪਿਉ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਇਹ ਤਾਂ 'ਨਾਮ ਧਾਰੀਕ ਝੂਠੇ ਸਭ ਸਾਕ' ਹਨ। ਹਾਂ ਜੇ ਕਰ ਸਦਾ ਥਿਰ ਰਹਿਣ ਵਾਲੀ, ਤੇਰੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਕੋਈ ਵਸਤੂ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹ ਕੇਵਲ ਪਰਮੇਸਰ ਦੀ ਭਗਤੀ ਹੈ, ਤੂੰ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮਨ ਵਿਚ ਟਿਕਾਅ।

ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਚਨ ਸੋਲ੍ਹਾਂ ਆਨੇ ਸੱਚੇ ਹਨ। ਮਨੁਖ ਸਭ ਕੁਝ ਸਮਝਦਾ ਹੋਇਆ ਵੀ ਸਾਈਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਸੰਸਾਰ ਤੇ ਪਰਵਾਰ ਨਾਲ ਸਾਂਝ ਬਣਾਈ ਬੈਠਾ ਹੈ। ਹੇ ਪ੍ਰਾਣੀ ! ਜੇ ਤੂੰ 'ਕੋ ਕਾਹੂ ਕੋ ਨਾਹਿ' ਬਾਰੇ ਤਸਲੀ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈਂ ਤਾਂ ਅਜ਼ਮਾ ਕੇ ਵੇਖ ਲੈ। ਜਿਨਾਂ ਨੂੰ ਤੂੰ ਆਪਣਾ ਸਮਝਦਾ ਹੈਂ, ਓਹ ਤੇਰੇ ਨਹੀਂ, ਓਹ ਤੇਰੇ ਵੱਲੋਂ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਸੁੱਖਾਂ ਦੇ ਸਾਥੀ ਹਨ, ਭਾਵ ਅਪ-ਸੁਆਰਥੀ ਹਨ।

ਗੁਰਵਾਕ ਹਨ:-

ਜੋ ਸੰਸਾਰੈ ਕੇ ਕੁਟੰਬ ਮਿਤ੍ਰ ਭਾਈ ਦੀਸਹਿ ਮਨ ਮੇਰੇ,
ਤੇ ਸਭਿ ਅਪਨੈ ਸੁਆਇ ਮਿਲਾਸਾ॥
ਜਿਤੁ ਦਿਨ ਉਨ ਕਾ ਸੁਆਉ ਹੋਇ ਨ ਆਵੈ,
ਤਿਤੁ ਦਿਨਿ ਨੇੜੈ ਕੋ ਨ ਢੁਕਾਸਾ॥ **[ਪੰਨਾ ੮੬0**

ਪਤੀ ਤੇ ਪਤਨੀ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਬਾਰੇ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਸੰਕੇਤ ਹੈ:-

'ਘਰ ਕੀ ਨਾਰਿ ਬਹੁਤੁ ਹਿਤ ਜਾ ਸਿਉ, ਸਦਾ ਰਹਤ ਸੰਗਿ ਲਾਗੀ॥ ਜਬ ਹੀ ਹੰਸ ਤਜੀ ਇਹ ਕਾਂਇਆ, ਪ੍ਰੇਤ ਪ੍ਰੇਤ ਕਰਿ ਭਾਗੀ॥' (ਪੰਨਾ ੬੩੪) ਪਰ ਮਰਨ ਤੇ ਸਾਥ ਛਡਣ ਦੀ ਗਲ ਛਡੋ, ਅਜ ਕਲ ਜਦੋਂ ਮਨੁੱਖ ਇਸਤਰੀ ਦੀਆਂ ਸੰਸਾਰਕ ਲੋੜਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਕਰਨ ਵਿਚ ਅਸਫਲ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੀਉਂਦਿਆਂ ਹੀ ਕੋਰਟ ਰਾਹੀਂ ਤਲਾਕ-ਨਾਮਾ (ਡਾਈਵੋਰਸ) ਪਰਵਾਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਗਲ ਕੀ ਜਗਤ ਵਿਚ ਕੋਈ ਵੀ ਕਿਸੇ ਦਾ ਮਿਤਰ ਨਹੀਂ, ਸਭ ਸੁਖਾਂ ਦੇ ਸਾਥੀ

ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਸਦਾ ਥਿਰ ਰਹਿਣ ਵਾਲੀ ਭਗਤੀ ਨੂੰ ਮਨ ਵਿਚ ਪਰੋਵੋ:-

ਬਿਨੁ ਤਾਗੇ ਬਿਨੁ ਸੂਈ ਆਨੰ,
ਮਨ ਹਰਿ ਭਗਤੀ ਸੰਗਿ ਸੀਵਨਾ॥ [ਪੰਨਾ ੧੦੧੯

ਜਗ ਰਚਨਾ ਸਭ ਝੂਠ ਹੈ, ਜਾਨਿ ਲੇਹੁ ਰੇ ਮੀਤ॥ ਕਹਿ ਨਾਨਕ ਥਿਰੁ ਨ ਰਹੈ, ਜਿਉ ਬਾਲੂ ਕੀ ਭੀਤਿ॥੪੯॥

ਪਦ ਅਰਥ : ਜਾਨਿ ਲੇਹੁ=ਸਮਝ ਲਵੋ। ਰੇ ਮੀਤ=ਹੇ ਮਿਤਰ!। ਥਿਰੁ ਨ ਰਹੈ=ਪੱਕੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ। ਜਿਉ=ਜਿਵੇਂ। ਬਾਲੂ ਕੀ ਭੀਤਿ=ਰੇਤ ਦੀ ਕੰਧ।

ਅਰਥ : ਹੇ ਮਿਤਰ ! ਤੂੰ ਸਮਝ ਲੈ ਕਿ ਜਗਤ ਰਚਨਾ ਨਾਸ਼ਵੰਤ ਹੈ। ਨਾਨਕ (ਇਹ ਗਲ) ਆਖਦਾ ਹੈ ਕਿ (ਇਹ ਜਗਤ ਰਚਨਾ ਸਦਾ ਲਈ) ਪਕੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਰੇਤ ਦੀ ਕੰਧ (ਕਾਇਮ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ)।੪੯।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਜਗਿਆਸੂ ਨੂੰ ਸਮਝਾਉਣ ਦੀ ਕਿਤਨੀ ਸੁੰਦਰ ਜੁਗਤੀ ਹੈ, ਐ ਮਿਤਰ ! ਇਹ ਜਗਤ-ਰਚਨਾ ਸਭ ਝੂਠ (ਨਾਸ਼ਵੰਤ(ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਰੇਤ ਦੀ ਕੰਧ (ਜੋ ਬਚੇ ਉਸਾਰਦੇ ਹਨ) ਕਾਇਮ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ ਤਿਵੇਂ ਜਗਤ ਦਾ ਪਸਾਰਾ ਵੀ ਫ਼ਨਾਹ ਰੂਪ ਹੈ:-

ਦੁਨੀਆ ਮੁਕਾਮੇ ਫਾਨੀ, ਤਹਕੀਕ ਦਿਲ ਦਾਨੀ॥
[ਪੰਨਾ ੭੨੧

ਇਹ ਬਚਨ ਕੇਵਲ ਕਹਿਣ ਮਾਤਰ ਨਹੀਂ, ਨਿਰੋਲ ਸਚ ਹਨ। ਇਕ ਵਾਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਲਈ ਪੀਰ ਮੌਲੇ ਸ਼ਾਹ ਸ੍ਰੀ ਆਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਆਇਆ। ਉਸ ਨੇ ਸੁਣਿਆ ਸੀ ਕਿ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਬੜੇ ਬੈਰਾਗੀ ਤੇ ਤਿਆਗੀ ਮਹਾਂ ਪੁਰਸ਼ ਹਨ ਪਰ ਜਿਹੜਾ ਸ਼ਾਹਾਨਾ ਠਾਠ-ਬਾਠ,

ਬਾਗ਼-ਬਗ਼ੀਚੇ ਤੇ ਲੰਗਰ ਆਦਿ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਹੈ, ਇਹ ਅਡੰਬਰ ਕਾਹਦੇ ਲਈ ਰਚਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ?। ਲੰਗਰ ਛੱਕਣ ਮਗਰੋਂ ਜਦ ਪੀਰ ਨੂੰ ਨੀਂਦ ਆ ਗਈ ਤੇ ਸੁਪਨੇ ਵਿਚ ਉਸਨੇ ਅਜਬ ਕੌਤਕ ਵੇਖਿਆ। ਜਦੋਂ ਨੀਂਦ ਖੁਲ੍ਹਣ ਮਗਰੋਂ ਬਾਹਰ ਗਿਆ ਤਾਂ ਬਚੇ ਰੇਤ ਘਰ ਬਣਾ ਕੇ ਢਾਹ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਹਰਖ਼-ਸੋਗ ਦੀ ਪਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਹ ਵੇਖ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸ਼ੰਕੇ ਦੀ ਸਮਝ ਆ ਗਈ ਕਿ ਮਹਾਂ ਪੁਰਸ਼ ਕੋਲ ਕਿਤਨੇ ਹੀ ਹਾਥੀ ਘੋੜੇ ਆਦਿ ਕਿਉਂ ਨ ਹੋਣ ਓਹ ਮੋਹ ਅਤੇ ਹਰਖ ਸੋਗ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ:-

ਰਾਜ ਮਹਿ ਰਾਜੁ ਜੋਗ ਮਹਿ ਜੋਗੀ॥

ਤਪ ਮਹਿ ਤਪੀਸਰ॥ ਗ੍ਰਿਹਸਤ ਮਹਿ ਭੋਗੀ॥ [ਪੰਨਾ ੨੮੪

ਵਾਲੀ ਅਵਸਥਾ ਦੇ ਜੇ ਕਿਸੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨੇ ਹੋਣ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰੇ। 'ਮੈ ਹਉ ਪਰਮ ਪੁਰਖ ਕੋ ਦਾਸਾ॥ ਦੇਖਣ ਆਇਓ ਜਗਤ ਤਮਾਸਾ' ਆਖਣ ਵਾਲੇ ਸਾਹਿਬ-ਏ-ਕਮਾਲ, ਬਾਦਸ਼ਾਹ-ਦਰਵੇਸ਼, ਸੰਤ-ਸਿਪਾਹੀ, ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰੇ। ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਬਚਨ ਹਨ:-

ਮਾਤੇ ਮਤੰਗ ਜਰੇ ਜਰ ਸੰਗਿ॥
ਅਨੂਪ ਉਤੰਗ ਸੁਰੰਗ ਸਵਾਰੇ॥
ਕੋਟਿ ਤੁਰੰਗ ਕੁਰੰਗ ਸੇ ਕੂਦਤ
ਪਉਨ ਕੇ ਗਉਨ ਕੋ ਜਾਤ ਨਿਵਾਰੇ॥
ਭਾਰੀ ਭੁਜਾਨ ਕੇ ਭੂਪ ਭਲੀ ਬਿਧਿ ਨਿਆਵਤ ਸੀਸ,
ਨ ਜਾਤ ਬੀਚਾਰੇ ॥
ਏਤੇ ਭਏ ਤਉ ਕਹਾਂ ਭਏ ਭੂਪਤਿ,
ਅੰਤ ਕੌ ਨਾਂਗੇ ਹੀ ਪਾਇ ਪਧਾਰੇ॥

ਗਲ ਕੀ, ਸਚੇ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਤੋਂ ਸਿਵਾ ਕੋਈ ਵੀ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਸਦਾ ਥਿਰ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਲੋਕ ਕੌਡੀਆਂ ਪਿਛੇ ਧਰਮ ਵੇਚ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਇਕ ਰੂਪ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਰਹੇ:-

ਚਿਤ ਨ ਭਯੋ ਹਮਰੋ ਆਵਨ ਕੈ॥

ਚੁਭੀ ਰਹੀ ਸੁਰਤਿ ਪ੍ਰਭ ਚਰਨਨ ਮਹਿ॥

ਰਾਮੁ ਗਇਓ ਰਾਵਨੁ ਗਇਓ, ਜਾ ਕਉ ਬਹੁ ਪਰਵਾਰੁ॥ ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਥਿਰੁ ਕਛੁ ਨਹੀ, ਸੁਪਨੇ ਜਿਉ ਸੰਸਾਰ॥੫੦॥

ਪਦ ਅਰਥ : ਰਾਮੁ ਗਇਓ=ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਚੰਦਰ (ਤ੍ਰੇਤੇ ਜੁਗ ਦਾ ਅਵਤਾਰ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ) ਚਲਾ ਗਿਆ। ਰਾਵਨੁ (ਸੋਨੇ ਦੀ ਲੰਕਾ) ਦਾ ਮਾਲਕ ਰਾਵਨ (ਦਹਸਿਰ)। ਜਾ ਕੋ=ਜਿਸ ਦਾ। ਬਹੁ ਪਰਵਾਰ= ਵੱਡਾ ਪਰਵਾਰ। ਥਿਰੁ=ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ। ਕਛੁ ਨਹੀ=ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸੁਪਨੇ ਜਿਉ=ਸੁਪਨੇ ਵਾਂਗ।

ਅਰਥ : (ਹੇ ਭਾਈ !) ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ (ਚੰਦਰ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਚਲਾ) ਗਿਆ। ਰਾਵਣ ਚਲਾ ਗਿਆ, ਜਿਸ ਦਾ ਵਡਾ ਪਰਵਾਰ ਸੀ (ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਚਲਾ) ਗਿਆ। ਨਾਨਕ ! ਆਖ ਕਿ (ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ) ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। (ਇਹ) ਸੰਸਾਰ ਸੁਪਨੇ ਵਾਂਗ (ਮਿਥਿਆ) ਹੈ।੫੦।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਰਾਮੁ (ਰਾਜਾ), ਦਸਰਥ ਦਾ ਪੁਤਰ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ) ਚਲਾ ਗਿਆ, ਰਾਵਨ (ਲੰਕਾ ਦਾ ਰਾਜਾ ਵੀ) ਜਿਸ ਦਾ ਬਹੁਤ ਵਡਾ ਪਰਵਾਰ ਸੀ (ਉਹ ਵੀ ਦੁਨੀਆਂ ਤੋਂ ਕੂਚ ਕਰ ਗਿਆ)। ਮੁਕਦੀ ਗਲ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਵੀ ਸਥਿਰ ਨਹੀਂ ਸੁਪਨੇ ਦੀ ਨਿਆਈਂ ਸਭ ਝੂਠੀ ਹੈ।

ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਅਨੇਕਾਂ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਰਾਜੇ ਤੇ ਅਵਤਾਰ ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਹੋਏ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਆਪਣੇ ਨਾਂ ਦਾ ਡੰਕਾ ਵਜਾ ਕੇ ਚਲੇ ਗਏ। ਅਜ ਰਾਮ ਤੇ ਰਾਵਣ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਵੀ ਇਕ ਸੁਪਨੇ ਵਾਂਗ ਬੀਤ ਚੁਕੀ ਹੈ। 'ਅਕਾਲ ਉਸਤਿਤ' ਵਿਚ ਦਸਮੇਸ਼ ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੇ ਇਹਨਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਦਾ ਉਲੇਖ ਇਉਂ ਕੀਤਾ ਹੈ:-

ਏਕ ਸ਼ਿਵ ਭਏ ਏਕ ਗਏ, ਏਕ ਫੇਰ ਭਏ,

ਰਾਮ ਚੰਦ੍ਰ ਕ੍ਰਿਸਨ ਕੇ ਅਵਤਾਰ ਭੀ ਅਨੇਕ ਹੈਂ॥
ਬ੍ਰਹਮਾ ਅਰੁ ਬਿਸ਼ਨ ਕੇਤੇ ਬੇਦ ਔ ਪੁਰਾਨ ਕੇਤੇ,
ਸਿੰਮ੍ਰਿਤ ਸਮੂਹਨ ਕੈ ਹੁਇ ਹੁਇ ਬਿਤਏ ਹੈਂ॥
ਮੋਨਦੀ ਮਦਾਰ ਕੇਤੇ ਅਸੁਨੀ ਕੁਮਾਰ ਕੇਤੇ,
ਅੰਸਾ ਅਵਤਾਰ ਕੇਤੇ ਕਾਲ ਬਸ ਭਏ ਹੈਂ॥
ਪੀਰ ਔ ਪਿਕਾਂਬਰ ਕੇਤੇ, ਗਨੇ ਨ ਪਰਤ ਏਤੇ॥
ਭੂਮ ਹੀ ਤੇ ਹੁਇ ਕੈ, ਫੇਰ ਭੂਮ ਹੀ ਮਿਲਏ ਹੈਂ।
(੭॥੭੭)

ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਜਿਹੜਾ ਵੀ ਆਇਆ ਆਪੋ ਆਪਣੀ ਵਾਰੀ ਅਨੁਸਾਰ ਚਲਾ ਗਿਆ, ਉਸ ਨੂੰ ਨਾ ਸਮੇਂ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਬਚਾਅ ਸਕੀ, ਨ ਪਰਵਾਰ ਬਚਾਅ ਸਕਿਆ। ਕਿਥੇ ਲੰਕਾ ਤੇ ਕਿਥੇ ਲੰਕੇਸ਼ਵਰ (ਰਾਵਨ), ਕਿਥੇ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਜੀ ਗਏ। ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਵਿਚ ਕਲਗੀਧਰ ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਵਿਸ਼ੇ ਤੇ ਬਹੁਤ ਸੁੰਦਰ ਪ੍ਰਮਾਣ ਦਿਤੇ ਹਨ:-

ਜਿਤੇ ਰਾਮ ਹੂਏ। ਸਭੈ ਅੰਤਿ ਮੂਏ।
ਜਿਤੇ ਕਿਸਨ ਹੁਇ ਹੈ। ਸਭੇ ਅੰਤ ਜੈ ਹੈ॥੭੦॥
ਜਿਤੇ ਦੇਵ ਹੋਸੀ। ਸਭੈ ਅੰਤ ਜਾਸੀ।
ਜਿਤੇ ਬੋਧ ਹੋਇ ਹੈ। ਸਭੈ ਅੰਤ ਛੈ ਹੈਂ।੭੧।
ਜਿਤੇ ਦੇਵ ਰਾਯੰ। ਸਭੈ ਅੰਤ ਜਾਯੰ।
ਜਿਤੇ ਦਈਤ ਏਸੰ। ਤਿਤਿਓ ਕਾਲ ਲੇਸੰ।੭੨।
ਨਰਸਿੰਘ ਅਵਤਾਰੰ। ਵਹੇ ਕਾਲ ਮਾਰੰ।
ਬਡੋ ਦੰਡ ਧਾਰੀ। ਹਣਿਓ ਕਾਲ ਭਾਰੀ।੭੩।
ਦਿਜੈ ਬਾਵਨਅੰ। ਹਣਿਯੋ ਕਾਲ ਤੇਯੰ।
ਮਹਾਂ ਮੱਛ ਮੁੰਡੰ। ਫਧਿਓ ਕਾਲ ਝੁਡੰ॥੭੪।
ਜਿਤੇ ਹੋਇ ਬੀਤੇ। ਤਿਤੈ ਕਾਲ ਜੀਤੇ।
ਜਿਤੇ ਸਰਨਿ ਜੈ ਹੈ। ਤਿਤਿਓ ਰਾਖ ਲੈ ਹੈਂ।੭੫।

ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਇਹ ਨਿਰਣਾ ਹੈ:-

ਸੂਰਤਿ ਦੇਖਿ ਨ ਭੂਲੁ ਗਵਾਰਾ॥

ਮਿਥਨ ਮੋਹਾਰਾ ਝੂਠੁ ਪਸਾਰਾ॥
ਜਗ ਮਹਿ ਕੋਈ ਰਹਣੁ ਨ ਪਾਏ,
ਨਿਹਚਲੁ ਏਕੁ ਨਾਰਾਇਣਾ॥ [ਪੰਨਾ ੧੦੨੭

ਚਿੰਤਾ ਤਾ ਕੀ ਕੀਜੀਐ, ਜੋ ਅਨਹੋਨੀ ਹੋਇ॥ ਇਹੁ ਮਾਰਗੁ ਸੰਸਾਰ ਕੋ, ਨਾਨਕ ਥਿਰੁ ਨਹੀ ਕੋਇ॥੫੧॥

ਪਦ ਅਰਥ : ਤਾ ਕੀ=ਉਸ (ਗਲ) ਦੀ। ਅਨਹੋਣੀ ਹੋਇ= ਨਾ ਹੋਣ ਯੋਗ ਵਾਪਰੇ। ਮਾਰਗੁ=ਸ਼ਾਹ ਰਾਹ, ਮਰਯਾਦਾ। ਸੰਸਾਰ ਕੋ=ਸੰਸਾਰ ਲਈ। ਥਿਰੁ=ਪੱਕਾ, ਕਾਇਮ।

ਅਰਥ : ਚਿੰਤਾ ਉਸ (ਗਲ) ਦੀ ਕਰੀਏ ਜਿਹੜੀ ਨਾ-ਹੋਣ ਯੋਗ (ਭਾਵ ਅਸੰਭਵ) ਵਾਪਰੇ। ਨਾਨਕ (ਗੁਰੂ ਜੀ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮੌਤ) ਸੰਸਾਰ ਲਈ ਸ਼ਾਹ-ਰਾਹ ਹੈ। ਇਸ ਉਤੇ ਸਭ ਜਗੁ ਚਲਣਹਾਰ ਹੈ, ਕੋਈ ਜੀਵ ਵੀ (ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ) ਪੱਕਾ ਨਹੀਂ ਹੈ।੫੧।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਮੌਤ ਬਾਰੇ ਇਕ ਕਥਾ ਪ੍ਰਚਲਤ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਮਾਈ ਦਾ ਇਕਲੌਤਾ ਬੇਟਾ ਮਰ ਗਿਆ। ਉਹ ਬੜੀ ਚਿੰਤਾਤੁਰ ਹੋਈ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਬਚੇ ਨੂੰ ਜ਼ਿੰਦਾ ਕਰਨ ਲਈ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਮਾਈ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, "ਤੂੰ ਐਸੇ ਘਰੋਂ ਦਾਣੇ ਲਿਆ ਦੇ ਜਿਸ ਦੇ ਘਰ ਕੋਈ ਮਰਿਆ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਤੇਰੇ ਲੜਕੇ ਨੂੰ ਜਿਵਾਲ ਦਿਆਂਗੇ।" ਪਰ ਮਾਈ ਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਘਰ ਨਾ ਲਭਿਆ।

ਸੋ, ਮੌਤ ਦੀ ਚਿੰਤਾ ਤੇ ਬਹੁਤ ਜੀਵਣ ਦੀ ਆਸ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਬਚਨ ਹਨ:-

ਮਰਣੈ ਕੀ ਚਿੰਤਾ ਨਹੀਂ, ਜੀਵਣ ਕੀ ਨਹੀਂ ਆਸ॥
ਤੂ ਸਰਬ ਜੀਆ ਪ੍ਰਤਿਪਾਲਹੀ, ਲੇਖੈ ਸਾਸ ਗਿਰਾਸ॥
[ਪੰਨਾ ੨੦

ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ ਆਪਣਾ ਦਸ਼ਾ ਦਸਦੇ ਹਨ:-

ਕਬੀਰ ਐਸੀ ਹੋਇ ਪਰੀ, ਮਨ ਕੋ ਭਾਵਤੁ ਕੀਨੁ॥

ਮਰਨੇ ਤੇ ਕਿਆ ਡਰਪਨਾ,
ਜਬ ਹਾਥਿ ਸਿਧਾਉਰਾ ਲੀਨ॥ [ਪੰਨਾ ੧੩੬੮

ਜੋ ਉਪਜਿਓ ਸੋ ਬਿਨਸਿ ਹੈ, ਪਰੋ ਆਜੁ ਕੈ ਕਾਲਿ॥ ਨਾਨਕ ਹਰਿ ਗੁਨ ਗਾਇ ਲੇ, ਛਾਡਿ ਸਗਲ ਜੰਜਾਲ॥੫੨॥

ਪਦ ਅਰਥ : ਜੋ ਉਪਜਿਓ=ਜੋ (ਜੀਵ) ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ। ਸੋ ਬਿਨਸਿ ਹੈ=ਉਹ ਨਾਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪਰੋ=ਪੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਆਜੁ=ਅਜ। ਕੈ=ਜਾਂ। ਕਾਲਿ=ਕਲ। ਛਾਡਿ ਸਗਲ ਜੰਜਾਲੁ= (ਸੰਸਾਰ ਦੇ) ਸਾਰੇ ਝੰਜਟ ਛਡ ਕੇ।

ਅਰਥ : (ਹੇ ਭਾਈ !) ਜੋ (ਜੀਵ) ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਉਹ (ਅਵੱਸ਼) ਨਾਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਅਜ ਜਾਂ ਕਲ (ਕਾਲ ਦੇ ਵਸ) ਪੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਨਾਨਕ (ਗੁਰੂ ਜੀ ਆਦੇਸ਼ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੈ ਜੀਵ! ਤੂੰ ਸੰਸਾਰ ਦੇ) ਸਾਰੇ ਝੰਜਟ ਛਡ ਕੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਇਨ ਕਰ ਲੈ।੫੨।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਮਨੁਖ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਮਰਨ ਲਈ ਇਤਨਾ ਡਰ ਨਹੀਂ ਜਿਤਨੀ ਬਹੁਤਾ ਜੀਉਣ ਦੀ ਹਵਸ ਹੈ। ਜੀਊਣਾ ਚੰਗਾ ਹੈ ਜਾਂ ਮਰਨਾ ਚੰਗਾ ਹੈ, ਇਸ ਦੀ ਚੋਣ ਕੌਣ ਕਰੇ ?

ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਮੋਟੇ ਤੌਰ ਤੇ ਪੰਜ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਜੀਵਨ ਹੈ— ਆਰਥਕ, ਪ੍ਰਮਾਰਥਕ, ਧਾਰਮਿਕ, ਸਦਾ-ਚਾਰਕ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ। ਕੀ ਸਾਰੇ ਜੀਵਨ ਜੰਜਾਲ ਰੂਪ ਹਨ ?ਨਹੀਂ। ਇਹਨਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਦੀ ਹੋਂਦ ਤਾਂ ਹੀ ਲਾਭਦਾਇਕ ਹੈ, ਜੇ ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਵਿਚਰਦੇ ਹੋਏ ਏਕੇ ਨਾਲ ਜੋੜਨ ਵਿਚ ਸਹਾਇਕ ਹੋਣ। ਜੇ ਅਜਿਹੀ ਸਥਿਤੀ ਨਹੀਂ ਬਣਦੀ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਜੰਜਾਲ ਹੀ ਸਮਝੋ, ਅਥਵਾ ਜ਼ੀਰੋ ਸਮਝੋ। ਜ਼ੀਰੋ ਦਾ ਮੁਲ ਤਾਂ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਜੇ ਉਸ ਦੇ ਅਗੇ ਏਕਾ ਲਗੇ। ਏਕੇ ਬਿਨਾ ਜ਼ੀਰੋ ਦਾ ਕੀ ਮੁਲ ਹੈ ?

ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਮਨੁੱਖ ਦੁਕਾਨਾਂ, ਮਕਾਨ, ਹਵੇਲੀਆਂ ਮਾਲ-ਮਤਾ, ਗਹਿਣਾ-ਗੱਟਾ ਤੇ ਹੋਰ ਜਾਇਦਾਦ ਦੇ ਨਾਲ ਪਰਵਾਰ ਤੇ ਸੰਤਾਨ ਦੇ

ਵਾਧੇ ਲਈ ਹਰ ਵੇਲੇ ਚਿੰਤਨ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਹਰੀ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਉਣ ਵਲੋਂ ਸਦਾ ਅਵੇਸਲਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਕੀਰਤਨ ਕਰਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਪਾਠ ਰਖਾਉਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਵੀ ਪਰਵਾਰ ਦਾ ਸੁਖ ਮੰਗਣ ਲਈ, ਜਾਂ ਵਪਾਰ ਵਿਚ ਵਾਧੇ ਲਈ ਜੋ ਧਰਮ ਕਾਰਜਾਂ ਲਈ ਮਾਇਆ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਅਰਦਾਸਿ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਨਾਮ ਸੁਣਨ ਲਈ। ਜੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਅਰਦਾਸਿ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਇਸ ਦਾ ਨਾਮ ਨਾ ਲੈਣ ਤਾਂ ਵੇਖੋ ਕਿਵੇਂ ਅੱਗ-ਭਗੋਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਗਲ ਕੀ, ਇਸ ਦੀ ਹਾਲਤ:- "ਸਹਸ ਖਟੇ, ਲਖ ਕਉ ਉਠਿ ਧਾਵੈ॥ ਤ੍ਰਿਪਤਿ ਨ ਆਵੈ ਮਾਇਆ ਪਾਛੈ ਪਾਵੈ॥ (ਪੰਨਾ ੧੪੭੮) ਵਾਲੀ ਬਾਣੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ:-

ਰਾਜੁ ਮਾਲੁ ਜੰਜਾਲੁ, ਕਾਜਿ ਨ ਕਿਤੈ ਗਨੋੁ ॥
ਹਰਿ ਕੀਰਤਨੁ ਆਧਾਰੁ, ਨਿਹਚਲੁ ਏਹੁ ਧਨੋੁ ॥

[ਪੰਨਾ ੩੯੮

ਪਰ ਜੀਵ ਦੀ ਸੁਰਤਿ ਗੁਰ-ਉਪਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਗ੍ਰਹਿਣ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ। ਜੀਵ ਕਦੇ ਸੋਚਦਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜਿਤਨੇ ਵਡੇ ਵਡੇਰੇ ਆਏ ਉਹ ਧੰਧਾ ਪਿਟ ਕੇ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਕੀ ਲੈ ਗਏ ਤੇ ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਕੀ ਲੈ ਜਾਏਂਗਾ? ਇਸ ਨੂੰ ਹਰ ਵੇਲੇ ਇਹ ਖੁਤਖੁਤੀ ਲਗੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਮਾਇਆ ਦੇ ਪਿੜ ਵਿਚ ਇਸ ਨਾਲੋਂ ਕੋਈ ਹੋਰ ਵਡਾ ਭਾਵ ਕ੍ਰੋੜਪਤੀਆ ਨਾ ਬਣੇ। ਭਾਈ ਕ੍ਰੋੜੀਏ ਦੀ ਸਾਖੀ ਤੋਂ ਇਸ ਨੇ ਕੋਈ ਸਿੱਖ-ਮਤਿ ਨਹੀਂ ਲਈ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ, ਜੀਵ ਨੂੰ ਸਮਝਾਅ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਜੋ ਜੰਮਿਆ ਹੈ, ਉਸ ਨੇ ਅਜ ਜਾਂ ਕਲ ਸਰਪਰ ਮਰਣਾ ਹੈ।

ਹੇ ਜੀਵ ! ਤੂੰ ਜਾਣਦਾ ਵੀ ਹੈਂ 'ਜਿਸੁ ਆਸਣੁ ਹਮ ਬੈਠੇ, ਕੇਤੇ ਬੈਸਿ ਗਇਆ' (ਪੰਨਾ ੪੩੮) ਫਿਰ ਕਿਉਂ ਜੰਜਾਲਾਂ ਵਿਚ ਫਸਦਾ ਹੈਂ ? ਗੁਰਵਾਕ ਹਨ:- "ਕਰਿ ਕਰਿ ਥਾਕੇ ਵਡੇ ਵਡੇਰੇ॥ ਕਿਨਹੀ ਨ ਕੀਏ ਕਾਜ ਮਾਇਆ ਪੂਰੇ॥" (ਪੰਨਾ ੮੯੯)। ਜਿਤਨੇ ਵੀ ਸੰਸਾਰ ਤੇ ਆਏ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਕੰਗਾਲ ਸਨ, ਜਾਂ ਕ੍ਰੋੜਾਂਪਤੀ ਸਨ, ਸਾਰੇ ਇਥੋਂ ਖਾਲੀ ਹਥ ਹੀ ਗਏ- 'ਕਬੀਰ ਇਹੁ ਤਨੁ ਜਾਇਗਾ ਸਕਹੁ ਤ ਲੇਹੁ

ਬਹੋੜਿ॥ ਨਾਂਗੇ ਪਾਵਹੁ ਤੇ ਗਏ, ਜਿਨ ਕੇ ਲਾਖ ਕਰੋੜਿ।' (ਪੰਨਾ ੧੩੬੫)

ਮੁਕਦੀ ਗਲ, ਤੂੰ ਗ੍ਰਿਹਸਤੀ ਜੀਵਨ ਦੇ ਨਿਰਬਾਹ ਲਈ ਕਾਰੋਬਾਰ ਕਰ, ਖਟ ਕਮਾ ਪਰ ਨਾਲ ਹੀ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਗੁਣ ਵੀ ਗਾ। ਗੁਣ ਗਾਏਂਗਾ ਤਾਂ ਤੇਰੇ ਮਨ ਉਤੇ ਮਾਇਆ ਤੇ ਪਾਪਾਂ ਦੀ ਚੜ੍ਹੀ ਮੈਲ ਉਤਰ ਜਾਵੇਗੀ :-

੧. ਗੁਨ ਗਾਵਤ ਤੇਰੀ ਉਤਰਸਿ ਮੈਲ॥
ਬਿਨਸੁ ਜਾਇ ਹਉਮੈ ਬਿਖੁ ਫੈਲੁ॥ [ਪੰਨਾ ੨੮੯

੨. ਹਰਿ ਗੁਣ ਗਾਉ ਮਨਾ, ਸਤਿਗੁਰੁ ਸੇਵਿ ਪਿਆਰਿ॥
[ਪੰਨਾ ੫੦

ਦੋਹਰਾ॥ ਬਲੁ ਛੁਟਕਿਓ ਬੰਧਨ ਪਰੇ, ਕਛੂ ਨ ਹੋਤ ਉਪਾਇ॥ ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਅਬ ਓਟ ਹਰਿ, ਗਜ ਜਿਉ ਹੋਹੁ ਸਹਾਇ॥੫੩॥

ਪਦ ਅਰਥ : ਬਲੁ=ਜ਼ੋਰ, ਤਾਕਤ। ਛੁਟਕਿਓ=ਛੁਟ ਗਇਆ। ਬੰਧਨ ਪਰੇ=ਬੰਧਨ ਆ ਪਏ ਹਨ। ਨਾ ਹੋਤ=ਨਹੀਂ ਹੋ ਰਹਿਆ। ਉਪਾਇ=ਉਪਰਾਲਾ, ਜਤਨ। ਓਟ=ਟੇਕ। ਗਜ ਜਿਉ=ਹਾਥੀ ਵਾਂਗੂੰ। ਹੋਹੁ ਸਹਾਇ=ਸਹਾਈ ਹੋਵੋ।

ਅਰਥ: (ਕਸ਼ਮੀਰੀ ਪੰਡਤਾਂ ਨੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ- ਹੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ! ਸਾਡਾ) ਬਲ ਛੁਟਕ ਗਿਆ ਹੈ (ਭਾਵ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਕੁਝ ਸ਼ਕਤੀ ਨਹੀਂ, ਮਾਨੋ ਸਾਰੇ) ਬੰਧਨ ਆ ਪਏ ਹਨ (ਇਹਨਾਂ ਬੰਧਨਾਂ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਪਾਣ ਲਈ ਸਾਡੇ ਪਾਸੋਂ) ਕੋਈ ਉਪਰਾਲਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਰਹਿਆ। ਨਾਨਕ! (ਤੂੰ) ਆਖ ਕਿ ਹੇ ਹਰੀ! ਇਸ ਵੇਲੇ (ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ) ਤੇਰਾ ਹੀ ਆਸਰਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ (ਤੰਦੂਏ ਤੋਂ ਛੁੜਾਉਣ ਲਈ) ਹਾਥੀ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ (ਆਪ ਇਹਨਾਂ ਅਨਾਥ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਦੇ ਵੀ) ਸਹਾਈ ਹੋਵੇ (ਭਾਵ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰੋ ਜੀ)।੫੩।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ਈ ਜਾਂ ਨਸ਼ਈ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਆਤਮਿਕ ਬਲ ਛੁਟਕ

ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਕੋਈ ਭੈ-ਭੀਤ ਹੋਇਆ ਮਨੁੱਖ ਵੀ ਆਪਣਾ ਬਲ ਗਵਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਪਰ ਜਿਹੜਾ ਦੇਗ ਤੇਗ ਦਾ ਧਨੀ ਹੋਵੇ, ਜਿਹੜੈ 'ਭੈ ਕਾਹੂ ਕੋ ਦੇਤ ਨਹਿ, ਨਹਿ ਭੈ ਮਾਨਤ ਆਨ' ਦਾ ਮੁਦਈ ਹੋਵੇ, ਇਤਿਹਾਸਕਾਰਾਂ ਵਲੋਂ ਉਸ ਮਹਾਨ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਨਾਲ 'ਬਲੁ ਛੁਟਕਿਓ ਬੰਧਨ ਪਰੇ, ਕਛੂ ਨ ਹੋਤ ਉਪਾਇ' ਵਾਲਾ ਪਾਵਨ ਸਲੋਕ ਜੋੜਨਾ ਸ਼ੋਭਾ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨਿਹਚਲ ਚਿਤ ਵਾਲੇ ਹਨ—'ਗੁਰਮੁਖ ਨਿਹਚਲ ਚਿਤੁ, ਨ ਹਲੈ ਹਲਿਆ॥' ਆਪ ਕਥਨੀ ਤੇ ਕਰਣੀ ਦੇ ਪੂਰੇ ਤੇ ਸੂਰੇ ਸਨ। ਆਪ ਆਮ ਵੈਰਾਗੀਆਂ ਵਰਗੇ ਵੈਰਾਗੀ ਨਹੀਂ ਸਨ, ਤੱਤ-ਬੇਤੇ ਤੇ ਮਹਾਂ ਸੂਰਬੀਰ ਸਨ।

ਸੁਘੜ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ ਤੇ ਪਾਠਕ ਇਸ ਸਚਾਈ ਤੋਂ ਜਾਣੂੰ ਹਨ ਕਿ ਜਦੋਂ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਦੇ ਜ਼ਬਰ ਜ਼ੁਲਮ ਦੀ ਹਨੇਰੀ ਚਲੀ ਸੀ ਤਾਂ ਕਸ਼ਮੀਰੀ ਪੰਡਤਾਂ ਨੂੰ ਮੁਸਲਮਾਨ ਬਣਨ ਲਈ ਕਹਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਓਦੋਂ ਪੰਡਤ ਕਿਰਪਾ ਰਾਮ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਹੇਠ ਕਸ਼ਮੀਰੀ ਪੰਡਤ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਵਿਚ ਸਹਾਇਤਾ ਲੈਣ ਲਈ ਆਏ ਸਨ। ਕਵੀ ਸੇਵਾ ਸਿੰਘ ਨੇ 'ਸ਼ਹੀਦ ਬਿਲਾਸ' ਭਾਈਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ' ਵਿਚ ਪੰਡਤਾਂ ਦੀ ਇਸ ਦਰਦਨਾਕ ਪੁਕਾਰ ਦਾ ਵਰਨਣ ਕੀਤਾ ਹੈ, 'ਗੁਰ ਦਰ ਤੇ ਇਮ ਬਿਪ੍ਰ ਨੇ, ਬਿਰਥਾ ਕਹੀ ਸੁਨਾਇ॥ ਅਵਰ ਵਾਸਨਾ ਨਾਹਿ ਪ੍ਰਭ, ਤੱਕੀ ਤਉ ਸਰਨਾਇ॥' ਉਸ ਤੋਂ 'ਬਲ ਹੋਆ ਬੰਧਨ ਛੁਟੇ.....' ਵਾਲੇ ਸਲੋਕ ਦੇ ਪਿਛੋਕੜ ਦੀ ਸੁਤੇ ਹੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ:-

ਦੁਖੀਏ ਬਿਪ੍ਰ ਜੁ ਚੱਲ ਕੇ ਆਏ ਪੁਰੀ ਅਨੰਦ॥
ਬਾਂਹਿ ਅਸਾਡੀ ਪਕਰੀਏ ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਗੋਬਿੰਦ ਕੇ ਚੰਦ॥
ਹਾਥ ਜੋਰ ਕਹਬੋ ਕਿਆ ਰਾਮ॥
ਦਤ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਮਟਨ ਗ੍ਰਾਮ॥
ਹਮਰੋ ਬਲ ਅਬ ਗ੍ਰਸੋ ਨਹਿ ਕਾਈ॥
ਹੇ ਗੁਰ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਰਾਈ॥
ਫਿਰਤ ਫਿਰਤ ਪ੍ਰਭ ਆਏ ਥਾਰੇ॥
ਥਾਕ ਪਰੇ ਹਉ ਤਉ ਦਰਬਾਰੇ॥

ਸੇਵਾ ਹਰੀ ਇਮ ਅਰਜ ਗੁਜਾਰੀ॥
ਤੁਮ ਕਲ ਜੁਗ ਕੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਮੁਰਾਰੀ॥

ਸਾਰੇ ਸਿੱਖ ਜਗਤ ਵਿਚ ਇਹ ਗੱਲ ਪ੍ਰਸਿਧ ਹੈ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਆਪਣੀ ਖੁੱਸ਼ੀ ਨਾਲ ਕਸ਼ਮੀਰੀ ਪੰਡਤਾਂ ਦਾ ਦੁਖ ਵੰਡਾਣ ਵਾਸਤੇ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਣ ਲਈ ਦਿੱਲੀ ਗਏ ਸਨ। ਪਰ ਕਈ ਇਤਿਹਾਕਾਰਾਂ ਨੇ ਇਸ ਘਟਨਾ ਨੂੰ ਗ਼ਲਤ ਰੰਗਤ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਜਦੋਂ ਕੈਦ ਵਿਚ ਸਨ ਤਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਬਿਪਤਾ ਮੰਨ ਕੇ ਅਤੇ ਆਸਰੇ ਦੀ ਲੋੜ ਹਿੱਤ ਪ੍ਰਭੂ ਅਗੇ ਪੁਕਾਰ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ, ਇਹ ਬੜੀ ਨਮੋਸ਼ੀ ਵਾਲੀ ਗਲ ਹੈ।

'ਪਰਚੀਆਂ ਸੇਵਾਦਾਸ' ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ 'ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ ਐਸਾ ਅਚਲ ਅਡੋਲ ਰਹਿਆ, ਜੈਸੇ ਸੁਮੇਰ ਪਰਬਤ ਕੇ ਆਗੇ ਮਨੁੱਖ ਅਚਲ ਅਡੋਲ ਰਹਿਤ ਹੈ। ਉਸੀ ਸਮੇਂ ਹਿਕ ਸਿੱਖ ਅਰਦਾਸਿ ਆਨਿ ਕੀਨੀ। ਸੋ ਸਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਕਉ ਸਹਿਤ ਬਾਦਿਸ਼ਾਹੀ ਗ਼ਰਕ ਕਰਿ ਛੋਡਉ। ਹੋਵਨ ਕਉਨ ਜੋ ਤੇਰੇ ਸਾਥਿ ਬਿਅਦਬੀ ਪਏ ਕਰਦੇ ਹੋਨਿ। ਹੁਕਮ ਹੋਆ ਸਿਖਾ ਇਵੇਹੀ ਸੁਰਤਿ ਤੈ ਕਿਥਹੁ ਪਾਈ ਤਾਂ ਸਿਖ ਕਹਿਆ ਸਚੇ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ ਤੇਰੀ ਟਹਲ ਸਿਉ ਇਵੇਹੀ ਸੁਰਤਿ ਪਾਈ ਹੈ। ਮੈਂ ਅਉਰ ਦਰਵਾਜਾ ਤੋ ਕਉ ਨਹੀਂ ਦੇਖਿਆ। ਫਿਰਿ ਹੁਕਮੁ ਹੋਆ ਸੁਣਿ ਸਿਖ ਜਿਸ ਦੀ ਟਹਲ ਕਰਕੇ ਤੂੰ ਅਵੇਹੀ ਸੁਰਤਿ ਪਾਈ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਵਿਚਿ ਸੁਰਤਿ ਕਿਛੁ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ। ਤਾਂ ਸਿਖ ਕਹਿਆ ਸਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਅਨੰਤ ਸ਼ਕਤੀ ਹੋ। ਫਿਰਿ ਹੁਕਮੁ ਹੋਆ ਤਾਂ ਤੇ ਸਿਖਾ ਚੁਪ ਕਰਿ ਜਾਓ। ਕਾਰਣ ਆਪੇ ਕਰਨੇ ਹੈਨਿ। ਤ ਗੁਰੂ ਬਚਨ ਪਾਇ ਸਿਖ ਚੁਪ ਕਰਿ ਗਇਆ।' ਪਰ ਇਹ ਲਿਖਾਰੀ ਵੀ ਇਸ ਸਲੋਕ ਨੂੰ 'ਦਸਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਕੀ ਓਰਿ ਅਰਦਾਸ ਲਿਖੀ ਦਸਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਠੀਕ ਨਹੀਂ। ਗੁਰੂ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ ਸਰਬ ਕਲਾ ਸਮਰਥ ਸਨ, ਉਹ ਦੁਖ ਸੁਖ ਤੋਂ ਉਪਰ ਸਨ।

ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਪੰਡਤਾਂ ਦੀ ਬਾਂਹ ਫੜੀ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਧਰਮ ਵਿਚ ਦ੍ਰਿੜ ਰਹਿਣ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦਿਤੀ। ਨਾਲ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਨੂੰ ਕਹਿ ਦਿਓ 'ਜੇ ਸਾਡੇ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ

ਸਾਹਿਬ ਮੁਸਲਮਾਨ ਹੋ ਜਾਣ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਮੁਸਲਮਾਨੀ ਮਤਿ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲਵਾਂਗੇ।

ਅਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦ ਮਹਾਨ ਬਲਵਾਨ ਆਤਮਾ 'ਚੋਂ ਹੀ ਨਿਕਲ ਸਕਦੇ ਸਨ। ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਉਸ ਵੇਲੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਜੀਵਨ-ਸਾਹਸ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਲਈ ਇਹਨਾਂ ਅਸੂਲਾਂ ਨੂੰ ਪਰਚਾਰਿਆ ਕਿ ਨਾ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਡਰਾਉਣਾ ਧਮਕਾਉਣਾ ਹੈ, ਨਾ ਆਪਣੇ ਬਲ ਦਾ ਅਯੋਗ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਰਨਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਦਾ ਡਰ ਮੰਨਣਾ, ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਤੇ ਕਾਇਰਤਾ ਵਿਖਾਉਣੀ ਹੈ। ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਰਬੀ-ਟੇਕ ਨੂੰ ਮੁਖ ਰਖਿਆ ਅਤੇ ਉਚਾਰਿਆ:-

ਬਲੁ ਹੋਆ ਬੰਧਨ ਛੁਟੇ ਸਭ ਕਿਛੁ ਹੋਤੁ ਉਪਾਇ ॥
ਨਾਨਕ, ਸਭ ਕਿਛੁ ਤੁਮਰੈ ਹਾਥ ਮੈ,
ਤੁਮ ਹੀ ਹੋਤ ਸਹਾਇ ॥

ਜਿਥੇ ਆਪਣੇ ਜਤਨ ਕਾਰਗਰ ਸਾਬਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ, ਉਥੇ ਪ੍ਰਭੂ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਅਰਦਾਸਿ ਕੀਤਿਆਂ ਸਮੂਹ ਕਾਰਜ ਰਾਸ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਸਾਹਿਬ-ਏ-ਕਮਾਲ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਪਾਵਨ ਬਚਨ ਹਨ:-

ਹਾਥੀ ਕੀ ਪੁਕਾਰ ਪਲ ਪਾਛੈ ਪਹੁਚਤ ਤਾਹਿ,
ਚੀਟੀ ਕੀ ਚਿੰਘਾਰ ਪਹਿਲੇ ਹੀ ਸੁਨੀਅਤ ਹੈ।

[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ

ਬਲੁ ਹੋਆ ਬੰਧਨ ਛੁਟੇ, ਸਭ ਕਿਛੁ ਹੋਤ ਉਪਾਇ॥ ਨਾਨਕ, ਸਭੁ ਕਿਛੁ ਤਮਰੈ ਹਾਥ ਮੈ, ਤੁਮ ਹੀ ਹੋਤ ਸਹਾਇ॥੫੪॥

ਪਦ ਅਰਥ : ਬਲ ਹੋਆ=ਬਲ ਹੋ ਆਇਆ ਹੈ। ਬੰਧਨ ਛੁਟੇ =ਬੰਧਨ ਟੁੱਟ ਗਏ। ਸਭ ਕਿਛੁ=ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ। ਹੋਤ ਉਪਾਇ= ਉਪਾਅ ਹੋ ਆਉਣੇ ਸੰਭਵ। ਹਾਥ ਮਹਿ=ਹਥ ਵਿਚ ਭਾਵ ਵਸ ਵਿਚ। ਹੋਤ ਸਹਾਇ=ਸਹਾਈ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਅਰਥ : (ਪਿਛਲੇ ਸਲੋਕ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਹਿੱਸੇ ਦੇ ਉਤਰ ਵਿਚ ਆਪ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ ! ਹੁਣ) ਬਲ ਹੋ ਆਇਆ ਹੈ (ਤੇ ਸਾਰੇ) ਬੰਧਨ ਛੁੱਟ ਗਏ ਹਨ, ਸਾਰੇ ਹੀਲੇ ਸਫਲ ਹੋ ਆਏ

ਹਨ। ਨਾਨਕ (ਗੁਰੂ ਜੀ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ!) ਸਭ ਕੁਝ ਤੁਹਾਡੇ ਹਥ (ਵਸ ਵਿਚ) ਹੈ, (ਅਤੇ) ਤੁਸੀਂ ਹੀ (ਅਜਿਹੇ ਔਖੇ ਸਮੇਂ) ਸਹਾਈ ਹੁੰਦੇ ਹੋ। 'ਤਹਾ ਸਹਾਈ ਜਹ ਕੋਇ ਨਾ ਰਾਖੈ' ॥੫੪॥

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਇਤਿਹਸਕਾਰਾਂ ਨੇ ਇਹ ਕਹਾਣੀ ਘੜੀ ਹੈ ਕਿ ਸਲੋਕ ਨੰਬਰ ੫੩ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਇਕ ਪਤਰ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਸਪੁਤਰ ਸ੍ਰੀ ਗੋਬਿੰਦ ਰਾਏ ਜੀ ਨੂੰ ਪਰਖਣ ਹਿਤ ਲਿਖ ਕੇ ਭੇਜਿਆ ਸੀ ਜੋ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਰੂਪ ਸੀ। ਓਹ ਕੇਵਲ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਦਾ ਦਿਲ ਵੇਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਜਿਹੜੇ ਲੋਕ ਇਸ ਦੋਹਰੇ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਉਤਰ ਮੰਨਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਗੁਰਮਤਿ ਵੀਚਾਰ ਧਾਰਾ ਤੋਂ ਜਾਣੂੰ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਹੈਰਾਨੀਜਨਕ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਭੁਲੜ ਲਿਖਾਰੀਆਂ ਨੇ ਕਲਪਿਤ ਸਾਖੀਆਂ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਉਤਾਰਾ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਸਰੂਪਾਂ ਵਿਚ ਇਸ ਦੋਹਰੇ ਨਾਲ 'ਮਹਲਾ ੧੦' ਵੀ ਅੰਕਿਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਅਜਿਹੇ ਲਿਖਾਰੀਆਂ, ਮੱਖੀ ਤੇ ਮੱਖੀ ਮਾਰਨ ਵਾਲੇ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰਾਂ ਜਾਂ ਟੀਕਾਕਾਰਾਂ ਨੇ ਇਹ ਨਹੀਂ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਸੰਪਾਦਨਾ ਕਿਸੇ ਵਿਧਾਨ ਅਧੀਨ ਹੋਈ ਸੀ, ਐਵੇਂ ਅਟਕਲਪਚੂ ਗਲਾਂ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋਈ। ਸ਼ਬਦ ਸਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸਿਰਲੇਖ ਵਜੋਂ 'ਮਹਲਾ' ਜਾਂ ਅੰਕਾਵਲੀ ਤੋਂ ਕਰਤੇ ਦੀ ਝਟ ਪਛਾਣ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜੇ ਇਹ ਦੋਹਰਾ 'ਮਹਲਾ ੧੦' ਦਾ ਉਚਾਰਿਆ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਇਥੇ ਅੰਕ '੫੪' ਦੀ ਥਾਂ ਤੇ '੧' ਵਖਰਾ ਅੰਕ ਲਗਾ ਹੋਣਾ ਸੀ।

ਐਨੇ ਮਹਾਨ ਤਪੱਸਵੀ, ਭਜਨੀਕ, ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੋ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਬੰਧਨ ਕਟਣ ਨੂੰ ਸਮਰਥ ਸਨ, ਕੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅਜਿਹੀ ਚਿਠੀ ਗੋਬਿੰਦ ਰਾਏ ਜੀ ਨੂੰ ਹੀ ਲਿਖਣੀ ਸੀ? ਇਹ ਸਲੋਕ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਦੀ ਹਯਾਤੀ ਵਿਚ ਹੀ ਦਰਜ ਹੋ ਗਏ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਥ ਲਿਖਤੀ ਸਰੂਪਾਂ ਤੋਂ ਅਜ ਵੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਨਿਰਭੈਤਾ ਤੋਂ ਸਾਰਾ ਸਿਖ ਜਗਤ ਜਾਣੂੰ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਧੀਰ ਮਲ ਨੇ ਸ਼ੀਹੇਂ ਮਸੰਦ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਜੀ ਉਤੇ ਗੋਲੀ ਚਲਵਾਈ ਸੀ ਓਦੋਂ ਓਹ ਸਾਰਾ ਮਾਲ, ਘਰ ਦੇ ਸਮਾਨ ਸਮੇਤ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਪਾਵਨ ਸਰੂਪ ਵੀ ਲੁਟ ਕੇ ਲੈ ਗਏ ਸਨ ਜਿਸ ਨੂੰ ਮੱਖਣਸ਼ਾਹ ਲੁਬਾਣੇ ਨੇ ਧੀਰ ਮਲ ਤੇ ਧਾਵਾ ਬੋਲ ਕੇ ਸਾਰਾ ਸਮਾਨ ਸਮੇਤ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਾਪਸ ਲਿਆਂਦਾ ਸੀ, ਜੋ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਉਸ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਕਰ ਦਿਤਾ ਸੀ, ਇਤਨੀ ਵਿਸ਼ਾਲ ਬ੍ਰਿਤੀ ਵਾਲਾ ਕਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਬੰਗਾਲ ਦੀਆਂ ਜਾਦੂਗਰਨੀਆਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਕਰਕੇ ਭੈ-ਭੀਤ ਕਰਨ ਦੇ ਕਈ ਉਪਰਾਲੇ ਕੀਤੇ ਪਰ ਓਹ ਆਪ ਹੀ ਨਿਰਬਲ ਹੋ ਗਈਆਂ ਤੇ ਗੁਰੂ ਚਰਨਾਂ ਤੇ ਢਹਿ ਪਈਆਂ। ਜੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਚਾਹੁੰਦੇ ਤਾਂ ਬਦਲੇ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਮਹਾਨ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਰ ਸਕਦੇ ਸਨ, ਪਰ ਆਪ 'ਭੈ ਕਾਹੂ ਕੋ ਦੇਤ ਨਹਿ, ਨਹਿ ਭੈ ਮਾਨਤ ਆਨਿ' ਵਾਲੇ ਲਕਸ਼ ਤੇ ਕਾਇਮ ਰਹੇ। ਸੋ ਸਾਖੀਕਾਰਾਂ ਵਲੋਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਹੈਰਾਨੀ ਤੇ ਮਨਮਾਨੀ ਵਾਲੀਆਂ ਘੜੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਗੁਰਮਤਿ ਨਾਲ ਮੇਲ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦੀਆਂ। ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪਿਉ ਦਾਦੇ ਦਾ ਖ਼ਜ਼ਾਨਾ ਸਾਂਭ ਕੇ ਰਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮਿਲਾਵਟ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ੀ ਗਰਦਾਨਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਸੰਗ ਸਖਾ ਸਭਿ ਤਜਿ ਗਏ, ਕੋਊ ਨ ਨਿਬਹਿਓ ਸਾਥਿ॥ ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਇਹ ਬਿਪਤਿ ਮਹਿ, ਟੇਕ ਏਕ ਰਘੁਨਾਥ॥੫੫॥

ਉਚਾਰਨ ਸੇਧ

ਫੁਟਕਲ : 'ਨਿਬਹਿਓ' ਦਾ ਉਚਾਰਨ 'ਨਿ ਬਹਿਓ' ਕਰਨਾ ਅਸ਼ੁੱਧ ਹੈ।

ਪਦ ਅਰਥ : ਸੰਗੁ=ਸਾਥ। ਸਖਾ=ਮਿਤਰ। ਤਜਿ ਗਏ= ਛਡ ਗਏ। ਨਿਬਹਿਓ=ਨਿਭਿਆ। ਸਾਥਿ=ਨਾਲ। ਇਹ ਬਿਪਤਿ ਮਹਿ= ਇਸ ਬਿਪਤਾ (ਮੁਸੀਬਤ) ਵਿਚ। ਟੇਕ=ਓਟ। ਏਕ ਰਘੁ ਨਾਥ=

(ਕੇਵਲ ਇਕ) ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ।

ਅਰਥ ; (ਪੰਡਤਾਂ ਨੇ ਫਿਰ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਹੇ ਗੁਰੂ ਜੀ!) ਇਸ ਬਿਪਤਾ ਸਮੇਂ ਸਾਡੇ ਸੰਗੀ ਤੇ ਮਿਤਰ (ਆਦਿ) ਸਾਰੇ (ਸਾਡਾ ਸਾਥ) ਛਡ ਗਏ ਹਨ, (ਕੋਈ ਵੀ ਧਰਮ ਰਖਿਆ ਲਈ ਸਾਡੇ) ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਨਿਭਿਆ (ਭਾਵ ਬਹੁੜਿਆ)। ਨਾਨਕ ! (ਤੂੰ) ਆਖ ਕਿ ਇਸ ਬਿਪਤਾ ਵਿਚ (ਕੇਵਲ) ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਹੀ ਆਸਰਾ ਹੈ।੫੫।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਇਸ ਸਲੋਕ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਦੀ ਦਿਲੀ ਵਿਖੇ ਹੋਈ ਸ਼ਹਾਦਤ ਨਾਲ ਜੋੜਨਾ ਵੀ ਮਨੋਕਲਪਿਤ ਹੈ। ਆਮ ਲੋਕ ਇਹ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਦੋਂ ਆਪਿ ਪਿੰਜਰੇ ਵਿਚ ਬੰਦ ਸਨ, ਸੰਗੀ ਸਾਥੀ ਸਾਥ ਛਡ ਗਏ ਸਨ, ਉਸ ਬਿਪਤਾ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਸਲੋਕ ਵਿਚ ਨਿਰੂਪਣ ਕੀਤਾ ਹੈ।

'ਬਿਪਤਿ' ਪਦ ਨੂੰ ਮੁਖ ਰਖ ਕੇ ਇਸ ਸਲੋਕ ਨੂੰ ਉਕਤ ਘਟਨਾ ਨਾਲ ਜੋੜਨਾ ਉਚਿਤ ਨਹੀਂ ਕਿਉਂਕਿ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਇਸ ਪਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋਰ ਕਈ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਮਿਲਦੀ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਦਿਲੀ ਵਾਲੀ ਸ਼ਹਾਦਤ ਨਾਲ ਉਕਾ ਹੀ ਕੋਈ ਸੰਬੰਧ ਨਹੀਂ ਹੈ:-

ਸੁਖ ਮੈ ਆਨਿ ਬਹੁਤੁ ਮਿਲਿ ਬੈਠਤ,
ਰਹਤ ਚਹੂ ਦਿਸਿ ਘੇਰੈ ॥
ਬਿਪਤ ਪਰੀ ਸਭ ਹੀ ਸੰਗੁ ਛਾਡਿਤ,
ਕੋਊ ਨ ਆਵਤ ਨੇਰੈ॥੧॥ **[ਪੰਨਾ ੬੩੪**

ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਸੰਗੀ ਸਾਥੀਆਂ ਦਾ ਸੰਗ ਛਡਣ ਵਾਲੀ ਗਲ ਹੈ, ਉਹ ਵੀ ਝੂਠੀ ਹੈ। ਭਾਈ ਮਤੀਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਆਰੇ ਨਾਲ ਚੀਰਿਆ ਜਾਣਾ, ਭਾਈ ਦਿਆਲਾ ਜੀ ਦਾ ਦੇਗ ਵਿਚ ਉਬਾਲਿਆ ਜਾਣਾ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਸੰਗ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਪ੍ਰਤੱਖ ਪ੍ਰਮਾਣ ਹੈ।

ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਪਾਵਨ ਫੁਰਮਾਨ 'ਠੀਕਰ ਫੋਰ ਦਲੀਸ ਸਿਰ, ਪ੍ਰਭ ਪੁਰ ਕੀਯਾ ਪਯਾਨ॥ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸੀ ਕ੍ਰਿਆ ਕਰੀ ਨ ਕਿਨਹੂ ਆਨ' ਮੁਖ ਰਖਦੇ ਹੋਏ ਕਿਸੇ ਲਿਖਾਰੀ ਦੀ ਕਚੀ ਪਿਲੀ ਗਲ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ।

ਨਾਮੁ ਰਹਿਓ ਸਾਧੂ ਰਹਿਓ, ਰਹਿਓ ਗੁਰੁ ਗੋਬਿੰਦ॥ ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਇਹ ਜਗਤ ਮਹਿ, ਕਿਨ ਜਪਿਓ ਗੁਰਮੰਤੁ॥੫੬॥

ਪਦ ਅਰਥ : ਰਹਿਓ=(ਸਦਾ ਲਈ ਕਾਇਮ) ਰਹਿਆ। ਸਾਧੂ=(ਨਾਮ ਦੀ ਸਾਧਨਾ ਵਿਚ ਪੁਗਿਆ ਹੋਇਆ) ਸਾਧੂ ਪੁਰਸ਼। ਗੁਰੁ ਗੋਬਿੰਦੁ=ਗੋਬਿੰਦ ਰੂਪ ਗੁਰੂ। ਇਹ ਜਗਤ ਮਹਿ= ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ। ਕਿਨ=(ਜਿਸ) ਕਿਸੇ (ਨੇ) ਗੁਰੂ ਮੰਤੁ=ਗੁਰੂ ਦਾ ਮੰਤਰ।

ਅਰਥ : (ਹੇ ਭਾਈ ! ਇਸ ਜਗਤ ਵਿਚ ਸਦੀਵ ਕਾਲ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ) ਨਾਮ (ਕਾਇਮ) ਰਿਹਾ, ਸਾਧੂ ਪੁਰਸ਼ (ਦਾ ਨਾਮ ਕਾਇਮ) ਰਿਹਾ (ਅਤੇ) ਗੋਬਿੰਦ ਰੂਪ ਗੁਰੂ (ਕਾਇਮ) ਰਹਿਆ। ਨਾਨਕ ! ਆਖ ਕਿ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ (ਉਸ ਜੀਵ ਦਾ ਨਾਮ ਸਦਾ ਲਈ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਕਾਇਮ) ਰਹਿਆ (ਜਿਸ) ਕਿਸੇ (ਨੇ) ਗੁਰੂ ਦਾ ਮੰਤਰ ਜਪਿਆ (ਅਥਵਾ ਗੁਰ-ਉਪਦੇਸ਼ ਕਮਾਇਆ)।੫੬।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਪਾਠਕ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਦੇ ਸਲੋਕਾਂ ਵਿਚੋਂ 'ਜਗ ਰਚਨਾ ਸਭ ਝੂਠ ਹੈ', 'ਰਾਮੁ ਗਇਓ ਰਾਵਨੁ ਗਇਓ.....', 'ਜੋ ਉਪਜਿਓ ਸੋ ਬਿਨਸਿ ਹੈ....., ਸੰਗ ਸਖਾ ਸਭਿ ਤਜਿ ਗਏ' ਆਦਿ ਆਦਿ ਬਚਨ ਪੜ੍ਹਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਸਮਝਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕੇਵਲ ਨਾਸ਼ਮਾਨਤਾ ਵਾਲਾ ਪਖ ਹੀ ਉਘਾੜਿਆ ਹੈ, ਇਹ ਵੀਚਾਰ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਇਸ ਸਲੋਕ ਦੁਆਰਾ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਵਰਨਣ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਉਹ ਹੈ:- ਉਹ (੧) ਨਾਮੁ (੨) ਸਾਧੂ (੩) ਗੋਬਿੰਦ ਰੂਪ ਗੁਰੂ ਅਤੇ (੪) ਉਹ ਜਿਸ ਕਿਸੇ ਨੇ ਗੁਰੂ ਦਾ ਮੰਤ੍ਰ ਜਪਿਆ (ਕਮਾਇਆ)।

ਕਈ ਭੋਲੇ ਭਾਲੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂ 'ਗੁਰੁ ਗੋਬਿੰਦੁ' ਸ਼ਬਦ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਆਪਣਾ ਮਨ ਉਸ ਮਨ-ਘੜਤ ਕਹਾਣੀ ਵਲ ਲੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਸੀਸ ਬਲੀਦਾਨ ਦੇਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸੰਗਤਾਂ ਨੇ ਪੁਛਿਆ (ਗੁਰੂ ਜੀ!) ਸਾਨੂੰ ਕਿਸ ਦੇ ਲੜ ਲਾ ਚਲੇ ਹੋ',

ਉਸ ਵੇਲੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਹ ਸਲੋਕ ਉਚਾਰਿਆ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਸਾਰੀ ਅਸਲੀਅਤ ਪਿਛਲੇ ਦੋ ਸਲੋਕਾਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਵਿਚ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿਤੀ ਹੈ।

ਅਧਿਆਤਮਿਕਵਾਦੀਆਂ ਦਾ ਇਹ ਦ੍ਰਿੜ ਨਿਸ਼ਚਾ ਹੈ ਕਿ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਜੇ ਕੋਈ ਸਦਾ ਥਿਰ ਰਹਿਣ ਵਾਲੀ ਵਸਤੂ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਕੇਵਲ ਚਾਰ ਵਸਤਾਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਉਪਰ ਕਰ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਸਾਧੂ, ਸਤਿਨਾਮ ਦੇ ਆਸਰੇ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਸਦਾ ਥਿਰ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਾਮ ਦਾ ਦਾਤਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਸਦਾ ਥਿਰ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਦਾ ਮੰਤ੍ਰ ਜਪਣ ਵਾਲਾ ਚਾਹੇ ਕੋਈ ਹੈ, ਉਹ ਵੀ ਸਥਿਰ ਹੈ। ਮਾਰੂ ਵਾਰ ਮਹਲਾ ੫ ਡਖਣੇ' ਵਿਚ ਜਿਥੇ ਨਿਹਚਲ ਏਕ ਨਾਰਾਇਣੋ ਦਸਿਆ ਹੈ, ਉਥੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ ਤੇ ਨਿਹਚਲ ਰਹਿਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਇਉਂ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ:-

ਨਿਹਚਲੁ ਏਕੁ ਨਰਾਇਣੋ, ਹਰਿ ਅਗਮ ਅਗਾਧਾ॥
ਨਿਚਹਲੁ ਨਾਮੁ ਨਿਧਾਨੁ ਹੈ,
ਜਿਸੁ ਸਿਮਰਤ ਹਰਿ ਲਾਧਾ॥
ਨਿਹਚਲੁ ਕੀਰਤਨੁ ਗੁਣ ਗੋਬਿੰਦ, ਗੁਰਮੁਖਿ ਗਾਵਾਧਾ॥
ਸਚੁ ਧਰਮੁ ਤਪੁ ਨਿਹਚਲੋ, ਦਿਨੁ ਰੈਨਿ ਅਰਾਧਾ॥
ਦਇਆ ਧਰਮੁ ਤਪੁ ਨਿਹਚਲੋ, ਜਿਸੁ ਕਰਮਿ ਲਿਖਾਧਾ॥
ਨਿਹਚਲੁ ਮਸਤਕਿ ਲੇਖੁ ਲਿਖਿਆ,
ਸੋ ਟਲੈ ਨ ਟਲਾਧਾ ॥
ਨਿਹਚਲੁ ਸੰਗਤਿ ਸਾਧ ਜਨ,
ਬਚਨ ਨਿਹਚਲੁ ਗੁਰ ਸਾਧਾ॥
ਜਿਨ ਕਉ ਪੂਰਬਿ ਲਿਖਿਆ,
ਤਿਨਿ ਸਦਾ ਸਦਾ ਆਰਾਧਾ॥ **[ਪੰਨਾ ੧੧੦੧**

ਸਲੋਕ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਨਾਮ, ਸਾਧੂ, ਗੁਰੂ ਅਤੇ ਮੰਤਰ ਇਹ ਚਾਰੇ ਚੀਜ਼ਾਂ ਜੀਵਨ ਪ੍ਰਯੰਤ ਤੇ ਅੰਤ, ਨਾਲ ਨਿਭਣ ਵਾਲੀਆਂ ਹਨ, ਬਾਕੀ ਸਾਰਾ ਸੰਗ ਸਾਥ ਝੂਠਾ ਹੈ।

ਰਾਮਨਾਮੁ ਉਰ ਮਹਿ ਗਹਿਓ, ਜਾ ਕੈ ਸਮ ਨਹੀ ਕੋਇ॥ ਜਿਹ ਸਿਮਰਤ ਸੰਕਟ ਮਿਟੈ, ਦਰਸੁ ਤੁਹਾਰੋ ਹੋਇ॥੫੭॥੧॥

ਪਦ ਅਰਥ : ਉਰ ਮਹਿ=ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ। ਗਹਿਓ=ਪਕੜਿਆ ਭਾਵ ਗ੍ਰਹਣ ਕੀਤਾ। ਜਾ ਕੈ ਸਮ=ਜਿਸ (ਰਾਮ ਨਾਮ) ਦੇ ਬਰਾਬਰ। ਜਿਹ ਸਿਮਰਤ=ਜਿਸ (ਪ੍ਰਭੂ) ਨੂੰ ਸਿਮਰਦਿਆਂ। ਸੰਕਟ=ਦੁਖ ਕਲੇਸ਼। ਮਿਟੈ=ਮਿਟ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਅਰਥ : ਜਿਸ (ਨਾਮ) ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਦਾ (ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ) ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੈ, (ਉਸ) ਰਾਮ ਨਾਮ ਨੂੰ (ਮੈਂ ਆਪਣੇ)ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕੀਤਾ ਹੈ। (ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ ! ਤੁਹਾਡਾ ਨਾਮ ਐਸਾ ਹੈ) ਜਿਸ ਨੂੰ ਸਿਮਰਦਿਆਂ ਸਾਰੇ ਦੁਖ-ਕਲੇਸ਼ ਮਿਟ ਜਾਂਦੇ ਹਨ (ਅਤੇ) ਤੁਹਾਡਾ ਦਰਸ਼ਨ (ਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤ) ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।੫੭।੧।

ਸਾਰਥਕ ਵੀਚਾਰ

ਅੰਤਲੇ ਸਲੋਕ ਵਿਚ 'ਦਰਸੁ ਤੁਹਾਰੋ ਹੋਇ' ਵਾਲਾ ਸੰਕੇਤ ਜਗਿਆਸੂ ਨੂੰ ਜੀਵਨ ਚਾਨਣ ਬਖਸ਼ਦਾ ਹੈ। ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਵਰਗੀ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਕੋਈ ਵਸਤੂ ਨਹੀਂ ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਿ ਨਾਮ ਨਾਲ ਤੁਲਨਾ ਦਿਤੀ ਜਾ ਸਕੇ। ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਪੰਚਮ ਗੁਰਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਪਾਵਨ ਬਚਨ ਹਨ:-

ਨਾਮ ਤੁਲਿ ਕਿਛੁ ਅਵਰੁ ਨ ਹੋਇ॥
ਨਾਨਕ ਗੁਰਮੁਖਿ ਨਾਮੁ ਪਾਵੈ ਜਨੁ ਕੋਇ॥ [ਪੰਨਾ ੨੬੫

ਨਾਮ ਦਾ ਟਿਕਾਣਾ ਕਿਥੇ ਹੈ? 'ਨਉਨਿਧਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪ੍ਰਭ ਕਾ ਨਾਮ॥ ਦੇਹੀ ਮਹਿ ਇਸ ਕਾ ਬਿਸ੍ਰਾਮ॥' ਜਿਵੇਂ ਸਾਰੀਆਂ ਨਦੀਆਂ ਦਾ ਜਲ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ ਜਾ ਟਿਕਦਾ ਹੈ, ਤਿਵੇਂ ਨਾਮ ਸਾਰੇ ਇੰਦ੍ਰਿਆਂ ਵਿਚ ਪਰਵੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਜਾ ਟਿਕਦਾ ਹੈ।

ਸਾਧਾਰਨ ਪਾਠਕ ਜੋ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਭੁਲੇਖਾ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਇਹ ਲਿਖਣ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਇਥੇ 'ਰਾਮ' ਤੋਂ ਭਾਵ 'ਰਾਮ ਚੰਦਰ' ਰਾਜਾ ਦਸਰਥ ਦਾ ਬੇਟਾ ਨਹੀਂ ਹੈ,

'ਚਾਰਿ ਕੁੰਟ ਚਉਦਹ ਭਵਨ ਸਗਲ ਬਿਆਪਤ ਰਾਮ' (ਪੰਨਾ ੨੯੯) ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਰਾਮ ਦਾ ਨਾਮ ਕੇਵਲ ਰਸਨਾ ਰਾਹੀਂ ਰਟਣਾ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਇਸ ਨੂੰ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਟਿਕਾ ਕੇ ਰਸ ਮਾਣਨਾ ਹੈ। ਇਸ ਰਾਮ ਨਾਮ ਨੂੰ ਸਿਮਰਦਿਆਂ ਸਾਰੇ ਸ਼ੰਕੇ ਮਿਟ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਹ ਨਾਮ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਸਿਮਰਨ ਵਿਚ ਇਹ ਸ਼ਕਤੀ ਹੇ:-

ਜਿਸੁ ਮਨਿ ਬਸੈ ਸੁ ਹੋਤ ਨਿਹਾਲ॥
ਤਾਕੈ ਨਿਕਟਿ ਆਵਤ ਕਾਲੁ॥ [ਪੰਨਾ ੨੯੩

ਨਾਮ-ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਬਰਕਤ ਨਾਲ ਜੀਵ ਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਵਿਚ ਪਈ ਵਿਥ ਸਦਾ ਲਈ ਮਿਟ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਫਲਸਰੂਪ ਨਾਮ ਤੇ ਨਾਮੀ ਅਭੇਦ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ:-

ੳ. ਸਾਹਿਬ ਸੇਵਕੁ ਇਕੁ, ਇਕੁ ਦ੍ਰਿਸਟਾਇਆ॥
ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ, ਨਾਨਕ ਸਚਿ ਸਮਾਇਆ॥ [ਪੰਨਾ ੫੨੪

ਅ.ਓਤਿ ਪੋਤਿ ਮਿਲਓ ਭਗਤਨ ਕਉ,
ਜਨ ਸਿਉ ਪਰਦਾ ਲਾਹਿਓ॥ [ਪੰਨਾ ੧੨੯੯

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਸਬੰਧੀ (ਤਾਰੀਖੀ ਜਾਣਕਾਰੀ)

ਜਨਮ :
ਬੈਸਾਖ ਵਦੀ ੫ ਸੰਮਤ ੧੬੭੮ਬਿ: (ਅਪ੍ਰੈਲ ੧੬੨੧)
ਤੀਰਥ ਯਾਤਰਾ :
੧੭੧੩ ਬਿ: (੧੬੫੬ ਈ:)
ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਸਮਾਉਣਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ :
ਚੇਤ ਸੁਦੀ ੧੪ ਸੰਮਤ ੧੭੨੧ ਬਿ: (੩੦ ਮਾਰਚ, ੧੬੬੪ ਈ.)
ਗੁਰਿਆਈ ਤਿਲਕ :
ਭਾਦੋਂ ਅਮਾਵਸ ਸੰਮਤ ੧੭੨੧ ਬਿ: (੧੧ ਅਗਸਤ, ੧੬੬੪)
ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਪੁਜਣਾ:
ਮੱਘਰ ਪੂਰਨਮਾਸ਼ੀ (੨੨ ਨਵੰਬਰ, ੧੬੬੪)
ਬਿਲਾਸਪੁਰ ਜਾਣਾ :
੧੫ ਜੇਠ ਸੰਮਤ ੧੭੨੨ ਬਿ: (੧੩ ਮਈ, ੧੬੬੫ ਈ.)
ਚੱਕ ਨਾਨਕ ਦਾ ਨੀਂਹ ਪੱਥਰ :
੨੧ ਹਾੜ ਸੰਮਤ ੧੭੨੨ ਬਿ: (੧੯ ਜੂਨ, ੧੬੬੫ ਈ.)
ਆਸਾਮ ਤੋਂ ਦਿੱਲੀ ਪੁਜਣਾ :
੨੨ ਹਾੜ ਸੰਮਤ ੧੭੨੭ ਬਿ: (੨੦ ਜੂਨ, ੧੬੭੦ ਈ.)
ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਗੋਬਿੰਦ ਰਾਏ ਦਾ ਮਾਤਾ ਗੁਜਰੀ ਸਮੇਤ ਲਖਨੌਰ ਪੁਜਣਾ:
ਅਸੂ ਸੁਦੀ ੯ ਸੰਮਤ ੧੭੨੭ ਬਿ: (੧੩ ਸਤੰਬਰ ੧੬੭੦ ਈ.)
ਕਸ਼ਮੀਰੀ ਪੰਡਤਾਂ ਦਾ ਚੱਕ ਨਾਨਕੀ ਪੁਜ ਕੇ ਫਰਯਾਦੀ ਹੋਣਾ :
ਜੇਠ ਸੁਦੀ ੧੧ ਸੰਮਤ ੧੭੩੨ ਬਿ: (੨੫ ਮਈ ੧੬੭੫ ਈ.)
ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਗੁਰਿਆਈ ਦਾ ਟਿੱਕਾ :
ਸਾਵਨ ਪਰਬਿਸ਼ਟਾ ੮, ਸੰਮਤ ੧੭੩੨ ਬਿ: (੮ ਜੁਲਾਈ ੧੬੭੫ ਈ.)
ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਚੱਕ ਨਾਨਕੀ ਤੋਂ ਦਿੱਲੀ ਲਈ ਰਵਾਨਗੀ :
ਸਾਵਨ ਪਰਬਿਸ਼ਟਾ ੧੦/੧੧ ਸੰਮਤ ੧੭੩੨ ਬਿ: (੧੦/੧੧ ਜੁਲਾਈ ੧੬੭੫ ਈ)
ਸ਼ਹਾਦਤ :
ਮੱਘਰ ਸੁਦੀ ੫ ਸੰਮਤ ੧੭੩੨ ਬਿ. (੧੧ ਨਵੰਬਰ ੧੬੭੫ ਈ.)

ਇਕ ਅਦੁੱਤੀ ਰਚਨਾ

ਆਦਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ

ਦਰਸ਼ਨ ਨਿਰਣੈ ਸਟੀਕ

ਉਚਾਰਨ ਸੇਧਾਂ, ਬਿਸਰਾਮਾਂ ਅਰਥ-ਭੇਦਾਂ ਅਤੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਸਹਿਤ

(ਤੁਲਨਾਤਮਿਕ ਅਧਿਐਨ)

(14 ਭਾਗਾਂ ਵਿੱਚ ਸੰਪੂਰਨ ਸਟੀਕ)

ਪੋਥੀ ਨੰਬਰ	*ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਪੰਨਾ*	*ਰਾਗ*
ਪਹਿਲੀ	1 ਤੋਂ 93	ਸਿਰੀ
ਦੂਜੀ	94 ਤੋਂ 150	ਮਾਝ
ਤੀਜੀ	151 ਤੋਂ 261	ਗਉੜੀ
ਚੌਥੀ	262 ਤੋਂ 346	ਗਉੜੀ
ਪੰਜਵੀਂ	347 ਤੋਂ 435	ਆਸਾ
ਛੇਵੀਂ	435 ਤੋਂ 556	ਆਸਾ, ਗੂਜਰੀ, ਦੇਵਗੰਧਾਰੀ, ਬਿਹਾਗੜਾ
ਸੱਤਵੀਂ	557 ਤੋਂ 710	ਵਡਹੰਸੁ, ਸੋਰਠਿ, ਧਨਾਸਰੀ, ਜੈਤਸਰੀ
ਅੱਠਵੀਂ	711 ਤੋਂ 858	ਟੋਡੀ, ਬੈਰਾੜੀ, ਤਿਲੰਗ, ਸੂਹੀ ਅਤੇ ਬਿਲਾਵਲੁ
ਨੌਵੀਂ	859 ਤੋਂ 975	ਰਾਗੁ ਗੋਂਡ, ਰਾਮਕਲੀ
ਦਸਵੀਂ	975 ਤੋਂ 1106	ਨਟ ਨਾਰਾਇਨ, ਮਾਲੀ ਗਉੜਾ ਅਤੇ ਮਾਰੂ
ਗਿਆਰਵੀਂ	1107 ਤੋਂ 1196	ਤੁਖਾਰੀ, ਕੇਦਾਰਾ, ਭੈਰਉ ਅਤੇ ਬਸੰਤੁ
ਬਾਰ੍ਹਵੀਂ	1197 ਤੋਂ 1318	ਸਾਰੰਗ, ਮਲ੍ਹਾਰ, ਕਾਨੜਾ
ਤੇਰ੍ਹਵੀਂ	1319 ਤੋਂ 1377	ਕਲਿਆਨ, ਪ੍ਰਭਾਤੀ, ਜੈਜਾਵੰਤੀ, ਸਲੋਕ ਸਹਸਕ੍ਰਿਤੀ, ਗਾਥਾ, ਫੁਨਹੇ, ਚਉਬੋਲੇ, ਸਲੋਕ ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀਉ ਕੇ
ਚਉਦਵੀਂ	1377 ਤੋਂ 1430	ਸਲੋਕ ਸ਼ੇਖ ਫਰੀਦ ਕੇ, ਸਵੱਯੇ ਸ੍ਰੀ ਮੁਖਬਾਕ੍ਯ ਮ:੫, ਸਵਈਏ ਮਹਲੇ ਪਹਿਲੇ ਕੇ ਤੋਂ ਪੰਜਵੇਂ ਕੇ ਤੱਕ, ਸਲੋਕ ਵਾਰਾਂ ਤੇ ਵਧੀਕ, ਸਲੋਕ ਮਹਲਾ ੯, ਮੁੰਦਾਵਣੀ, ਸਲੋਕ ਮਹਲਾ ੫, ਰਾਗੁ ਮਾਲਾ

ਗਿ. ਹਰਿਬੰਸ ਸਿੰਘ ਰਚਿਤ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ

1) ਜਪੁ ਨਿਰਣੈ (ਸਟੀਕ)
2) ਨਿਤਨੇਮ ਨਿਰਣੈ (ਸਟੀਕ)
3) ਚੰਡੀ ਕੀ ਵਾਰ ਨਿਰਣੈ (ਸਟੀਕ)
4) ਗੁਰਮਤਿ ਬੈਰਾਗ ਦਰਸ਼ਨ
5) ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਦਰਸ਼ਨ
6) ਸਿਧ ਗੋਸਟਿ ਨਿਰਣੈ
7) ਗੁਰਮਤਿ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਿਨ੍ਹਾਂ ਲੀਹਾਂ ਤੇ?
8) ਬਾਰਹਮਾਹਾ ਦਰਪਣ
9) ਗੁਰਮਤਿ ਅਰਦਾਸਿ ਫ਼ਿਲਾਸਫ਼ੀ
10) ਮੌਤ ਕੀ ਹੈ?
11) ਬਾਣੀ ਸ਼ੇਖ ਫਰੀਦ ਜੀ ਸਟੀਕ
12) ਨਿਰਬਾਣ ਕੀਰਤਨੁ
13) ਜੈਤਸਰੀ ਕੀ ਵਾਰ ਨਿਰਣੈ (ਸਟੀਕ)
14) ਸਮਰਥ ਗੁਰੂ
15) ਸੁਖਮਨੀ ਦਰਸ਼ਨ (ਸੰਕਲਪ ਤੇ ਸਿਧਾਂਤ)
16) ਅਨੰਦ ਪਰਮਾਰਥ (ਇਕ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਅਧਿਐਨ)
17) ਆਸਾ ਕੀ ਵਾਰ ਨਿਰਣੈ (ਸਟੀਕ)
18) ਨਾਮ ਦਰਸ਼ਨ
19) ਵੈਰਾਗ ਲਹਿਰਾਂ ਤੇ ਸਫਲ ਜੀਵਨ
20) ਬਾਣੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਸਟੀਕ
21) ਸਲੋਕ ਸਹਸਕ੍ਰਿਤੀ ਤੇ ਗਾਥਾ ਸਟੀਕ
22) ਗੁਰਬਾਣੀ ਪਾਠ ਪਰੰਪਰਾ ਨਿਰਣੈ
23) ਕੜ੍ਹਾਹ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਮਰਯਾਦਾ ਨਿਰਣੈ (ਇਤਿਹਾਸਕ ਖੋਜ)
24) ਰਾਮਕਲੀ ਕੀ ਵਾਰ ਰਾਇ ਬਲਵੰਡ ਤਥਾ ਸਤੈ ਡੂਮਿ ਆਖੀ (ਸਟੀਕ)
25) ਜੀਵਨ ਗਾਥਾ ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ (ਨੱਥਲਪੁਰ ਵਾਲੇ)
26) ਰਾਮਕਲੀ ਕੀ ਵਾਰ ਮਹਲਾ ੫ ਸਟੀਕ (ਤੁਲਨਾਤਮਿਕ ਅਧਿਐਨ)
27) ਨਵੀਨ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਆਕਰਣ (ਸਰਲ ਨੇਮਾਂ ਤੇ ਸ਼ੁੱਧ ਉਚਾਰਨ ਸੇਧਾਂ ਸਹਿਤ)
28) ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਫ਼ਿਲਾਸਫ਼ੀ
29) ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦਰਪਣ
30) ਸਲੋਕ ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀਉ ਕੇ (ਸਟੀਕ)
31) ਸਵਈਏ ਸ੍ਰੀ ਮੁਖਬਾਕ੍ਹ ਮਹਲਾ ੫ ਅਤੇ ਭੱਟਾਂ ਦੇ ਸਵਈਏ (ਸਟੀਕ)
32) ਗੁਰਮਤਿ ਜੀਵਨ ਫ਼ਿਲਾਸਫ਼ੀ (ਜੀਵਨ ਕੀ ਹੈ?)
33) ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ ਸਟੀਕ (ਗੁਟਕਾ)
34) ਗੁਰਬਾਣੀ ਕੀਰਤਨ (ਸ਼ਬਦ ਪ੍ਰਮਾਣ)

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨਾ ਅਧੀਨ ਪੁਸਤਕਾਂ

1. ਨਿਤਨੇਮ ਸਟੀਕ (ਗੁਟਕਾ)
2. ਜੀਵਨ ਦਰਸ਼ਨ ਦਸ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ
3. ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਸੰਖਿਆ ਬੋਧਕ ਕੋਸ਼